

Geopolitikai tényezők hatása a Kárpát-medencei magyar oktatási struktúrákra

Szerkesztette:
Nagy Szabolcs - Salamin Géza

Geopolitikai tényezők hatása a Kárpát-medencei magyar oktatási struktúrákra

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Corvinus Geographia, Geopolitica, Geoeconomia

a BCE Gazdaságföldrajz, Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés Intézet
könyvsorozata

Sorozatszerkesztők: Jeney László – Péti Márton – Salamin Géza

CORVINUS
UNIVERSITY OF
BUDAPEST

Geo Institute

Geopolitikai tényezők hatása a Kárpát-medencei magyar oktatási struktúrákra

Budapesti Corvinus Egyetem

GEO Intézet

Budapest, 2019

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Szerkesztők: Nagy Szabolcs
Salamin Géza

Szerzők: Báló András
Borbély Mátyás
Dorogi Zoltán
Fejes Norbert
Márton András
Miklós Gábor
Mezey Dorottya
Porhajas Gábor László
Vaida Cynthia
Varga Veronika
Varga Virág

Lektorok: Jeney László
Korompai Attila
Lakatos Artúr Loránd
Marjainé Szerényi Zsuzsanna

Olvasszerkesztő: Percze László

ISSN 2560-1784
ISBN 978-963-503-776-6

A kötet megjelenését és az alapjául szolgáló kutatást
EFOP-3.10.1-17-2017-00002 projekt támogatta

Kiadó: Budapesti Corvinus Egyetem

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen hallgatói tanulmánykötet a Nemzetstratégiai Kutatóintézet által vezetett EFOP-3.10.1-17-2017-00002 „Az oktatási struktúrák Kárpát-medencei makroregionális együttműködését támogató kutatások” projekt keretében készült, a Hétfa Kutatóintézet és Elemző Központtal együttműködésében. A kötetben olvasható tanulmányokat a Budapesti Corvinus Egyetem és a Babes-Bolyai Tudományegyetem hallgatói és doktoranduszai készítették a „Geopolitikai és oktatáspolitikai tényezők hatása a Kárpát-medencei magyar oktatás helyzetére” című hallgatói esszépályázat keretében.

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Tartalom

Szerkesztői előszó	8
A magyarországi felsőoktatásban tanuló külföldiek oktatásával kapcsolatos tendenciák és kihívások oktatáspolitikai megközelítésben – Márton A.	10
Az ukrán kisebbségkorlátozó intézkedések geopolitikai vonatkozásai – Fejes N. – Miklós G.	18
Külföldi hallgatók részvétele a hazai felsőoktatásban a számok tükrében – Dorogi Z. ...	48
A Kárpát-medencei magyar felsőoktatási tér regionális fejlesztésének lehetséges irányai a Partiumban – Báló A.	59
A Magyarország és Ausztria között fennálló gazdasági különbségek hatása a hazai szakképzési struktúrákra – Borbély M.	76
A Z generáció pénzügyi kultúrájának fejlesztésére irányuló nemzetközi és hazai gyakorlatok értékelése – Varga V.	84
A kínai nyelv és nyelvoktatás felértékelődése Magyarországon a globális geopolitikai folyamatok tükrében – Porhajas G. L.	97
A köznevelés és a felsőoktatás által befolyásolt identitástudat. A megtévesztések és az ellenségeskedések problematikája az erdélyi magyar kisebbségi szemszögből – Mezey D. – Vaida C.	118
Külföldi hallgatók a magyar felsőoktatásban – Az elmúlt évek tendenciái – Varga V. .	141

Szerkesztői előszó

Az oktatásnak nemzetstratégiai szempontból kiemelt jelentősége van, amely a 21. század felgyorsult, folyamatos innovációkra és egyre bővülő információ sokaságra épülő világában még inkább előtérbe kerül. Ennek háttérében egyrészt az egyre több technológiai újítás és társadalmi innováció, másrészt pedig az egyre érezhetőbb társadalmi és környezeti kihívásokra adható válaszok megtalálásának kényszerűsége áll. Ahhoz, hogy egy nemzet sikeressé váljon és a kor kihívásaira választ találva hosszú távon fejlődni tudjon elengedhetetlen a hatékony oktatási rendszer oly módú kialakítása, hogy az a hagyományos értékek megtartása mellett képes legyen modern, a kihívásokhoz alkalmazkodni képes tudás átadására.

Különösen fontos ez Magyarország és a teljes Kárpát-medencei magyarság esetében, ahol a fejlesztési erőforrások túlnyomó többsége a humán erőforrás-vagyonhoz köthető. A Kárpát-medence sajátos természeti, történelmi és etnikai jellemzőiből adódóan napjaink geopolitikai kihívásait egyedi módon koncentrálja. Jelen tanulmánykötetben a Budapesti Corvinus Egyetem és a Babes-Bolyai Tudományegyetem hallgatóinak és doktoranduszainak tanulmányaiban azok a geopolitikai tényezők kerülnek bemutatásra, melyek egyrészt a Kárpát-medence sajátos jellemzőiként hatnak a magyar oktatásra, másrészt melyek jelentősen formálják az oktatást nem csak regionális, hanem globális léptékben egyaránt.

A magyar oktatásnak, különösen a geopolitikai aspektusok tekintetében kiemelt jellemzője, annak határon átnyúló jellege. A külföldi magyarság megmaradásának alapvető feltétele, hogy az oktatás minden szintjén lehetőségük legyen magyar nyelvű oktatásban részt venni. Sokszor ez önmagában is nehézséget jelent, hiszen a külföldi magyarság fogyatkozásával (aminek háttérében egyaránt megjelenik a természetes fogyás, az elvándorlás és sok esetben az asszimiláció is) már a fenntartás is nehézségekbe ütközik az alacsony létszámok miatt. A gazdaságtalanság mellett azonban sokszor direkt politikai hátráltató tényezői is vannak a külföldi magyar oktatás sikerességének, hiszen a kisebbségben élő magyarságot sokszor éri politikai elnyomás, aminek egyik jellemző területe a magyar nyelvű oktatás megnehezítése, ellehetetlenítése. A helyi magyarság megmaradása és az általuk lakott térségek fejlődése szempontjából ugyan fontos, hogy a többségi nemzettel erősíteni tudják a kapcsolataikat és az adott ország nyelvét beszélve javuljanak a kommunikációs lehetőségeik, azonban ez nem járhat azzal, hogy a magyarságuk megőrzéséről le kelljen mondaniuk.

A külföldi magyarságon túl szintén komoly befolyásoló tényezőként hat a magyar oktatásra a nemzetközi szinten is egyre jelentősebb hallgatói mobilitás következtében hazánkba érkező nagyszámú külföldi hallgató. A nemzetközi mobilitás révén nem csak a magyar hallgatóság részére nyílik lehetőség a külföldi tapasztalatszerzésre, más országok, kultúrák képzési gyakorlatának megismerésére, hanem a magyar képzőhelyek számára is lehetőség nyílik a nemzetközi hálózatokba való jobb beágyazódásra, valamint Magyarország imázsának építésére és a magyar kultúra népszerűsítésére egyaránt.

A külföldi magyarság anyanyelvű oktatásának, valamint a nemzetközi mobilitás növekedésének kihívásai mellett, olyan tényezők is bemutatásra kerülnek jelen kötetben, melyek a legújabb gazdasági és geopolitikai kihívások következtében váltak meghatározó elemekké az oktatásban. Ide sorolható a fiatalok pénzügyi tudatosságának növelése (akár

köz-, akár felsőoktatásról legyen szó), ami a 2008-as pénzügyi válság következtében került be a modern oktatással kapcsolatos elvárások közé, vagy akár a magyarországi kínai kisebbség helyzetének megismerésének és a kínai-magyar kapcsolatok erősítésének fontossága. Ez utóbbi kapcsán fontos megemlíteni, hogy a két ország közti kapcsolatépítés már korábban megindult, azonban az *Egy Övezet, Egy Út* kezdeményezés, és a kelet-közép-európai térség, különösen a Kárpát-medence térségének ebben betöltött geopolitikai jelentősége szükségessé tette a keleti orientációjú képzések fejlesztését.

Jelen tanulmánykötet célja az volt, hogy néhány kiemelt példán keresztül bemutassa a Kárpát-medencei magyar oktatási struktúrákat érő geopolitikai tényezők jelentőségét. A kötet összeállításakor fontos irányelv volt, hogy a témában tanulmányokat folytató hallgatók és doktoranduszok lehetőséget kapjanak a tudományos igényű tanulmányaik közzétételére, ezáltal ösztönözve őket az oktatást érintő kihívásokkal való foglalkozásra és esetleges fejlesztési lehetőségek megfogalmazására. Emellett célja volt a kötet elkészítésének, hogy az együttműködésben résztvevő két egyetem, a Budapesti Corvinus Egyetem és a Babes-Bolyai Tudományegyetem kapcsolatának erősítése révén hozzájáruljon a Kárpát-medence magyar nyelvű képzőhelyei hálózatának erősítéséhez.

Nagy Szabolcs - Salamin Géza

A magyarországi felsőoktatásban tanuló külföldiek oktatásával kapcsolatos tendenciák és kihívások oktatáspolitikai megközelítésben

Absztrakt

Egy ország gazdaságát sok esetben nagymértékben befolyásolja a turizmus. Az Európai Unió diákcseré-programja (ERASMUS), valamint más egyetemközi megállapodások jelentik az egyik legdinamikusabban fejlődő, leginkább pozitívan értékelt és legnépszerűbb megoldást a felsőoktatásban tanulók tanulmányokkal egybekötött külföldi utazásaira. A célországok egyetemeinek azonban fel kell készülnie a külföldi hallgatók fogadására, amely többek közt a motivációk megismeréséből, az igények felméréséből, a megfelelő színvonalú képzés nyújtásából (mind technológiai, mind tudományos értelemben), a jó árazásból és más elemekből áll. Az alábbi tanulmány azon külföldi hallgatókkal foglalkozik, akik Magyarországra érkeznek valamely felsőoktatási intézménybe, elsősorban a motivációkra, lehetséges igényekre, oktatáspolitikailag (és stratégiaileg) fontos erősségekre, gyengeségekre és lehetőségekre fókuszálva. Az elemzés eredményei alapján hazánk vonzó hely a külföldi hallgatók számára kulturális, tudományos (az oktatás színvonalát illető), szabadidős és anyagi megközelítésben (ami az egyetemi képzés relatíve alacsony költségét jelzi). Ugyanakkor számos területen (pl. nyelvtudás, kapcsolódó szolgáltatások minősége és mennyisége, adminisztráció, külföldiekhez való hozzáállás) fejlesztenünk kellene, hogy még több és még elégedettebb külföldi hallgatót köszönthessünk egyetemünkön.

Kulcsszavak: felsőoktatás, külföldi hallgatók, csereprogram, oktatáspolitikai

Bevezetés

A szerző három tanulmányi félévet töltött különböző európai országokban. Azon egyetemi hallgatók tapasztalata, akik szintén személyesen vettek részt külföldi részképzésben (vagy teljes képzésben), egybevágnak azokkal a népszerűsítő előadásokkal és hirdetésekkel, amelyek külföldi tanulmányútra motiválják a hallgatókat. Ezek során a külföldi utak során ugyanis nem pusztán az otthoni egyetemen is elvárt tananyag idegen nyelvű elsajátítására nyílik lehetőség, hanem idegen országok alaposabb megismerésére, új kultúrákkal való ismerkedésre, a megszokott világ kitérésére is. Külön emeli e tanulmányutak hasznosságát, hogy rendszerint nemcsak egy új kultúra (a fogadó ország kultúrája) megismerésére van mód, hanem más országokból jött diákok révén más kontinensek szokásaival is találkozhatnak a nyitott, érdeklődő diákok.

A megismerési vágy Magyarországra is csábít külföldi hallgatókat. Magától értetődő, hogy a magyar kultúrába bele nem születettek számára más megközelítésű oktatásra van szükség, hiszen ők nem rendelkeznek bizonyos háttér-információkkal és specifikus tudással hazánkkal kapcsolatban. Az esszé címe az oktatással kapcsolatos tendenciák és kihívások feltárására tesz ígéretet. Mivel az oktatástechnikai és didaktikai megoldások az egyes intézmények hatáskörébe tartoznak – aminek vizsgálata a jelen kutatás keretein túlmutat –, e tendenciákat és kihívásokat itt inkább úgy elemezhetjük, ha felderítjük a külföldi hallgatók motivációit, benyomásait, tapasztalatait Magyarországra és a magyar (elsősorban felsőfokú) oktatásra

vonatkozóan. Az alábbiakban számos e témakörrel kapcsolatos kutatás elemzése következik, melyekből megállapítható, hogy sajnos a jelenlegi felsőoktatási tendenciák nem reflektálnak a szakirodalomban feltárt gyengeségekre és kihívásokra, és új oktatáspolitikai irányvonalakra lenne szükség.

Az, hogy mitől lehet vonzó egy külföldi egyetem hallgatója számára Magyarország, mint tanulmányi célország, sok tényező függvénye. Például meghatározó jelentősége van általánosan az oktatás- és szociálpolitikának, gazdasági helyzetnek, az oktatási rendszerünk nyitottságának és befogadóképességének, de nem elhanyagolható az sem, hogy a küldő országban mi jellemzi ezeket a tényezőket (SZENTANNAI, 2001). Az Európai Unió mindenesetre intenzíven támogatja a nemzetközi diákcserét, erre hozta létre előbb a TEMPUS, majd az Erasmus, és 2014-től megújult az Erasmus+ programot. Az Erasmus+ a felsőbb EU-s stratégiákhoz (EU 2020, ET 2020, EU ifjúsági stratégia) illeszkedő program, amelynek célja többek között a fiatalok munkanélküliségének visszaszorítása, az innováció, az együttműködés és a reformok támogatása, az iskolai lemorzsolódás csökkentése és a felnőttoktatás fejlesztése (EC.EUROPA.EU)¹. A program sikerét bizonyítja, hogy 2016-ban a kibővített finanszírozási keret és a projektekbe bevont egyre több szereplő mellett a mobilitásba bevont hallgatók és oktatók száma 725 000 fő volt, ami 6%-os növekedést jelent 2015-höz képest (EURÓPAI BIZOTTSÁG, 2017).

Az összeurópai tendenciával összhangban Magyarországon is évről évre nő a külföldi hallgatók száma még úgy is, hogy eközben a felsőoktatásban résztvevő hallgatók száma összességében csökken – vagyis a külföldi hallgatók aránya a magyar egyetemeken növekszik. Ez a változás sok szempontból pozitívan hat a magyar gazdaságra, rendszeresen közli is a média az előbbi kijelentést igazoló adatokat (pl. MAGYARHIRLAP.HU, INFOSTART.HU)². A külföldi hallgatók statisztikai és a gazdasági-társadalmi hatások részletesebb ismertetésén keresztül mutatom be a lehetséges előrelépési irányokat a hazai oktatás(politika) számára.

A magyarországi felsőoktatás helyzete – statisztikák

Magyarország a többi európai uniós országgal együtt belépett a Bologna-rendszerbe, ami a felsőoktatás kétszintűvé alakítását foglalta magában (WIKIPEDIA.HU)³. A Bologna-program egyik fontos célkitűzése volt a hallgatói (és oktatói) mobilitás elősegítése. A rendszer átültetésének eredményeként Magyarországon ma a legtöbb felsőszintű képzés alap (BA/BSc) és mester (MA/MSc) szintre különül el. Habár diákcserére a korábbi rendszerben is volt lehetőség, az Erasmus program (és más tengerentúli vagy egyetemközi megállapodás) egyértelműen épít arra, hogy a különböző országok alap- és mesterképzései megfeleltethetők egymásnak, így a hallgatói mobilitás olajozottabban megvalósítható. Megjegyzendő, hogy e programok sok esetben külön kiterjednek a doktori (PhD) képzési szintre is.

Az Oktatási Hivatal statisztikái⁴ szerint a felsőoktatásban részt vevők száma évek óta csökken, ami részben természetesen a népességfogyással, részben azonban más okokkal

¹ https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about_hu, letöltve: 2019.03.07.

² <https://infostart.hu/belfold/2019/02/03/egyre-tobb-a-kulfoldi-hallgato-a-magyar-egyetemen>, http://magyarhirlap.hu/cikk/99597/Egyre_tobb_a_kulfoldi_diak, letöltve: 2019.03.07.

³ https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_oktat%C3%A1si_rendszere, letöltve: 2019.03.07.

⁴ Megjegyzés: az Oktatási Hivatal adataiban statisztikai számok olvashatók, azaz ha egy hallgató egy intézményen belül több szakon tanul, egy főnek számít, ha azonban egy hallgató több intézményben is tanul, az illető intézményenként egy-egy főként (vagyis többször) szerepel a számításban. Mindazonáltal ez nem okoz nagyságrendi eltérést.

magyarázható. A főiskolai és egyetemi hallgatók összesített száma a 2005-ös csúcspontban 380 632 fő volt, ez 2017-re 247 008 főre csökkent; eközben az oktatók száma (ugyanazeket az éveket véve) 23.188 főről előbb lecsökkent, majd újra visszanőtt 23 110-re. E tanulmány szempontjából a Magyarországon tanuló külföldiek száma fontos adat, míg 2008-ban összesen 16 916 külföldi hallgató tanult a magyar felsőoktatásban, addig 2017-ben már 30 276 főre nőtt a számuk. Ebből 3215 diák Németországból, 2067 Kínából, 1871 Iránból érkezett. (1000 fölötti hallgató jött továbbá Nigériából, Norvégiából, Romániából, Szerbiából, Szlovákiából és Törökországból, valamint 899 fő Ukrajnából.) Ha csak az azon szomszédos országokból érkező külföldi hallgatók számát összegezzük, ahol jelentős magyar kisebbség él (tehát Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia), 5236 főt kapunk, melynek vélhetően jelentős része, de bizonyára nem teljes egésze határon túli magyart takar.

Berács (2011) szerint a külföldi hallgatók magyar felsőoktatáson belüli aránya a minőségi oktatás egy egyszerűen mérhető mutatószáma, amelyhez a finanszírozást is érdemes lenne illeszteni. Példaként említi, hogy a Budapesti Gazdasági Főiskola (ma már egyetem) nagy hallgatói népessége ellenére mindössze 1% körüli külföldi hallgatói arányt ért el, amelyet egy tudatos oktatási (és finanszírozási) stratégiával sokszorosára lehetne növelni. A mindenkori államnak fontos feladata figyelemmel kísérni a munkaerőpiacot, szabályozni az oktatást, mindezt az EU-s elvekkel összhangban. Magyarországon azonban nem dolgoztak ki kifejezetten a külföldi diákok oktatására, motiválására, hazánkba „csábítására” (és itt-tartására) vonatkozó stratégiát, csak a határon túli magyarok oktatását támogató cselekvési tervek születtek (a nemzetpolitikai stratégia részeként), illetve az egyes oktatási intézmények azonosítják a külföldi hallgatók arányának növelését lehetséges kitörési pontként (BERÁCS ET AL., 2012; ZÁMBÓ, 2012).

Elérhető szakok Magyarországon – gazdasági vonatkozások és motivációk

A statisztikák szerint a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók száma és aránya növekszik. Emellett sok magyar hallgató is szeretne idegen nyelven tanulni – többek között a nyelvtudásának fejlesztése és a diploma magasabbnak vélt értéke miatt. Ebből kiindulva sok magyar felsőoktatási intézmény több idegennyelvű szakot is kifejlesztett, és ezek száma is évről-évre gyarapszik. Az eduline.hu⁵ „Angol nyelvű képzések itthon” 2018-as összefoglaló cikke szerint a Budapesti Corvinus Egyetemen például 13 alapszaktól 6, 20 mesterszaktól pedig 10 érhető el angol nyelven is. A Metropolitan Egyetemen 2008-ban még csupán egy angol nyelvű képzés folyt, 2018-ban már majdnem a szakok fele elérhető volt ezen a nyelven. Az angolon, mint legnépszerűbb nyelven kívül bizonyos egyetemeken német nyelvű képzésre is lehet jelentkezni.

Berács és kollégái (2010) részletes vizsgálataiból több információ is kiderült a magyarországi külföldi hallgatókról. Egyrészt, a hazánkba érkező külföldi hallgatók mindössze kb. 30%-a vesz részt teljes egyetemi képzésen, 70%-uk cserediákként jön. Másrészt, valamivel több mint egyharmaduk (37,7%) a legrágábbnak számító orvosi képzésen tanul, és a másik kétharmadnyi diák oszlik el az összes többi képzésen. Az OECD (2010) jelentése is megerősíti, hogy a különböző magyarországi egészségügyi karok (az állatorvosi képzéseket is beleszámítva) különösen nagy vonzerővel bírnak a külföldi hallgatók számára.

https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_koztetetele/felsooktatasi_statisztika
k, letöltve: 2019.03.11.

⁵ https://eduline.hu/felsooktatas/20181219_angol_nyelvu_kepzesek_itthon, letöltve: 2019.03.07.

Nem elhanyagolható az idegennyelvű képzések pénzügyi oldala sem, amely jelentős többletbevételhez juttatja a magyar egyetemeket és más vállalkozásokat is. Jellemzően az idegennyelvű szakoknál az önköltség összege magasabb, és előfordul, hogy idegennyelvi hozzájárulást is kérnek a hallgatóktól (eduline.hu, i.m.). Berács et al. (2010) tanulmánya szerint csak az orvosi képzések közel 11 milliárd forint árbevételre tettek szert, és ehhez még hasonló nagyságrendű egyéb költségek is adódnak (albérlet, étkezés, szórakozás, turizmus stb.). Az azonban nemcsak az orvosokra igaz, hanem általában a külföldi hallgatók 35%-ára, hogy semmilyen ösztöndíjban nem részesülnek, 65%-uk pedig vegyesen külföldi államtól, vállalattól, esetleg a magyar államtól kap támogatást. Bizonyos támogatási formák megkövetelik, hogy a képzés lejárta után hazatérjen az azt élvező hallgató, azonban Eröss et al. (2011) kutatása rámutat, hogy a magyar állam nem ellenőrzi e szerződés betartását, így például a hazánkba látogató majd Szerbiába vissza nem térő vajdasági magyar hallgatók közül valószínűleg senkinek nem kellett visszafizetnie az elnyert ösztöndíjat.

Mi motivál egy külföldi hallgatót, hogy Magyarországot válassza egyetemi részképzése vagy teljes képzése célpontjaként? Erre a kérdésre több szerző is kereste már a választ, hol egyetem specifikusan, hol az egész országra kiterjedően. Berács et al. (2010) már idézett műve szerint a válaszok némileg különböztek az alapján, hogy teljes vagy részképzésre érkeznek a külföldi egyetemisták: a cserediákok általában azért választják hazánkat, mert kíváncsiak a kultúrára és olcsónak tartják az országot, a teljes képzésen részt vevők viszont részben azért jönnek, mert magas színvonalú az oktatás, részben pedig azért, mert könnyebb bejutni az itthoni egyetemekre (mivel a saját országukban megjelölt egyetemen nem elég a keret). A tanulmányban bemutatott kutatásban a válaszadók 1/4-e azért is választotta Magyarországot, mert itt akar élni vagy közel van az otthonához. (Feltételezésem szerint ez jó részben a külföldön élő magyarokra vonatkozik.)

Kéri (2015) cikke megerősíti az előbbi eredményeket. A kultúra és a nyelvgyakorlás lehetősége (jóllehet nem a magyar nyelv), referenciacsoportok ajánlásai (pl. a kínaiaknál, akik rendszerint barátokkal együtt érkeznek), a tudásgyarapítás (a jó magyarországi oktatásnak köszönhetően), az önmegvalósítás, és a magyar diploma értéke vonzza ide a külföldieket. A magyar diploma értéke különösen azok számára fontos, akik Európán kívülről érkeznek, és az EU-ban szeretnének munkát vállalni.

Wusching (2017) elemzése az említett kulturális, anyagi, függetlenedő-önmegvalósító, jövőbeli munkalehetőségekre vonatkozó vagy rokoni-baráti ajánlásra építő faktorok mellett a jelentkezési eljárás egyszerűségét (20%) és a Debreceni Egyetemen tanuló külföldiek körében a nem elég jó otthoni felsőoktatást (25%) is megemlítette indokként. Miklós et al. (2018) a Szegedi Tudományegyetemen tanuló külföldiek körében végzett kutatást, ahol ugyancsak az oktatás színvonala, a Magyarország és a magyar kultúra iránti érdeklődés, továbbá az alacsony megélhetési költség jött ki legfontosabb motivációs tényezőként.

Berács és kollégái (2007, 2010) utólagos véleményfelmérést is tartottak a cserediákok körében. Ebből kiderült, hogy Magyarország pozitívumának érezték ténylegesen az érdekes kultúrát és ételeket, a magyar tájak szépségét, az ország olcsóságát, a jó éjszakai és diákéletet, valamint a magyar emberek kedvességét és udvariasságát. Negatívum, hogy a gazdasági helyzetet és a szolgáltatásokat kedvezőtlennek ítélték, erősnek érezték a nacionalizmusunkat („külföldiek nem kedvelése”), a magyar embereket pedig lassúnak, sokszor barátságatlannak és korruptnak. Fontos kiemelni azt a magyar médiában is sokszor megjelenő gyengeséget, hogy a magyar emberek nagy átlagban igen rosszul beszélnek idegen nyelveket, amit a külföldi hallgatók visszajelzései is alátámasztottak. Ez a jelenség a vidéki nagyvárosokban még aggasztóbb méreteket ölt.

Körképszerű példák

Ebben a fejezetben két nagyobb jelenséget elemzek. Az egyik az, hogy a Magyarországon tanuló külföldiek igen nagy aránya (kb. fele) külhoni magyart takar (BERÁCS, 2010). Természetesen sok szempontból ez nagyon kedvező az országunkra, oktatásunkra, gazdaságunkra, nemzeti identitásunkra nézve, ugyanakkor megérdemel egy szélesebb áttekintést. A másik jelenség a studentifikáció, vagyis bizonyos szektorok vagy városok oktatásra specializálódása, más néven az egyetemvárosok kialakulása. A fejezet második felében három vidéki nagyvárost mutatok be – Szegedet, Debrecent és Pécsét – felsőoktatási oldalról, amelyek jelentősen támaszkodnak sokkarú egyetemeikre. Mindkét jelenség tanulságos az oktatáspolitikai stratégiák számára, a külföldieket érintő részek kidolgozására nézve.

A magyar állam az utóbbi évtizedekben kiemelt feladatának tartotta a külországi magyarok anyanyelvi oktatáshoz való hozzáférését akár saját országukban, akár Magyarországon (ZÁMBÓ, 2012). A vidéki, határokhoz közelebbi egyetemek első kézből tapasztalják is ezt. A Debreceni Egyetemre pl. romániai, ukrainai és szlovákiai magyarok nagy számban érkeznek, és döntően a magyar nyelvű képzésre iratkoznak be (DUSA, 2012). Számos esetben e külhoni magyarok nem is mennek vissza hazájukba, hanem Magyarországon telepednek le, így hazánkban ún. „agycsere” valósul meg, ami a magasan képzett magyarországi magyarok elvándorlását és helyettük külhoni magyarok beköltözését takarja (TAKÁCS, 2013). E tanulmány a magyarországi oktatásra fókuszál, azonban érdemes megjegyezni, hogy a külhoni magyarok Magyarországra költözése felfogható a szomszédos országból történő „agyelszívásként” is. Ez a megállapítás felvetheti az oktatási stratégiák kiterjesztésének dilemmáját (pl. a hazaiak mellett a Kárpát-medencei magyarok képzésére vonatkozó tervek).

Időben kissé visszatekintve megállapítható, hogy a nem magyarországi magyarok felsőoktatási célú beutazása nem új keletű jelenség. Az 1990-es évek elején főleg Erdélyből, a '90-es évek végén a Vajdaságból érkeztek magyarok, de más határon túli területekről is előszeretettel jöttek hazánkba, mivel Magyarország rendszerváltás utáni gazdasági fellendülése erősebb, látványosabb volt a szomszédos (jelentős magyar kisebbséggel rendelkező) országokénál (SZENTANNAI, 2001). Természetesen ez a tanulmányi bevándorlás sok tényezőtől függött és függ ma is, többek között a magyarországi oktatás változásaitól, a küldő és fogadó ország gazdasági és társadalmi viszonyaitól, támogatási rendszereitől stb. (TAKÁCS, 2013).

A határon túli magyarok magyarországi felsőoktatásba való bekapcsolódásának más motivációi (is) vannak, mint amelyeket az előző fejezetben általánosan ismertettem. Sok külhoni magyar a nyelvtudásbeli hiányosságokat (a jelenlegi országa nyelvére utalva), a kisebbségi helyzet hazai nehézségeit, a szűkös hazai magyar nyelvű felsőoktatási lehetőségeket, a jó magyar oktatást, magyar állami ösztöndíjrendszert, kollégiumokat, sőt a földrajzi közelséget említi vonzerőként (SZENTANNAI, 2001; TAKÁCS, 2013).

Miklós et al. (2018) korábban már idézett cikke kifejezetten a Szegedi Tudományegyetemen tanuló külföldiekkel foglalkozik. Eszerint az Erasmus-programon lévő külföldi diákok száma 1998-ban 8 fő volt, 2017-ben már 329. Ez a jelentős számbeli növekedés a helyi gazdaságnak is jót tesz, hiszen a külföldi (elsősorban a nyugat-európai) hallgatók vásárlóereje nagy, amely fellendíti a szegedi vendéglátást, a szórakozóhelyek forgalmát, a közlekedést, rekreációt, illetve az ingatlanpiac bérleti szegmensét. Szeged vonzereje ellenére a kutatásban megkérdezett külföldi hallgatók némiképp kevesellték a

városban elérhető szabadidős lehetőségeket, és hiányolták a kulturális programokat és sportolási lehetőségeket is.

A Debreceni Egyetemen még nagyobb számú külföldi hallgató tanul (DUSA, 2012). 2004-ben 1177 tanuló, 2011-ben 3336 tanuló érkezett más országból. Ezen az egyetemen egyértelműen az Általános Orvostudományi Kar a legnépszerűbb a külföldiek körében, amelynek okait korábbi fejezetekben már ismertettem. Habár a külföldi hallgatóság tetemes részét külhoni magyarok teszik ki, a Debreceni Egyetemen számottevő a távolabbi, jelentősen más kultúrából érkező hallgatók száma is. Iránból, Izraelből, Törökországból és Szaúd-Arábiából összesen 865-en, továbbá csak Nigériából 304-en tanultak itt 2011-ben.

A Pécsi Egyetem sajátossága (WUSCHING, 2017), hogy itt a nem szomszédos országból érkező külföldiek legnagyobb része német (691 fő). Ennek okai változatosak lehetnek, de minden bizonnyal jelentős a történelmi hatás (Pécs környéki svábok) és az ezt felkaroló nemzetiségi képzés (német kéttannyelvű iskolák, német nyelvű egyetemi szakok). A németek mellett sok norvég (267 fő), iráni (200 fő), kínai és spanyol is jár a Pécsi Egyetemre. Az idejáró külföldi hallgatók 1/4-e említette azt, hogy nehéz bekerülnie a saját anyaországában a megfelelő egyetemre, és ezért választotta a Pécsi Egyetemet. A Pécs (és Magyarország) számára kevésbé kedvező statisztika az, hogy a pécsi németek 2/3-a mindenképpen haza kíván költözni a tanulmányok befejezése után, és a külföldiek csak kevesebb mint 5%-a maradna Magyarországon dolgozni.

Következtetések – merre tovább?

Berács (2011) fontos megállapítást tesz a külföldi szereplők magyarországi részvételéről: a külföldi tanárok sokkal kisebb arányban vannak jelen, mint a külföldi hallgatók. Márpedig a nemzetközi gyakorlat szerint a toplistás egyetemek sok neves külföldi professzort igyekeznek megnyerni maguknak, amelyet a meglehetősen magas tandíjából tudnak finanszírozni. Habár ez sok esetben egy lényegesen eltérő felsőoktatási rendszert takar, vélhetően a magyar oktatáspolitikai is tehetne lépéseket a külföldi tanárok hazánkba csábításáért.

Fercsik (2008) egy más jellegű megállapításra jutott elemzésében: a magyarországi tanulmány sok külföldi hallgató számára migrációs csatornának tekinthető. A fent bemutatott szakirodalmak közül több is alátámasztotta, hogy a hazánknál fejletlenebb országból jövő hallgatók sokszor Nyugat-Európát célozzák meg, ahol egy Magyarországon szerzett diploma sokkal jobb eséllyel indul a kiinduló országban szerzettnél. A gondolatmenet mindazonáltal összhangban áll Takács (2013) „agycserés” feltevésével is, és a továbbvándorlás adott esetben csak több generáción keresztül valósul meg.

A cserediákok és a tartósan hazánkban tanuló külföldiek motivációiból és visszajelzéseiből áttekintést kaphattunk hazánk felsőoktatási erősségeiről és stratégiai lehetőségeiről. Összegzésképp megállapítható, hogy a magyar oktatás színvonalas, a magyar diploma viszonylag értékes, valamint országunk kulturálisan, turisztikailag és anyagilag vonzó hely. Ugyanakkor jelentős fejlődési potenciál rejlik különböző területeken: vonzóbbak lehetnének magasabb szintű nyelvtudással, amelyet széles körben kellene fejlesztenünk; szolgáltatásainkat magasabb szintre fejleszthetnénk mind minőségi, mind mennyiségi értelemben; a külföldiekhez való hozzáállásunkat alaposan meg kellene reformálnunk (akár központi, állami kezdeményezésű folyamatok, pl. köznevelés, szemléletformálás révén); javítanunk kellene a bürokratikus-adminisztrációs rendszerünkön; stb. Annyi bizonyos, hogy a Magyarországról pozitív élményekkel hazatérő diákok jó hírét kelthetik a magyar felsőoktatásnak, márpedig a motivációs tényezők között – mint láthattuk – fontos szerepe van

annak, ki ajánlja hazánkat rokonainak, barátainak, ismerőseinek. Ez a magyar felsőoktatás nemzetközi megítélését is növeli, valamint az újonnan és még nagyobb tömegekben érkező külföldi diákok egyértelműen kedvezően hatnak gazdaságunkra is, hiszen a külföldi diákok az egyébként is jelentős tandíjuk összegének többszörösét is elköltik a lakhatási, étkezési, turisztikai és szabadidős szolgáltatások és tevékenységek igénybevételével (ZÁMBÓ, 2012).

Felhasznált irodalom

- BERÁCS J. – HRUBOS I. – TEMESI J. 2012: Magyar Felsőoktatás 2011: Hazai vitakérdések, nemzetközi trendek: Konferencia dokumentumok. NFKK Füzetek. AULA, Budapest.
- BERÁCS J. 2011: Diák mobilitás és Magyarország vonzereje. In: Magyar Felsőoktatás 2010. Konferencia dokumentumok, Budapesti Corvinus Egyetem, NFKK, Budapest, pp. 44–54.
- BERÁCS J. – MALOTA E. – ZSÓTÉR B. 2010: A magyar felsőoktatás nemzetköziesedésének folyamata 2. Bologna-füzetek 8. Tempus Közalapítvány, Budapest
- BERÁCS J. – MALOTA E. (2007): NEMZETKÖZI DIÁKTURIZMUS A BUDAPESTEN TANULÓ KÜLFÖLDI EGYETEMISTÁK VÉLEMÉNYÉNEK TÜKRÉBEN. TURIZMUS BULLETIN, 3. ÉVF., PP. 3–13.
- DUSA Á. R. 2012: Külföldi hallgatók a Debreceni Egyetemen. In: Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.): Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok I., Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012, pp. 57–90.
- ERŐSS Á. – FILEP B. – RÁCZ K. – TÁTRAI P. – VÁRADI M. M. – WASTL-WALTER, D. 2011: Tanulmányi célú migráció, migráns élethelyzetek: vajdasági diákok Magyarországon. Tér és Társadalom, 4. évf., pp. 3–19.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG 2017: Erasmus+ Annual Report 2016. Európai Unió, Brüsszel, doi: 10.2766/845275
- FERCSIK R. 2008: Szülőföldről a hazába – és vissza? In: Szarka L., Kötél E. (szerk.): Határhelyzetek. Külhoni magyar egyetemisták peregrinus stratégiái a 21. század elején. Balassi Intézet, Márton Áron Szakkollégium, Budapest, pp. 124–138.
- KÉRI A. 2015: A magyar felsőoktatásban tanuló külföldi hallgatók motivációjának vizsgálata. E-Conom, 5. évf., 1. szám, pp. 36–50.
- MIKLÓS B. – NAGY GY. – KARL M. J. 2018: A külföldi egyetemisták szabadidő-eltöltési és térhasználati mintázatai Szegeden. Közép-Európai Közlemények, 11. évf., 2. szám, pp. 54–66.
- OECD 2010: Education At A Glance. Elérhető: <http://www.oecd.org/dataoecd/45/39/45926093.pdf>; 2019.03.07.
- SZENTANNAI Á. 2001: A Magyarországon tanult fiatalok karrierkövetése. Regio, 12. évf., 4. szám, pp. 113–131.
- TAKÁCS Z. – TÁTRAI P. – ERŐSS Á. 2013: A Vajdaságból Magyarországra irányuló tanulmányi célú migráció. Tér és Társadalom, 27. évf., 2. szám, pp. 77–95.
- WUSCHING Á. T. 2017: A nemzetközi hallgatók tanulmányi célú mobilitásának jellegzetességei Pécs és Debrecen példáján. Tér és Társadalom, 31. évf., 2. szám, pp. 69–82.
- ZÁMBÓ K. 2012: Tanulmány – A külföldi diákok bevándorlásáról az Európai Unióba. Magyarország nemzeti jelentése az EMH részére. Európai Migrációs Hálózat, elérhető: http://emnhungary.hu/sites/default/files/a_kulfoldi_diakok_bevandorlasarol_az_europai_unioba_2012.pdf

Egyéb Internetes források

EURÓPAI BIZOTTSÁG: ERASMUS+ (https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about_hu, letöltve: 2019.03.07)

EDULINE (2018) Külföldi továbbtanulás helyett? Itthon is lehet angol nyelvű képzésen tanulni. (https://eduline.hu/felsooktatas/20181219_angol_nyelvu_kepzesek_itthon, letöltve: 2019.03.07.)

INFOSTART 2019: Egyre több a külföldi hallgató a magyar egyetemeken. (<https://infostart.hu/belfold/2019/02/03/egyre-tobb-a-kulfoldi-hallgato-a-magyar-egyetemen>, letöltve: 2019.03.07.)

SZALAI L. 2017: Egyre több a külföldi diák. Magyar Hírlap. (http://magyarhirlap.hu/cikk/99597/Egyre_tobb_a_kulfoldi_diak, letöltve: 2019.03.07.)

OKTATÁSI HIVATAL: Felsőoktatási Statisztikák. Letölthető kimutatások 2017 (https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_statisztikak, letöltve: 2019.03.11.)

WIKIPÉDIA: Magyarország oktatási rendszere (https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_oktat%C3%A1si_rendszere, letöltve: 2019.03.07.)

Az ukrán kisebbségkorlátozó intézkedések geopolitikai vonatkozásai

Absztrakt

Ukrajna NATO- és EU-s külső partnerként olyan oktatási- és nyelvtörvényt fogadott el az elmúlt években, amelyek nagymértékben csorbítják az Ukrajnában élő kisebbségek anyanyelvhasználatához kapcsolódó jogait az oktatásban és az élet más területein. A nyelvhasználat korlátozása kiemelten az általános és középfokú oktatásban, az érettségi vizsgák alkalmával, valamint a felsőoktatási tanulmányok során érhető tetten, de a közintézményekben és a telekommunikációban is büntetik a nem helyes ukrán nyelvhasználatot.

Az anyanyelvhasználatot korlátozó törvények elfogadásával Ukrajna szembe megy a korábban elfogadott magyar-ukrán alapszerződéssel, valamint az Ukrajna által vállalt NATO és európai uniós alapelvekkel is. Tanulmányunk ennek kapcsán kívánja megvizsgálni, milyen érdekek, lehetőségek vagy kényszerpályák, együttes fellépési alkalmak jelennek meg az érintett három európai uniós tagállam esetében Lengyelországnál, Magyarországon és Romániában.

Mindhárom ország jelentős számú nemzetrésszel rendelkezik Ukrajnában, ugyanakkor mégsem mutatkozik az egységes fellépés igénye a tagállamok körében. Ráadásul a Kijev által elkövetett többszörös jogsértést a többi tagállam nem ítélte el. Mi lehet ennek az oka? Milyen gazdasági érdekek húzódnak meg a háttérben, ami nem tudja egy oldalra állítani a NATO és EU-s szövetségeket, hogy kiálljanak a saját maguk által felállított és Ukrajnával szemben támasztott alapvető emberi jogok mellett?

Kulcsszavak: Ukrajna, oktatási törvény, nyelvtörvény, ukrán nyelv, lengyel kisebbség, magyar kisebbség, Kárpátalja, Lengyelország, Magyarország, Románia, Visegrádi Négyek, nemzetközi egyezmények, magyar-ukrán alapszerződés

Bevezetés

Ukrajna a függetlenségének kikiáltása óta eltelt közel harminc évben folyamatosan keresi a helyét Kelet és Nyugat, vagy – pontosabban – az Orosz Föderáció és az Egyesült Államok vagy az Európai Unió között. Ez az útkeresési – az ország geopolitikai irányultságát meghatározó – folyamat ugyanakkor az elmúlt 15 évben – a 2004-es narancsos forradalomtól kezdve – egyre kiélezettebbé és feszültebbé vált, s – a nem elhanyagolható gazdasági nehézségek mellett – két forradalmat, néhány időközi választást és kormányváltásokat, a Krími Autonóm Köztársaság (és Szevasztopol) illegális elcsatolását és egy – máig megoldatlan – kelet-ukrajnai katonai konfliktust eredményezett.

A jelenlegi ukrán vezetés az európai és nyugati integrációt tűzte ki célul az ország számára az Euromaidant követően. A megálmodott EU- és NATO- csatlakozás irányába tett lépések – mint például az Ukrajna-EU Társulási Egyezmény megkötése, a vízummentesség megadása az ukrán állampolgárok számára, vagy bizonyos reformok bevezetése – ellenére ugyanakkor az ukrán kormány számos, az európai normákkal és értékekkel nem összeegyeztethető intézkedést is hozott az elmúlt években. Ezek közül elég csak a 2017 szeptemberében

második olvasatban is elfogadott – az országban élő nemzeti kisebbségek jogait csorbító és ez által számos diplomáciai vitát kiváltó – új oktatási törvényre, vagy az épp elfogadás előtt álló – az oktatási törvényhez hasonló elvi alapokon nyugvó – új nyelvtörvény⁶ jogszabálytervezetére gondolnunk. Az oktatási törvény 7. cikkelye ugyanis kimondja, hogy az országban élő nemzeti kisebbségek számára folyamatosan megszűnik az anyanyelven való tanulás lehetősége az elemi oktatást követően, míg a nyelvtörvény – kis túlzással – csak a magán- és egyházi életben engedné meg az anyanyelv használatát.

Ukrajnában a legnagyobb számban élő orosz kisebbség mellett számos olyan nemzeti kisebbség is él, melyeknek anyaországai az Európai Unió tagállamai (pl. Románia, Magyarország, Lengyelország, Bulgária vagy Szlovákia). Ebben a tanulmányban mi a Visegrádi Négyek, s különösen Magyarország és Lengyelország szemszögéből kívánjuk megvizsgálni az ukrajnai politika kisebbségkorlátozó intézkedéseinek diplomáciai és külgazdasági vonatkozásait. Ahogy azt látni fogjuk, a visegrádi országokat némileg eltérő – pl. gazdasági, kulturális vagy biztonsági – érdekek fűzik Ukrajnához. Értelemszerűen mind a négy visegrádi országnak vannak gazdasági (kereskedelmi) érdekeik Ukrajnában, ugyanakkor közülük három ország – Magyarország, Lengyelország és Szlovákia – határos is Ukrajnával, ami biztonságpolitikai kérdéseket is felvet. Ráadásul ez a három szomszédos ország az Ukrajna területén élő nemzettársaik, nemzeti kisebbségeik iránt is – bár különböző mértékben – felelősséget érez. Következésképpen, a V4-ek Ukrajnával kapcsolatos eltérő álláspontjából adódóan azzal a véleménnyel (hipotézissel) élünk, hogy ezek az országok – a migrációs válság kezelésével ellentétben – nem lesznek képesek közösen fellépve nyomást gyakorolni Ukrajnára a nemzetközi szervezetekben, s különösen az EU-ban.

Hipotézisünk bizonyítása érdekében tanulmányunkban mindenekelőtt bemutatjuk azt a két nagyobb lélekszámú Ukrajnában élő nemzeti kisebbséget (magyar és lengyel), melyeknek anyaországai a Visegrádi Csoporthoz tartoznak – megvizsgáljuk demográfiai mutatóikat, politikai érdekérvényesítő képességüket és rendelkezésre álló intézményrendszerüket. Tanulmányunk második részében ismertetjük az ukrán kormányzat azon két jogszabályi kezdeményezését, melyek – az ukrán alkotmánnyal és nemzetközi egyezményekkel is szembe menve – jelentősen szűkítik az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználatának jogait. Ennek alapján fontos láncszem tanulmányunkban azon belföldi és nemzetközi megállapodások, jogszabályok és egyezmények összegzése is, melyeket bizonyos pontokon sértenek a bemutatni kívánt kisebbségi jogokat korlátozó törvények. Központi kutatási kérdésünk – várható-e közös fellépés a Visegrádi Négyek részéről a nemzetközi szervezetekben Ukrajnával szemben? – megválaszolásában pedig az egyes diplomáciai megnyilatkozások mellett, elsősorban a visegrádi országok és Ukrajna közötti külkereskedelmi és nemzetközi tőkebefektetési kapcsolatok elemzésére támaszkodunk, az egyes országok gazdasági érdekeit kutatva.

A magyar és lengyel nemzeti kisebbség Ukrajnában

Az Ukrajna 1991-es függetlenné válása óta eltelt időszakban a lakosság nemzetiségi összetételéről csupán a 18 évvel ezelőtti, 2001. évi népszámlálás adatai nyújtanak tájékoztatást, mely alapján a többségi ukrán nemzet mellett (77,8%) az ország lakosságának közel negyedét teszik ki a nemzeti kisebbségek. A legjelentősebb lélekszámmal bíró orosz

⁶ A törvényt Ukrajna Legfelső Tanácsa 2019. április 25-én második olvasatban is elfogadta, amit azóta Andrij Parubij házelnök és Petro Porosenko még hivatalban lévő ukrán elnök is ellátott kézjegyével (Kárpátaljalap.net, 2019).

lakosság (17,3%) mellett, 100 ezer főt meghaladó népességszámmal rendelkezett a lengyel, a magyar és a román (mint EU-s anyaállamokkal bíró) kisebbség is. A lakosság anyanyelvi megoszlása ugyanakkor ettől némileg eltérő képet mutatott: az ukrán nyelvű állampolgárok ugyanis már csak a lakosság 40%-át tették ki 2001-ben, míg az orosz ajkúak (orosz ajkú orosz nemzetiségűek és az orosz nyelvű ukránok együttvéve) a lakosság több mint felét (BARANYI, 2009).

A kárpátaljai magyar kisebbség

A naprakész népszámlálási adatok hiánya miatt tehát a Kárpátalján élő lakosság nemzetiségi összetételének és a kárpátaljai magyarság lélekszámának mai pontos meghatározása gyakorlatilag lehetetlen, az egyedüli hivatkozási alapot továbbra is csak a 2001-es népszámlálás arányszámai jelentik. Bár Ukrajna állandó lakossága az Ukrán Állami Statisztikai Hivatal adatai szerint 2001 és 2018 között több mint 6 millió fővel⁷ csökkent (UKRAJNA ÁLLAMI STATISZTIKAI SZOLGÁLATA, 2018A), Kárpátalja állandó lakosságának a száma – a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatai alapján – szinte változatlan maradt az utolsó népszámlálás adataihoz viszonyítva. A 2001-es népszámlálás idején ugyanis valamivel több mint 1 millió 254 ezer fő (KÁRPÁTALJAI STATISZTIKAI HIVATAL, 2018) élt Ukrajnában, míg a 2019. január 1-jei állapot szerint valamivel kevesebb mint 1 millió 254 ezer fő (KÁRPÁTALJAI STATISZTIKAI HIVATAL, 2019). A 2001-es népszámlálás azonban bebizonyította, hogy Kárpátalja népességének egyik legfontosabb jellemzője a soknemzetiségűség, hiszen több mint 100 nemzetiség képviselőit regisztráltak megyei szinten, melyből a 151 516 főt kitevő magyar kisebbség 12,1%-os részaránnyal büszkélkedhetett akkoriban. A Kárpátalján belüli területi elhelyezkedést tekintve azonban a magyar kisebbség több mint 90%-a – a megyeszékhelyt, Ungvárt, valamint Beregszász és Munkács városát is beleértve – zömében az ukrán-magyar határ mentén az alábbi négy járásban koncentrálódik: Beregszászi, Ungvári, Nagyszőlősi és Munkácsi (MOLNÁR-MOLNÁR D., 2005).

A 2016/17-es tanév kezdetén a Krími Autonóm Köztársaság és Szevasztopol város adatai nélkül a 16 365 ukrániai iskolában közel 3,8 millió diák végezte általános és középiskolai tanulmányait, ebből mintegy 3,4 millióan az állam nyelvén, míg a többiek a nemzeti kisebbségek nyelvén tanultak. Ahogyan arra a lakosság nemzetiségi összetételéből is következtetni lehet, az ukrán nyelven tanuló diákokat mintegy 356 ezer orosz nyelven, hozzávetőleg 16-16 ezer magyar és román nyelven, 2700 moldáv nyelven, valamint 1800 lengyel nyelven tanuló diák követte (СЛОБО І ДІЛО, 2017). A magyarul tanuló diákok értelemszerűen Kárpátalja magyar (71 oktatási intézmény) vagy vegyes – ukrán-magyar és ukrán-orosz – tannyelvű (28) iskoláiban végzik tanulmányaikat. A teljes egészében magyarul oktató, vagy magyar osztályokkal is rendelkező tanintézmények közül 46 középiskola, líceum vagy gimnázium működik az általános és elemi iskolák mellett (KMPSZ, 2017A). A magyar tannyelvű általános és középfokú oktatást megelőzően természetesen a szülők a 87 magyar oktatási nyelvű óvoda valamelyikébe is be tudják íratni gyermekeiket (KMPSZ, 2017B). A kárpátaljai magyar nyelvű felsőoktatás két jelentős intézménye pedig a 2017/18-as tanévben 1224 hallgatót számláló II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézete (KÁRPÁTALJA.MA, 2017A).

A kárpátaljai magyarság jelenleg az ukrán közigazgatás mind a négy szintjén – országos, megyei, járási és önkormányzati – rendelkezik képviseléssel. Bár a 2014-es előrehozott

⁷ Ebben benne van a Krími Autonóm Köztársaság és Szevasztopol város lakosságának a száma is.

parlamentari választások alkalmával a Központi Választási Bizottság – a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) beadványa ellenére – az egyéni választói körzetek meghatározásánál – a 2012-es választásokhoz hasonlóan újfent – nem vette figyelembe az etnikai szempontokat, s ezáltal nem jöhetett létre Beregszász központtal Kárpátalján magyar többségű körzet, Brenzovics László, a KMKSZ elnöke a Petro Porosenko elnök nevével fémjelezett párt listájának 62. helyéről képviselőt szerzett a kárpátaljai magyarság számára Ukrajna Legfelső Tanácsában (DARCSI, 2015). A 2015. október 25-i helyhatósági választások alkalmával pedig a KMKSZ és az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) között megkötött választási együttműködésnek köszönhetően 8 magyar képviselő jutott be a Kárpátaljai Megyei Tanácsba, melynek az alelnökét is a KMKSZ-UMP-frakció adja Barta József személyében. A magyar szervezetek a járásokban is jó eredményeket értek el, hiszen a 34 fős Beregszászi Járási Tanácsban 19 fővel rendelkezik a két magyar szervezet, s az elnököt (KMKSZ) és az alelnököt (UMDSZ) is ők adják, de sikerült képviselőt szerezni a Nagyszőlősi, az Ungvári és a Munkácsi járásokban is. Beregszászban pedig a két szervezet közös jelöltje, Babják Zoltán lett a polgármester (DARCSI, 2016).

Alapvető tudnivalók az ukrajnai lengyel kisebbségről

A hivatalos statisztikák szerint a kárpátaljai magyarsághoz képest valamivel kisebb számban élnek lengyelek Ukrajna területén, ugyanakkor az anyaországuk, vagyis Lengyelország szerepe mind gazdaságilag, mind pedig geopolitikailag egyre meghatározóbb. Ezért is kiemelkedően fontos vizsgálni a lengyel kisebbség ukrajnai helyzetét.

A 2001-es ukrán népszámlálás adatai alapján 144 130 főt számlált a lengyel etnikai kisebbség, ami a népesség 0,3%-át jelentette. Ahogyan már fentebb is említettük, a lengyelek száma az egyik legkevesebb az országban, emellett területi elhelyezkedésük is a legkevésbé koncentrált, összehasonlítva akár a magyarokkal, akár a románokkal. Ez a két tény magyarázhatja, miért valószínűtlenebb az, hogy a lengyelek egy olyan erős nemzeti hatalommal és képviselővel rendelkezzenek Ukrajnában, mint a másik két kisebbség (SZEPTYCKI, 2016).

A legtöbb lengyel a nyugat-ukrán területeken helyezkedik el és nagyon aktív közéleti szereplő. Azonban, ahogy már korábban is említettük, a lengyelek etnikai eloszlása az egész országra kiterjed, ami minden szinten befolyásolja identitásukat, és inkább segíti (és felgyorsítja) asszimilációjukat. Az utóbbi állítást alátámaszthatja az a tény is, hogy a lengyel kisebbség mindössze 13%-a beszéli a lengyelt anyanyelveként.

A négy fő régió, amelyek magukban foglalják a lengyel kisebbség zömét Ukrajnában, a következők: Zsitomir, Hmelnickij, Lviv és Kijev. Ezek összességében a lengyel népesség 34%, 16%, 13% és 5%-át jelentik Ukrajnában. Ha jobban megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy ezek a régiók csupán a lengyelek 68%-át adják és sűrűségük is igen alacsony. További hat területen találhatóak még lengyel lakosok, de sűrűségük még alacsonyabb, mint a fentebb említett városokban.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a lengyelek ne vállalnának aktív szerepet az etnikai csoporton belüli erősebb kötés megerősítésében annak érdekében, hogy megerősítsék és megőrizték identitásukat. Ezen cél elérése érdekében számos lengyel etnikai szervezet segít nekik. Szám szerint Lviv területén 34, Hmelnickij területén 25 és Zsitomir területén 42 ilyen szervezet működik. Ezekon kívül sok más helyen rendeznek kulturális vagy éppen sporteseményeket lengyel klubokhoz vagy egyesületekhez kapcsolódóan (BAKIROV-KIZILOV-KIZILOVA, 2011).

A lengyel kisebbség jogait az ukrán Alkotmányban foglaltak biztosítják – közismertebben a 10. cikkely –, mely kimondja, hogy „Ukrajnában garantált a nemzeti kisebbségi nyelvek szabad fejlesztése, használata és védelme.” Ez a jogszabály 1996. június 28-án került elfogadásra (UKRAJNA ALKOTMÁNYA, 2004).

Ukrajna otthont ad néhány lengyel iskolának is. Két lengyel iskola található Hmelnickij területein – Kamjanec-Pogyilszkij és Horodok városában –, ahol közel 500 diák tanul lengyelt. Anyanyelvként további 2000 diák tanul lengyelül több mint 19 iskolában, a Hmelnickiji régióban. A Zakarpats'ka lengyel kulturális közösségen belül van egy lengyel hétvégi iskola is gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt. Továbbá 137 gyermek járt két olyan óvodába, ahol a lengyel az első nyelv.

Ami az egyetemeket illeti, a lengyel szenátus finanszírozza az olyan intézményeket, ahol lengyel nyelvet lehet tanítani. Ilyen intézmény többek között a Bergyanszokban található Lengyel Nyelvi- és Kulturális Központ (Center of Polish Language and Culture), a Bohdan Hmelnickij Nemzeti Egyetem, a Lengyel Nyelvi- és Kulturális Oktatási Központ Drohobicsban és a Tarasz Sevcsenko Nemzeti Egyetem Lengyel Tanszéke (BAKIROV-KIZILOV-KIZILOVA, 2011).

Mivel a lengyel kisebbség száma 150 000 fő körül mozog, Varsónak nincs külön oktatási programja kimondottan a lengyel közösségek számára. Ehelyett létrehoztak egy úgynevezett 'Semper Polonia' nevű programot, amely azokat a fiatal diákokat segíti, akik Lengyelországban szeretnének továbbtanulni, főleg orvostudományi szakon.

Másrésről Ukrajnában számos lengyel civil szervezet és intézmény működik, amely támogatja az anyanyelvi lengyel nyelvtanulást. Ezeknek a szervezeteknek különböző funkciói vannak, de elsősorban az oktatásba, az óvodákba és a templomokba fektetnek be. Lengyelország nem ad közvetlen támogatást a lengyel kisebbségnek, de néhány civil szervezeten keresztül támogatja a lengyel kisebbségek kiadásait világszerte. Ez hozzávetőleg 19,5 millió eurót jelent, amiből az ukrainai lengyelek 260-270 ezer eurót kapnak évente.

A lengyel jelenlét Ukrajnában a tudományterületeket és a sportokat tekintve is nagyon különböző és aktív. Sok civil szervezet jött létre, köztük a Lengyel Orvosok Szövetsége vagy a Lengyel Doktorok Szövetsége, illetve a Lengyel Sport Egyesület, ami a legjelentősebb lengyel sportszervezet Ukrajnában. Ez a kis lengyel közösség mintegy 34 könyvtárat használhat anyanyelvén (BAKIROV-KIZILOV-KIZILOVA, 2011).

	Magyarok	Lengyelek
Népesség létszáma (fő)*	151 516	144 130
Magyarul tanuló diákok száma (fő)	16 000	1 800
Elhelyezkedés	homogén (Kárpátalján)	heterogén (kiemelten Nyugat-Ukrajnában)
Politikai képviselet	Igen	Nem

1. táblázat: magyar és lengyel kisebbség Ukrajnában. (Forrás: Saját szerkesztés, a 2001-es népszámlálás alapján)*

A rengeteg szervezet és a saját maguk által létrehozott intézmények, programok ellenére a lengyel kisebbségnek nincs szüksége saját politikai pártra. Nem szeretnének és talán nem is tudnának létrehozni erős politikai képviseletet, mivel nem élnek koncentráltan egy kis, jól lehatárolható régióban, mint például a magyarok. Összehasonlítva a magyarokkal (szintén Ukrajnában) könnyen beláthatjuk, hogy egy választáskor a nagyon kevés lengyel szavazat

elveszhet. Ezen felül a lengyelek már korábban bejelentették, hogy nem is tudnának megfelelő, rátermett politikai vezetőt választani saját maguk számára.

A nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználatát korlátozó törvények Ukrajnában

A kelet-ukrajnai fegyveres konfliktussal párhuzamosan – és részben annak folyományaként – a nacionalista eszmék és megnyilvánulások egyre nagyobb teret nyertek Ukrajnában. Az ukrán kormányzat által hozott, a nemzeti kisebbségek jogait korlátozni szándékozó törvények és jogszabály kezdeményezések mellett ugyanis egyre több kisebbségellenes megmozdulás és megnyilatkozás történt Ukrajnában, melyeknek már nemcsak az orosz, hanem – mások mellett – a kárpátaljai magyarság is a célpontja volt. A kárpátaljai magyar kisebbség ellen irányuló megnyilvánulások összegyűjtésére a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és a Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont „Kisebbségfigyelő Monitoring” címmel indított kutatást. A kutatók 2014 és 2018 áprilisa között 1828 olyan esetet dokumentáltak, melyek a kárpátaljai magyar közösség ellen irányultak. Az általuk publikált anyagból – a teljesség igénye nélkül – elég csak megemlíteni a magyar emlékművek és helységnévtáblák megrongálását, a nacionalista csoportok felvonulásait és tüntetéseit Beregszászban, Ungváron, illetve Kijevben, a magyarellenes hangulatkeltést az ukrán sajtóban, a provokatív plakátok, táblák és szórólapok elhelyezését, illetve terjesztését Kárpátalja-szerte, a KMKSZ ungvári irodájának felrobbantását, a Myrotvorets (Béketeremtő) ukrán nacionalista weboldal – kárpátaljai magyarok személyes adatait is közlétező – adatbázisát, vagy az „Egán Ede Kárpátaljai Gazdaságfejlesztési Központ” Jótékonyági Alapítvány ellen – az Ukrán Biztonsági Szolgálat által – indított bűnvádi eljárást (KMKSZ.COM.UA, 2018; TV21 UNGVÁR, 2019). Jelen tanulmány célja ugyanakkor az ukrán kormányzat által hozott kisebbségellenes jogszabály-kezdeményezések bemutatása, ezért a következőkben a nemzeti kisebbségek nyelvi jogait szűkítő két törvényt – „Törvény az oktatásról” és „Az ukrán mint államnyelv működésének biztosításáról” c. törvény – ismertetjük részletesebben.

„Törvény az oktatásról”⁹

Az Ukrán Legfelső Tanácsban 2017. szeptember 5-én a kárpátaljai magyarság – és Ukrajna más nemzeti kisebbségeinek – jogait jelentősen csorbító oktatási törvényt szavaztak meg második olvasatban. A törvény sok más egyéb rendelkezés mellett előírányozza a – 11 helyett – 12 éves oktatást, a pedagógusok minősítésének és munkájának megreformálását, az iskolák nagyobb autonómiáját és – ami jelen tanulmány szempontjából a leginkább lényeges – a nemzeti kisebbségek nyelvén történő oktatás lehetőségének jelentős szűkítését (Kárpátalja.ma, 2017b). A törvény 7. cikkelye ugyanis kimondja, hogy az oktatási folyamat hivatalos nyelve az államnyelv, s bár a nemzeti kisebbségek számára garantálja a jogot az anyanyelven való tanuláshoz, de csak az óvodai és az elemi iskolai szinteken, illetve – a a törvény fogalmaz – az ukrán nyelven folyó oktatás mellett. Az ötödik osztálytól kezdődő általános középiskolai oktatásban és a felsőoktatásban ugyanakkor már csak ukrán nyelven

⁸ A Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont és a KMKSZ által elvégzett kutatás alapján a TV21 Ungvár „Magyarellenes megnyilvánulások Ukrajnában” címmel dokumentumfilmet készített, melyet 2019. április 2-án tettek közzé YouTube-csatornájukon. A film szerint 2014-2018 között ennél jóval nagyobb számban (426) követtek magyarellenes cselekményeket Ukrajnában (TV21 Ungvár, 2019).

⁹ Закон України «Про освіту». A törvény teljes szövege az alábbi linken érhető el: <http://www.golos.com.ua/article/294010> (Голос України, 2017).

folyhat a tanítás a nemzeti kisebbségek számára. A törvény külön kategorizálja Ukrajna őshonos népeit (elsősorban a krími tatárokat értve alattuk), amelyek az államnyelv mellett az általános középiskolai szinteken is saját nyelvükön tanulhatnak. A nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára a törvény tárgyalt cikkelye ezen kívül megengedi az adott nemzeti kisebbségi nyelv tantárgyként való tanulását az általános középfokú oktatási intézményekben vagy a nemzeti kulturális szövetségeken keresztül, valamint – igény esetén – a szakképző és felsőoktatási intézmények is megteremthetik ennek a lehetőségét. A törvény ominózus cikkelye továbbá kimondja, hogy egy vagy több tantárgyat két vagy több nyelven (ukránul, angolul, illetve az EU más hivatalos nyelvein) is oktathatnak, ami talán jelen állás szerint az egyetlen kikaput jelentheti a kárpátaljai magyarság számára néhány tantárgy anyanyelven való tanulása érdekében az általános- és középiskolai szinteken (FEDINEC-CSEBICSKÓ, 2017A).

A Petro Porosenko elnök által 2017. szeptember 25-én aláírt, szeptember 28-án életbe lépett törvény előírásait – 2018. szeptember 1-től – több lépcsőben vezetik be (FEDINEC-CSEBICSKÓ, 2017B). A törvény megjelenésekor olyan információk is napvilágra kerültek, melyek szerint azon nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, akik 2018. szeptember 1-je előtt megkezdték az általános középfokú oktatást, 2022. szeptember 1-ig a jelen törvény hatályba lépése előtti szabályok szerint folytathatják tanulmányaikat, de az ukrán nyelven oktatott tárgyak számának fokozatos növelése mellett (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017A). Bár az oktatási törvény az önkormányzati iskolákra vonatkozik, közvetve a magániskolák (így a kárpátaljai egyházi iskolákra) működésére is jelentős hatása lehet, hiszen az érettségi vizsgák (s ez által az ukrán felvételik) csak az államnyelven történhetnek majd (NPKI, 2017A).

„Az ukrán, mint államnyelv működésének biztosításáról” című törvény¹⁰

Az oktatási törvény ugyanakkor nem az egyetlen kezdeményezés, mellyel az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségek, így a kárpátaljai magyarság anyanyelv-használati jogát csorbítanák, hiszen terítéken van egy új, a mindennapi nyelvhasználatot szabályozni kívánó nyelvtörvény elfogadása is.¹¹ Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2018. október 4-én szavazta meg első olvasatban az új nyelvtörvényt (azaz határozott a majdani új jogszabály végső szövegének alapját képező változatról) azt követően, hogy Ukrajna Alkotmánybírósága 2018 februárjában formai, procedurális okokra hivatkozva hatályon kívül helyezte a 2012-ben elfogadott korábbi jogszabályt (a nemzeti kisebbségek nyelveinek használatát külön törvényben kívánják rögzíteni). Az első olvasatban elfogadott törvénytervezet Ukrajna egyedüli és kizárólagos nyelveként az ukránt nevezi meg, melynek használatát szabályozni kívánja – a magánszféra és a vallási érintkezés kivételével – a társadalmi élet minden területén. A törvénytervezet a hivatalos kétnyelvűség bevezetésének kezdeményezését az alkotmányos rend megdöntésére irányuló törekvésnek értelmezi (HODINKA, 2019A).

Az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségeket több helyen diszkriminatívan érintő törvény legfontosabb pontjai:

- a hivatalos dokumentumokban és szövegekben az ukrán nyelv szándékos torzítása esetén felelősségre vonás (I. RÉSZ, 1. CIKKELY, 9. BEKEZDÉS);

¹⁰ Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»

¹¹ A második olvasatban elfogadott törvényt az ukrán állami közlönyben (Голос України/Holos Ukrayiny) 2019. május 16-án tették közzé, mely által jogerőre emelkedett. A törvény szövege az alábbi linken érhető el: <http://www.golos.com.ua/documents/2704zw.pdf> (Голос України, 2019).

- kötelezővé teszi az ukrán nyelv ismeretét valamennyi ukrán állampolgár számára (II. Rész, 4. Cikkely, 1. Bekezdés (HODINKA, 2019A);
- az állami intézményeknél (beleértve a hivatali szerveket és az állami tulajdonú vállalatokat is, rendezvények, ülések, írásos dokumentumok esetén), a bíróságokon, a fegyveres erőknél, a rendvédelmi szerveknél, a vám- és határőrszolgálatnál, illetve a választási folyamatnál (a kampányt is beleértve) kötelezővé teszi az államnyelv használatát (IV. Rész 9-15. Cikkely (HODINKA, 2019B);
- a törvénytervezet kiemeli, hogy az oktatás nyelve az ukrán, és minden ukrán állampolgár számára lehetőséget kell biztosítani az államnyelven való tanuláshoz, míg a nemzeti kisebbségek óvodáiban és iskoláiban – a nemzeti kisebbségekről szóló törvényben¹² foglaltak szerint – a törvény engedélyezné a kisebbségi nyelv használatát is – az ukrán mellett – az oktatási nevelési folyamatban. A törvény megvonná ugyanakkor az anyanyelven való érettségi – és egyben a felvételi – jogát, ugyanis a külső független tesztelés kizárólag ukrán nyelven történne mind a kötelező, mind pedig a választott tárgyak esetében. Mindez súlyos negatív diszkrimináció a nemzeti kisebbségekhez tartozó érettségizőkkel (és felvételizőkkel) szemben, mivel jelentős hátrányból indulnának az ukrán anyanyelvű diákokhoz viszonyítva a továbbtanulásért folytatott verseny során. A felsőoktatás nyelveként is az ukránt határozza meg a törvény, bár egy vagy több tárgy angolul vagy az EU nyelvein is oktatható. Hasonló a helyzet a tudományos élettel, így a tudományos publikációkkal, disszertációkkal, értekezésekkel. A legnagyobb Ukrajnában élő kisebbség (és az ukrán nemzetiségűek egy jelentős részének) nyelve, az orosz ugyanakkor nem lenne használható sem a felsőoktatásban, sem a tudományos életben a törvény szerint (V. Rész, 17-18. Cikkely (HODINKA, 2019C);
- a kulturális programok, rendezvények esetén is az ukrán nyelv dominanciáját vetíti elő a törvény, bár itt – a még nem létező nemzeti kisebbségekről szóló törvényre hivatkozva – enged némi szabadságot a kisebbségi nyelvhasználatot illetően. Ugyanakkor a nem ukrán nyelvű filmeket és színházi előadásokat csak kötelező ukrán felirattal lehetne bemutatni vagy vetíteni, illetve a kulturális rendezvények, műsorok, programok során a felkonferálás, műsorvezetés ugyancsak ukrán nyelvű kellene, hogy legyen (vagy legalább párhuzamosan használendő az idegen nyelv mellett). Ugyanezen cikkely határozza meg azt, hogy a belföldi turizmusban is az ukrán nyelv használata a kötelező (V. Rész, 19. Cikkely (HODINKA, 2019D);
- természetesen a televíziózás és a rádiózás területén is kötelezővé teszi a törvény az ukrán nyelv használatát, nem ukrán nyelvű műsorok esetén pedig azok ukrán nyelvű szinkronizálását, feliratozását (ez a kitétel még az élő adásokra is érvényes). Jelentős korlátozás a kisebbségi nyelvek használatát illetően e területén, hogy a műsoridő maximum 20%-ában sugározhatnak nem ukrán nyelven azok a rádió- és tv-adók,

¹² Jelenleg még tervezetként sincs ilyen új jogszabály, csupán létezik egy 1992-ben ilyen címmel elfogadott törvény, melynek 6. Cikkelyében garantálják a nemzeti kisebbségek számára a nemzeti-kulturális autonómiához való jogot, így: „...az anyanyelv használatát és az anyanyelvi oktatást vagy az anyanyelv tanulását az állami oktatási intézményekben, illetve a nemzeti kulturális szövetségeken keresztül.” (HODINKA, 2019C)

melyek az ország megyéinek kevesebb, mint felében foghatók (ilyen pl. Kárpátalján a Pulzus Rádió). A nagyobb területen fogható adók esetén ez az arány maximum 10% lehet (V. RÉSZ, 20. CIKKELY);

- a nyomtatott sajtó és a könyvkiadás terén is abszurdnak tűnik az a rendelkezés, mely kötelezné az újságok és a könyvek ukrán nyelven való megjelentetését, vagy – amennyiben más nyelven jelenik meg, akkor ugyanilyen arányú – ukrán fordításban történő kiadását is (V. RÉSZ, 21-22. CIKKELY).

Az első olvasatban elfogadott törvény szövege tehát számos olyan rendelkezést tartalmaz, melyek amellet, hogy negatívan diszkriminálják több esetben a nemzeti kisebbségeket Ukrajnában, a betartásuk és annak ellenőrzése a hétköznapiakban gyakorlatilag kivitelezhetetlennek tűnik (HODINKA, 2019E). Nem véletlen tehát, hogy ez év februárjáig több mint 2000 módosító indítvány érkezett a törvény szövegéhez. A második olvasatra előkészített, módosító javaslatokat tartalmazó jogszabálytervezeten bár – az erőteljes nemzetközi kritikák hatására – némiképp sikerült enyhíteni, de az még így is az erőszakos ukránosítást helyezi előtérbe. Ezt támasztja alá az is, hogy az ukrán vezetés ezúttal sem kívánta igénybe venni a Velencei Bizottság előzetes normakontrollját a számukra minden bizonnyal negatív reakció miatt (HODINKA, 2019F).

Belföldi és nemzetközi megállapodások, jogi egyezmények megsértése

Az oktatási törvény a második olvasatban történő elfogadását követően az ukrán – zömében oroszbarát ellenzéki – pártok és az ukrainai nemzeti kisebbségi érdekképviselői szervezetek tiltakozása mellett a szomszédos országok – Magyarország, Lengyelország, Románia, Moldova és Oroszország – ellenkezését is kiváltotta, de a nemzetközi szervezetek (EP, ET) is élesen bírálták az ukrán kormányt a törvény kapcsán. A kritikákat megfogalmazó szakértők és politikusok szerint Ukrajna számos kétoldalú és multilaterális nemzetközi jogi egyezményt sértett meg az oktatási törvény 7. cikkelyével, de emellett felrúgta a Petro Porosenko és a KMKSZ között még a 2014-es ukrainai elnökválasztás előtt kötött megállapodást is, így a jelenlegi ukrán vezetés lokális szinten is eltért korábban vállalt kötelezettségeitől. A következőkben az alábbi három szint – helyi vagy belföldi megállapodások, valamint a bilaterális és multilaterális egyezmények – mentén vizsgáljuk meg az ukrán vezetés által a törvény elfogadásával okozott jogsértéseket. Helyi szinten értelemszerűen a jelen tanulmányban érintett két ukrainai nemzeti kisebbséggel – magyar és lengyel – kötött esetlegesen felmerülő megállapodásokat vizsgáljuk, bilaterális szinten pedig az Ukrajna és Magyarország, valamint az Ukrajna és Lengyelország között korábban megkötött kétoldalú egyezményeket tekintjük át.

Belföldi szinten: ukrainai törvények és helyi megállapodások

Az ukrán parlament által szeptember 5-én megszavazott és 28-án hatályba lépett törvény Ukrajna Alkotmányának 5. cikkelyét és más vonatkozó hatályos ukrán jogszabályokat is sért. Az oktatási törvény ugyanis olyan nyelvhasználati jogokat szüntet meg, amelyeket a korábbi államalakulatok is szavatoltak a kisebbségek számára. Brenzovics László ennek megfelelően beadványban kérte Valerija Lutkovskától, a Legfelső Tanács emberi jogi biztosától az oktatási törvény alkotmányossági vizsgálatát (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017B). Bár valóban úgy tűnik, hogy az Alkotmány 53. cikkelye 5. paragrafusának megfogalmazása mintha két alternatívát

nyújtana az ukrán vezetés számára¹³, az Alkotmány 10. cikkelye világosan kimondja, hogy az államnak garantálnia kell a kisebbségi nyelvek szabad használatát, a 22. cikkelye pedig tiltja a meglévő jogok szűkítését (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017C). Ennek következtében pedig közel sem volt alaptalan Brenzovics László beadványa a törvény alkotmányossági vizsgálatát illetően.

A törvény helyi szinten egy másik megállapodást is sért, bár sokkal inkább erkölcsi, mintsem jogi szinten. Petro Porosenko és Brenzovics László ugyanis még 2014 májusában írt alá Ungváron választási együttműködést az elnökválasztást megelőzően. A megállapodásban Petro Porosenko – akkor még elnökjelölt – vállalta, hogy elnökké választása esetén a kárpátaljai magyarság számára – egyebek mellett – biztosítani fogják az európai normáknak megfelelő nyelvi jogokat, megteremtik a szükséges feltételeket a magyar nyelvű oktatási rendszer fejlesztéséhez, a közigazgatási reform során figyelembe veszik az egy tömbben élő magyar közösség érdekeit, és megteremtik a magyar parlamenti képviselet lehetőségét is. Ezekért cserébe a KMKSZ Petro Porosenko elnökké választását támogatta a választásokon (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2014). Bár jogi szempontból sajnos ez a választási megállapodás nem igazán nyújthat ma megfelelő hivatkozási alapot a kárpátaljai magyarság számára az oktatási törvénnyel szemben, viszont erkölcsi oldalról tekintve számos kérdést vet fel a jelenlegi ukrán vezetés megbízhatósága és politikája szempontjából. A KMKSZ ugyanis tartotta magát a megállapodásban vállaltakhoz, amit bizonyít, hogy a kárpátaljai magyarság jelentős részét magában foglaló Beregszász központú választási körzetben (a Beregszászi és a Nagyszőlősi járást foglalta magában) Porosenko a szavazatok közel 67%-át szerezte meg, és a magyar településeken a támogatottsága meghaladta a megyei és a körzeten belüli átlagot is (több, magyarok által lakott településen ért el 80-90%-os szavazati arányt (DARCSI, 2015). Ezzel szemben Ukrajna Legfelső Tanácsa (a kormányzó pártokat – Petro Porosenko Blokkja és a Népi Front – is beleértve) második olvasatban megszavazta, az ukrán elnök pedig aláírta a kárpátaljai magyarok anyanyelven történő tanulásának jogait jelentősen csorbító oktatási törvényt, valamint fogadta el első olvasatban a parlament az új nyelvtörvényt, mely az élet szinte minden területén (hivatalokban, a médiában, a kulturális rendezvényeken, színházakban, filmforgatásnál, stb.) korlátozná a kisebbségi nyelvhasználatot (KÁRPÁTINFO.NET, 2017). Ezen túlmenően ugyanakkor a kettős állampolgárság kérdése is folyamatosan napirenden van az ukrán törvényhozásban és Petro Porosenko elnöknél (KÁRPÁTALJA.MA, 2017C). Mindezek pedig – erkölcsi szempontból mindenképp – szöges ellentétben állnak a 2014 májusában megkötött megállapodással és az abban foglaltakkal.

Bilaterális megállapodás: magyar-ukrán alapszerződés

Gorbacsov „glasznosztj” politikáját kihasználva az Antall-kormány az 1990-es évek elején megkezdte a kapcsolatépítést a függetlenedés útjára lépő Ukrajnával. Ennek az egyik első és - a kárpátaljai magyarság szempontjából – legjelentősebb lépése volt a „Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén” c. dokumentum és a hozzá tartozó jegyzőkönyv aláírása 1991. május 30-án. A Nyilatkozat számos igen fontos jogot biztosított a Szovjetunió ideje alatt nemzettársaiktól teljesen elzárt és nehéz helyzetben lévő kárpátaljai magyar közösségnek. A dokumentum ugyanis többek között államalkotó tényezőnek ismerte

¹³ „Az 53. cikkely 5. paragrafusában a törvénynek megfelelően garantálja a nemzeti kisebbségek számára az anyanyelven való tanulás jogát, vagy az anyanyelv tanulását az állami és kommunális oktatási intézményekben és a nemzeti kulturális egyesületeken keresztül.” (KMKSZ.COM.UA, 2017)

el a nemzeti kisebbségeket, rögzítette a kisebbségek egyéni és kollektív jogait, tiltotta a nemzetiségi arányok megváltoztatását, garantálta a történelmi és kulturális műemlékek megőrzését, védelmét és – ami jelen tanulmány szempontjából a legfontosabb – az anyanyelven való tanulás jogát az oktatás minden szintjén (a Nyilatkozat 10. pontja (NPKI, 2017B). Ukrajna augusztusi függetlenné válását követően pedig, e részletes kisebbségvédelmi konvenció gyakorlati megvalósítását is elősegítve, Antall József 1991. december 6-án Kijevben Leonyid Kravcsuk ukrán elnökkel aláírta a független Ukrajna első nemzetközi szerződését, a magyar-ukrán államközi szerződést. A „jószomszédságról és az együttműködésről” szóló, ma is érvényes dokumentum 17. cikke rögzítette az Új Európáról szóló Párizsi Chartával és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet vonatkozó dokumentumaival összhangban a kölcsönös együttműködés kötelezettségét a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának védelme és biztosítása terén. A szerződés ugyanezen cikkében mindkét fél vállalta a fenti Nyilatkozatban és a Jegyzőkönyvben meghatározott kötelezettségek végrehajtásának előmozdítását. Az alapszerződést a magyar parlament –hosszas viták után – 1993 májusában (JESZENSZKY, 2016), Ukrajna pedig még 1992-ben ratifikálta (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017D).

Az alapszerződéshez tartozó nyilatkozat ukrán nyelvű hiteles (!) változatában – a fent már említett 10. pontban – az „és” kötőszó helyett „vagy” kötőszóval szerepel az oktatás nyelvét taglaló mondatban, vagyis a két fél az ukrán változatban azt kívánta biztosítani, hogy „a nemzeti kisebbségek tanulják anyanyelvüket vagy anyanyelvükön tanuljanak az oktatás minden szintjén”. Feltehetően mindenki számára egyértelmű, hogy a „vagy” kötőszó teljesen új értelmezést ad a szövegnek. Nemzetközi dokumentumban két egymásnak ellentmondó szövegrész nem szerepelhet, ezért tárgyalás vagy bíróság útján egységesíteni kell a két nyelven íródott változatot. Amíg ez nem történik meg, addig a két ország kormánya teljesen más megközelítés alapján is értelmezheti az adott szövegrészt (FEDINEC-CSERNICKÓ, 2017B), melyre sajnos Kijev is támaszkodhat. Mindenesetre a kárpátaljai magyar szervezetek és a magyar kormány is rendszeresen emlékeztetett az alapszerződésben foglaltakra az ukrán vezetéssel az oktatási törvény körül kialakult vitában, s Brenzovics László Pavlo Petrenko igazságügyi miniszterhez intézett beadványában is hivatkozott a mai napig érvényben lévő alapszerződésben található kisebbségi jogi vállalásokra. A KMKSZ vezetője egyúttal rámutatott arra is, hogy az „Ukrajna nemzetközi szerződéseiről” c. törvény 19. cikkelye szerint, a Legfelső Tanács által megerősített nemzetközi szerződések a nemzeti jog részét képezik, s amennyiben Ukrajna hatályos nemzetközi szerződése az ukrán törvényektől eltérő szabályozást tartalmaznak, akkor a nemzetközi szerződés normáit kell alkalmazni (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017D). Tehát az oktatási törvényt megszavazása óta hevesen bíráló magyar kormány és a kárpátaljai magyar kisebbség számára nemzetközi szinten használható fegyvernek tűnhet a 1991-ben megkötött alapszerződésre való hivatkozás. Bár érdemes megjegyezni, hogy az ukrán és magyar nyelvű változat eltérő szövegezése ezen a ponton, valamelyest gyengíti ezt a pozíciót.

Az ukrán-lengyel kapcsolatok és a lengyel kisebbség helyzete Ukrajnában

Amikor Ukrajna függetlenedett a Szovjetuniótól, a Lengyel Köztársasággal is elkezdte kiépíteni kapcsolatait. Lengyelország az elsők között volt, aki hivatalosan is elismerte Ukrajna függetlenedését, ez a politikai lépés gyakorlatilag a későbbi együttműködésüket stratégiai szintre emelte.

1990. október 13-án deklarálták a „Lengyel-ukrán kapcsolatok fejlődésének alapjait és általános irányait” című dokumentumot. Ez az egyezmény hangsúlyozta és erősítette meg a két ország közötti történelmi kapcsolatot, utalva a lengyelek és ukránok etnikai és kulturális rokonságára. Kijelentették, hogy egyik országnak sincs területi követelése a másikkal szemben és nem is lesz a jövőben. Megígérték, hogy tisztelik a nemzeti kisebbségi jogokat és javítják a kisebbségek helyzetét országaikban (STEPHEN R. BURANT, 1993).

1992. május 18-án aláírták „A jó szomszédságról, baráti kapcsolatokról és együttműködésről szóló szerződést a Lengyel Köztársaság és Ukrajna között”, ami a stratégiai együttműködésük következő lépése volt. 21 cikkelyében a szerződés kiemeli „a kölcsönös kapcsolatok kiépítésének céljait és elveit a politikai, gazdasági, katonai, ökológiai, kulturális, tudományos és humanitárius együttműködés mentén, valamint a jogi és nemzeti kisebbségek védelmét”. A szerződés két okból volt létfontosságú. Egyrészt geopolitikai szempontból, másrészt a bilaterális kapcsolat miatt Ukrajna és Lengyelország között. Ezért néha a lengyel-ukrán kapcsolatok alkotmányának is nevezik (JAN DRAUS, 2011).

A 2001-es népszámlálás 144 130 fő lengyel nemzetiségi kisebbséghez tartozó lakost azonosított Ukrajnában, amely a teljes lakosság 0,3%-át tette ki. Már 1989-ben voltak a lengyel kisebbség helyzetére vonatkozó jogszabályi változások, amikor a Szovjetunió legfelső hatalma elfogadta az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság nyelveire vonatkozó törvényt. A fent nevezett, „A lengyel-ukrán kapcsolatok fejlődésének alapjairól és általános irányairól szóló nyilatkozatban” mindkét ország ígéretet tett a másik kisebbségi jogainak tiszteletére, és a kisebbségek helyzetének javítására. 1991. november 7-én „Az ukrán nemzetiségek jogairól szóló nyilatkozat” biztosította a lengyel kisebbség politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális jogait amellelt, hogy lehetővé tette számukra az anyanyelvük használatát a társas élet minden területén. 1992 júniusában az ukrán kormány elfogadta a „A nemzeti kisebbségekről szóló törvényt”, amely a biztosította a lengyelek számára a lengyel nyelv használatát, a lengyel nyelven történő tanulás jogát, a kulturális intézményrendszer kialakítását, és a nemzeti kulturális autonómiát. A törvény lehetővé tette a lengyel érdekvédelemi szervezetek létrehozását, a nemzeti szimbólumok használatát, a lengyel szabályoknak megfelelő nevek használatát, és a határon túli lengyelekkel való kapcsolattartást. Az ukrán alkotmány szintén tartalmazza a kisebbségek jogait, a 10. cikkben biztosítja a fejlődés szabadságát, a nemzeti kisebbségi nyelvek használatát és védelmét. Az Európa Tanács tagjaként az ukrán Parlament 1999-ben ratifikálta a „Regionális, illetve kisebbségi nyelvekről szóló Európai Chartát”. Ukrajna legfelső tanácsa 2003. április 15-én elfogadta a törvényt, ám kisebb változtatásokat írtak bele: a kisebbségi nyelvek államigazgatásban történő használatát kivették, és a kisebbségi nyelveknek biztosított lehetőségeket leszűkítették. Emellett a Charta nem határozta meg a helyi autoritások jogkörét a nyelvek elismerését illetően, ezenkívül azon területeket, ahol a Charta elvei alkalmazhatóak, jogilag továbbra sem határozták meg (RESEARCH GATE, 2011).

Kisebbségek a nemzetközi dokumentumokban

Az oktatási törvény több ponton is megsérti a nemzetközi egyezményeket és megállapodásokat. Bár Ukrajna csatlakozott a legtöbbjükhöz, az új törvény közülük többnek egyáltalán nem felel meg. A Regionális, illetve Kisebbségi Nyelvekről Szóló Európai Charta magában foglalja, hogy a regionális, illetve kisebbségi nyelvek magán- és hétköznapi életben történő használata elidegeníthetetlen jog. Ez megfelel az ENSZ Polgári és Politikai Jogok

Nemzetközi Egyezségokmányában foglalt elveknek, illetve az Európa Tanács Emberi Jogok Európai Egyezményében foglalt szellemiségnek. (AZ EURÓPA TANÁCS PREAMBULUMA, 1992)

A Regionális, illetve Kisebbségi Nyelvekről Szóló Európai Charta úgy nyilatkozik a regionális, illetve kisebbségi nyelvek tekintetében alkalmazott eljárásokról, hogy a pártoknak figyelembe kell venni a nyelveket használó közösségek igényeit és kívánságait. A pártok szükség esetén létrehozhatnak olyan intézményeket, amelyek tanácsot adnak a regionális, illetve kisebbségi nyelvekkel kapcsolatos ügyekben. (EURÓPA TANÁCS, 7. CIKK, 4. BEKEZDÉS, 1992)

Továbbá a pártoknak vállalni kell olyan intézkedéseket, hogy kulturális politikájukat külföldön is érvényesíteni tudják a regionális, illetve kisebbségi nyelvek és az őket képviselő kultúrák. (EURÓPA TANÁCS, 12. CIKK, 3. BEKEZDÉS, 1992)

Az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezménye továbbá hozzáteszi, hogy a pártoknak erőfeszítéseket kell tenniük, hogy bármely, nemzeti kisebbséghez tartozó egyénnek lehetősége legyen a saját nyelvén tanulni. (EURÓPA TANÁCS, 14. CIKK, 2. BEKEZDÉS, 1992)

Gyakorlatilag ezeket az elveket foglalja össze és zárja le az Európai Unió és Ukrajna közötti Társulási Egyezmény, amely 2017. szeptember 1-jén lépett életbe. Ebben Ukrajna kifejezte elköteleződését az Európai Unióval történő szoros és hosszútávú kapcsolat kialakítására, amely során Ukrajna igazodik a demokratikus elvekhez, a jogállamisághoz, jó kormányzáshoz és az emberi jogokhoz, illetve megerősíti az alapvető szabadságokat, beleértve a nemzeti kisebbségek jogait, a diszkriminációmentesség elvét, a diverzitás tiszteletét, és a belső politikai reformokhoz történő hozzájárulásának konszolidációját (GOVERNMENT PORTAL UKRAINE, 2017).

V4 – Ukrajna: az oktatási törvény diplomáciai és gazdasági érdekek mentén

Az előző fejezetekben láthattuk, hogy az Ukrajna Legfelső Tanácsa által elfogadott és Petro Porosenko elnök által is jóváhagyott oktatási törvény, s kimondottan annak az oktatási nyelvére vonatkozó 7. cikkelye hogyan érinti az országban élő kisebbségeket, valamint azt is, hogy hány magyar és lengyel anyanyelvű diák, illetve magyar és lengyel nyelven oktató iskola esik a törvény hatálya alá. Elemeztük, hogy milyen belföldi jogszabályokat és nemzetközi megállapodásokat sért ez a törvény. A következőkben azt fogjuk megvizsgálni, hogy a V4-országok részéről vajon elképzelhető-e Brüsszel és az Európai Unió irányába – a migrációs válság kezeléséhez hasonlóan – egy közös fellépés az ukrán oktatási törvénnyel szemben, vagy az egyes országok (elsősorban) gazdasági érdekeik miatt az együttműködésre ebben a témában nem lesz lehetőség.

V4 - Ukrajna: diplomáciai reakciók

A V4-országok szemszögéből – ahogy az a nemzetközi sajtóban megjelenő információkból is kiderül – az ukrán oktatási törvény különböző reakciókat váltott ki. Az ukrán kisebbségi összetételű és a kisebbségek nyelvén oktató intézmények számát tekintve értelemszerűen a V4-országok közül a törvény megjelenését követően a lehangosabban Magyarország szólalt fel a törvény kisebbségi jogokat sértő és szűkítő rendelkezései ellen és a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás védelmében, míg Csehország részéről nem igazán tapasztalhattunk érdemi reakciót az ügyvel kapcsolatban. A két véglet – Magyarország és Csehország – között találhatjuk Pozsony és Varsó álláspontját, mely egyelőre nem tűnik egyértelműnek.

A szlovák kormány kommunikációja eddig rendkívül ellentmondásos volt az ukrán oktatási törvény és más kisebbségkorlátozó tervintézkedések kapcsán. Szlovákia ungvári főkonzulja (Miroslav Mojzita) ugyanis – képviselve véleménye szerint Szlovákia álláspontját is – támogatta az oktatási törvényt és Ukrajna belügyének nevezte azt (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017E), szlovák EP-képviselők azonban – többek között a kormányzó SMER részéről – közös nyilatkozatban ítélték el az oktatási törvény kisebbségellenes reformját (ÚJ SZÓ ONLINE, 2017), de a szlovák külügyminisztérium is a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartását és az anyanyelven való oktatás biztosítását kérte Ukrajnától (MAGYAR ISKOLA ONLINE, 2017). A kisebb szlovák ellenállásra talán az szolgálhat magyarázatul, hogy Ukrajnában mindössze egy ungvári iskolában folyik szlovák nyelven az oktatás külön osztályokban (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017E), s ez mindössze 145 diákot érint (СЛОБО І ДІЛО, 2017).

Varsó – Szlovákiához képest – nyugodtabb és türelmesebb álláspontja azonban inkább a két ország közötti párbeszédnek köszönhető. A törvény elfogadását követően Lengyelország is aggodalmát fejezte ki az ukrainai lengyel kisebbség jogainak szűkítése miatt, a két ország oktatási tárcájának egyeztetéseit követően azonban október végén a lengyel és az ukrán oktatási miniszter közös nyilatkozatban vállalták, hogy kölcsönösen biztosítják az anyanyelvi oktatás lehetőségét egymás nemzeti kisebbségei számára. A dokumentum a korábban megkötött kétoldalú egyezményeken alapszik, és az államnyelven való oktatással párhuzamosan az óvodai és az általános- és a középiskolai szinten is biztosítaná a lengyel nyelven való tanulás jogát (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017F).

Budapest ezzel szemben – ahogyan már korábban utaltunk is rá – minden lehetséges szinten fellépett az ukrán oktatási törvény, majd újabban az elfogadás előtt álló kisebbségellenes nyelvtörvénnyel szemben. Miniszteri szintű egyeztetések magyar-ukrán viszonylatban is történtek, viszont – egyelőre – érdemi előrelépés nélkül. A találkozók mind Szijjártó Péter (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017G) magyar külügyminiszter, mind pedig Balog Zoltán (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017H), majd utódja, Dr. Kásler Miklós (KÁRPÁTALJA.MA, 2019) emberi-erőforrás miniszterek is a kárpátaljai magyarság jogainak megőrzését, az oktatási törvény kisebbségeket sértő rendelkezéseinek visszavonását és az anyanyelven való oktatás lehetőségének biztosítását kérték ukrán kollégáiktól, Pavlo Klimkin külügyminisztertől és Lilija Hrinevics oktatási minisztertől. A Magyar Országgyűlés még 2017 szeptemberében határozatban (H/17379 A jogtípró ukrán oktatási törvény elítéléséről és az ellene való fellépésről) ítélte el a jogtípró oktatási törvényt (PARLAMENT.HU, 2017), de a magyar külügy azóta már több alkalommal megvétózta a NATO-Ukrajna Bizottság összehívását is, jelezve ezáltal az ukrán kormány számára, hogy a törvény 7. cikkelyének visszavonásáig Magyarország nem támogatja Ukrajna integrációs törekvéseit (KÁRPÁTALJALAP.NET, 2017I). A Magyar Kormány erőfeszítéseinek köszönhetően az Európai Unióban is komolyan kezdtek foglalkozni az ukrán kisebbségkorlátozó intézkedésekkel (KORMANY.HU, 2017). Az EU-Ukrajna Társulási Tanács 2017. december 7-i ülésén – magyar kezdeményezésre – ennek megfelelően már napirendre került az ukrán oktatási törvény. Az esemény kapcsán kiadott közös nyilatkozatban a Társulási Tanács hangsúlyozta a kisebbségek már meglévő jogai biztosításának szükségességét az ENSZ és az Európa Tanács egyezményeinek megfelelően, ezen kívül a kisebbségekhez tartozó személyek diszkriminációmentességének biztosítása és az Európa Tanács szakértői véleményeinek figyelembe vétele is olvasható a dokumentumban (EUROPEAN COUNCIL, 2017). Tekintve, hogy – kisebbségeket érintő pozitív – érdemi lépés az ukrán kormányzat részéről nem történt, egy évvel később, 2018. december 17-én – az 5. EU-Ukrajna Társulási Tanács ülésén – ismét terítékre került az

ukrán oktatási törvény körül kialakult ügy. Az ülés utáni közös nyilatkozatban a Társulási Tanács hangsúlyozta – a fentiek mellett – a Velencei Bizottság 902/2017 számú szakértői véleményében foglalt ajánlások teljes körű alkalmazását, a törvény bevezetése előtti átmeneti időszak 2023-ig történő meghosszabbítását, és a magániskolák felmentésének javaslatát a törvény hatálya alól (EUROPEAN COUNCIL, 2018).

Láthatjuk tehát, hogy diplomáciai oldalról nem történt egységes és közös fellépés az ukrán oktatási törvény kapcsán Brüsszel irányába, és az EU elsősorban a Magyar Kormány nyomásgyakorlásának következtében foglalkozott az üggyel, kevesebb sikerrel. A következőkben azt próbáljuk meg kideríteni a külkereskedelmi áruforgalomnak és a közvetlen külföldi tőkebefektetések állományának kétoldali elemzésével, hogy a közös visegrádi fellépés hiányának vajon gazdasági okai vannak-e elsősorban.

V4-Ukrajna: gazdasági kapcsolatok

Ukrajna külkereskedelmi áruforgalma 2013 és 2018 között, millió USD						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Export	63 312,0	53 901,7	38 127,1	36 361,7	43 264,7	47 339,9
Import	76 964,0	54 428,7	37 516,4	39 249,8	49 607,2	57 141,0
Külkereskedelmi forgalom (EX+IM)	140 276,0	108 330,4	75 643,6	75 611,5	92 871,9	104 480,9
Egyenleg (EX-IM)	-13 651,9	-527,0	610,7	-2 888,1	-6 342,5	-9 801,1

2. táblázat Ukrajna külkereskedelmi áruforgalma 2013 és 2018 között (Forrás: Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2018b)

Ukrajna külkereskedelmi áruforgalma (az export és az import összege) az Ukrán Állami Statisztikai Szolgálat adatai szerint azt követően, hogy 2012 és 2016 közötti 5 évben több mint a felére csökkent, 153 milliárd USD-ről 75 milliárd USD-re, az elmúlt két évben ismét növekedést mutatott. A 2012 utáni években a legjelentősebb visszaesést a kijevi Majdan-téri tüntetéseket, a Krími Autonóm Köztársaság elcsatolását és a kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus kirobbanását követő két évben – 2014-ben és 2015-ben – élte meg az ukrán gazdaság. Ezen események szerepe a külkereskedelmi áruforgalom csökkenésében olyannyira nem véletlen, hogy a 2014-es adatok a Krími Autonóm Köztársaság és Szevasztopol, a 2015-től kezdve pedig – e két közigazgatási egység mellett – a kelet-ukrajnai terrorellenes műveleti zónák kereskedelmi forgalmát sem tartalmazzák. A 2. táblázat adataiból jól láthatjuk, hogy a kereskedelmi recesszió időszaka alatt az importforgalom az exportforgalomnál is jelentősebb mértékben esett vissza, ami azt eredményezte, hogy a külkereskedelmi áruforgalom korábban jelentős mértékben negatív egyenlege 2014-re mérséklődött, sőt 2015-ben pozitív irányba is fordult. A 2016-os stagnálás időszakát követően azonban a 2017-től kezdve ismét pozitív fordulatot vett Ukrajna külkereskedelmi tevékenysége, amely az elmúlt két évben közel 30 milliárd USD növekedést eredményezett. A külkereskedelmi fellendülésből a termékbehozatal szemmél láthatóan nagyobb részt tett ki (közel 20 milliárd USD az elmúlt három évben). Ez pedig azt eredményezte, hogy az ország külkereskedelmi egyenlege 2016-tól ismét negatívvá vált, melynek értéke azóta is növekszik, és lassan eléri a belpolitikai konfliktus előtti szintet.

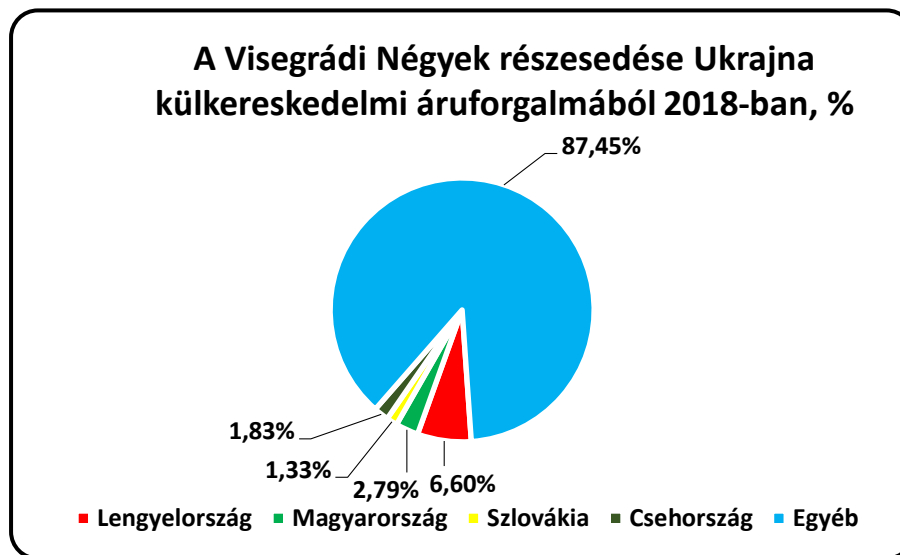
Ukrajna legfontosabb árukereskedelmi partnerei (2018), millió USD					
	Partnerország	Export	Import	Kereskedelmi forgalom (EX+IM)	Egyenleg (EX-IM)
1.	Orosz Föderáció	3 654,1	8 092,7	11 746,8	-4 438,6
2.	Kína	2 200,3	7 604,0	9 804,3	-5 403,7
3.	Németország	2 208,4	5 983,2	8 191,6	-3 774,8
4.	Lengyelország	3 257,6	3 634,6	6 892,2	-377,0
5.	Fehéroroszország	1 304,5	3 787,0	5 091,5	-2 482,5
...
9.	Magyarország	1 646,3	1 268,0	2 914,3	378,3
...
1					
4.	Csehország	878,1	1 035,6	1 913,7	-157,5
...
1					
9.	Szlovákia	864,2	525,7	1 389,9	338,5
	V4	6 646,2	6 463,9	13 110,1	182,3
	Összesen	47 339,9	57 141,0	104 480,9	-9 801,1

3. táblázat Ukrajna legfontosabb árukereskedelmi partnerei 2018-ban (Forrás: Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2018b)

A 3. táblázat Ukrajna legfontosabb árukereskedelmi partnereit foglalja össze a 2018-as évben az Ukrán Állami Statisztikai Szolgálat adatai alapján (továbbra is a Krími Autonóm Köztársaság, Szevasztopol és a kelet-ukrajnai terrorellenes műveleti zónák értékei nélkül). Az adatokból láthatjuk, hogy a szomszédos országok Ukrajna legfontosabb árukereskedelmi partnerei közé tartoznak, amit bizonyít, hogy az Orosz Föderáció, Lengyelország, Fehéroroszország, Magyarország, Szlovákia, Románia és Moldova együttesen a teljes ukrán külkereskedelmi áruforgalom több mint 29%-át adták 2018-ban (az áruexport 26,3%-át, míg az áruimport 31,4%-át).

A visegrádi országok közül Ukrajnával 3 ország – Lengyelország, Szlovákia és Magyarország – is határos. A visegrádi ország csoporton belül Ukrajna legfontosabb külkereskedelmi partnere Lengyelország (6,89 milliárd USD külkereskedelmi áruforgalom), majd Magyarország (2,91 Mrd USD), Csehország (1,91 Mrd USD) és Szlovákia (1,39 Mrd USD). A V4-ek Ukrajna teljes külkereskedelmi áruforgalmának 12,55%-át adták 2018-ban (1. ábra), ami ugyancsak növekvő tendenciát mutat (2016-ban 11,73% volt). A külkereskedelmi áruforgalom bővülését az elmúlt két évben elsősorban a visegrádi országokba irányuló termékkivitel fellendülése eredményezte, amely 2018-ban 14,04%-os részarányt tett ki a két évvel korábbi 11,78% helyett. A V4-ektől érkező termékbehozatal 11,31%. Lengyelország volt az ukrán termékek 2. legnagyobb exportfelvevő piaca az Orosz Föderáció után, 3,26 Mrd USD-vel. Az árukereskedelem egyenlege a V4-ekkel szemben Ukrajna szemszögéből ráadásul az elmúlt időszakban pozitívrá fordult, s 2018-ban 182,3 millió USD-vel járult hozzá az ukrán gazdaság teljesítményéhez. Az Ukrajna szemszögéből pozitív egyenleg a

Magyarországgal (+378,3 m USD) és Szlovákiával (+338,5 m USD) folytatott árukereskedelmi többletnek tudható be.

1. ábra A Visegrádi Négyek részesedése Ukrajna külkereskedelmi áruforgalmából 2018-ban (Forrás: Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2018b)

A visegrádi országok szemszögéből vizsgálva (4. táblázat) a külkereskedelmi áruforgalmat azt tapasztalhatjuk, hogy Ukrajna sokkal kisebb szerepet tölt be a négy ország külkereskedelmi áruforgalmában (exportjában és importjában), mint fordítva. A vizsgált négy évben (2014-2017) ugyanis Szlovákia és Csehország esetében az Ukrajnával bonyolított export/import áruforgalom egy alkalommal sem érte el a teljes szlovák vagy cseh export/import forgalom 1%-át, de Magyarország és Lengyelország esetében sem számít Ukrajna jelentős export vagy import partnernek – jellemzően 1-2% közötti részaránnyal részesedik Ukrajna külkereskedelmi áruforgalmukból. Tehát egy bizonyos fokú aszimmetrikus interdependenciát megfigyelhetünk a Visegrádi országok és Ukrajna közötti árukereskedelmi relációkban. A V4-ek közül Magyarország, Szlovákia és Csehország esetében nagyjából azonos az Ukrajnába irányuló áruexport és az Ukrajnából importált termékmennyiség aránya, Lengyelország azonban láthatóan exportpiacként tekint Ukrajnára, hiszen a vizsgált időszakban minden évben nagyságrendileg a duplája volt az Ukrajnába exportált termékmennyiség, mint az onnan érkező áruimport. Ennek köszönhetően pedig Lengyelország nagy árukereskedelmi többletet tud felmutatni évről-évre Ukrajnával szemben (2017-ben például több mint 2 Mrd eurónyi többletet).

Meg kell ugyanakkor jegyeznünk, hogy a V4-ek és Ukrajna közötti árukereskedelmi statisztikák tekintetében – az egyes országok statisztikai hivatalai által kibocsátott adatok összevetése során – tapasztalhatunk némi ellentmondást, különösen a Magyarország-Ukrajna és a Lengyelország-Ukrajna közötti kereskedelmi kapcsolatokban (5. táblázat). Bár Magyarország szemszögéből a 2018. évi adatok millió EUR-ban, míg Ukrajna szemszögéből millió USD-ben vannak megadva, az arányokat tekintve szemmel látható eltérést tapasztalhatunk a Magyarországról Ukrajnába irányuló áruexport (Magyarország szemszögéből a KSH statisztikái szerint 1,9 Mrd EUR) és az Ukrajnába Magyarországról érkező áruimport (Ukrajna szemszögéből az Ukrán Statisztikai Hivatal adatai szerint 1,3 Mrd USD) értékei között, melyeknek – normál esetben – ugyanabban a valutában egyezniük kellene. A magyar-ukrán viszonylatban ugyanakkor (1 USD = 0,89 EUR árfolyamon

átszámolva az Ukrán Statisztikai Hivatal értékét) mintegy 800 millió EUR értékű eltérést figyelhetünk meg. Ebből adódik az, hogy mindkét országnak a saját szemszögéből pozitív a másikkal szemben az árukereskedelmi egyenlege.

A Visegrádi Országok árukereskedelme Ukrajnával, 2014-2017								
Magyarország	2014		2015		2016		2017	
	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya
Export	1 567,1	1,85%	1 261,6	1,39%	1 386,8	1,49%	1 724,3	1,71%
Import	1 277,7	1,63%	1 021,1	1,25%	1 100,8	1,32%	1 633,6	1,76%
Külkereskedelmi áruforgalom	2 844,8	1,75%	2 282,7	1,32%	2 487,6	1,41%	3 357,9	1,74%
Lengyelország	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya
Export	3 140,6	1,89%	2 977,2	1,66%	3 461,7	1,87%	4 260,3	2,06%
Import	1 697,0	1,01%	1 529,9	0,86%	1 829,7	1,01%	2 142,6	1,04%
Külkereskedelmi áruforgalom	4 837,6	1,45%	4 507,0	1,26%	5 291,5	1,45%	6 402,9	1,55%
Szlovákia	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya
Export	326,0	0,50%	312,4	0,46%	372,0	0,53%	466,5	0,62%
Import	555,8	0,93%	469,4	0,73%	448,0	0,67%	631,4	0,88%
Külkereskedelmi áruforgalom	881,8	0,71%	781,9	0,59%	820,0	0,60%	1 097,9	0,75%
Csehország	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya	Volumen (millió euró)	UA részaránya
Export	748	0,57%	561	0,39%	805	0,55%	1 067	0,66%
Import	870	0,75%	758	0,59%	737	0,57%	884	0,61%
Külkereskedelmi áruforgalom	1 618	0,65%	1 319	0,49%	1 542	0,56%	1 951	0,64%

4. táblázat A Visegrádi Országok árukereskedelme Ukrajnával, 2014-2017 (Forrás: KSH.hu; Central Statistical Office of Poland, 2015, 2016, 2017, 2018; Czech Statistical Office, 2015, 2016, 2017, 2018; Statistical Office of the SR, 2017, 2019)

Hasonló a helyzet a Lengyelország és Ukrajna közötti árukereskedelmi relációban. A két ország viszonylatában 2017-es adatok állnak rendelkezésre – mindkét ország szemszögéből nézve – dollárban kifejezve. Itt is egyértelműen látszik, hogy rendkívül nagy, több mint 1,3 milliárd USD eltérés tapasztalható a Lengyelországból Ukrajnába irányuló áruexport

(Lengyelország szemszögéből a lengyel statisztikai hivatal adatai szerint 4,8 Mrd USD) és az Ukrajnába Lengyelországból érkező áruimport (Ukrajna szemszögéből az Ukrán Statisztikai Hivatal adatai szerint 3,5 Mrd USD) értékei között. A külkereskedelmi egyenlegek közötti eltérés itt is szembeötlő.

Jóllehet a statisztikai eltérések vizsgálata nem képezi jelen tanulmány célját (ez további kutatások érdekes témája lehet), ugyanakkor megállapítható, hogy a mindkét visegrádi országból Ukrajnába érkező áruimport mögött még annál is nagyobb ukrán gazdasági érdek figyelhető meg, mint amit az ukrán statisztikák elsősre sugallnak. Ennek megfelelően pedig Magyarország és Lengyelország számára akár még erősebb gazdasági nyomásgyakorlásra is lehetőséget adhat Ukrajnával szemben.

	Magyarország	Ukrajna	Lengyelország	Ukrajna
	2018, millió EUR	2018, millió USD	2017, millió USD	2017, millió USD
Export	1 898,9	1 646,3	4 779,4	2 724,6
Import	1 521,3	1 268,0	2 402,4	3 453,8
Árukereskedelmi forgalom	3 420,2	2 914,3	7 181,8	6 178,4
Külkereskedelmi egyenleg	377,6	378,3	2 377,0	-729,2

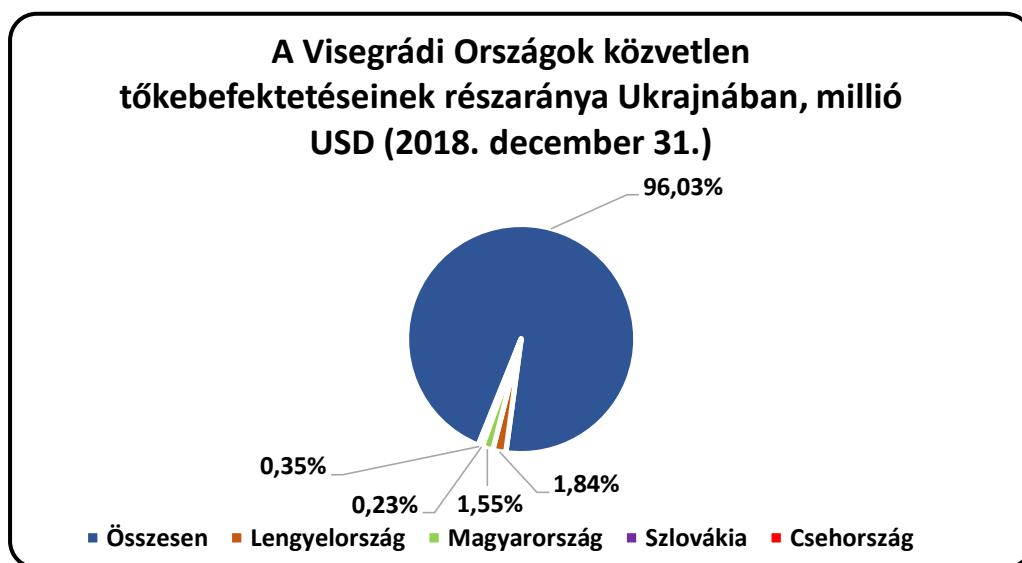
5. táblázat Külkereskedelmi áruforgalom a magyar-ukrán és a lengyel-ukrán relációkban (Forrás: KSH.hu, Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat 2018b, Central Statistical Office of Poland (2018))

A 2. ábra a külföldi közvetlen tőkebefektetések állományának megoszlását, és a Visegrádi Országok részesedését mutatja Ukrajnában (az ideiglenes megszállt Krími Autonóm Köztársaság és Szevasztopol város, valamint a Donyecki és Luhanszki megyék ideiglenesen megszállt területek adatai nélkül). Az Ukrán Állami Statisztikai Szolgálat adatai szerint 2018. december 31-én közel 32,3 milliárd USD volt az FDI-állomány, melyből magasan a legnagyobb részesedéssel Ciprus (8,9 Mrd USD) és Hollandia (7,1 Mrd USD) rendelkezett, majd Nagy Britannia (1,96 Mrd USD), Németország (1,67 Mrd USD), Svájc (1,54 Mrd USD), Brit Virgin-szigetek (1,31 Mrd USD), az Orosz Föderáció (1,01 Mrd USD) és Ausztria (1 Mrd USD) következett még legalább 1 Mrd USD tőkebefektetési állománnyal. A szomszédos országok szerepe tehát sokkal csekélyebb az Ukrajnába irányuló tőkebefektetések esetében, mint tapasztalhattuk az árukereskedelem terén, ugyanakkor – bár ez nem képezi jelen tanulmány témáját – az adóparadicsomok számára szemmel láthatóan kedvelt „befektetési célpont” Ukrajna.

A Visegrádi Országok közül Lengyelország és Magyarország rendelkezik jelentősebb mértékű közvetlen külföldi befektetéssel (előbbi közel 600 millió, utóbbi 500 millió USD-vel), de – ahogy az ábrából láthatjuk – részarányuk alig haladja meg a 32%-ot Ukrajna teljes FDI-állományán belül. A Visegrádi Országok összesen 1,28 Mrd USD közvetlen tőkebefektetéssel rendelkeznek Ukrajnában, ami 3,97%-os aránynak felel meg.

Az ukrán közvetlen tőkebefektetések állománya külföldön 2018. december 31-én összesen 6,3 Mrd USD-t tett ki (ugyancsak a megszállt területek adatai nélkül), melynek 94,23%-a (5,93 Mrd USD) Cipruson van befektetve. A második helyen – ennek megfelelően – jelentős lemaradással az Orosz Föderáció következik, ahol 118,5 millió USD közvetlen ukrán tőkebefektetés volt. A Visegrádi országokban csupán 24,7 millió USD közvetlen ukrán tőke volt befektetve, ami ugyancsak azt bizonyítja, hogy az FDI ki- és beáramlás tekintetében

kevésbé releváns az Ukrajna-V4 kapcsolat (UKRAJNA ÁLLAMI STATISZTIKAI SZOLGÁLATA 2018c).

2. ábra A Visegrádi Országok közvetlen tőkebefektetései részaránya Ukrajnában 2018-ban (Forrás: Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat (2018c))

Össességében tehát arra a következtetésre juthatunk, hogy a V4-országok fontos szerepet töltenek be Ukrajna külkereskedelmi kapcsolataiban, és egy bizonyos fokú aszimmetriát is megfigyelhetünk a V4-országok javára. Habár az egyes országok statisztikai hivatalai által rendelkezésünkre bocsátott adatok diverzitása némileg torzíthatja kutatásunk eredményeit, láthatjuk, hogy Ukrajna nagyon fontos exportpiac Lengyelország számára, és ez a kereskedelmi reláció jelentős mennyiségű külkereskedelmi többletet biztosít Lengyelországnak. Következésképp – a biztonsági kérdések mellett – ez magyarázatul szolgálhat Varsó nyugodtabb reakciójára az ukrán oktatási törvénnyel és a további ukrán kisebbségkorlátozó intézkedésekkel kapcsolatban. Annak ellenére tehát, hogy a V4-országok – Ukrajna külkereskedelmi áruforgalmában beöltött fontos szerepük jóvoltából – képesek lennének gazdaságilag nyomást gyakorolni az ukrán kormányzatra, néhányuknak (elsősorban Lengyelországnak) jelen állás szerint fontosabbnak tűnik saját országuk gazdasági érdeke. Ezért, véleményünk szerint ez megakadályozhatja az Ukrajna elleni közös fellépést Brüsszelben, és a V4-országok inkább a különálló diplomáciai nyomást preferálhatják Ukrajnával szemben, ahol Magyarország nyomásgyakorlása marad a legerőteljesebb a Visegrádi Csoporton belül.

A nem visegrádi országok véleményei

Érdeemes megvizsgálni a V4-eken és az EU-n kívüli véleményeket, álláspontokat és érdekeket is a magyar-ukrán, NATO-ukrán stb. relációkban.

Az új oktatási törvény felkeltette a nyugati világ figyelmét. Míg az Egyesült Államok csak az ukrán állásfoglalást idézte, addig az európai média, illetve néhány jelentősebb, emberi jogok védelmével foglalkozó szervezet a törvénnyel kapcsolatos problémákkal is foglalkozott - beleértve a magyar álláspontot is.

Az EU Observer közvetítette Liliya Hrynevych (az oktatásért és tudományért felelős miniszter) véleményét a törvénnyel kapcsolatban. Ő azt állította, hogy a törvény kompatibilis az uniós szabályozással, egyetlen lengyel, magyar vagy román iskola sem kerül bezárásra, miután életbe lép a törvény. Úgy írt a multikulturalizmustól, mint „az ukrán állam szívé, lényegét alkotó elképzelésről” (HRYNEVYCH, 2017). Ugyanakkor a cikk kifejezetten érdekesnek véli azt a lehetőséget, miszerint az ukrán diákoknak nem kell azt a nyelvet tanulniuk, amilyen kisebbségi közösségben élnek.

Szeptember végén a Washington Post – talán elsőként az Egyesült Államokban – tájékoztatta az olvasóit a törvényről. Elemezte a helyzetet, illetve pro és kontra oldalról idézte a különböző véleményeket (WOOD, 2017).

2017. szeptember 5-én, az ukrán parlament, a Verkhovna Rada, elfogadta az új oktatási törvényt, amelyet a szomszédos országok erőteljes tiltakozása ellenére – Magyarországot is beleértve – Petro Porosenko elnök aláírt, és szeptember 25-én hatályba lépett. Ukrajna új oktatási törvénye kétségkívül át fogja alakítani Ukrajna oktatási rendszerét, mivel a 7. cikk elrendeli az ukrán nyelven történő oktatást az összes állami finanszírozású középiskolában. A jövőben az ukrán kormány kétéves átmeneti időszakot ítél meg, míg a törvény teljes mértékben hatályba nem lép 2020-ban (NATHAN STORMONT, FREEDOM HOUSE ORGANIZATION, 2017. OKTÓBER 2).

A döntés jelentős változásokat hozhat több százezer fiatal tanuló életébe, ahogy arra a Freedom House civil szervezet is felhívja a figyelmet:

„Amint a diákok megkezdik középiskolai tanulmányaikat – általában 10 éves kor körül –, az oktatás nyelve ukránra változik, míg a kisebbségi nyelveket csak külön tantárgyak keretében tanítják. A törvény megközelítőleg 400 000 tanulót érint, amely a teljes tanulói létszám 10 százalékát teszi ki összesen, ők orosz, lengyel, magyar, bolgár, román és szlovák nyelvű iskolákban tanulnak országszerte” (NATHAN STORMONT, FREEDOM HOUSE ORGANIZATION, 2017. OKTÓBER 2).

Szijjártó Péter magyar külügyminiszter, az Ukrajnában élő 150 000 fős magyar közösségre tekintettel az ukrán oktatási törvény elfogadását keményen bírálta, és jelezte, hogy akadályozni fog minden jövőbeli törekvést a Keleti Partnerség keretein belül is, amely Ukrajnát az európai integráció folyamatában elősegítené (MTI, 2017. SZEPTEMBER 26).

A hírek hatására Románia köztársasági elnöke, Klaus Johannis tiltakozásképpen lemondta Ukrajnába szervezett látogatását, és felszólította Porosenkot, hogy a mintegy 400 000 Ukrajnában élő román nemzetiségű lakosra tekintettel jöjjön el ő Bukarestbe (THE WASHINGTON POST, 2017. SZEPTEMBER 26). Oroszország Külügyminisztériuma szintén kifejezte mély elégedetlenségét a kérdéssel kapcsolatban: „A törvény célja, hogy a többnemzetiségű államból kényszerűen egynemzetiségű rezsime formáljon” (TONY WESOLOWSKY, RADIOFREEEUROPE RADIOLIBERTY, 2017. SZEPTEMBER 24). Természetesen a többi orosz sajtóorgánum – például a legfontosabbak, mint a Ria Novosti, és a Russkiy Mir-helytellenítette az ukrán döntést (RUSSKIY MIR, 2017).

Ezzel párhuzamosan a román média szintén kiállt a saját kisebbségéért Ukrajnában. Magyarország és Oroszország mellett Bukarest volt az, aki a leghangosabban szólalt fel az oktatási törvény felfüggesztése mellett, és felkérte az ukrán kormányt, hogy kezdjék meg a Bukaresttel és Budapesttel folytatott tárgyalásokat az Európa Tanács parlamenti gyűlésének javaslatára (MATEI, 2017). A sajtó is hangsúlyozta, hogy Klaus Johannis, Románia elnöke lemondta Kijevbe szervezett látogatását a törvény megszületése után (AGEPRESS, 2017).

Mindezek fényében érdekes, hogy Lengyelországból nézve nem tűnik olyan borúsnak a helyzet. Egy helyi ukrán folyóirat beszámolója szerint, miután Anna Zalewska (lengyel

oktatási miniszter) és Liliya Hryvnevych (ukrán oktatásért és tudományért felelős miniszter) októberben találkozott, konszenzusra jutottak a lengyel kisebbség ügyét illetően. Ez a jövőbeli nyilatkozat a lengyel kisebbség képviselőinek biztosítja, hogy középiskolai tanulmányaikat továbbra is anyanyelvükön folytathassák, és az ukrán nyelvű tantárgyak száma csupán megemelkedik (UAWIRE, 2017. OKTÓBER 24).

Válaszképpen a nemzetközi felháborodásra az ukrán elnök és az ország számos más képviselője igyekezett megvédeni a jogalkotást. A Washington Post szerint „Porosenko azt mondta, hogy a törvény az ukrán nyelv oktatásban betöltött szerepét erősíti meg, ám ezzel egyidőben a kisebbségek oktatásban való részvételének jogát is védi” (THE WASHINGTON POST, 2016. SZEPTEMBER 26). Ljubov Nepop, Ukrajna budapesti követe is tagadta azon vádakat, miszerint az új törvény a nemzeti kisebbségeket célozná meg, és kijelentette, hogy nem kívánják a magyar nyelvű oktatást teljes mértékben megszüntetni. Elmondása szerint az új törvény egyetlen célja, hogy az ukrán nyelven oktatott tantárgyak számát emeljék, ám Ukrajna minden tekintetben nyitott a kérdéssel kapcsolatos tárgyalásokra (EURACTIVE, 2017 OKTÓBER 11).

2018 - avagy a nyugati értékek nem fontosak Nyugatnak, ha....

2018-ban rendezték volna meg a NATO-Ukrajna csúcstalálkozót, de azt többszöri nekifutásra sem sikerült megejteni. A felek eltérően értékelték a csúcstalálkozó folyamatos halasztását. Legmesszebb Kay Bailey Hutchinson Ukrajnába akkreditált NATO-nagykövet ment el, aki szerint nem szabad engedni, hogy a magyar-ukrán kétoldalú kapcsolatok megterheljék a védelmi integráció jövőjét és akadályozzák Ukrajna NATO-csatlakozását (U.S. MISSION TO THE NATO, PRESS BRIEFING). Bár érezhető nyomás Washington részéről Budapest irányába, ugyanakkor az is elmondható, hogy Magyarország egyelőre bírja a nyomást. Elég csak a kétoldalú kapcsolatokban bekövetkezett legmagasabb szintű találkozóra gondolni, ami Orbán Viktor magyar miniszterelnök és Donald Trump amerikai elnök között jön létre 2019. május 13-án Washingtonban.

Ezzel összhangban állnak David Corstein Magyarországra akkreditált amerikai nagykövet szavai is, aki szintén a NATO-n kívül tartaná a magyar-ukrán konfliktust (BUDAPEST BUSINESS JOURNAL, 2018. DECEMBER 14.)

Felmerülhet kérdésként, miért éri meg a klasszikus orosz-amerikai szembeálláson túl erőltetni egy anarchiaközeli állapotba süllyedt ország nyugati integrációs törekvéseit? Miért érti meg Washingtonnak saját szövetségi rendszerén belül is konfliktusba keveredni a szövetségeseivel az emberi jogokat is figyelmen kívül hagyva?

A válasz pragmatikusabb, mint gondolnánk. Washington kész arra, hogy felfegyverezze Ukrajnát mind a hadi tengerészet, mind a légieszközök és harcászati berendezések tekintetében (THE GUARDIAN, 2018. SZEPTEMBER 1.). Ez hatalmas piacot jelent, ráadásul tudvalevő, hogy a modern orosz haditechnikával szemben Ukrajnának de facto semmi esélye sem lenne ezen eszközök nélkül. Kijev az orosz fegyverekkel szemben nem vásárolhat orosz fegyverezést, így csak a nyugati, elsősorban amerikai hadimegrendelések jöhetnek számításba.

Mindezt alátámasztja a lengyel Varsói Intézet kutatása és publikált cikke is. Hozzáteszik, hogy 2017-ben Ukrajna 350 millió dolláros hitelkeretet kapott Washingtontól annak érdekében, hogy ezt az összeget amerikai megrendelésekre fordítsa. Így többek között Kijev hozzájutott amerikai technológiájú Javelin tankelhárító rendszerekhez, illetve ezzel

kompatibilis szárazföldi alakulatokat kiszolgáló eszközökhöz (WARSAW INSTITUTE, 2019. JANUÁR 23).

Eközben 2018-ban és 2019 első hónapjaiban folytatódtak a tárgyalások, hogy Ukrajna hivatalosan is megkezdje nyugati orientációját. Az elnök bejelentette, hogy Kijev hivatalos Európai Unió csatlakozási kérelmével és lehetséges NATO-tagságával kapcsolatban be akarja nyújtani kérelmét, sőt a teljes jogú uniós tagság esetében már hivatalos céldátum is létezik: 2024 (UNIAN, 2019. JANUÁR 29.).

Ennek érdekében Petro Poroschenko még 2018 novemberében kezdeményezte az ukrán alkotmány módosítását annak érdekében, hogy az ukrán alaptörvény megfeleljen az integrációs szervezetek alapvető jogszabályainak. Ezt az alkotmánymódosítást ünnepélyes keretek között 2019 februárjában elfogadta a Törvényhozás, és február 19-én Poroschenko elnök alá is írta azt.

Külön érdekesség az események kapcsán, hogy Moszkva hallgat - vagy inkább készülődik, bár erre nincsen közvetlen bizonyíték. Azt azonban senki sem gondolhatja komolyan, hogy Ukrajna bármilyen nyugati irányba történő törekvése és felfegyverzése Oroszország hallgatólagos beleegyezése mellett fog bekövetkezni.

Összefoglalás

Összességében megállapíthatjuk, hogy Ukrajna új és rendkívül ellentmondásos oktatási törvénye kétségtelenül új hullámokat fog vetni a kisebbségek életében.

A Visegrádi Négyek csoporton belül a tagországok különböző érdekei úgy tűnik, hogy „széttépik” a lehetséges együttműködést. A különböző érdekek oka valójában a különböző társadalmi, gazdasági és politikai bilaterális kapcsolatok, amelyek meghatározzák az adott ország új törvényhez való hozzáállását.

Csehország és Szlovákia esetében nem beszélhetünk jelentős nemzeti kisebbségről. Kapcsolatuk Ukrajnával többé-kevésbé gazdasági együttműködésre korlátozódik. Ezért részükről nem kívánatos nemzetközi / kétoldalú konfliktusba bonyolódni Kijevvel.

Ami Lengyelországot illeti, számos kérdés merül fel, ami még összetettebbé és bonyolultabbá teszi a kialakult helyzetet. Először, bár sok lengyel él Ukrajnában, területi elhelyezkedésük az országon belül szétszórt, nem alkotnak egységes, földrajzilag homogén csoportot. Ez azt jelenti, hogy nincs olyan terület, ahol a kisebbség területileg koncentrálódna, valójában Ukrajna különböző régióiban élnek elszórtan. Így a lengyel kisebbség nem rendelkezik olyan erős politikai és gazdasági közösséggel, mint a kárpátaljai magyarság. Varsónak és a lengyel kisebbségnek nincs olyan szoros, erős kapcsolata és együttműködése, mint Budapestnek és a kárpátaljai magyaroknak. Továbbá mivel Lengyelország meghatározó gazdasági kapcsolatokkal bír Ukrajnát illetően - összehasonlítva a többi V4-országgal, köztük Magyarországgal szignifikánsan erősebb és jelentékenyebb ez a lengyel gazdasági és kereskedelmi érdek -, az Ukrajnába érkező lengyel exporttermékek hatalmas mennyisége miatt nem érdeke a problémát felszínen tartani. Egy másik ok, amiért nem kockáztatják Ukrajnával való kapcsolatukat, hogy Lengyelország a leghatározottabban szeretné biztosítani jó viszonyát az egyik legfontosabb szövetségesével, az Egyesült Államokkal. Az amerikaiak, akik Ukrajnát tranzitországnak tartják Európa és Oroszország között, úgy vélik, hogy stabilitása és integritása szempontjából Kijev megkerülhetetlen.

Ironikus módon Románia az egyetlen szomszédos ország, amely nem V4-tag, de Magyarország támogatójaként részt vehet az új oktatási törvény elleni tiltakozásban. Ennek az oka, hogy Romániának - Magyarországhoz hasonlóan – jelentős nemzeti kisebbsége él

Ukrajna területén, és az új törvény drámai hatással lesz az ő életükre is, ami feszültségeket okoz Bukarestben éppúgy, mint Budapesten.

Mindezek következtében várható és elvárható, hogy Magyarország minden nemzetközi fórumon lassítsa Ukrajna közeledését a Kijev számára fontos és kívánatos gazdasági és politikai tömbökhöz. Ennek reálpolitikai okait igyekezett a jelen tanulmány fent vázolni. Mostanára olyan helyzet állt elő, amely alapján Budapest (kiegészülve Bukaresttel és Varsóval) „kerítésen belül van” Kijevvel szemben. Ha Ukrajna betartja a korábban vállalt kötelezettségeket (és ezekre hosszú távú garanciát is vállal!), akkor érdemes támogatni és tovább engedni Ukrajnát a nyugati gazdasági és politikai integrációk irányába. Másrésztől, egy olyan országnak, amely csupán papíron és hangozó nyilatkozatokban tesz ígéretet az emberi jogok mellett, ám a gyakorlatban ezzel szögesen ellentétes politikát folytat, nincsen helye olyan tömörülésekben, amelyek alapvető értéként nemcsak deklarálják, de – legalábbis elvileg - betartják ezeket az értékeket. Ukrajnának ezen a téren is nagyon sokat kell még fejlődnie.

Irodalomjegyzék

- BAKIROV, V. – KIZILOV, A. – KSENYIA, K. 2011: The Polish Minority in Ukraine in Contextual and empirical reports on ethnic minorities in Central and Eastern Europe, ENRI-EAST Research Project
- BARANYI B. 2009: KÁRPÁTALJA, PÉCS-BUDAPEST, DIALÓG CAMPUS KIADÓ,
- BURANT, S. R. 1993: International Relations in a Regional Context: Poland and Its Eastern Neighbours. Lithuania, Belarus, Ukraine. Europe-Asia Studies, Vol. 45, No.
- CENTRAL STATISTICAL OFFICE OF POLAND 2015: Yearbook of Foreign Trade Statistics of Poland 2015, Warsaw;
https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/en/defaultaktualnosci/3328/9/9/1/yearbook_of_foreign_trade_statistics_2015.pdf; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- CENTRAL STATISTICAL OFFICE OF POLAND 2016: Yearbook of Foreign Trade Statistics of Poland 2016, Warsaw;
https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/en/defaultaktualnosci/3328/9/10/1/yearbook_of_foreign_trade_statistics_of_poland_2016.pdf; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- CENTRAL STATISTICAL OFFICE OF POLAND 2017: Yearbook of Foreign Trade Statistics of Poland 2017, Warsaw;
http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/en/defaultaktualnosci/3328/9/11/1/yearbook_of_foreign_trade_statistics_of_poland_2017.pdf; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- CENTRAL STATISTICAL OFFICE OF POLAND (2018): YEARBOOK TRADE OF FOREIGN STATISTICS OF POLAND 2018, WARSAW;
[HTTPS://STAT.GOV.PL/DOWNLOAD/GFX/PORTALINFORMACIJNY/EN/DEFAULTAKTUALNOSCI/3328/9/12/1/YEARBOOK_OF_FOREIGN_TRADE_STATISTICS_OF_POLAND_2018.PDF](https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/en/defaultaktualnosci/3328/9/12/1/yearbook_of_foreign_trade_statistics_of_poland_2018.pdf); LETÖLTÉS IDEJE: 2019. FEBRUÁR 23.
- CONSTITUTION OF UKRAINE 2004: Article 10
- CONUCIL OF EUROPE 1992: European Charter for Regional or Minority Languages, <https://rm.coe.int/1680695175>, Letöltés ideje: 2019. február 28.
- CZECH STATISTICAL OFFICE 2015: External Trade of the Czech Republic in 2014, Prága;
<https://www.czso.cz/documents/10180/34323495/241015-15.pdf/2e256c3f-97be-43e6-9868-8e41e1b8aaf5?version=1.1>; Letöltés ideje: 2019. február 23.

- CZECH STATISTICAL OFFICE 2016: External Trade of the Czech Republic in 2015, Prága; <https://www.czso.cz/documents/10180/32619246/241015-16.pdf/adeb4b8d-074d-4929-9663-afab8e0a116c?version=1.1>; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- CZECH STATISTICAL OFFICE 2017: External trade with selected countries in 2016, Prága; <https://www.czso.cz/documents/10180/45964044/241015-1711.pdf/34f88c64-75a4-4e9d-9209-d1e6f377aeea?version=1.0>; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- CZECH STATISTICAL OFFICE 2018: External trade with selected countries in 2017, Prága; <https://www.czso.cz/documents/10180/61165742/2410151812.pdf/2148e27d-7397-48ad-a72e-ed84b4c214be?version=1.1>; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- DARCSI K. 2015: A 2014-es ukrajnai választások és a kárpátaljai magyarság, In: Nemzetpolitikai Kutatóintézet: KISEBBSÉGKUTATÁS – 2015/1; 45-59. oldal; http://bgazrt.hu/_dbfiles/blog_files/5/0000010415/Kisebbsegkutas_2015_1.45-59.pdf; Letöltés ideje: 2019. február 18.
- DARCSI K. 2016: Helyhatósági választások Ukrajnában – Megerősödést hozott a magyar pártok együttműködése Kárpátalján, In: Nemzetpolitikai Kutatóintézet: Kisebbségi Szemle – 2016/2; 105-116. oldal; http://bgazrt.hu/_dbfiles/blog_files/6/0000014686/kisebbsegi_szemle_II_darcsi.pdf; Letöltés ideje: 2019. február 18.
- DRAUS, J. 2011: Polish-Ukrainian relations after independence, University of Rzeszów, East European State Higher School, Rzeszów, Przemysł, PL
- EUROPEAN COUNCIL 2017: Az Európai Tanács honlapja: EU-Ukraine Association Council - Joint communiqué; <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/12/08/joint-statement-following-the-4th-association-council-meeting-between-the-european-union-and-ukraine/>; Letöltés ideje: 2019. március 4.
- EUROPEAN COUNCIL 2018: Az Európai Tanács honlapja: Joint press statement following the 5th Association Council meeting between the EU and Ukraine; <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/12/17/joint-press-statement-following-the-5th-association-council-meeting-between-the-european-union-and-ukraine/>; Letöltés ideje: 2019. március 4.
- FEDINEC CS.-CSERNICKÓ I., 2017A: Ukrajna 2017. szeptember 5-én kelt 2145-VIII. sz. törvénye „Az oktatásról” (Fedinec Csilla és Csernickó István nem hivatalos fordítása), In: MTA TK Kisebbségkutató Intézet: Regio – Kisebbség, kultúra, politika, társadalom, 2017/3. szám, 260-277. oldal; DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v25i3.185>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- FEDINEC CS. – CSERNICKÓ I. 2017B: A 2017-es ukrajnai oktatási kerettörvény: a szöveg keletkezéstörténete és tartalma, In: MTA TK Kisebbségkutató Intézet: Regio – Kisebbség, kultúra, politika, társadalom, 2017/3. szám, 278-300. oldal; DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v25i3.184>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- HRYNEVYCH L. 2017: Ukraine education law does not harm minorities in EUObserver, <https://euobserver.com/opinion/139550>, Letöltés ideje: 2019. március 2
- JESZENSZKY G. 2016: Kísérlet a trianoni trauma orvoslására, 2016, Budapest, Osiris Kiadó, 162-164. oldal és 264-267. oldal
- MATEI, B. 2017: Ukraine’s education law, on the Council of Europe’s agenda in Radio Romania International, http://www.ri.ro/en_gb/ukraines_education_law_on_the_council_of_europes_agenda-2570262, Letöltés ideje: 2019. február 23.
- MOLNÁR J. - MOLNÁR D. I. 2005: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében, Beregszász 2005; 20-26. oldal

- NOUGAYRÈDE, N. 2015: Poland's warning to Europe: Russia's aggression in Ukraine changes everything, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/apr/10/poland-warning-europe-russia-aggression-ukraine-smolensk-plane-crash>, Letöltés ideje: 2019. február 28.
- PIFER, S. 2017: Why should the United States be interested in Ukraine? <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/04/12/why-should-the-united-states-be-interested-in-ukraine/> Letöltés dátuma: 2019. március 4.
- CHVOROSTOV A. – BAKIROV V. – KIZILOV A. – KIZILOVA K. 2011: The Polish Minority in Ukraine. Working Paper, DOI: 10.13140/RG.2.2.31327.25760, Letöltés dátuma: 2019. március 4.
- STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC 2017: Yearbook Development of Foreign trade in the Slovak Republic 2012 – 2016; <https://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=4a1430dc-3d07-4380-a82a-f3d77ab59623>; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC 2019: Foreign trade of the Slovak Republic 12/2018; <https://slovak.statistics.sk/PortalTraffic/fileServlet?Dokument=28a5634c-9405-48c0-bd0b-c2fd2216374a>; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- SZEPTYCKI, A. 2016: Poland-Ukraine Relations, *Revista UNISCI*, UNISCI Journal N. 40., University of Warsaw
- UKRAJNA ÁLLAMI STATISZTIKAI SZOLGÁLATA 2018A: Населення; http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- UKRAJNA ÁLLAMI STATISZTIKAI SZOLGÁLATA 2018B: Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2013-2018 році; http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/ztt/ztt_u/ztt0119_u.htm; Letöltés ideje: 2019. február 17.
- UKRAJNA ÁLLAMI STATISZTIKAI SZOLGÁLATA 2018C: Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України/з України: за країнами світу; країнами ЄС; видами економічної діяльності; по регіонах (2010-2018); http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/inv_zd/pi_ak_ks_reg/pi_ak_ks_reg_u.xlsx; Letöltés ideje: 2019. február 17.
- WOOD, L. T. 2017: Needing friends, Ukraine picks a fight with new language law, in *Washington Post*, <https://www.washingtontimes.com/news/2017/sep/28/needing-friends-ukraine-picks-a-fight-with-new-law/>, Letöltés ideje: 2019. március 2.

Egyéb internetes források:

- „СЛОВО І ДІЛО” АНАЛІТИЧНИЙ ПОРТАЛ 2017: Скільки дітей в Україні навчаються мовами національних меншин?; <https://www.slovoidilo.ua/2017/09/26/infografika/polityka/skilkyy-ditej-ukrayini-navchayutsya-movamy-naczionalnyx-menshyn>; Letöltés ideje: 2019. február 22.
- ГОЛОС УКРАЇНИ 2017: ЗАКОН УКРАЇНИ Про освіту; <http://www.golos.com.ua/article/294010>; Letöltés ideje: 2019. május 07.
- ГОЛОС УКРАЇНИ 2019: Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»; <http://www.golos.com.ua/documents/2704zw.pdf>; Letöltés ideje: 2019. május 16.
- BUDAPEST BUSINESS JOURNAL: U.S. urges Hungary not to block Ukraine's NATO engagement, https://bbj.hu/politics/us-urges-hungary-not-to-block-ukraines-nato-engagement_159116, Letöltés ideje: 2019. február 28.

- FOXNEWS (2017) Russia condemns new education law in Ukraine, <http://www.foxnews.com/world/2017/09/12/russia-condemns-new-education-law-in-ukraine.html>, Letöltés ideje: 2019- március 3.
- GLOBALFIREPOWER 2017: 2017 Military Strength Ranking <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, Letöltés ideje: 2019. március 2.
- GOVERNMENT PORTAL – OFFICIAL WEBSITE UKRAINE 2017: Association Agreement between the European Union and Ukraine, <https://www.kmu.gov.ua/en/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>, Letöltés ideje: 2019. február 28.
- THE GUARDIAN: US ready to boost arms supplies to Ukraine naval and air forces, envoy says, <https://www.theguardian.com/world/2018/aug/31/ukraine-kurt-volker-us-arms-supplies>, Letöltés ideje: 2019. február 28.
- HODINKA 2019A: Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont: Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv funkcionálásának biztosításáról”: rövid ismertető (1. rész); <http://hodinkaintezet.uz.ua/ukrajna-torvenye-az-ukran-mint-allamnyelv-funkcionalasanak-biztositasarol-rovid-ismerteto-1-resz/>; Letöltés ideje: 2019. március 2.
- HODINKA 2019B: Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont: Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv funkcionálásának biztosításáról”: rövid ismertető (2. rész); <http://hodinkaintezet.uz.ua/ukrajna-torvenye-az-ukran-mint-allamnyelv-funkcionalasanak-biztositasarol-rovid-ismerteto-2-resz/>; Letöltés ideje: 2019. március 2.
- HODINKA 2019C: Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont: Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv funkcionálásának biztosításáról”: rövid ismertető (3. rész); <http://hodinkaintezet.uz.ua/ukrajna-torvenye-az-ukran-mint-allamnyelv-funkcionalasanak-biztositasarol-rovid-ismerteto-3-resz/>; Letöltés ideje: 2019. március 2.
- HODINKA 2019D: Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont: Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv funkcionálásának biztosításáról”: rövid ismertető (4. rész); <http://hodinkaintezet.uz.ua/ukrajna-torvenye-az-ukran-mint-allamnyelv-funkcionalasanak-biztositasarol-rovid-ismerteto-4-resz/>; Letöltés ideje: 2019. március 2.
- HODINKA 2019E: Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont: Megáll az ész: törvénybe foglalt képtelenségek... Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv funkcionálásának biztosításáról”: rövid ismertető (5. rész); <http://hodinkaintezet.uz.ua/megall-az-esz-torvenybe-foglalt-keptelensegek-ukrajna-torvenye-az-ukran-mint-allamnyelv-funkcionalasanak-biztositasarol-rovid-ismerteto-5-resz/>; Letöltés ideje: 2019. március 2.
- HODINKA 2019F: Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont: Készen állnak az ukránosításra: megvan az államnyelvi törvény átdolgozott szövege; <http://hodinkaintezet.uz.ua/keszen-allnak-az-ukranositasra-megvan-az-allamnyelvi-torveny-atdolgozott-szovege/>; Letöltés ideje: 2019. március 3.
- KÁRPÁTALJA.MA 2017A: „Ne hagyjátok a templomot és az iskolát” – tanévnyitó ünnepség a Rákóczi-főiskolán; <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/ne-hagyjatok-a-templomot-es-az-iskolat-tanevnyito-unnepseg-a-rakoczi-foiskolan/>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KÁRPÁTALJA.MA 2017B: Elfogadta az új oktatási törvényt az Ukrán Legfelsőbb Tanács; <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/elfogadta-az-uj-oktatasi-torvenyt-az-ukran-legfelsobb-tanacs/>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KÁRPÁTALJA.MA 2017C: Porosenko betiltaná a kettős állampolgárságot; <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/porosenko-betiltana-a-kettos-allampolgarsagot/>; Letöltés ideje: 2019. február 15.

- KÁRPÁTALJA.MA 2019: Az oktatási törvényről folytatott tárgyalás eredményei; <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/az-oktatasi-torvenyrol-folytatott-targyalas-eredmenyei/>; Letöltés ideje: 2019. március 04.
- KÁRPÁTALJAI STATISZTIKAI HIVATAL HONLAPJA 2018: Головне управління статистики у Закарпатській області): Населення; http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2018/nasel_1995-2017.pdf; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- KÁRPÁTALJAI STATISZTIKAI HIVATAL HONLAPJA 2019: Головне управління статистики у Закарпатській області): Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2019 року та середня чисельність у 2018 році; http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2019/nasel_0101_2019.pdf; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- KÁRPÁTALJALAP.NET 2014: A KMKSZ megállapodást írt alá Petro Porosenko elnökjelölttel – Megvalósulhatnak a magyarok legfontosabb céljai; <http://karpataljalap.net/?q=2014/05/02/megvalosulhatnak-magyarok-legfontosabb-celjai>; Letöltés ideje: 2019. február 19.
- KÁRPÁTALJALAP.NET 2017A: Az oktatási törvény 7. cikkelye; <http://www.karpataljalap.net/?q=2017/09/14/az-oktatasi-torveny-7-cikkelye>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KÁRPÁTALJALAP.NET (2017B): Ukrán oktatási törvény – Az ombudsmanhoz fordult Brenzovics László; <http://www.karpataljalap.net/?q=2017/09/28/ukran-oktatasi-torveny-az-ombudsmanhoz-fordult-brenzovics-laszlo>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KÁRPÁTALJALAP.NET (2017C): Ukrán oktatási törvény – magyar és ukrán szakértő a jogszabály alkotmányosságáról; <http://www.karpataljalap.net/?q=2017%2F10%2F02%2Fukran-oktatasi-torveny-magyar-es-ukran-szakerto-jogszabaly-alkotmanyossagarol>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KÁRPÁTALJALAP.NET (2017D): A KMKSZ nem adja fel a küzdelmet a jogtipró oktatási törvény ellen; <http://www.karpataljalap.net/?q=2017/10/03/kmksz-nem-adja-fel-kuzdelmet-jogtipro-oktatasi-torveny-ellen>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KÁRPÁTALJALAP.NET (2017E): Kárpátaljai nacionalista szervezetek tiltakoznak az oktatási törvény napirendre tűzése ellen; <http://www.karpataljalap.net/?q=2017/09/20/karpataljai-nacionalista-szervezetek-tiltakoznak-az-oktatasi-torveny-napirendre-tuzese>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KÁRPÁTALJALAP.NET 2017F: Lengyel–ukrán közös nyilatkozatot írtak alá az anyanyelvi oktatásról; <http://www.karpataljalap.net/?q=2017/10/26/lengyel-ukran-kozos-nyilatkozatot-irtak-ala-az-anyanyelvi-oktatasrol>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KÁRPÁTALJALAP.NET 2017G: A 7. cikkelyről tárgyalt a magyar és az ukrán külügyminiszter; <http://www.karpataljalap.net/?q=2017/10/12/ukran-oktatasi-torveny-szijasarto-teljesen-maskepp-iteljuk-meg-helyzetet>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KÁRPÁTALJALAP.NET 2017H: Nincs egyetértés az oktatási törvény kapcsán; <http://www.karpataljalap.net/?q=2017/10/19/balog-zoltan-ukrajna-nem-valtoztat-magyar-nemzetisegi-oktatason-velencei-bizottsag>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KÁRPÁTALJALAP.NET 2017I: Szijjártó: Magyarország nem tudja támogatni Ukrajna integrációs törekvéseit; <http://www.karpataljalap.net/?q=2017/10/27/szijasarto-magyarorszag-nem-tudja-tamogatni-ukrajna-integracios-torekveseit>; Letöltés ideje: 2019. február 15.

- KÁRPÁTALJALAP.NET 2019: Porosenko aláírta a nyelvtörvényt; <https://karpataljalap.net/2019/05/15/porosenko-alairta-nyelvtorvenyt>; Letöltés ideje: 2019. május 15.
- KÁRPÁTINFO.NET 2017: Az ukrán parlamenti képviselők büntetnék az ukrán nyelv "nyilvános meggyalázását"; <http://www.karpatinfo.net/node/2541672>; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- KMKSZ.COM.UA 2017: Ukraine's law on education – From the point of view of the Hungarian minority in Transcarpathia; <https://kmksz.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/brossura.pdf>; Letöltés ideje: 2019. február 25.
- KMKSZ.COM.UA 2018: Magyarelleses megnyilvánulások Ukrajnában 2014-2018; https://kmksz.com.ua/wp-content/uploads/2018/07/brossura_A5_HU.pdf; Letöltés ideje: 2019. május 07.
- KMPSZ, 2017A: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség honlapja: Iskolák; <http://kmpsz.uz.ua/oldal/iskolak.html>; Letöltés ideje: 2019. február 22.
- KMPSZ, 2017B: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség honlapja: Iskolák; <http://kmpsz.uz.ua/oldal/ovodak.html>; Letöltés ideje: 2019. február 22.
- KORMÁNY.HU: Az oktatási törvény várhatóan az EU-Ukrajna társulási tanács napirendjén lesz; <http://www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/az-oktatasi-torveny-varhatoan-az-eu-ukrajna-tarsulasi-tanacs-napirendjen-lesz>; Letöltés ideje: 2019. február 22.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, KSH.HU: A külkereskedelmi termékforgalom értéke euróban és értékindexei a fontosabb országok szerint 2014-2018; http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qkt020a.html; Letöltés ideje: 2019. február 23.
- MAGYAR ISKOLA ONLINE 2017: A szlovák külügynek sem tetszik a kisebbséggellenes ukrán törvény; <http://magyariskola.sk/2017/09/27/szlovak-kulugynek-sem-tetszik-kisebbsegellenes-ukran-torveny/>; Letöltés ideje: 2019. február 17.
- NATO 2017: NATO on map www.nato.int/nato-on-the-map/#lat=53.12348&lon=18.00843800000007&zoom=0&layer=3&infoBox=56; Letöltés ideje: 2019. február 26.
- NATO 2018: Press Briefing by Ambassador Kay Bailey Hutchison; <https://nato.usmission.gov/october-2-2018-press-briefing-by-ambassador-kay-bailey-hutchison/>; Letöltés ideje: 2019. február 27.
- NEMZETPOLITIKAI KUTATÓINTÉZET (NPKI, 2017A): Szükséges, de nem elégséges – Az ukrán oktatási reform és a nemzeti kisebbségek; http://bgazrt.hu/_files/NPKI/ELEMZ%C3%89SEK/Elemzes_oktatrv_ukr.pdf; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- NPKI, 2017B: Szerződés a jószomszédság és az együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között (Részletek). Nyilatkozat és Jegyzőkönyv. http://bgazrt.hu/_files/NPKI/oktatas/Magyar-ukr%C3%A1n%20alapszer%C5%91d%C3%A9s.pdf; Letöltés ideje: 2019. február 15.
- PARLAMENT.HU (2017): H/17379 A jogtíró ukrán oktatási törvény elítéléséről és az ellene való fellépésről; http://www.parlament.hu/nyitolar?p_auth=v3vgfKJE&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_Ohwj2ceOZtXA&p_p_lifecycle=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_Ohwj2ceOZtXA_pairAction=%2Finternet%2Fcpql%2Fogy_irom.irom_adat%3Fp_ckl%3D40%26p_izon%3D17379; Letöltés ideje: 2019. február 16.

- RUSSKIY MIR 2017: Kremlin expresses concerns over new Ukrainian law About Education <https://ruskiymir.ru/en/news/231013>, Letöltés dátuma: 2019. március 4.
- RADIOFREEEUROPE 2017: Kyiv 'Disappointed' As Romanian President Cancels Ukraine Visit Over Language Bill, <https://www.rferl.org/a/ukraine-romania-president-cancels-visit-over-language-law/28751116.html> Letöltés dátuma: 2019. március 3.
- U.S DEPARTMENT OF STATE – DIPLOMACY IN ACTION (2016) U.S. Relations With Ukraine, <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3211.htm>, Letöltés ideje: 2019. február 28.
- ÚJ SZÓ ONLINE (2017): Smeres EP-képviselők is elítélik az ukrán oktatási törvényt; <https://ujsoz.com/online/kozelet/2017/09/14/smeres-ep-kepviselok-is-elitelik-az-ukran-oktatasi-torvenyt/>; Letöltés ideje: 2019. február 17.
- UNIAN.INFO: Ukraine to apply for EU membership in 2024 – Poroshenko <https://www.unian.info/politics/10426032-ukraine-to-apply-for-eu-membership-in-2024-poroshenko.html>, Letöltés ideje: 2019. február 27.
- TV21 UNGVÁR YOUTUBE CSATORNÁJA (2019): MAGYARELLENES MEGNYILVÁNULÁSOK UKRAJNÁBAN (TELJES FILM); <https://www.youtube.com/watch?v=tKQ2QqrX5YY>; Letöltés ideje: 2019. május 07.
- WARSAW INSTITUTE: More American weapons for Ukraine?, <https://warsawinstitute.org/american-weapons-ukraine/>, Letöltési ideje: 2019. február 28.

Külföldi hallgatók részvétele a hazai felsőoktatásban a számok tükrében

Absztrakt

A nemzetközi szervezetek elemzései alapján a felsőoktatáshoz kötődő migráció, az egyes hallgatók anyaországon kívüli felsőoktatásban való részvételének dinamikus növekedése tapasztalható az elmúlt években. Hazánkban a felsőoktatásban résztvevő hazai hallgatók létszámának folyamatos mérséklődésével ellentétben a külföldi hallgatók létszáma dinamikusan növekszik. A hallgatók Magyarországra vonzásában mind az intézmények, mind az állam érdekelt, külön programok működnek e téren. Elemzésünk célja a külföldi hallgatók létszámában történő változások nyomon követése, a trendek és a kibocsátó országok jellegzetességeinek megvilágítása.

Kulcsszavak: külföldi hallgatók, mobilitás, felsőoktatás, ösztöndíjprogram

Bevezetés

A felsőoktatás nemzetközivé válása a globalizáció egyik könnyen tetten érhető és több részből álló folyamata. A felsőoktatási intézmények együttműködése a közös oktatási programok és kutatások mellett az oktatói-kutató, valamint egyéb szakemberek cseréjére is kiterjed, aminek fókuszában egyértelműen a tudáscsere, annak megosztása és új ismeretek begyűjtése áll (SZEMERSZKI 2005. Ezen tényezők, innovációk megismerése fokozza az intézmények versenyképességét, innovációs-potenciálját, ami hozzájárul az egyes intézmények megítélésének javulásához. A globális egyetemi/intézményi rangsorokban való elhelyezkedés az intézmények potenciálját, tudományos munkásságát és kapcsolati tőkéjének minőségét is sugallja. A minél kedvezőbb megítélés érdekében az intézmények modelleket adaptálnak, jógyakorlatokat vesznek át egymástól, ami rövidtávon is javulást eredményezhet.

Az intézményi nemzetköziesedés további tényezői közé tartozik a hallgatói mobilitás, azaz a hallgatók anyaországukon kívüli ország intézményében tanulnak hosszabb-rövidebb időszakon keresztül. A hallgatói mobilitás számos kedvező hozadéka közé tartozik a nyelvismeret fejlesztése, más kultúrák, gondolkodásmódok és attitűdök megismerése, a nemzetközi kapcsolati hálózat kialakítása, a tudás- és információk hozzáférése, ami így a tudás nemzetközi áramlását generálja. E tényezők mind fontos szerepet játszanak a hallgatók későbbi munkaerő-piaci fellépése során.

A hazai felsőoktatás egyes képzései nemzetközi szinten is elismertek, keresettek, ezek iránt alapvetően magas a külföldi hallgatók érdeklődése. Más országokkal hagyományosan jó kapcsolatot ápolnak az intézmények, megfigyelhető a hallgatók Magyarország felé történő orientációja. Kiemelendő továbbá az Európai Unió eszköztára a mobilitás fokozása, az országhatárok oktatás előtti lebontása érdekében. A komplex, egymásra is ható folyamatok eredményeképpen a hazai felsőoktatás iránt az utóbbi években megnőtt az érdeklődés, dinamikusan növekszik ugyanis a külföldi hallgatók létszáma.

A hallgatói mobilitás mozgatórugói

A globálissá váló oktatás-szervezés piacositása következtében mára az egyes intézmények versenyeznek a minél több és jobb képességgel-eredménnyel rendelkező hallgatókért. A hallgatók ösztönzésére már országos szintű politikák is épülnek, amik szervezeten érik el a külföldi hallgatókat anyaországuk, annak intézményei kiajánlásai érdekében. Ezen folyamatokat a különböző államközi egyezmények, két-/többoldalú kapcsolatok, csereprogramok, ösztöndíjak hivatottak támogatni, emellett egyfajta országimázs generáló hatásuk is tapasztalható. A potenciális hallgatói kör megkeresésében és érdeklődésük felkeltésében a diplomáciai szervek (nagykövetségek, konzulátusok) mellett szervezett ügynökhálózatok is közreműködnek.

A hallgatók mobilitása elsősorban a fejlett, nyugati intézmények felé irányul, a külföldi hallgatói létszám ezen egyetemi kampuszokon összpontosul. A kibocsátó országok között a fejlődő térségek jelennek meg, hallgatóik tekintélyes hányada tanul a nyugati országokban (OECD, 2018). A hallgatói mobilitás további bázisát a fejlett országok egymás közötti, egymás felé irányuló kapcsolatai adják. A szakirodalom a hallgatói mobilitás témakörében megkülönbözteti a diploma- és a kreditmobilitást, előbbi esetén a képzés teljes idejére a képzést nyújtó országban tanul a hallgató, ott szerzi meg diplomáját, míg második esetben rövidebb időszakot, jellemzően egy-két félévet tölt el az adott intézményben, és ezen időszak alatt teljesített tárgyait kibocsátó intézménye elfogadja (BERÁCS ET AL. 2016; POLÓNYI, 2014).

A mobilitási ösztönzők között hallgatói részről új kultúrák, nyelvek megismerése, más országban végezhető képzés és az ezzel járó újdonság, valamint a későbbiekben ezzel járó előnyök társulnak, mint például biztosabb nyelvtudás, magasabb szintű, színvonalasabb képzés, rugalmasabb képzési struktúra, kedvezőbb körülmények, fejlett országok munkaerő-piacán vagy éppen nagyvállalatoknál való elhelyezkedés, gyakorlati lehetőség (KÉRI, 2015). A külföldi tapasztalat sok esetben előnyt jelenthet, belépőt a nemzetközi tudományos, üzleti, politikai életbe. Több ország ezért kifejezetten támogatja hallgatói külföldi képzését, nem egy esetben jelentős forrással is (OECD, 2018).

A fogadó országok részéről évtizedek óta tapasztalható a külföldi hallgatók képzésének biztosítása, aminek háttérben a hiányos felsőoktatási intézményi kiépítettség, alacsonyabb színvonalú képzési struktúra állt a harmadik világ országai tekintetében. Az utóbbi évtizedekben a különbségek e téren is mérséklődtek, a felsőoktatási expanzió azonban továbbra is megmaradt, hovatovább erősödött (BHANDARI – LAUGHLIN, 2009).

A magyarországi intézmények versenyképességi faktorai széleskörűek. A képzések színvonala, az intézmények által biztosított körülmények és lehetőségek megközelítik a fejlettebb országok intézményeiben elérhetőket, ugyanakkor lényegesen kedvezőbbek a tandíjak. Ennek tudható be a Magyarországon tanuló Nyugat-európai hallgatók magas száma, amihez hozzájárult a képzések nemzetközi elfogadását, egyúttal átjárhatóságát biztosító Bolognai-rendszer működtetése is. Továbbá sok olyan képzés választható, ami saját országukban nem érhető el (pl. Izland, Norvégia esetében).

A fogadóintézményeknek a külföldi hallgatók egyrészt biztos bevételt jelentenek, hiszen hosszabb időszakra, a képzés egészére tervezhetőek a lemorzsolódókat kivéve. A globális „agyelszívás” (brain-drain) ellenében fokozható az intézményi kapacitás, továbbá a külföldi hallgatók képzése az oktatók számára is egyfajta fejlődést generál nyelvtudásban, módszertanban, ami már középtávon kamatoztatható.

A hazai felsőoktatási hallgató létszám folyamatos csökkenése folytán ezen bevételek (KOVÁTS – TEMESI, 2018) a korábban létrehozott kapacitások működtetésére is fordíthatóak,

továbbá olyan képzések finanszírozására, amikre a hazai érdeklődés következtében már kevésbé nyílna mód, noha tudományos tekintetben fontos területről van szó.

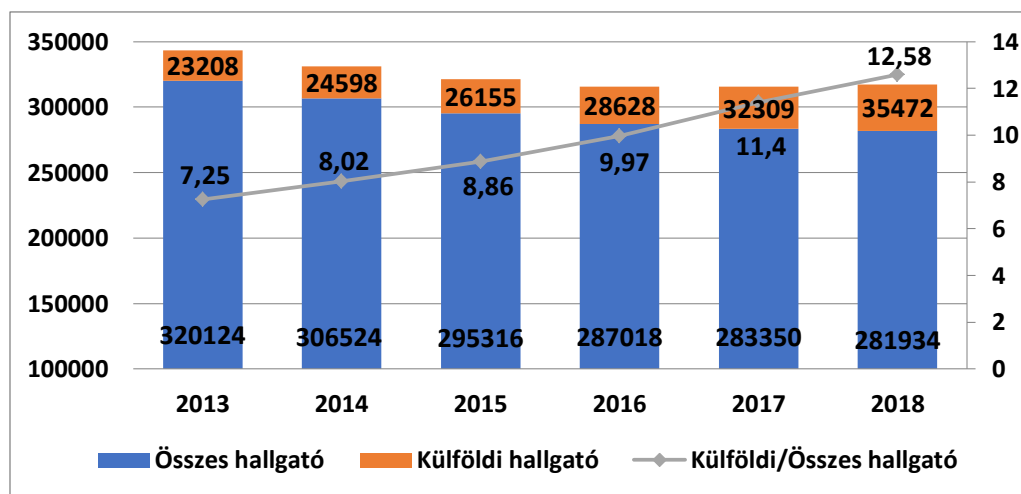
Külföldi hallgatók a hazai felsőoktatásban

A 2016-ban bemutatott „Fokozatváltás a felsőoktatásban” c. szakpolitikai stratégia megemlíti, hogy 2010 és 2015 között a külföldi hallgatók száma 53%-kal növekedett, így 2015-ben mintegy 23 ezer külföldi hallgató folytatta tanulmányait Magyarországon, a nappali képzésben résztvevők 12%-át tették ki.¹⁴ A stratégia 2023-ra mintegy 40 ezer fős hallgatói létszámot céloz meg, tehát ennyire, közel 74%-os növekedést prognosztizál.

A stratégia kiemeli, hogy a hazai orvosképzés minden második hallgatója külföldről érkezett,¹⁵ míg a gazdaságtudományi területen a versenyképes idegen nyelvű képzések keresettek.¹⁶

Az Oktatási Hivatal (OH) szabadon elérhető statisztikái, valamint az elemzések alapján megállapítható, hogy 2010-2016 között 7%-ról 12%-ra nőtt a külföldi hallgatók aránya, amibe nem számolták bele a doktori képzésen lévő hallgatókat.

A Magyar Felsőoktatás 2008-2017 című dokumentum (KOVÁTS – TEMESI, 2018) a külföldi hallgatók magyarországi tanulmányainak környezetét elemzi. Megállapítja, hogy „1980 és 2010 között a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók száma 2700 főről 15 889 főre emelkedett, azaz 488%-kal nőtt, miközben a világtrend 382% volt” (KOVÁTS – TEMESI, 2018 PP. 151.). A 2009 és 2017 éveket összehasonlítva elmondható, hogy 2009-ben 18 154 fő, míg 2017-ben 32 309 fő vett részt összességében a hazai képzéseken külföldiként, ami alátámasztja a stratégia mintegy 50%-os bővülési jelentését. Jelentős változás a korábbi évtizedekhez viszonyítva, hogy a külhoni magyarság aránya a külföldi hallgatók feléről mintegy harmadára mérséklődött, aminek háttérében alapvetően a más országokból érkezők számának növekedése áll.

3. ábra: Magyar és külföldi hallgatók számának változása a felsőoktatásban, Külföldi hallgatók részvétele a felsőoktatásban 2013-2018. (Forrás: KSH adatbázisa alapján saját szerkesztés)

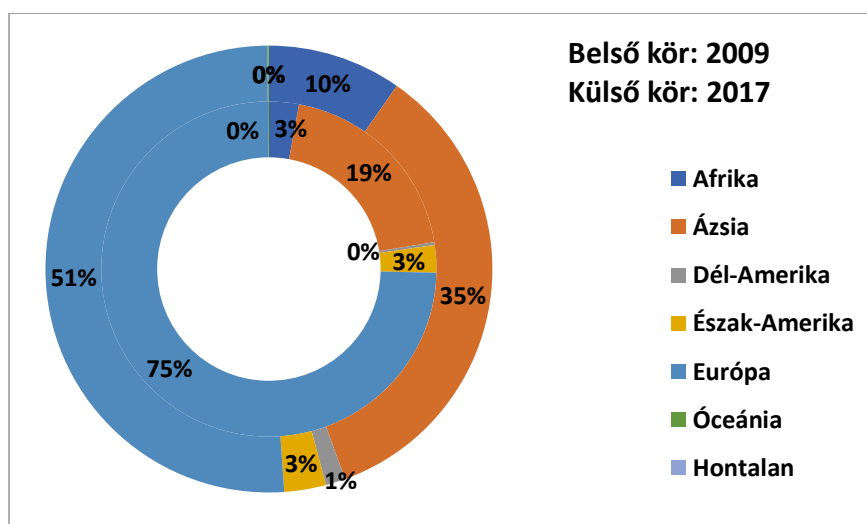
¹⁴ Fokozatváltás a felsőoktatásban 23. p.

¹⁵ Fokozatváltás a felsőoktatásban 56. p.

¹⁶ Fokozatváltás a felsőoktatásban 68. p.

A KSH vonatkozó adatbázisa alapján a 2013/2014 és 2018/2019 tanév közti időszakban a felsőoktatásban tanuló összes - tehát magyar és külföldi - hallgató száma 320 ezer főről 282 ezer főre, mintegy 38 ezer fővel (12%) csökkent, annak ellenére, hogy a külföldi hallgatók száma másfélszeresére nőtt¹⁷. A képet árnyalja, hogy a hallgatók számát a külföldi hallgatók nélkül nézve 2013-ban 297 ezer főnyi, míg 2018-ban már csak 246,5 ezer hazai hallgatóval számolhatunk. A visszaesés mértéke 17%, amit a felfutó külföldi hallgatói jelentkezés sem képes stabilizálni. A hazai és külföldi hallgatók ellentétes trendjéből következően az összes hallgatóra vetített külföldi hallgatói arány jelentősen, mintegy 73,55%-kal növekedett 2013-2018 között. (A külföldi hallgatói arány 2013-ban 7,25%, míg 2018-ban 12,58% volt). 2017-ben 2009-hez képest megjelent a hontalan kategória, 3 fő jelölte meg ezt hivatalos állampolgárságaként.

Míg 2009-ben a világ 123 országából tanultak Magyarországon hallgatók, addig 2017-ben már 171 országból regisztráltak hallgatókat, ami az expanzió térségi szintjét is jelenti. Az új országok elsősorban az afrikai, a távol-keleti, valamint közép- és dél-amerikai térséghez kapcsolódnak.¹⁸ A földrészek összevetéséből látható, hogy 2009-2017 között Ázsia részaránya 19%-ról 35%-ra nőtt, tehát a külföldi hallgatók harmada érkezik a régióból. Európa aránya a növekedés ellenére (2009 és 2017 közt 21,7%-os növekedés) 75%-ról 51%-ra mérséklődött. Afrika aránya mintegy háromszorosára nőtt, míg Észak-Amerika megtartotta korábbi, 3%-nyi pozícióját. Összességében elmondható, hogy az Észak-atlanti, nyugati kultúrkörből származó hallgatók aránya jelentős mértékben csökkent, miközben a más kultúrköröké nőtt az említett időszakban.

4. ábra: Külföldi hallgatók földrészek szerint 2009 és 2017. (Forrás: KSH adatbázisa alapján saját szerkesztés)

Az afrikai országokból származó hallgatók száma 2009-2017 között 2611 fővel növekedett (ami 6-szoros növekedést jelent). Jelentős növekedés kapcsolódik további országokhoz is, mint például Algéria, Dél-afrikai Köztársaság, Egyiptom, Ghána, Tunézia, Szudán és Nigéria. 2017-ben a legnagyobb létszámban Nigériából (1005 fő), Egyiptomból (271 fő) és Tunéziából (242 fő) érkeztek hallgatók. Mérséklődés csupán Niger esetében történt. Nőtt a kibocsátó

¹⁷ Külföldi hallgatók száma: 2013 - 23 ezer fő; 2018 - 35,5 ezer fő

¹⁸ Az Oktatási Hivatal által közzétett Felsőoktatási statisztika alapján.

országok száma is, 2009-ben 28, míg 2017-ben 47 afrikai országból érkeztek hallgatók Magyarországra. Az új országokból jellemzően 1-5 hallgató érkezett 2017-ben.

Észak-Amerika mintegy megduplázta a hallgatók számát (2009: 480 fő, 2017: 973 fő). Kanada esetében kétfővel kevesebben érkeztek 2017-ben (178 fő), az Amerikai Egyesült Államok esetében megduplázódott a hallgatók száma (2017: 652 fő), Mexikó esetében ez a növekmény jelentősebb volt, 2009-ben 10 fő, 2017-ben 143 fő érkezett.

Arányaiban a legjelentősebb növekedés a dél-amerikai térséghez köthető, ahonnan 2009-ben még alig 50, 2017-ben viszont már 462 hallgató érkezett (824%-os növekedés). 2009-ben még 11 ország küldött hallgatókat, 2017-ben 23 országra bővült a csokor. Arányaiban magas változás köthető Brazíliához (2017: 184 fő), Ecuadorhoz (2017: 125 fő), Kolumbiához (2017: 61 fő), Peruhoz és Venezuelához.

Ausztrália és Óceánia térségéből is kétszer annyi hallgató érkezett 2017-ben (33 fő), mint 2009-ben (16 fő). Az Ázsiából származó hallgatók száma tette ki a 2009-2017 közti növekedés mintegy felét, közel 7700 fővel több hallgató érkezett a kontinensről (316%-os növekedés). 2009-ben 38 országból, 2017-ben 45 országból érkeztek hallgatók, a 2009-es körből Észak-Korea és Makaó hiányzott 2017-ben. A hallgatószám mérséklődése csupán Izrael (2009: 808 fő, 2017: 559 fő – 31%-os csökkenés) és Szaúd-Arábia esetében figyelhető meg (2009: 156 fő, 2017: 135 fő –14%-os csökkenés). Arányaiban jelentősebb változás Azerbajdzsán, India, Indonézia, Irak, Irán, Jordánia, Kazahsztán, Kirgizisztán, Nepál, Pakisztán, Palesztina országokhoz köthető. Létszámban a fő kibocsátók között Kína (2075 fő), Irán (1878 fő), Törökország (1113 fő), Izrael (559 fő), Jordánia (565 fő), Dél-Korea (546 fő), India (506 fő), emelhető ki. Az ázsiai kontinenshez kapcsolódóan megállapítható, hogy a hagyományosan jó oktatási kapcsolatokat ápoló országokból továbbra is stabilan érkeznek hallgatók Magyarországra (Japán, Irán, Mongólia, Tajvan), Izrael és Szaúd-Arábia kivételével. Nem különíthető el továbbá egy-egy térség a földrészen belül, hanem általános jelleggel érkeznek hallgatók mind az arab térségből, Dél- és Délkelet-Ázsiából ugyanúgy, mint a távol-keleti térségből. Ennek tekintetében érdemes figyelni a nagy népességű, illetve nagy népesség-növekedésű országokra (Pakisztán, India, Kína), országcsoportokra (Délkelet-Ázsia, Közel-Kelet). Kínából jelentős mértékű a hallgatói bevándorlás mind arányaiban, mind létszámában, ugyanakkor a közel hasonló népességű India aránya még csekély a hazai felsőoktatási expanzióban, igaz, hogy mintegy tízszeresére növekedett az indiai hallgatók aránya, de így is alig 500 főről beszélhetünk, ami az országban rejlő potenciálhoz képest alacsony érték.

Az európai országok esetében változatos folyamatok tapasztalhatóak. Néhány ország esetében az érdeklődés mérséklődéséről beszélhetünk (Ciprus (-54%), Görögország (-26%), Horvátország (-45%), Románia (-29%), Svédország (-47%). A növekedés Belgium, Franciaország, Hollandia, Macedónia, Málta, Spanyolország, Svájc esetében jelentősebb arányú. A 2017-es adatok alapján a legtöbb hallgatót küldő európai országok közé sorolható Ausztria, Franciaország, Hollandia, Írország, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Szerbia, Szlovákia és Ukrajna. A szomszédos országokból származó hallgatók száma továbbra is jelentős, összesen mintegy 7200 fő volt 2017-ben, ami az összes külföldi hallgató közel negyede. Bár ezen országcsoport esetében többnyire a hallgatói létszám mérséklődése figyelhető meg, egy komplex folyamat részeként, a hazai felsőoktatás továbbra is a Kárpát-medence jelentős oktatási bázisaként nevezhető meg. A nyugat- és dél-európai országokból érkezők számának változása mögött a térség, benne Magyarország, által nyújtott kedvezőbb lehetőségek, vonzóbb környezet és a színvonalas képzés állhat. Az alacsonyabb tandíjak mellett az életvitel

költségei is mérsékeltebbek még hazánkban, míg a különböző állami ösztöndíjak mellett a betelepülő multinacionális vállalatok is felértékelik az országot (Lannert, 2018). Valószínűleg ez a folyamat, a multinacionális vállalatok működőtőke-befektetése állhat a németországi hallgatói létszám dinamikus növekedése mögött, ami a két ország gazdasági-társadalmi kapcsolatainak szorosabbra fűzését is eredményezi.

Ország	2017/2018 Külföldi hallgatók	2017/2018 Részarány	Ország	2009/2010 Külföldi hallgatók	Változás 2017/2009 (%)
1. Németország	3258	10,1	3. Németország	1972	165
2. Románia	2141	6,6	1. Románia	3005	71
3. Kína	2075	6,4	14. Kína	260	798
4. Szerbia	1931	6,0	5. Szerbia	1385	139
5. Irán	1878	5,9	6. Irán	848	221
6. Szlovákia	1710	5,3	2. Szlovákia	2512	68
7. Ukrajna	1168	3,6	4. Ukrajna	1482	79
8. Törökország	1113	3,4	11. Törökország	323	345
9. Norvégia	1012	3,1	8. Norvégia	738	137
10. Nigéria	1005	3,1	10. Nigéria	339	296
15. Izrael	559		7. Izrael	808	69
31. Svédország	231		9. Svédország	436	53
TOP10	17 291	53,5	TOP10	13 525	128
Összes	32 309	100,0		18 154	178
C-10 koncentráció (%)	53,5		C-10 koncentráció (%)	74,5	72,0

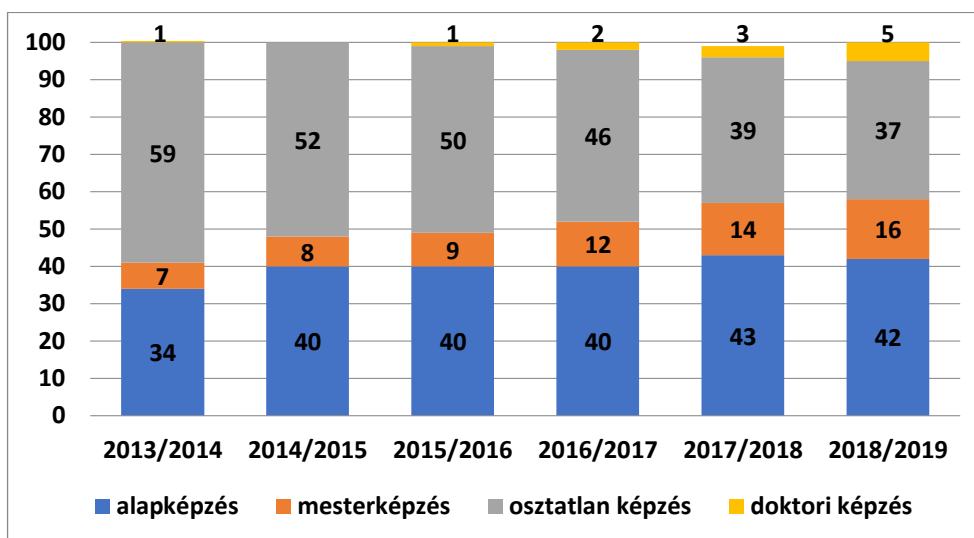
6. táblázat: A legtöbb külföldi hallgatót adó 10 ország 2017-ben és 2009-ben Forrás: Oktatási Hivatal, FIR, KSH Felsőoktatási Statisztika. Idézi A magyar felsőoktatás egy évtizede 2008 – 2017, p. 154

A fenti táblázatból látható a TOP 10 kibocsátó ország. 2009-ben még a hallgatók 74,5%-át (13 525 fő), 2017-ben már csak 53,5%-ukat (17 291 fő) adták, tehát a felsőoktatási kibocsátók, azaz a főbb küldő országok, koncentrációja mérséklődött. A jelentős növekedés, illetve az új országok megjelenése átalakította a rangsort. Az izraeli hallgatók aránya 31%-kal, számuk 249 fővel mérséklődött, míg a svédországi hallgatók száma mintegy felére esett vissza, így mindkét ország kiesett a TOP 10 kategóriából. A rangsorba új küldőként került be Kína a maga 698%-os (260 főről 2075 főre), Törökország 245%-os (323 főről 1113 főre) növekedésével. A többi ország aránya és létszáma is jelentősen nőtt, kiemelhető ezek közül Irán (121%), Nigéria (196%) és Németország (65%), akik korábbi magas jelenlétüket fokozták, és váltak ezáltal a magyar felsőoktatás meghatározó szereplőivé.

Beszédes a 2017/2018-as tanév külföldi hallgatóinak egymáshoz viszonyított részaránya is. A hallgatók 10%-a Németországból, mintegy 6,5%-a Romániából és Kínából, 6-6%-a Szerbiából és Iránból érkezett.

A külföldi hallgatók 2013-2018 közti képzési adataiból felvázolhatjuk, hogy 2018-ban a külföldi hallgatók, 42%-a (14 443 fő) alapképzésre, 16%-a (4087 fő) mesterképzésre, 37%-a (10 147 fő) osztatlan képzésre jár, míg 5% (1384 fő) doktori képzésen folytat tanulmányokat. A fenti sor elsősorban az orvos és egészségügyi képzések népszerűségét, illetve a doktori

képzésekben rejlő potenciált mutatja be, miképpen azt is, ahogyan az utóbbi évtizedekben a magyarországi orvosképzés nemzetközi szinten is keresetté vált.

5. ábra: Külföldi hallgatók aránya képzésenként 2013-2018 között. (Forrás: Oktatási Hivatal, FIR adatbázisa alapján, saját szerkesztés)

Az Oktatási Hivatal adatbázisa alapján a 2013/2014 és 2018/2019 tanév közti időszakban jelentős arányeltolódás figyelhető meg a külföldi hallgatók által választott különböző képzési ciklusok között. Az alapképzésben (BSc, BA) résztvevők aránya 34%-ról 42%-ra (23,5%) növekedett, szembeötlőbb azonban a mesterképzés (MSc, MA) iránti érdeklődés közel másfélszeresére történő fokozódása (2013: 7%, 2018: 16%). Mindez azt bizonyítja, hogy a hazai mesterképzések, illetve a hazai oktatási környezet vonzó a külföldi hallgatók számára, továbbá egyfajta változás tapasztalható a külföldi hallgatók körében. A korábbi évtizedben jellemzően alapképzésre jelentkeztek, kisebb részük választotta a mesterképzést, illetve ezek jelentős része is más országban folytatta tanulmányait. Az utóbbi években egyrészt növekszik a külföldi hallgatók körében a mesterképzésen való részvétel, másrészt jellemzően Magyarországon végzik el ezeket (LANNERT, 2018).

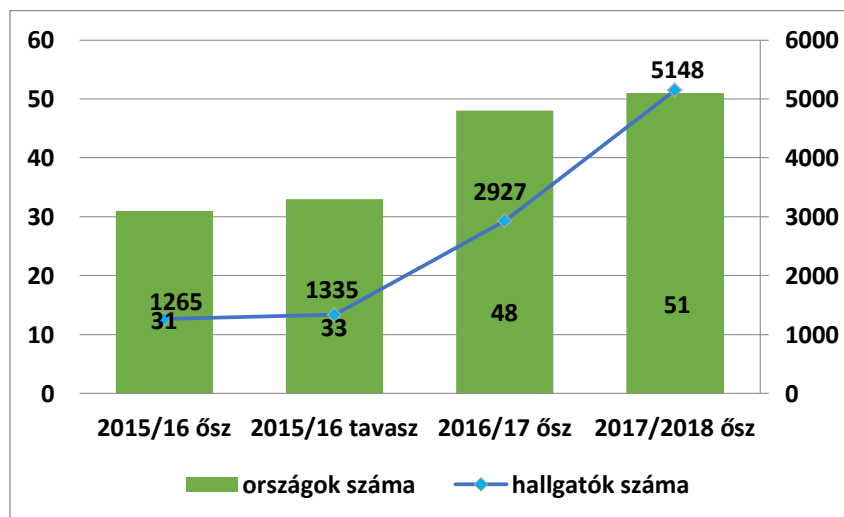
Az osztatlan képzés a külföldi hallgatók esetében szinte teljes mértékben az orvos- és egészségügyi és állatorvosi területeket fedi le. 2013-2018 között arányuk 59%-ról 37%-ra mérséklődött ugyan, azonban számuk továbbra is növekszik, bár a többi területre érkező hallgatói létszámhoz viszonyítva mérsékeltebben.

A doktori (PhD, DLA) képzés iránt a külföldi hallgatók körében éveken át alacsony volt az érdeklődés, ennek növekedése 2016-tól látható, míg 2018-ra már a külföldi hallgatók 5%-a iratkozott be doktori képzésre.

A fenti kedvező trendekre vonatkozóan a szakpolitika célja ezek erősítése, elsősorban a hazai felsőoktatási intézményekben alapképzésen végző hallgatók megtartása és ösztönzése mesterképzésen, valamint doktori képzésen való részvételre, továbbá a mesterképzésen végzettek becsatornázása a doktori programokba.

A Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogram

A hazai felsőoktatási intézmények megismertetését, külföldi ismertségének fokozását több program is támogatta (pl. Campus Hungary). Jelenleg a 2013-ban meghirdetett Stipendium Hungaricum támogatja a külföldi hallgatók hazai idegen nyelvű képzését. A program ösztöndíjat nyújt a hallgatóknak, továbbá a képzőhelyek számára is forrás-kiegészítést biztosít a képzésre (LANNERT, 2018).

6. ábra: A Stipendium Hungaricum országok és hallgatók változása 2015-2017. (Forrás: Oktatási Hivatal)

Az ösztöndíjprogram 2013-ban 47 fővel indult. 2015-ben már 1265 hallgatóval indult a tanév, ami 2017-re már 5148 főre nőtt, négyszeres növekedést érve el. 2017-re jelentősen bővült a résztvevő országok listája (31-ről 51 országra). Jellemző, hogy az új országokból már első tanévben nagyobb számú hallgató érkezik, pl. Brazíliából 107 fő, Szíriából 282 fő. A létszámbeli növekedés mögött egyszerre áll a küldő országok körének bővülése, illetve a program egyes országokbeli ismertebbé válása.

A vizsgált időszakban jelentősebb változás arányaiban Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Egyiptom, Irán, Kambodzsa, Kazahsztán, Libanon, Marokkó, Mexikó, Mongólia esetében állapítható meg.

2017-ben 4 új ország került a TOP 10 kibocsátó országok közé és 3 került ki onnan, jellemzően úgy, hogy az ezekből érkező hallgatók száma is emelkedett. A TOP 10 ösztöndíjast küldő ország közül kiemelkedik Jordánia (476 fő) és Kína (387 fő), illetve Azerbajdzsán (333 fő). A legnagyobb növekedést Mongólia (436%), Kazahsztán (406%) és India (400%) érte el. Ez utóbbi dinamikus növekvő potenciált képvisel, amit eddig kevésbé használt ki Magyarország. A TOP 10 országok koncentrációja mintegy 11%-kal csökkent (65,3%-ról 54,4%-ra 2015 és 2017 közt), ami egy kedvező kiegyenlítődésre utal. Megjegyzendő továbbá, hogy a „stipendiumos” hallgatók között visszafogottabb a külhoni magyar hallgatók száma, mivel számukra több program is rendelkezésre áll, valamint lehetőségük nyílik állami ösztöndíjasként is folytatni tanulmányaikat.

Ország	2015/2016 Külföldi hallgatók	Ország	2017/2018 Külföldi hallgatók	2017/2018 Részarány	Változás 2015/2017 (%)
2. Jordánia	179	1. Jordánia	476	9,2	266
1. Kína	187	2. Kína	387	7,5	216
15. Azerbajdzsán	39	3. Azerbajdzsán	333	6,5	392
Szíria	0	4. Szíria	282	5,5	282
7. Mongólia	58	5. Mongólia	253	4,9	436
6. India	60	6. India	240	4,7	400
3. Tunézia	85	7. Tunézia	226	4,4	266
10. Kazahsztán	51	8. Kazahsztán	207	4,0	406
Pakisztán	0	9. Pakisztán	205	4,0	205
4. Vietnam	77	10. Vietnam	189	3,7	245
Oroszország	0	11. Oroszország	183		183
13. Törökország	48	12. Törökország	151		315
5. Algéria	66	13. Algéria	128		194
8. Japán	57	20. Japán	97		170
9. Nigéria	57	16. Nigéria	57		0
TOP10	826	TOP10	2798	54,4	339
Összes	1265		5148	100	407
C-10 koncentráció	65,3	C-10 koncentráció	54,4		83

7. táblázat: A legtöbb Stipendium Hungaricum hallgatót adó 10 ország 2015-ben és 2017-ben
(Forrás: Tempus Közalapítvány Stipendium Hungaricum Statisztika)

A Stipendium Hungaricum ösztöndíjas hallgatókkal, illetve az összes külföldi hallgatóval kapcsolatos trendek között párhuzam, együttmozgás fedezhető fel az aggregált adatok vonatkozásában. A küldő országok között azonban jelentős különbségek is tapasztalhatóak. A Stipendium Hungaricum ösztöndíjasai között felülreprezentált Kína mellett az arab térség és a távol-keleti országok, míg az afrikai kontinens részesedése egyelőre csekély, még a Magyarországgal hagyományosan kiváló oktatási kapcsolatokat ápoló Nigéria aránya is mérsékelt (BERÁCS – MALOTA, 2011). Indiából ezzel szemben komoly létszám-bővülés látható, a térségben a hazai felsőoktatás valószínűleg az ösztöndíjprogram hatására került előtérbe (HRUBOS, 2014).

Az összes külföldi hallgató, illetve a stipendiumos hallgatók közti kapcsolódás folyamata sokrétű. Egyes országok esetében egyértelmű a kapcsolat a Stipendium nyújtotta lehetőség és a külföldi hallgatói létszám dinamikus emelkedése között. Algériából 2017 őszén 155 fő érkezett Magyarországra, 128 fő a Stipendium program keretében (82,6%), Azerbajdzsán esetében ez az arány 70%-os. Ez az arány Kambodzsa esetében 100%, azaz minden kambodzsai hallgató a Stipendium keretében jutott el Magyarországra. Komolyabb átfedés van továbbá Laosz (91,7%), Ecuador (85,6%), Jordánia (84,25%), Mongólia (78,6%) és Macedónia (76,2%) esetében, míg további öt ország értéke haladja meg a kétharmados arányt.

	Külföldi hallgatók száma (fő)	SH hallgatók száma (fő)	SH/ külföldi hallgatók aránya (%)
Algéria	155	128	82,58
Azerbajdzsán	477	333	69,81
Fehéroroszország	31	16	51,61
Brazília	184	107	58,15
Ecuador	125	107	85,60
Ghána	145	93	64,14
Grúzia	186	105	56,45
India	506	240	47,43
Irak	201	118	58,71
Jemen	85	49	57,65
Jordánia	565	476	84,25
Kambodzsa	22	22	100,00
Kazahsztán	332	207	62,35
Koszovó	84	57	67,86
Laosz	48	44	91,67
Macedónia	42	32	76,19
Mongólia	322	253	78,57
Pakisztán	469	205	43,71
Palesztina	124	82	66,13
Szíria	431	282	65,43

8. táblázat: Stipendiumos hallgatók a külföldi hallgatók arányában, 2017. (Forrás: KSH és Tempus Közalapítvány Stipendium Hungaricum Statisztika adatai alapján saját szerkesztés)

A Stipendium Hungaricum program célterülete érintőlegesen célozza meg a korábban is nagyobb számú hallgatót küldő országokat, elsődlegesen új, eddig kiaknázatlan országok, országcsoportok felé orientálódik. Ezzel a Magyarországra tanulni érkező hallgatók kulturális megoszlása is változik, ami rugalmasságot kíván meg intézményrendszeri szinten is. Feladatot jelent ugyanakkor az egyes országok érdeklődésének további, hosszabb távú fenntartása, a hallgatói bázis folyamatos növelése, az alapképzésen túl mesterképzés, valamint a képzési portfólió népszerűsítése a potenciális hallgatók körében.

Összegzés

Magyarországon egyre jelentősebbé válik a felsőoktatásban résztvevő külföldi hallgatók jelenléte mind számukat, mind arányukat tekintve, különösen a hazai hallgatói létszám folyamatos csökkenése mellett. A külföldi hallgatók számának növekedése jelzi a hazai felsőoktatási intézmények népszerűségét és elismertségét, a képzések versenyképességét, illetve további motiváló erők jelenlétét. Ezek eredményeképpen jelentős bővülés tapasztalható minden képzési szinten. A hallgatók elsődlegesen az osztatlan orvosi (33,5%) és alapképzésekre (47,7%) járnak, számottevő azonban a doktori tanulmányokat folytatók száma (1.384 fő) is. Várhatóan e magasan kvalifikált szakemberek nagyobb arányban kapcsolódnak be a nemzetközi tudományos, üzleti, politikai életbe, továbbá tudományos karrierjük is részben hazánkhoz köti őket.

A Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogram jó gyakorlatként aposztrofálható, rövid idő alatt bővülést eredményezett, köszönhetően annak, hogy elsősorban a korábban Magyarország iránt mérsékelten érdeklődő célterületeken bizonyította a hazai felsőoktatás versenyképességét, a képzések magas színvonalát.

Irodalomjegyzék

- KOVÁTS G – TEMESI J. (SZERK.) 2018: A magyar felsőoktatás egy évtizede 2008 – 2017, Budapest Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, Budapest
- BHANDARI R. – LAUGHLIN S. (SZERK.) 2009: Higher Education on the Move. New Developments in Global Mobility. Institute of International Education, New York. 130 p
- BERÁCS J. – MALOTA E. (2011): Megéri hozzánk jönni tanulni? In.: *Educatio* (Szerk.: Kozma T. – Polónyi I.), XX. 2. sz, 2011., pp. 220-234.
- OECD (2018): *Education at a Glance 2018*. OECD, Paris, 2017
- FOKOZATVÁLTÁS A FELSŐOKTATÁSBAN - KÖZÉPTÁVÚ SZAKPOLITIKAI STRATÉGIA 2016, Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest 2016;
- HRUBOS I. (2014): Expanzió – határok nélkül. In.: *Educatio* (Szerk.: Kozma T. – Polónyi I.), XX. 4. sz, 2014., pp. 205-215.
- KÉRI A. (2015): *A magyar felsőoktatásban tanuló külföldi hallgatók motivációjának vizsgálata*, Researchgate, 2015.
- BERÁCS J. - DERÉNYI A. - KÁDÁR-CSOBOTH P. - KOVÁTS G. - POLÓNYI I. - TEMESI J. (SZERK) 2017: *Magyar Felsőoktatás 2016*. Budapest Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, Budapest, 2017;
- LANNERT J. (SZERK.) (2018): *Nemzetközi hallgatók a hazai felsőoktatási intézményekben*. Tempus Közalapítvány, Budapest
- POLÓNYI I. (2014): Régi, új felsőoktatási expanzió. In.: *Educatio* (Szerk.: Kozma T. – Polónyi I.), XX. 4. sz, 2014., pp. 185-204.
- SZEMERSZKI M. (2005): *Külföldi hallgatók Magyarországon*. In.: *Educatio* (Szerk.: Kozma T. – Polónyi I.), 2005/2. sz, pp. 320-333.

A Kárpát-medencei magyar felsőoktatási tér regionális fejlesztésének lehetséges irányai a Partiumban

Absztrakt

Partium a Kárpát-medencei magyar felsőoktatási tér méltánytalanul kevésbé kutatott területe. Magyarország és Románia európai uniós csatlakozásával a trianoni béke aláírása óta nem látott lehetőség nyílt a régió felsőoktatási integrációjának javítására. Kelet-Magyarország és Partium magyar nyelvű felsőoktatási intézményeinek fejlesztése azonban csak közös erővel, az anyaországi és a határon túli egyetemek párbeszéde révén lehet sikeres. Románia és Magyarország felsőoktatási rendszereinek eltérései, a még mindig kézzelfogható határ, a folyamatosan változó hallgatói szokások, mobilitási trendek komoly kihívások elé állítják a térség képzőhelyeit. Az akadályok ugyanakkor lehetőséget is jelentenek, melynek kihasználásával a történelmi régió elnyerheti méltó helyét a Kárpát-medencei oktatási térben és perifériából ismét centrummá válhat. Jelen tanulmány központi kérdése, hogy optimálisnak tekinthető-e Kelet-Magyarország és Partium felsőoktatási együttműködése, melynek megválaszolásához a földrajz és a regionális tudományok elemzési módszereit hívja segítségül.

Kulcsszavak: elérhetőség, felsőoktatási tér, oktatásökológia, Partium, vonzáskörzet

Bevezetés

A Kárpát-medence jóllehet természetföldrajzi-morfológiai egységként fogalmazódott meg, jelentésköre mára jócskán meghaladta korábbi tartalmát és komplex térkategóriává alakult (HAJDÚ, 2013). Kutatása földrajzi nagytájéként csak Trianon után került előtérbe, felsőoktatási térségként azonban csak jóval később, a bolognai folyamat nyomán, az ezredforduló körül vált fontossá. Földrajzi fogalomként elsősorban a rendszerváltást követően vált általánossá, mind a tudományos életben, mind a politikai közbeszédben (HAJDÚ, 2013). A Kárpát-medence államainak európai uniós csatlakozásával a térség túlnyomó része az euroatlanti integráció részévé vált, több ország között pedig a fizikai határ jelképessé vált. Napjainkban a Kárpát-medence országai három különböző „EU státuszú” területre bonthatók. Az első kategóriába azon EU tagállamok tartoznak, melyek tagjai a schengeni övezetnek (Ausztria, Magyarország, Szlovákia, Szlovénia), a másodikba a schengeni térségen kívüli uniós országok (Horvátország, Románia), míg a harmadik csoportba pedig az EU-n kívüli államok sorolhatók (Szerbia, Ukrajna). A Kárpát-medence egyesülése az Európai Unió égisze alatt nyitott kérdés, Szerbia európai uniós tagsága a tagjelölti státusz elnyerésével ugyan látható közelségbe került, Ukrajna csatlakozása azonban a közeljövőben nem tekinthető reális várakozásnak. A térség tehát várhatóan legfeljebb „mezőregiónként” nyújt lehetőséget az együttműködés számára, de ebben meghatározó szerepe lehet hazánknak, amely valamennyi jelenlévő országgal szomszédos (HAJDÚ, 2013).

A térség országainak eltérő státusza más-más stratégiákat kíván az egységes Kárpát-medencei felsőoktatási tér fejlesztése terén. Románia és Magyarország között egy viszonylag puha, könnyen átjárható határral találkozunk, ami azonban a gyéribb tömegközlekedési lehetőségek, helyenként hiányos infrastruktúra okán olykor mégiscsak kihívások elé állítja a térség lakosságát. Amint azt az 7. ábra is kitűnően illusztrálja, érezhető különbség tapasztalható Románia és Magyarország Kárpát-medencéről alkotott térszemléletét illetően (HAJDÚ, 2013). Míg Románia történelmileg sokkal inkább egy folyók által határolt államként definiálta magát, addig Magyarország számára a Kárpátok vonulata szolgált referenciapontként. Nem véletlen, hogy a Kárpát-medencei oktatási tér gondolata elsősorban Magyarország számára vonzó, hiszen Románia több fontos felsőoktatási központja (Jászvásár, Bukarest) a Regátban (Románia Kárpátokon túli területe) alakult ki. Bukarest számára egy esetleges Kárpát-medencei felsőoktatási tér túl távoli, fejlesztése nem prioritás, már csak azért sem, mert a határon túlra szakadt nemzettestvéreinek többsége attól jóval távolabb, főképp a Moldovai Köztársaságban és Bukovinában él.

7. ábra: Magyarország határainak fővárosi látószögei, 2004-ben, az ország EU csatlakozásakor, forrás: Hajdú Zoltán szerk. 2005 in Hajdú, 2013. 8. o.

A Partium földrajzi tipológiája, közvetítő szerepe

Partium a Kárpát-medencei magyar felsőoktatási tér központi részén elhelyezkedő „uralomváltó terület” (HAJDÚ, 2013). A történelmi Magyarország e centrumterülete a trianoni békeszerződés következtében került első ízben idegen államok fennhatósága alá. A területen akkor Magyarország mellett Románia és Csehszlovákia osztozott, ma hazánk mellett Románia és Ukrajna osztozik rajta. Napjainkig e terület meghatározó vonása a kiemelkedő etnikai sokszínűsége, és az egyes népcsoportok sikeres és (a gazdasági nehézségek ellenére) hagyományosan békés együttélése (PUSZTAI ÉS KOZMA, 2008. 3.o). Kivételes a terület felekezeti gazdagsága is, mely a nyugati kereszténység és az ortodoxia határán fekszik, de

egykoron nagyszámú zsidó közösségnek is otthont adott. E vallási sokszínűség a lakosság hagyományos felekezeti toleranciáján nyugszik, mely még az 1568-as tordai törvényre vezethető vissza. A régió a négy bevett vallás szabad gyakorlásának rögzítésekor az Erdélyi Fejedelemséghez tartozott, a törvény hatásai azonban mindmáig érződnek, például a felekezeti heterogám házasságok nagyobb arányában (FLÓRA ET AL., 1998 IN PUSZTAI - KOZMA, 2008. 3. o.). E modern összetartozás-tudat nyomán azonban intézményi struktúrák, így testvér-települési kapcsolatok, eurorégiók (pl. Bihar-Bihor), tematikus szövetségek (pl. Városok-Falvak Szövetsége) is létrejöttek. Partium és a határ menti felsőoktatási központok tehát egyértelműen közvetítő szerepet töltenek be Magyarország és Románia között.

A térség a trianoni határok meghúzása előtt azonban nem csupán földrajzilag alkotott egy egységet. A debreceni Református Kollégium partikuláit ábrázoló térképek is egy oktatásökológiai egységként kezelik a Partiumot (NAGY, 1933 IN PUSZTAI - KOZMA, 2008. 4. o.). A „Nagy Háborút” követően azonban a korábban egységes régió a fejlődés fő sodrából kimaradó részekre szakadt, melynek nyomán korábbi centrális helyzetét elvesztve csakhamar a fejlődés fősodorból kimaradó perifériává vált (PUSZTAI - KOZMA, 2008. 4. o.). Partiumot a főváros és a hagyományos iparvidékek messzesége okán, a magyar lakosság arányának nagyságából eredő negatív diszkrimináció mentén a román kormány szisztematikusan elhanyagolta. Hátrányosan érintette a határmódosítás ugyanakkor a Magyarországon maradt tiszántúli területet is, mely korábbi urbanizációs központjait, összekötő vasútvonalait elvesztve, mintegy torzóvá vált. Mindez hatással volt Partiumnak a Kárpát-medencei magyar felsőoktatási térben betöltött szerepére is, hiszen az új határ a korábbi városhálózatot megbontva, lényegében az Alföld kellős közepére került. A Partium fogalom is ekkor nyert valódi értelmet. Míg korábban azokat a kelet-magyarországi vármegyéket jelölte, melyek Magyarország három részre szakadását követően az Erdélyi Fejedelemség uralma alá kerültek, mára elsősorban egy jóval kisebb régiót, Kelet-Románia azon vidékeit takarja, melyek nem tartoznak a szűken vett, történelmi Erdély (Transilvania) területéhez. Ezen új, mentális régió északon a Tisza, délen a Maros, keleten a Király-hágó, nyugaton pedig a román-magyar határ vonaláig terjed. A történelmi Partium egy ennél jóval nagyobb térséget ölelt fel, mely olyan területeket is magában foglalt, melyek ma Magyarországhoz, illetve az ukrán államhoz tartoznak. E „kis Partium” kialakulásával párhuzamosan, annak mintegy tükörképeként jött létre Ukrajnában Kárpátalja, Magyarországon pedig a Tiszántúl fogalma.

Partium ugyanakkor elsősorban az ott élő magyar lakosság mentális régiója, azzal a románság kevésbé tud, kíván azonosulni. Románia, legnyugatibb régiójának a Körös-vidéket (Crișana) tartja, mely a Partium és a Tiszántúl területére terjed ki, azt egy egységként kezelve (BOIA, 2018). E logika mentén követelte és próbálta Románia a Tiszát határvonalként kieroszakolni a nagyhatalmaknál az első világháború után. Jóllehet a javasolt határhúzás a régió sorsának megpecsételődését jelentette volna magyar szemmel nézve, a térség urbanizációs központjait jóval kevésbé vágta volna el vonzáskörzeteiktől. Összességében jelen tanulmány is a Körös-vidék régió, Partium és Tiszántúl (kiegészülve Szegeddel) magyar nyelvű felsőoktatási együttműködéseinek helyzetét vizsgálja, és alapvető kérdése, hogy optimálisnak tekinthető-e Kelet-Magyarország és Partium felsőoktatási együttműködése.

Partium helyzete a Kárpát-medencei magyar felsőoktatási térben A romániai felsőoktatási intézmények főbb típusai

Románia felsőoktatási intézményeit több szempont alapján osztályozhatjuk. Az Európai Egyetemek Szövetsége 2011 szeptemberében három kategória szerint rangsorolta a romániai

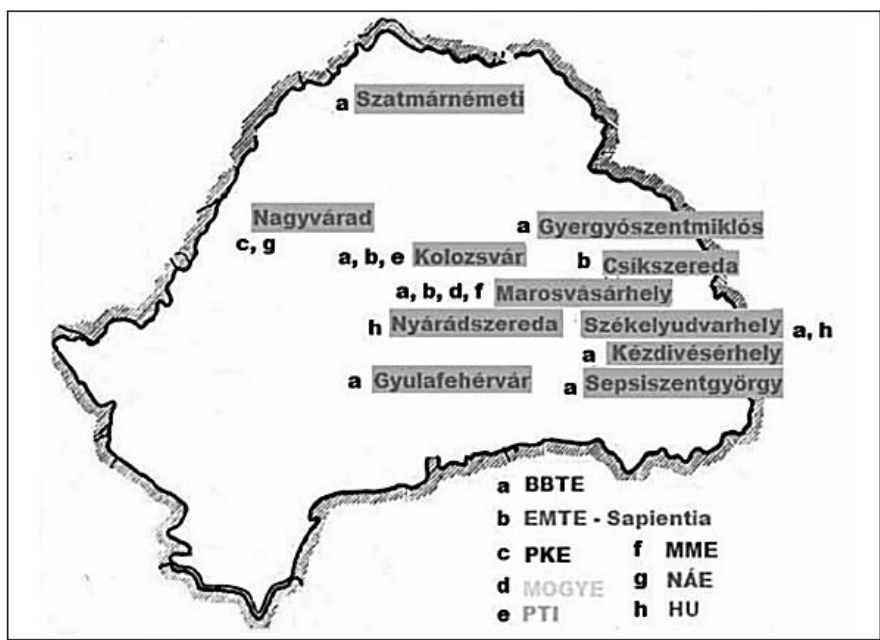
egyetemeket. A legmagasabb kategóriába azok az egyetemek kerültek, melyek oktatási programjaik mellett előrehaladott kutatói munkát folytatnak, és a jövőben magasabb számú hallgató részére szervezhetnek magiszteri (mesterszintű) és doktori képzést. A második csoportba az oktatási-kutatási és művészeti irányultságú intézmények kerültek, melyek kivételes esetekben szervezhetnek doktori szintű képzést. A harmadik kategória a csak képzésre összpontosító egyetemeket tömörítette (MÁRTON, 2012. 97. o.).

A felsőoktatási intézményeket ugyanakkor működtetőjük/fenntartójuk és az oktatás nyelve szerint is csoportosíthatjuk. A finanszírozás tekintetében állami és magánegyetemeket, míg az oktatás nyelve szerint román és multikulturális egyetemeket különböztethetünk meg. A 2011-ben életbe lépett új román oktatási törvény értelmében jelenleg három állami egyetem minősül „multikulturális” egyetemnek. Ez a három a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, illetve a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem. E jelző azt jelenti, hogy az államnyelv mellett kisebbségi nyelveken is lehet tanulni az adott intézményben (SZÉKELY ET AL., 2013 34. o.). A szabályozás nem tartalmazza önálló magyar egyetem létrehozásának lehetőségét, hanem multikulturális egyetemeket említ és legfeljebb magyar karok alapítását teszi lehetővé. Önálló intézményt csak alapítványi vagy egyházi alapítással engedélyez (TONK, 2012. 76. o.).

Nem önálló egyetemekként működnek, de mindenképp említést érdemelnek végezetül a magyarországi felsőoktatási intézmények határon túli, kihelyezett képzései. Az erdélyi piacra belépő magyarországi egyetemek térnyerése főképp az 1990-es évek első felére volt jellemző. A kihelyezett tagozatok képzési kínálata ekkor valós hiányt pótol. A képzésekkel azonban több probléma is akadt az oktatás minősége és a diplomák elismertetése tekintetében. A programokat ún. „konzultációs központokban” szervezték, azonban csakhamar nyilvánvalóvá vált, hogy azok nem tudnak innovációs húzóerőként szolgálni az adott térségben (CSATA ET AL., 2010. 33. o.). A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem létrehozásakor ugyan e „konzultációs központok” integrációja is célként jelent meg, az komoly ellenállásba ütközött és több esetben nem járt sikerrel (CSATA ET AL., 2010. 33. o.). Az anyaországi egyetemek az erdélyi beiskolázási számok segítségével igyekeztek növelni költségvetési támogatásuk mértékét. Az egykori Modern Üzleti Tudományok Főiskolája (ma Edutus Egyetem) képzőhelye, a székelyudvarhelyi MÜTF Oktatási Központ ma is működik és négy magyarországi felsőoktatási intézmény programját is koordinálja. Említést érdemelnek továbbá a magyarországi egyetemek határon túli intézményekkel kialakított kettősdiploma programjai, hiszen e képzések révén az anyaországban továbbtanuló határon túli fiatalok Magyarországon és szülőföldjükön egyaránt hasznosítható végzettségre tehetnek szert. E képzési formára kitűnő példa a Budapesti Corvinus Egyetem és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem együttműködése az antropológia kettősdiploma program keretében.

A Partium felsőoktatási központjai

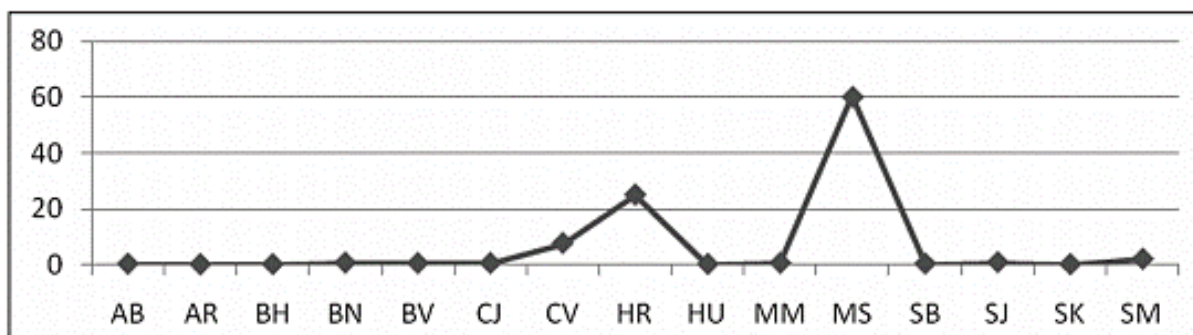
Peter Meusburger definíciója szerint az oktatásföldrajz az oktatás térbeli eltéréseire fókuszál az ellátás és a fogyasztás szemszögéből. Vizsgálja a helyi miliőt, az oktatáshoz való hozzáférés szociális környezetének hatását. Számol a politikai döntések befolyásával, a földrajzi struktúrákkal (közlekedési hálózat, népsűrűség, településstruktúra, foglalkoztatási szerkezet), a hallgatók és oktatók térbeli mobilitásával, az iskolák területi elhelyezkedésével, a gazdasági, szociális és demográfiai változásokkal és a kulturális jellemzők hatásával egyaránt (MEUSBURGER, 2015. IN JANCSÓ ÉS SZALKAI, 2017. 371. o.).

8. ábra: Erdélyi magyar felsőoktatási helyszínek. Forrás: Székely et al., 2013. 36. o.¹⁹

Partiumot a felsőoktatási központok vizsgálatakor a legtöbb forrás egy tágabban vett Erdély részeként kezeli. Véleményünk szerint ez hibás megközelítés. Partiumot, illetve a történelmi Erdélyt kutatásaink során mindenképpen érdemes külön kezelni. Amint azt a 8. ábra is kitűnően láttatja, Partium magyar nyelvű felsőoktatási intézményekkel való ellátottsága jócskán elmarad a belső-erdélyi, különösképpen a székelyföldi területektől. Szatmárnémeti nem rendelkezik önálló magyar nyelvű felsőoktatási egyetemmel, csupán a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Pszichológia és Neveléstudományok Karának, valamint Politika-, Közigazgatás- és Kommunikációtudományi Karának kihelyezett tagozata működik a városban. Nagyvárad valamelyest jobb helyzetben van, hiszen önálló, magyar nyelvű felsőoktatási intézménnyel, a Partiumi Keresztény Egyetemmel (PKE) rendelkezik, továbbá pedagógia alapképzési szakon a Nagyvárad Állami Egyetem is működtet magyar nyelvű képzést. A PKE a Sulyok István Református Főiskola jogutóda, mely 1995-ben vált ki a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetből. A Pro Universitate Partium Alapítvány alapító tagjai és kuratóriuma 1999. október 1-jén határozatban mondták ki a Partiumi Keresztény Egyetem létrehozását, előírva az akkreditációs eljárás elindítását. Az intézmény 2008. szeptember 30-án szerezte meg az állami akkreditációt. Ezzel, közel fél évszázados megszakítás után, létrejött az erdélyi magyarság első, államilag elismert, önálló magyar felsőoktatási intézménye. A 2019-2020-as tanévre az egyetem tizenkét alapképzési és hét magiszteri szintű szakon hirdet tandíjmentes és tandíjas helyeket. Doktori képzés a PKE-n jelen pillanatban nem működik (PARTIUM.RO: <https://www.partium.ro/hu/az-egyetem-tortenete> Letöltés ideje: 2019. március 2.).

¹⁹ Jelmagyarázat: BBTE – Babeş-Bolyai Tudományegyetem, EMTE – Sapientia - Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, PKE – Partiumi Keresztény Egyetem, MOGYE – Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, PTI – Protestáns Teológiai Intézet, MME – Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem, NÁE – Nagyvárad Állami Egyetem, HU – magyarországi intézmény kihelyezett képzése

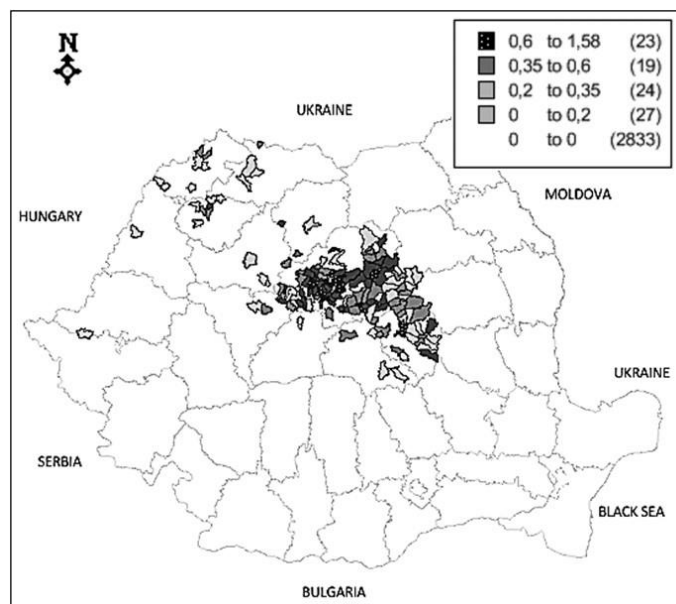

9. ábra: A Sapientia EMTE Marosvásárhelyi MHTK hallgatóinak aránya megyénként. Forrás: Intézményi adatgyűjtés in Katona, 2013. 79. o.²⁰

A képzési kínálatot tekintve nem véletlen, hogy mind a belső-erdélyi, mind a kelet-magyarországi képzőhelyek nagyszámú hallgatót elszívnak a térségből. Az erdélyi magyar felsőoktatási intézmények vonzásterületének vizsgálata ugyan még gyerekcipőben jár, azonban eddig elkészült tanulmányok is rámutatnak a Partium magyar nyelvű felsőoktatási intézményekkel való ellátottságának hiányosságaira. A 9. ábrából világosan kitűnik, hogy a fakultás fő vonzásterülete a belső erdélyi területek, azon belül is a három fő székelyföldi megye Maros (MS), Hargita (HR) és Kovászna (CV). A kar vonzáskörzete azonban nem áll meg Székelyföld határainál, annál jóval messzebbi területekre is kiterjed.

A 10. ábra egyértelműen mutatja, hogy ugyan a kar összefüggő vonzásterületet csak a Székelyföldön tudott kialakítani, szívó hatása Szatmár és Szilágymegyeekben is kimutatható. Ha összevetjük a Babeş-Bolyai Tudományegyetem szatmárnémeti kihelyezett tagozatát, a PKE-t és a marosvásárhelyi Sapientia EMTE képzési kínálatát, láthatjuk, hogy ez utóbbi intézmény számos, a Partiumban nem elérhető programot is fenntart. Feltételezzük, hogy Kolozsvár is számos hallgatót vonz a térségből, ennek igazolása azonban egy jóval komolyabb kutatás tárgyát képezhetné. A Sapientia EMTE alapítása és különböző földrajzi helyszíneken való működtetése eltérő stratégiai célokat követett (KATONA, 2013. 75. o.). Míg a marosvásárhelyi kar a fokozatosan elrománosodó város népességi arányainak ellensúlyozására is szolgál, a csíkszeredai fakultás a régió felzárkóztatását szolgálja. A kolozsvári kar ezzel szemben az erdélyi magyarság szellemi központjának fel nem adását szimbolizálja és a román nemzetpolitikai törekvések ellensúlyozására hivatott (KATONA, 2013. 75. o.). A 9. táblázat alapján könnyen belátható, hogy a Babeş-Bolyai Tudományegyetem és a Sapientia EMTE révén a *Kincses város* erdélyi viszonylatban Budapesthez hasonló felsőoktatási központtá vált, mely egész Erdélyből vonzza a továbbtanulni szándékozókat.

²⁰ Jelmagyarázat: AB – Fehér, AR – Arad, BH – Bihar, BN – Beszterce-Naszód, BV – Brassó, CJ – Kolozs, CV – Kovászna, HR – Hargita, HU – Magyarország, MM – Máramaros, MS – Maros, SB – Székelyföld, SJ – Szilágymegye, SK – Szlovákia, SM – Szatmár,

10. ábra: A Sapientia EMTE Marosvásárhelyi MHTK vonzásterülete az 1000 főre számított hallgatói létszám alapján a 2012-2013-as egyetemi évben, Forrás: Katona, 2013. 80. o.

	2008/2009-es évfolyam			2009/2010-es évfolyam		
	%	Diákok száma	Helyezés	%	Diákok száma	Helyezés
BBTE (Kolozsvár)*	40,6	1723	1.	35,6	1433	1.
MOGYE (Marosvásárhely)**	9,8	416	2.	10,3	414	3.
Sapientia EMTE	8,4	356	3.	11,8	476	2.
Transilvania Egyetem (Brassó)**	5,7	244	4.	5,9	237	4.
Nagvárad Egyetem**	5,5	232	5.	5,1	207	6.
Kolozsvári Műszaki Egyetem*	5,2	221	6.	5,4	216	5.
PKE (Nagvárad)	4,1	172	7.	4	162	8.
Petru Maior Egyetem (Marosvásárhely)	3,9	166	8.	4,7	190	7.
Vasile Goldiș Nyugati Egyetem (Arad)	1,3	57	9.	0,9	37	13.
Dimitrie Cantemir Egyetem (Marosvásárhely)	1,1	48	10.	1,2	47	11.
Kolozsvári Agrártudományi és Állatorvosai Egyetem*	1,1	48	11.	1,6	64	9.
Lucian Blaga Egyetem (Szeben)**	0,9	40	12.	0,4	15	22.
Temesvári Műszaki Egyetem*	0,9	39	13.	0,6	23	18.
Nyugati Egyetem (Temesvár)**	0,9	38	14.	0,6	25	16.
Iuliu Hatieganu Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem (Kolozsvár)*	0,9	37	15.	0,7	27	14.
Aurel Vlaicu Egyetem (Arad)	0,8	35	16.	0,6	23	18.
Művészeti és Design Egyetem (Kolozsvár)**	0,8	35	17.	1	40	12.
Debreceni Egyetem	0,8	33	18.	1,4	56	10.
Gheorghe Dima Zeneakadémia (Kolozsvár)**	0,7	28	19.	0,7	27	14.
MŰTF (Tatabánya-Székelyudvarhely)	0,5	21	20.	0,4	17	21.
Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem**	0,4	18	21.	0,6	25	16.
Északi Egyetem (Nagybánya)	0,4	17	22.	0,5	21	20.
Más intézmények	5,3	220	-	6	241	-
Összesen	100	4244	-	100	4023	-

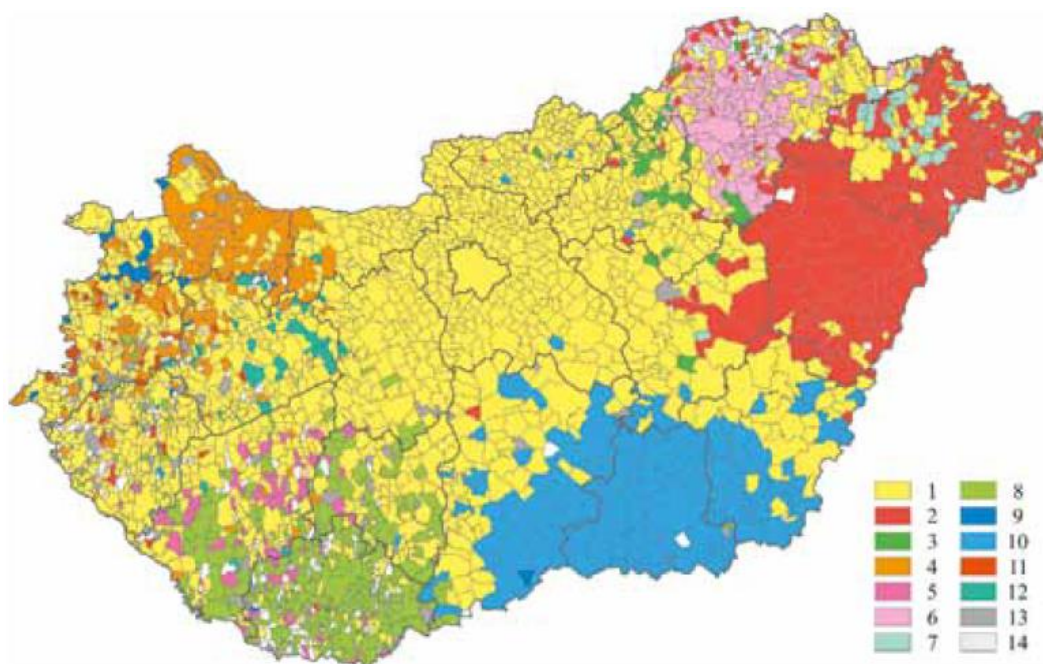
9. táblázat: A 2009-ben és 2010-ben továbbtanuló erdélyi fiatalok által választott felsőoktatási intézmények, összevonva (%), forrás: Márton, 2012. 98. o.

Márton János a 2009-ben és 2010-ben érettségizett romániai magyar diákok továbbtanulását vizsgáló kutatása szerint a diákok 35,6%-a tanult tovább a BBTE képzésén, míg a Partiumi Keresztény Egyetem csupán a hallgatók 4%-át tömörítette. Ugyan az

egyetemeket együttesen vizsgálja, így az ábra nem ad lehetőséget a BBTE szatmárnémeti kihelyezett tagozatának részletesebb vizsgálatára, látható, hogy a partiumi hallgatók egy része a helyben maradás érdekében akár az anyanyelvi képzésről is hajlandó lemondani és a távoli képzőközpontok helyett inkább a régió román nyelvű intézményeit választja. Véleményünk szerint ez a partiumi felsőoktatás komoly problémája, hiszen e hallgatók tanulmányaikat román nyelven, román többségű városokban kénytelenek folytatni, ami könnyen gyors asszimilációjukhoz vezethet.

Kelet-Magyarország helyzete a Kárpát-medencei magyar felsőoktatási térben Kelet-Magyarország felsőoktatási központjai

A felsőoktatási központok súlyát legkönnyebben az ott tanuló hallgatói létszámmal szokták jellemezni (RECHNITZER, 2009.; GÁL, 2014. IN JANCSÓ - SZALKAI, 2017. 373. o.).

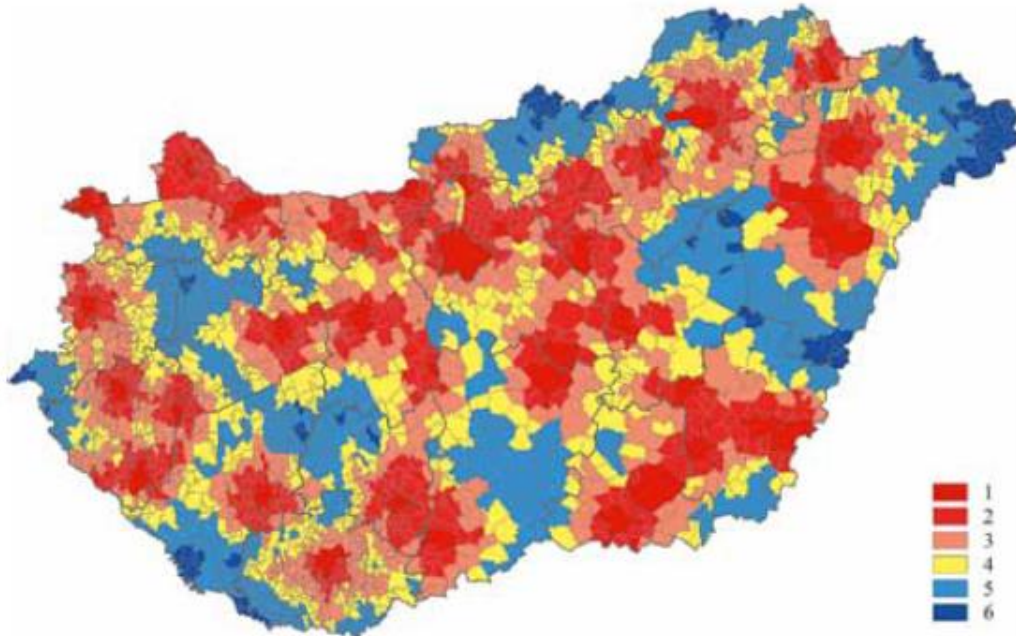

11. ábra: A felsőoktatási központok vonzáskörzete (2012-2014), a településről a legtöbb diákot a település intézményeibe vették fel. Forrás: Oktatási Hivatal felvételi adatai (2012, 2013, 2014) in Jancsó - Szalkai, 2017. 375. o.²¹

Amint azt Jancsó Tamás és Szalkai Gábor 2017-es tanulmányukban is kimutatták, 2014 októberében a 306 ezer felsőoktatásban résztvevő hallgató fele Budapesten tanult. Amint az 11. ábra is mutatja, a főváros mellett csak a három nagy regionális központ, Debrecen (26 ezer fő), Szeged (23 ezer fő) és Pécs (19 ezer fő) bírt jelentős vonzáskörzettel. A felsőoktatásban tanuló hallgatók jelentős csökkenése érzékelhető, melynek következtében egyre több településen kérdőjeleződik meg a felsőoktatás jövője. Az ábrát jobban szemügyre véve látható, hogy a térségben alapvetően két nagyobb regionális központ, a Szegedi Tudományegyetem és a Debreceni Egyetem, illetve egy kisebb vonzáskörzettel bíró képzőhely, a Nyíregyházi Egyetem működik. A budapesti vonzáskörzet több esetben beemelődik a térség intézményeinek hatókörébe. A Szegedi Tudományegyetem és a Debreceni

²¹ Jelmagyarázat: 1 – Budapest; 2 – Debrecen; 3 – Eger; 4 – Győr; 5 – Kaposvár; 6 – Miskolc; 7 – Nyíregyháza; 8 – Pécs; 9 – Sopron; 10 – Szeged; 11 – Szombathely; 12 – Veszprém; 13 – Egyéb település; 14 – Nincs felvett,

Egyetem tizenhét és huszonegy járásból vonzották a legtöbb hallgatót a vizsgált évben. Jóllehet saját megyéjük minden járásában esetében domináltak, teljes vonzásterületük lakossága nem érte el az egymillió főt. A nyíregyházi intézmény vonzáskörzete ezzel szemben nemhogy saját megyéjére, még saját járására sem terjedt ki, csupán három szomszédos vidéki járásra (JANCSÓ - SZALKAI, 2017. 374. o.). A földrajzi tér szerepére utal a jelentkezésekben, hogy a regionális központok vonzáskörzetei összefüggő területet alkotnak (JANCSÓ ÉS SZALKAI, 2017. 374-375. o.). Amint azt a 12. ábra is mutatja, Békés megye járásainak jelentős részéből inkább Budapestet választják a továbbtanulni szándékozók. Ennek egyik oka a 12. ábra által bemutatott elérhetőségi idő lehet.

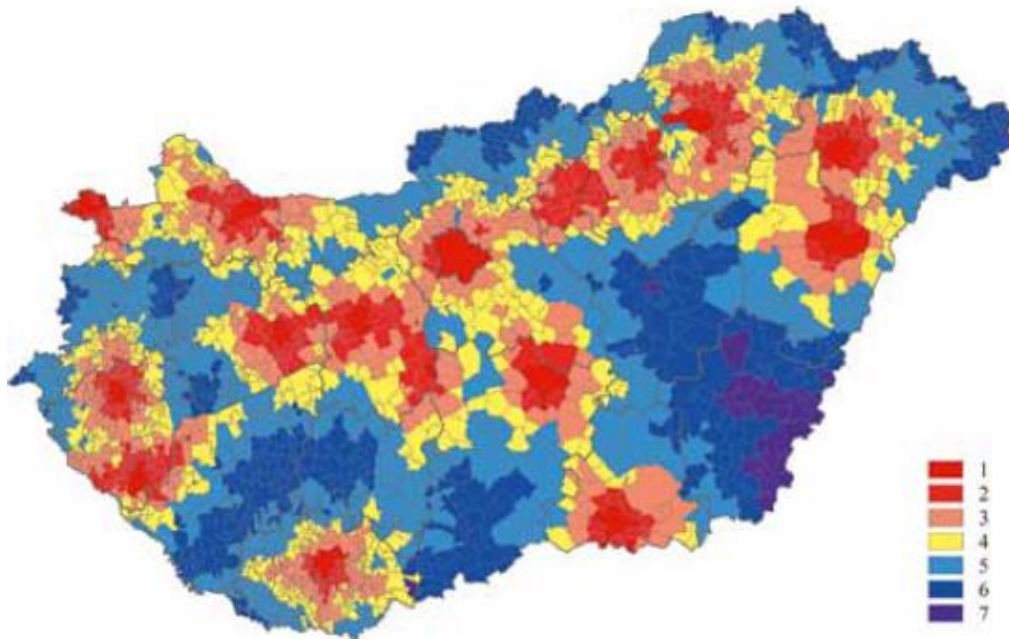
12. ábra: A legközelebbi felsőoktatási intézmény távolsága közúton (2014). Forrás: Jancsó - Szalkai, 2017. 378. o.²²

A megye felsőoktatási intézményekkel viszonylag kevésbé ellátott, Békéscsabán, Gyulán csupán a Gál Ferenc Főiskola, Orosházán a Kodolányi János Egyetem, Szarvason pedig a Gál Ferenc Főiskola, illetve a Szent István Egyetem hirdetett meg képzéseket a 2019-2020-as tanévre (FELVI.HU). Az ábráról leolvasható, hogy a Budapest-Lőkösháza vasútvonal közelében élő fiatalok elsősorban a fővárosi intézményeket preferálják, míg a vasútvonaltól délre élők a szegedi, az attól északra lakók pedig váltakozva hol a szegedi, hol a debreceni képzőhelyet. Békés és Hajdú-Bihar megye határvidékéről, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye északi és keleti végeiből, illetve Csongrád és Békés délkeleti részéből a felsőoktatási intézmények megközelítése komoly kihívást jelent. E vidékeknél a trianoni békeszerződés városszerkezeti hatásainak lehetünk tanúi, hiszen sok helyen, a határ túloldalán, pl. Aradon közelebb lehetne elérni felsőoktatási intézményt, mint Magyarországon (JANCSÓ - SZALKAI, 2017. 378. o.).

A jelentkezéseket más tényezők is befolyásolják, többek közt az is, hogy mely településeken érhető el az adott képzés, és annak milyen az elismertsége (JANCSÓ - SZALKAI, 2017. 379. o.). Az olyan szakok, melyek egy ország számos pontján elérhetőek, jóval kisebb

²² Jelmagyarázat: 1 – Felsőoktatási intézmény települése; 2 – 20 perc alatt; 3 – 20,1 - 30 perc; 4 – 30,1 - 40 perc; 5 – 40,1 - 60 perc; 6 – 60 perc felett,

vonzáskörzettel rendelkeznek, mint azok, melyek csak egy helyen működnek az országban. A 13. ábra ezt az informatikai képzések esetén szemlélteti.

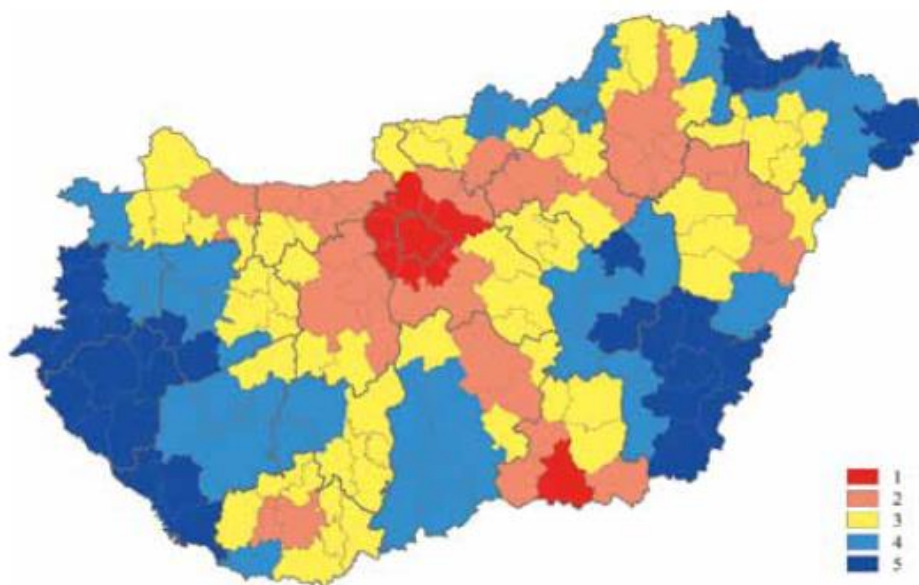

13. ábra: A legközelebbi informatikai képzést nyújtó felsőoktatási intézmény távolsága közúton (2014)
Forrás: Jancsó - Szalkai, 2017. 379. o.²³

Az ábra jól mutatja, hogy az ingázással töltött idő bizonyos szakok, esetünkben az informatika szak tekintetében akár a többszörösére is növekedhet. Míg más megyékben a kormányzat közösségi felsőoktatási képzési központok létrehozásával igyekezett a meglévő képzési helyektől távol eső, hátrányos helyzetű vidékek (pl. Ózd, Salgótarján, Kisvárd) felsőoktatási részvételét növelni, hasonló kezdeményezésekkel Békés megyében jelen pillanatban nem találkozunk (JANCSÓ - SZALKAI, 2017. 379. o.). A térség lakói így jellemzően távolabbi felsőoktatási intézményekben tanultak tovább.

A 14. ábra alapján világosan kirajzolódik, hogy amennyiben a közelben lévő felsőoktatási intézmény képzési kínálata nem kielégítő, presztízse nem elég magas, akkor a helyi továbbtanulók jelentkezésükkor inkább távolabbi képzőhelyet jelölnek meg. A tanulmányi célú mobilitás a jövőbe való jelentős befektetés, így a megfelelő képzés elvégzése érdekében a magyarországi hallgatók esetenként nagy gazdasági fejlettségbeli eltérést mutató területek között is hajlandóak mozogni, jelentősen növelve tanulmányi költségeiket. Tudásuk gyarapítása, karrierlehetőségeik szélesítése érdekében azonban valamelyest a határon túli hallgatókat is vonzzák a hazai intézmények (PUSZTAI - NAGY, 2005. 361. o.).

²³ Jelmagyarázat: 1 – Felsőoktatási intézmény települése; 2 – 20 perc alatt; 3 – 20,1 - 30 perc; 4 – 30,1 - 40 perc; 5 – 40,1 - 60 perc; 6 – 60,1 - 90 perc; 7 – 90 perc felett

14. ábra: Átlagos utazási idő a felvett hallgatók lakóhelye és felsőoktatási intézményének települése között közúton, járási szinten (2012-2014) Forrás: Jancsó - Szalkai, 2017. 380. o.²⁴

A kelet-magyarországi felsőoktatási intézmények határon túli vonzáskörzete, kapcsolatrendszerei

A határon túli hallgatók Magyarországra irányuló mobilitásának számos oka lehetséges. Míg egyesek szerint a határon átnyúló migráció oka a munkaerőpiaci kereslet és kínálat különbségeire vezethető vissza, mások szerint, ahogy a neoklasszikus mikroökonómiai elmélet szerint is, ez az emberitöke-beruházás egyik formája (MASSEY ET AL., 2001. IN PUSZTAI - NAGY, 2005. 363. o.). A migráció új közgazdaságtana szerint azonban a mobilitási döntések háttérében nem egyének, hanem háztartások, családok vannak, melyek együttesen vállalnak kockázatot, amikor az elvándorlásról döntenek (PUSZTAI - NAGY, 2005. 363. o.). A szóban forgó elméletek jóllehet nem magyarázzák kielégítően a határon túli hallgatók mobilitását, mégis sokat segítenek annak megértésében. Fontos megjegyeznünk, a határon túli hallgatók anyaország felé irányuló vándorlása meghatározó kulturális mintázat mentén szerveződik (PUSZTAI - NAGY, 2005. 365. o.).

Pusztai és Nagy kimutatása szerint a partiumi líceumok végzős tanulóinak közel fele találja meg otthon a terveihez illő felsőoktatási helyet, a hazánkba érkező hallgatók szakválasztása pedig jól tükrözi az otthon elérhető képzési kínálat hiányosságait és erősségeit (PUSZTAI - NAGY, 2005. 367. o.). A fiatalok többsége a határ két oldalán több intézményt is megjelöl, így biztosítva be magát. A jelentkezésekből egyértelműen kitűnik, hogy alapvetően két különböző típusú hallgatóval találkozhatunk. Az egyik kifejezetten Magyarországon szeretne tanulni, míg a másik inkább otthon folytatja tanulmányait (PUSZTAI - NAGY, 2005. 370. o.). Míg a nem mobil hallgatók esetében kiemelt szerepe van az intézmény elérhetőségének, addig a mobilabb jelentkezők választásukkal sokszor kihívást keresnek (PUSZTAI - NAGY, 2005. 371. o.). A határ két oldalán élő fiatalok továbbtanulási döntéseire természetesen számos további

²⁴ Jelmagyarázat: 1 – 40 perc alatt; 2 – 40,1 - 60 perc; 3 – 60,1 - 80 perc; 4 – 80,1 - 100 perc; 5 – 100 perc felett

tényező is hatással van, azok részletesebb elemzésére azonban jelen tanulmány keretei között sajnos nem áll módunkban kitérni.

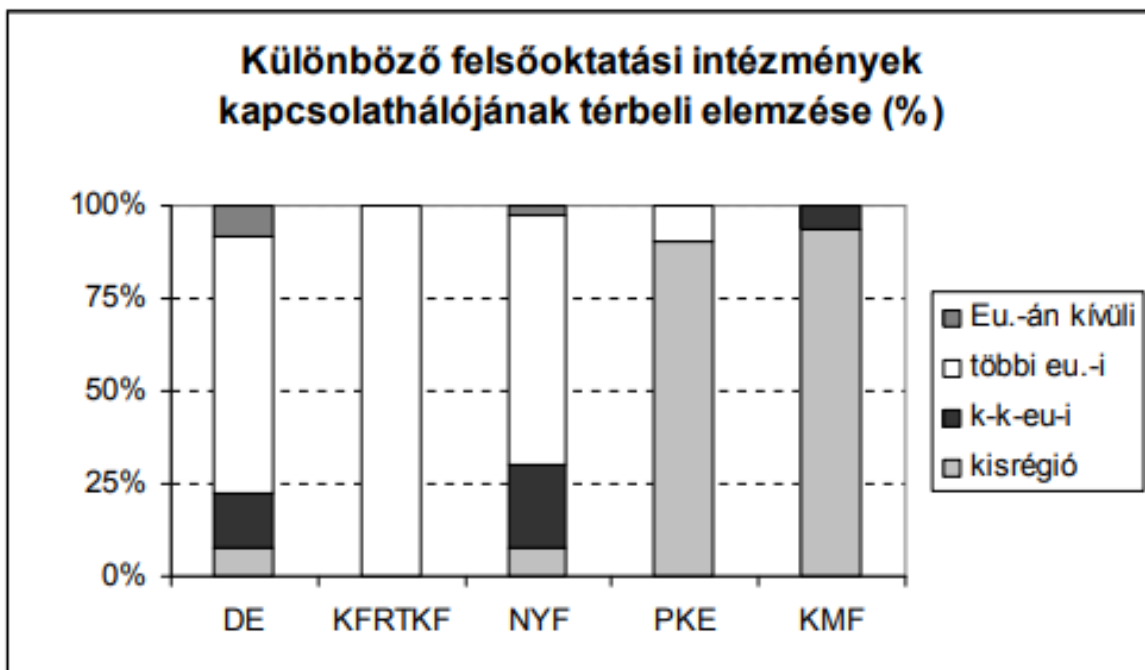
Székely Tünde, Dániel Botond és Talpas Botond 2013. évi, az erdélyi magyar doktoranduszhallgatók életpályáját elemző tanulmánya ugyan nem tér ki külön a Partium régióra, egyértelműen Budapest domináns szerepét mutatja ki, de utal a kelet-magyarországi intézmények, így Debrecen szívó hatására is. A cívisváros vonzerejét a szerzők elsősorban földrajzi közelségében látják (SZÉKELY ET AL., 2013. 53. o.). A tanulmányban megkérdezett doktoranduszok 40%-a tanult, vagy dolgozott korábban külföldön, amiben nagy valószínűséggel meghatározó volt az alap- és mesterképzés helyszínéül szolgáló felsőoktatási intézmény nemzetközi kapcsolatrendszere, beágyazottsága is (SZÉKELY ET AL., 2013. 50. o.).

A térség intézményei már nem sokkal a rendszerváltás után meglátták az együttműködésben rejlő lehetőségeket. Szlovákia, Lengyelország, Magyarország, Ukrajna, Románia, Szerbia egyes felsőoktatási intézményei 1994-ben egyesületet hoztak létre a Tisza-Kárpát Eurorégió Egyetemeinek Szövetsége (The Association of the Carpathian Region Universities, röviden ACRU) néven. A szövetség, alapításakor jöllehet csupán öt ország hat intézményét ölelte fel, az akadémiai, tudományos és kulturális kooperáción keresztül a résztvevők egy, az egész világra kiterjedő együttműködési hálózat kiépítését tűzték ki célul (PUSZTAI - KOZMA, 2008. 6. o.). A hálózat tagjai a térség problémáira keresnek megoldást, melyben elsősorban az informális kapcsolathálóakra támaszkodnak. Az ACRU, hallgatói részére mobilitási programokat szervez a tandíj kölcsönös elengedése, enyhítése, valamint a tantárgyak beszámítása mellett, a fogadó ország pedig szállást és ingyenes nyelvtanfolyamot biztosít. Az együttműködés és a korábban említett informális hálózatok elmélyítése érdekében azonban nem csupán a hallgatók, hanem az oktatók és kutatók, de még az adminisztrációban dolgozók számára is szerveznek hasonló programokat, úgymint közös nyelvi, kulturális és technikai programokat, kutatásokat (PUSZTAI - KOZMA, 2008. 7. o.).

Mindenképp említést érdemel továbbá két kutatóintézet, melyek olyan kutatócsoportokat fognak össze, melyek a régió együttműködéseit vizsgálják. Az egyik a Jean Monnet Alapítvány által támogatott Eurorégiós Kutatások Intézete (IERS), mely a Debreceni Egyetem és a Nagyvárad Állami Egyetem társadalomföldrajzi kutatóit tömöríti, valamint a Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD), melynek keretében a Debreceni Egyetem több intézete mellett a Nyíregyházi Egyetem Pedagógusképző Kara, az Eszterházy Károly Egyetem Pszichológiai Intézete, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Pszichológiai és Neveléstudományi Karának szatmárnémeti kihelyezett tagozata, valamint a Partiumi Keresztény Egyetem társadalomkutató műhelye működnek együtt. Pusztai Gabriella és Kozma Tamás ugyanakkor hozzátesszik, az intézményekben még mindig nem tudatosult teljes mértékben, hogy immáron nem egymás ellen folyik a küzdelem. Régiós partnereikre így valamelyest továbbra is kihívóként tekintenek, melyben csak a vallási szervezetek mentén kiépülő hálózatok jelentenek némiképp kivételt. Esetükben megvan az együttműködéshez szükséges bizalom és szolidaritás.

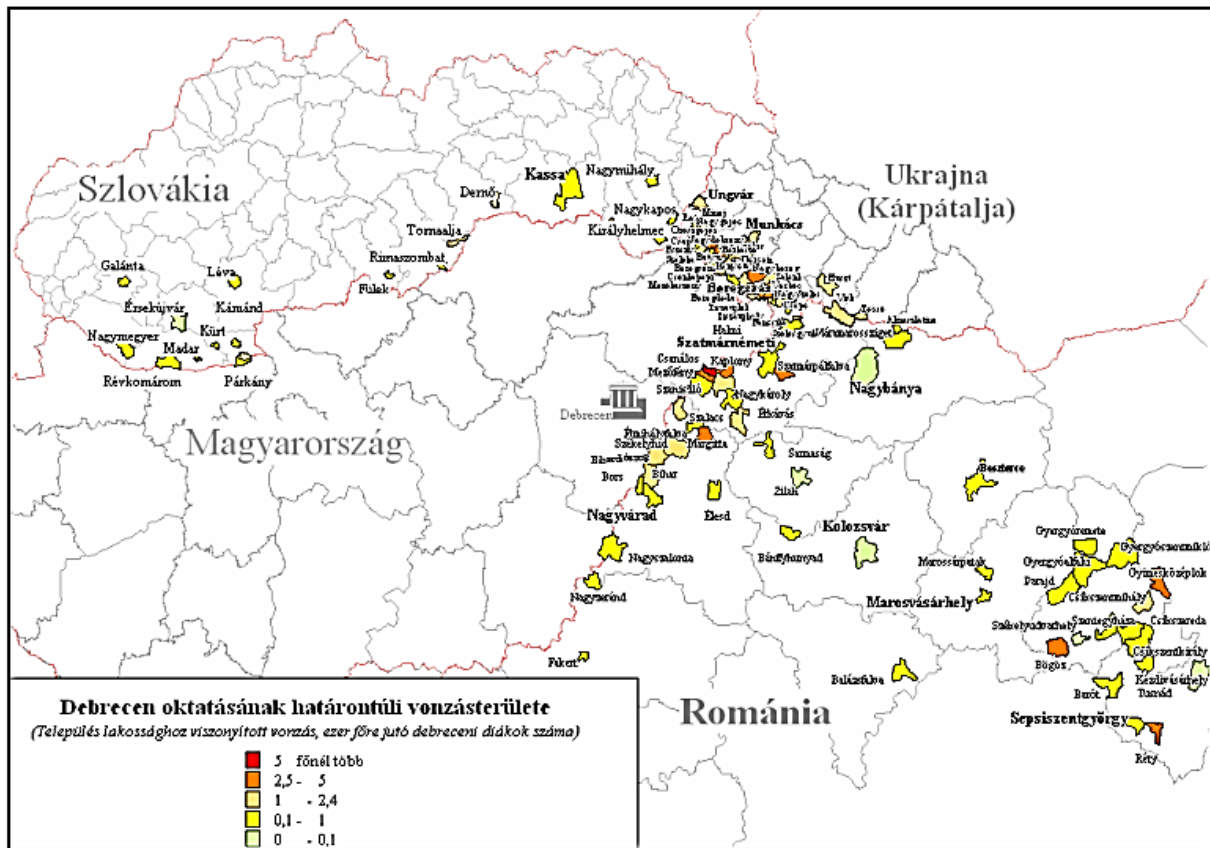
Az intézmények így korántsem kizárólag multilaterális együttműködésekben gondolkodnak, hanem maguk is igyekeznek nemzetközi kapcsolatrendszerüket bővíteni. Pusztai és Kozma a régió öt felsőoktatási intézményének, a Debreceni Egyetem, a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola (ma a Hittudományi Egyetem része), a Nyíregyházi Főiskola (ma Nyíregyházi Egyetem), valamint a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola külkapcsolatait tanulmányozták. A szerzők egyetértenek abban, hogy határokon átnyúló felsőoktatási térről csak akkor beszélhetünk, amennyiben kialakul a hallgatók, oktatók és kutatók nemzetközi közössége, továbbá, ha a felsőoktatási intézmények kutatóműhelyei a

régió problémáira keresnek megoldást (PUSZTAI - KOZMA, 2008. 8. o.). Ehhez szükséges a felsőoktatás szereplőinek informális kapcsolathálózata, amely a formális, bilaterális vagy multilaterális, multinacionális együttműködésekbe életet lehel. Amint azt a 15. ábra is mutatja, a kutatás a Debreceni Egyetem és a Nyíregyházi Főiskola közép-kelet-európai beágyazottságát mutatta ki, míg a KRTRKF esetében a Nyugat-Európa felé irányuló egyházi, felekezeti kapcsolati hálót emelte ki. A „kiszéregyben” a Debreceni Egyetemet és a Nyíregyházi Főiskolát találták erősnek. A PKE és a kárpátaljai intézmény esetében a magyarországi kapcsolatok bizonyultak meghatározónak, amit az intézményes gyökerekkel, illetve a kisebbségi felsőoktatás kulturális küldetésével magyaráztak (PUSZTAI - KOZMA, 2008. 9. o.).

15. ábra: Különböző felsőoktatási intézmények kapcsolathálójának térbeli elemzése. Forrás Pusztai és Kozma, 2008. 10. o.

Az intézményeket tehát alapvetően két jövőkép vezérelte, míg egyesek, így a Debreceni Egyetem, a Nyíregyházi Főiskola és a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola inkább európai porondra vágytak, addig a PKE és a KMF megelégedtek a térségi tudásközpont szerepével (PUSZTAI - KOZMA, 2008. 10.). A hallgatói mobilitás tekintetében a szerzők a Debreceni Egyetem bölcsész- és természettudományi karát emelték ki, melynek amint azt a 16. ábra is mutatja, vonzáskörzete határon túlra is meglehetősen kiterjedt.

16. ábra: Debrecen oktatásának határon túli vonzáskörzete az egyes külhoni települések magyar lakosságához viszonyítva, az 1000 főre jutó debreceni diákok száma alapján. Forrás: Intézményi adatszolgáltatás in Teperics, 2001.

Partium és Kelet-Magyarország felsőoktatási integrációjának kihívásai, fejlesztési irányai

Amint azt az előző fejezetekben láthattuk a Kárpát-medencei magyar felsőoktatási tér a Partium és Kelet-Magyarország régióban igencsak fejlesztésre szorul. Annak, hogy a régió a felsőoktatási tér integráns részévé, előmozdítójává válhasson, számos további előfeltétele van. A felsőoktatási intézményeknek a versengés helyett az együttműködésre kellene helyezniük a hangsúlyt, hiszen csak így érhető el, hogy a térség fiataljai Budapest és Kolozsvár helyett a régió intézményeit válasszák továbbtanulásuk helyszínéül. A térség felsőoktatási hálózatosodása, az intézményközi kapcsolatok fejlesztése várhatóan a régió népességmegtartó képességének erősödését is magával hozza, így kiemelt fontossággal bír. E népességmegtartó erő az IERS-hez és a CHERD-hez hasonló, a térség kutatásában meghatározó szerepet játszó, a személyes kapcsolatok erősítését szolgáló hálózatok támogatásával jelentős mértékben fokozható. Lényeges ugyanakkor a határ két oldalán fekvő egyetemek, főiskolák közötti kétoldalú kapcsolatok fejlesztése is, hiszen intézményi kapcsolatok hiányában a hallgatói, oktatói mobilitás is komoly akadályokba ütközhet.

E relációk szerepe kiváltképp felértékelődött a bolognai folyamat és az Erasmus program révén, nagyban hozzájárulva a hallgatói mobilitás szélesebb körben való elterjedéséhez. Fontos, hogy a régió diákjai már a középiskolában megismerjék a határ túloldalán kínálkozó lehetőségeket és azokat felvételi döntésükkor, illetve a külföldi részképzésre történő jelentkezésükkor mérlegeljék. A külföldi magyar nyelvű felsőoktatás támogatását az

oktatáspolitikáért felelős Emberi Erőforrások Minisztériuma is prioritásként kezeli, ezért létrehozta a Kárpát-medencei magyar nyelvű felsőoktatási intézmények önálló csereprogramját, a Makovecz Programot.

A program hallgatói és oktatói kiutazásokat egyaránt támogat és célja a külhoni magyar közösségek értelmiségi utánpótlásának biztosítása, az anyaországi és a külhoni magyar felsőoktatás minőségi fejlesztési és nemzetköziesítési folyamatainak támogatása (EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA, 2016). A Makovecz Program véleményem szerint komoly előrelépés a Kárpát-medencei magyar felsőoktatási tér elmélyítése tekintetében, hiszen az nem csak a határon túlról az anyaország, az anyaország felől a határon túlra irányuló, hanem külhoni-külhoni relációban is ösztönzi a hallgatók mobilitását. A program ily módon tehát igyekszik ellensúlyozni az egyoldalú, Magyarországra felé irányuló és onnan kiinduló mobilitást.

Véleményem szerint azonban jelen állapotában a Kárpát-medence legfeljebb csak a magyar nemzetiségű hallgatók, oktatók számára jelent egységes felsőoktatási teret. A Kárpát-medencébe érkező EU-n kívüli, külföldi – távol-keleti, észak-amerikai stb. – hallgatók magyar nyelven, állami ösztöndíjjal szinte kizárólag Magyarországon tanulhatnak, a környező országokban, így Romániában, elsősorban az adott államnyelven, esetenként más további nyelveken – például angolul – folytathatják tanulmányaikat. A Kárpát-medence határon túli magyar nyelvű egyetemei, főiskolái a nemzetközi hallgatók előtt többnyire láthatatlanok maradnak, a határon túli magyar közösségek kultúrájának megismerésére így jóval kevesebb lehetőségük van. A Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogram keretében Magyarországra érkező tengerentúli hallgatók egy egyéves nyelvi képzést követően a magyar hallgatókkal együtt folytatják tanulmányaikat. Álláspontom szerint a programot a határon túli, partiumi képzőhelyekre is ki kellene terjeszteni, ily módon hozzájárulva az említett intézmények nemzetköziesítéséhez.

Tanulmányaik végeztével e hallgatók így nem csupán a magyar nyelvet sajátíthatnák el, hanem megismernék a határon túli magyarok életét is, és később akár maguk is felkarolhatnák e kisebbségi közösségek ügyét. A felsőoktatás nemzetköziesítése természetesen elsősorban az adott ország hatáskörébe, feladatkörébe tartozik, így jogos elvárás lenne, hogy a külföldi fiatalok a Stipendium Hungaricumhoz hasonló, a román külügyminisztérium által koordinált ösztöndíjprogram keretében a partiumi és más erdélyi, magyar nyelvű intézmények képzéseire is pályázhassanak. A csereprogramok esetében a viszonyosság kiemelt szerepet játszik, a Stipendium Hungaricum program pedig véleményem szerint teljesíti e követelményt, hiszen számos ország fiataljainak a magyarországi képzésre kínál ösztöndíjakat (például román szakos bölcsészképzésre is lehet ösztöndíjat nyerni) (Studyinhungary.hu).

A régió felsőoktatásának fellendítéséhez elengedhetetlen ugyanakkor a térség infrastrukturális fejlesztése is. Amint azt a harmadik fejezet térképein láthattuk, a Békés és Hajdú-Bihar megye határán, az ország északkeleti és délkeleti vidékein élők számára a képzési helyekre meglehetősen nehézkes az eljutás. Még nehezebb helyzetben vannak azonban a határ túloldalán élők, hiszen számukra a határellenőrzés, a ritkább kishatárforgalom további akadályt jelent a magyarországi képzőhelyek felé történő ingázáskor. Jelentősebb kihívásokkal szembesülnek azonban az Arad és Temes megyében élők, hiszen térségükben magyar nyelvű felsőoktatás nincsen, a határ magyarországi oldalán pedig szinte kizárólag a rossz elérhetőséggel bíró Szegedi Tudományegyetem kínál piacképes programokat. Nem véletlen, hogy e megyék hallgatói lakóhelyüktől jóval távolabbi városokban, vagy a környék román nyelvű intézményeiben tanulnak tovább. A probléma megoldására véleményem szerint megfontolandó egy magyar nyelvű intézmény létrehozása Arad székhellyel. A határon átívelő

közlekedési hálózatok fejlesztésével egyidejűleg az intézmény a Békés megyében élők számára is vonzó lehetne, a Budapest-Lőkösháza vasútvonal mentén élők számára pedig hosszú távon akár a főváros ellenpólusává is válhatna.

Konklúzió

A Partium és Kelet-Magyarország közötti felsőoktatási együttműködés sokat fejlődött a rendszerváltást követően. A régió mára a Kárpát-medencei magyar nyelvű felsőoktatási tér szerves részévé, aktív formálójává vált. Az egyetemek, főiskolák között két- és többoldalú kapcsolatok jöttek létre, a hallgatói és oktatói mobilitás számottevő tényezővé vált. Partium és Kelet-Magyarország felsőoktatási intézményei azonban sokszor még ma is kihívóként tekintenek egymásra és képzési kínálatukat csak kevésé hangolják össze. A közlekedési infrastruktúra fejletlensége a régió egyes vidékein élőket komoly kihívások elé állítja, Arad és Temes megyékben pedig a magyar nyelvű képzések is hiányoznak. Partium és Kelet-Magyarország felsőoktatási együttműködése tehát optimálisnak egyelőre korántsem tekinthető, az ide érkező, tengerentúli hallgatók szemszögéből nézve pedig alapvetően az egész Kárpát-medencei magyar felsőoktatási térség léte megkérdőjelezhető.

Irodalomjegyzék

- BOIA, L. 2018: Az 1918-as nagy egyesülés - Nemzetek, határok, kisebbségek, Koinónia Kiadó, Kolozsvár
- CSATA, ZS. - MÁRTON, J. - PAPP Z. A. - SALAT, L. - PÉNTEK, J. 2010.: Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai, Ábel Kiadó, Kolozsvár
- GÁL, Z. 2014: A felsőoktatás területi szerkezetének változásai. – *Educatio* 23. 1., pp. 108–120.
- HAJDÚ, Z. 2013.: A Kárpát-medence fogalom újjászületése Magyarországon az 1980-as évek végétől in Frisnyák S., Gál A. (szerk.) *Kárpát-medence: természet, társadalom, gazdaság: (Földrajzi tanulmányok) Konferencia helye, ideje: Szerencs, Magyarország, 2013.04.12-2013.04.13. Nyíregyháza; Szerencs: Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete; Bocskai István Gimnázium, 2013. pp. 5-14. (ISBN:978-615-5097-61-4)*
- JANCSÓ T. - SZALKAI G. 2017.: A magyarországi felsőoktatási vonzaskörzetek jellemzői, az intézmények elérhetősége és a középiskolák szerepe a jelentkezésekben, *Földrajzi Közlemények* 2017. 141. 4., pp. 370–385.
- KATONA, P. 2013.: A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem marosvásárhelyi műszaki és humántudományok karának vonzásterülete. A vonzásterület dinamikai vizsgálata az expanzió tükrében, *Erdélyi Társadalom* 11 (1), pp. 71-84.
- MÁRTON, J. 2012: A 2009-ben és 2010-ben érettségizett romániai magyar diákok továbbtanulása, *Educatio* 2012/1, pp. 87–103.
- MASSEY, S. D. - ARANGO, J. - GRAEME, H. - KOUAOUCCI, A. - PELLEGRINO, A. - TAYLOR J. E. 2001: A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. in Sik, E., *Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest*
- MEUSBURGER, P. 2015: Education, Geography of. In. Wright, J. D. (szerk.): *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition. Vol. 7. Elsevier, Heidelberg, pp. 165–171.
- NAGY, S. (1933): *A debreceni református kollégium: két kötetben.*, Kállay János Könyvnyomdája és Lapkiadó-Vállalat, Hajdúhadház

- PUSZTAI, G. - KOZMA, T. 2008: Felsőoktatási együttműködések a „Partium” térségében, Debreceni Egyetem, Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ, Debrecen
- PUSZTAI, G. - NAGY, É. 2005: Tanulmányi célú mobilitás Magyarország keleti határvidékein, *Educatio* 2005/2, pp. 360-384.
- FLÓRA, G. - SZILÁGYI GY. - ZAKOTA, Z. 1998: A vegyesházasságok mint szociológiai probléma. (Előadás „Az Európai Közösség-PHARE a Demokráciáért” c konferencián.) Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszék: Regionális egyetem kutatási dokumentáció
- RECHNITZER, J. (2009). A felsőoktatás térszerkezetének változása és kapcsolata a regionális szerkezettel. – *Educatio* 18. 1., pp. 50–63.
- SZÉKELY T. - DÁNIEL B. - TALPAS B. 2013: Erdélyi magyar doktorandusz hallgatók életpálya vizsgálata, *Kisebbségkutatás* 2013/3, pp. 34-59.
- TEPERICS, K. 2001: A Hajdú-Bihar megyei diplomások munkaerőpiaci helyzetének vizsgálata. A Debreceni Egyetem hatása a humán erőforrásokra. Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem, Debrecen
- TONK, M. 2012: Lehetőségek, modellek, kihívások a kisebbségi felsőoktatás-politikában, *Pro minoritate*, 2012. Tavasz 69-82. old.

Egyéb internetes források:

- EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA 2016: Felhívás a magyar nyelvű képzést folytató külföldi és magyarországi felsőoktatási intézmények közötti együttműködési program kialakítására, Iktatószám: 25846-1/2016/FEPOL
(https://www.kormany.hu/download/3/b5/c0000/Makovecz_Program_Felhivas_alairt.pdf)
letöltés ideje: 2019.március 2.
- FELVI.HU: Szakkereső, https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakkereso!/Szakkereso/index.php/szakkereso/index Letöltés ideje: 2019. március 2. 12.09
- OKTATÁSI HIVATAL: FELVÉTELI ADATOK <https://www.oktatas.hu/felsooktatas/felveteli> (2012, 2013, 2014)
- PARTIUM.RO: A Partiumi Keresztény Egyetem hivatalos honlapja: <https://www.partium.ro/hu/az-egyetem-tortenete> Letöltés ideje: 2019. március 2. 15.32
- STUDYINHUNGARY: Stipendium Hungaricum program honlapja <http://studyinhungary.hu/study-in-hungary/menu/stipendium-hungaricum-scholarship-programme/sending-partners-and-available-study-programmes.html> Letöltés ideje: 2019. március 10. 19.43

A Magyarország és Ausztria között fennálló gazdasági különbségek hatása a hazai szakképzési struktúrára

Absztrakt

Európa egyes országai, térségei között gazdasági fejlettség tekintetében mindig is jelentős egyenlőtlenségek mutatkoztak. Magyarország és nyugati szomszédja esetében ez különösen szembetűnő. Ausztria egy főre jutó GDP-je hagyományosan legalább kétszerese hazánknak, a két ország átlagtermelékenységében pedig közel négyszeres a különbség. Ez utóbbi nagyságrend jellemző a két országban meglévő bérkülönbségekre is. A hatalmas bérkülönbségek következményeként hazánk európai uniós csatlakozását követően megindult a szakképzett magyar munkaerő kiáramlása, leginkább Ausztria és Németország irányába. A folyamatos munkaerő-áramlás egyre súlyosabb szakemberhiányt okoz Magyarországon, mely jelentős hatással volt a hazai szakképzési rendszer utóbbi években történő permanens átalakításaira is. Esszémben ennek megfelelően előbb ismertetem a főbb tudnivalókat Magyarország és Ausztria közötti gazdasági különbségek – mint a hazai szakemberhiány legfőbb okai – vonatkozásában, majd a magyar szakképzési rendszer ennek következményeként történt 2010 utáni átalakításait foglalom össze röviden

Kulcsszavak: gazdaság, bérkülönbség, szakképzés, oktatás

Bevezetés

Gyakorlatilag mindenki által ismert – sőt, már-már az unalomig ismételt – tény, hogy gazdasági fejlettség tekintetében Európa országai, térségei között mindig is jelentős különbségek mutatkoztak. Ezen egyenlőtlenségek mérséklése lényegében már a Római Szerződés megkötése óta vállaltan az Európai Unió (és elődei) egyik legfontosabb küldetése. A cél elérésének legfőbb eszköze az Európai Unió – immár több mint 30 éve elindított – regionális politikája, mely azonban ekkora időtávon természetesen csak kis mértékben volt képes csökkenteni – ha egyáltalán – az évszázados területi egyenlőtlenségeket. A regionális politika bevezetése óta az európai területi különbségekről, valamint azok változásáról Európa-szerte, így hazánkban is számos elemzés, folyóiratcikk, tanulmány, könyv (HORVÁTH 1998) és tankönyv (PROBÁLD – SZABÓ 2007) készült, ám azt egyik sem vitatja, hogy az Európai Unió országai között napjainkban is jelentős regionális gazdasági különbségek figyelhetők meg.

A magyar gazdaság számára hagyományosan a szomszédos Ausztria fejlettségi szintje jelenti a viszonyítási pontot. A két szomszédos ország közötti különbség – amellet, hogy jól szemlélteti az Európai Unió területi egyenlőtlenségeinek nagyságrendjét – rávilágít arra is, hogy akár egymás szomszédságában lévő térségek fejlődési pályája is mennyire eltérhet. Mindezek felül a közelmúlt (jelenleg is tartó) munkaerő-piaci folyamatai, összefüggései is indokolják az itthoni viszonyoknak elsősorban az osztrák helyzet tükrében történő bemutatását.

Kísérletek a Magyarország és Ausztria között hagyományosan fennálló fejlettségbeli különbségek megragadására

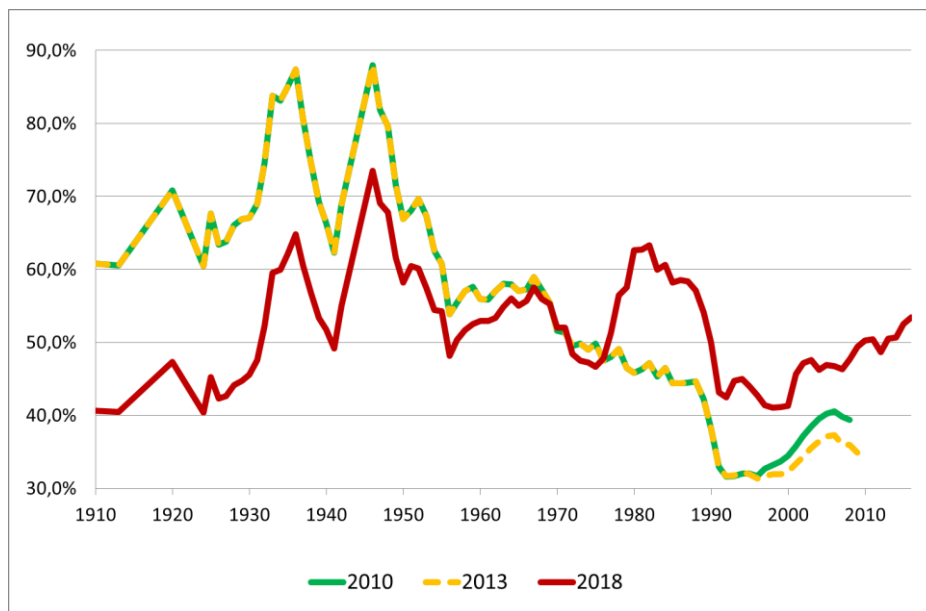
Magyarország és Ausztria gazdasági fejlettségében mutatkozó különbségeket, ennek hatásait, valamint a két ország közötti kapcsolatokat régóta vizsgálják Pogátsa Zoltán és munkatársai a Soproni Egyetemen. Ebben a munkában segítségükre volt többek között az Angus Maddison által a Groningeni Egyetemen indított Maddison Project, amely Pogátsa közlése alapján az egyes – ma létező – országok és térségek historikus gazdasági teljesítményének becslését tekintve általánosan elfogadott nemzetközi hivatkozási alap (POGÁ TSA 2014).

A mai Magyarország területének gazdasági teljesítménye tekintetében a Maddison Project legkorábbi historikus becslése az 1870-es évre vonatkozik. A projekt 2010-ben publikált, majd 2013-ban revideált eredményei alapján a mai Magyarország területén az egy főre jutó GDP nemzetközi dollárban²⁵ kifejezett becsült értéke 1870-ben, valamint az azt követő időszakban – egészen az első világháborúig – hozzávetőlegesen a mai Ausztria területén becsült érték 60%-a volt (BOLT – VAN ZANDEN 2014). A két világháború között a két ország közti különbség csökkent, melynek eredményeként a magyarországi érték egészen az ötvenes évek elejéig – kisebb-nagyobb kilengésekkel – körülbelül az osztrák mutató 70%-a volt. Az ötvenes években azonban a trendek megfordultak. A Maddison Project 2010-es és 2013-as eredményei alapján az egy főre vetített magyar gazdasági teljesítmény 1970-re az osztrákénak a felévé, 1990-re pedig csupán a harmadává olvadt. A 2013-as becslés legkésőbbi adata a 2010-es évre vonatkozott, mely szerint a magyar adat továbbra sem haladta meg az osztrák adat 35%-át.

Mivel a Maddison Project reál GDP-becslési módszertanát az utóbbi években több kritika is érte, a módszertan felülvizsgálatának eredményeképp 2018-ban egy új, pontosabb adatbázist hoztak nyilvánosságra a projekt keretében (BOLT ET AL. 2018). Az újabb becslések historikusan a két ország között az eddigi becsléseknél alapvetően nagyobb – az első világháborúig két és félszeres, a két világháború között pedig átlagosan kétszeres – gazdasági különbséget mutatnak. A második világháborútól a rendszerváltásig tartó időszakban a két ország közötti különbség – a régi és az új becslés szerint is – átlagosan kétszeres volt. Az újabb eredmények ugyanakkor a kilencvenes évek elejére már nem háromszoros, hanem a legrosszabb évben is „csupán” két és félszeres különbséget jeleznek, míg a 2010-es évekre az egy főre jutó GDP nagysága Magyarországon elérte az osztrák érték felét. A mindenkor egy főre jutó magyar és osztrák GDP Maddison Project keretében becsült adatainak arányát az 1. ábra és az 1. táblázat mutatja be részletesebben.

A Maddison Projectben alkalmazottól eltérő módszertanú becslések eredményeit használta Győri a Nyugat-Dunántúl és Burgenland regionális historikus fejlettségi különbségeinek bemutatásakor (GYŐRI – JANKÓ 2009). Ezek alapján a Kiegyezés (1867) idejében az egy főre jutó GDP a mai Magyarország területén az ausztriai értéknek körülbelül a felét tette ki, és a magyar adat csak a dualizmus időszakának a végére érte el az osztrák kétharmadát.

²⁵ International Geary-Khamis dollar: egy elvi pénzmennyiség, melynek vásárlóereje pontosan ugyanannyi, mint adott időben az USA dolláré, tehát tulajdonképpen amerikai dollár vásárlóerő-paritáson átszámítva.

17. ábra: A magyar és az osztrák egy főre jutó GDP arányának változása a különböző Maddison adatbázisok becslése szerint Forrás: Maddison Project

Időszak	A Maddison Projectben becsült egy főre jutó magyar GDP aránya az osztrákhhoz (%)		
	A 2010-es adatbázis szerint	A 2013-as adatbázis szerint	A 2018-as adatbázis szerint
Az 1920 előtti időszak átlaga	62,21%	62,21%	41,57%
Az 1920 és 1950 közötti időszak átlaga	72,83%	72,83%	54,51%
Az 1950 és 1990 közötti időszak átlaga	52,62%	52,62%	54,79%
Az 1990 utáni időszak átlaga	35,38%	33,77%	46,43%

10. táblázat: Az egy főre jutó magyar GDP aránya az osztrákhhoz az elmúlt másfél évszázad jellegzetes időszakaiban Forrás: Maddison Project

Magyarország és Ausztria fejlettségi és bérkülönbségei napjainkban

Bár historikus gazdasági adatok becslésével nem foglalkozik, az Európai Unió országai jelenkori gazdasági teljesítményének elemzésekor megkerülhetetlen az EUROSTAT szerepe. A célok, az időtáv és az eszközök különbözőségének okán a gazdasági teljesítmény becslésekor a statisztikai hivatal a Maddison Projectben használtaktól alapvetően eltérő módszertant használ, így nem meglepő módon az utóbbi évtized tekintetében a fentiekől eltérő eredményeket közölt. Az EUROSTAT adatai a második Maddison Project becsléséhez vannak legközelebb, hiszen a hivatal közlése szerint az utóbbi tíz év (2009-2018) átlagát tekintve az egy főre jutó magyarországi GDP csupán az osztrák érték 28%-át tette ki (EUROSTAT 2019). Bár az utóbbi hat évben az EUROSTAT szerint is megfigyelhető némi nivellálódás, a magyar adat 2018-ra is épphogy elérte az osztrák 30%-át.

Akármennyire is megindult azonban Magyarország – javarészt pont az Európai Unió regionális politikájának köszönhetően – a lassú felzárkózás útján, a két ország között még mindig hatalmasak a gazdasági különbségek, melyek értelemszerűen munkaerő-piaci és jövedelmi lehetőségek terén is egyenlőtlenségeket generálnak. Ráadásul az egyes országok és térségek átlagbérei leginkább nem is az adott területegységek gazdasági teljesítményét, hanem jellemzően azok átlagtermelékenységét követik (POGÁTSA 2014).

Magyarország és Ausztria esetében pedig a termelékenységben meglévő különbségek még a gazdasági teljesítményben meglévőeknél is nagyobbak. Az EUROSTAT adatai szerint az egy főre jutó magyar bruttó hozzáadott érték (GVA – a termelékenység alapmutatója) az utóbbi tíz évben átlagosan az osztrák érték 26,6%-át tette ki (EUROSTAT 2019). A hatalmas különbségnek strukturális okai vannak. Míg Ausztria gazdasága mindenekelőtt a magas hozzáadott értéket képviselő hazai kis- és középvállalatokra épül, Magyarország elsősorban transznacionális vállalatok termelési láncainak alacsony hozzáadott értékű, alacsony bérezésű munkafázisaira specializálódott.

Elsősorban a két ország átlagtermelékenysége közötti különbség az oka tehát annak, hogy az utóbbi évtizedekben az osztrák átlagbérek rendre a hazaiaknak a 3,5-4-szeresét tették ki, és teszik ki jelenleg is (POGÁTSA 2014). Ezt az állítást az EUROSTAT adatai is alátámasztják. A Magyarországon megkeresett jövedelmek egy lakosra jutó nagysága 2009 és 2018 között átlagosan az osztrák érték 25,7%-a volt (EUROSTAT 2019).

„Megoldás” a bérkülönbségekre: az EU-csatlakozás

Azzal azonban, hogy Magyarország – a kelet-európai társaival együtt – 2004-ben belépett az áruk, a szolgáltatások, a tőke, valamint a személyek (munkaerő) szabad mozgását is biztosító Európai Unióba, lehetőség nyílt arra, hogy a magyarok egy része nyugati bérszínvonalon legyen foglalkoztatva – mindehhez „csak” egy előnyösebb átlagtermelékenységű országban kellett munkát vállalnia. A sikeres csatlakozás ellenére ez a lehetőség ugyanakkor egy ideig korlátozott volt, hiszen a csatlakozási tárgyalások folyamán az EU „rég” tagállamai – főleg Ausztria és Németország – elérték, hogy a munkavállalás szabad áramlására vonatkozóan átmeneti korlátozásokat (derogációt) tarthassanak fent. Mivel azonban az átmeneti időszak legfeljebb hét évig tarthatott, 2011. május 1-jétől az EU új tagállamainak lakói Ausztriában és Németországban is korlátozások nélkül vállalhatnak munkát.²⁶

A várakozásoknak megfelelően az országok között meglévő bérkülönbségek, valamint a munkaerő (eleinte korlátozottan) szabad áramlása a hazai foglalkoztatottak egyre jelentősebb számú csoportjainak az ideiglenes vagy tartós külföldi munkavállalását eredményezte – és eredményezi mind a mai napig. Bár az Európai Unióban a nemzeti szintű rendszerek sajnos nem annyira összehangoltak, hogy precíz adatokkal lehetne szolgálni a tekintetben, hogy egy adott tagállam polgárai mely más tagállamokban vannak állandó munkavállalóként bejelentkezve, azt egészen biztosan tudjuk, hogy a magyarok éltek a megnyíló lehetőséggel, és felgyorsult a hazai munkaerő kiáramlása elsősorban Ausztria és Németország irányába (CSIZMÁR 2018). Ráadásul az elmúlt bő évtizedben – az egy főre jutó reál GDP értékében észlelt különbségek halvány csökkenése ellenére – a két legjelentősebb célország és Magyarország közötti bérkülönbségek még tovább nőttek, ami további növekvő motivációt jelentett a külföldi munkavállalásra (CSIZMÁR 2018).

²⁶ Bár a legtöbb szakma esetében ekkor nyílt meg a lehetőség a munkavállalásra ebben a két országban, érdemes megjegyezni, hogy a németek és az osztrákok a rájuk jellemző hiányszakmák esetében már a határidő előtt fokozatosan feloldották a derogációt.

Mindezek hatása a hazai szakképzési rendszerre

Ez a jelenség az osztrák és német munkaerőpiacon hiányszakmának számító szakmák hazai képviselőire fokozottan jellemző. Bizonyos szakmák esetében pedig olyan mértékű (volt) az elszívó hatás, hogy azok Magyarországon is hiányszakmákká váltak. A fokozódó külföldi munkavállalás miatt bekövetkező egyre súlyosabbá váló hazai szakemberhiány pedig hatással volt a hazai szakképzési rendszerre is. A hazai vállalatok munkavállalók felé támasztott igényeinek változása mellett minden bizonnyal ez a jelenség húzódik a szakképzési rendszer utóbbi évtizedben történt folyamatos átalakításai mögött.

Ezek a változások a jogszabályi alapoktól kezdve a szakképzés intézményi struktúráját és a fenntartói körét, a szakképzés tartalmi elemeit, finanszírozási hátterét, valamint a gyakorlati képzések megvalósulását is érintették. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a hazai szakemberek egyre fokozódó külföldi munkavállalása, végső soron pedig az Európai Unión belül mutatkozó regionális gazdasági különbségek is jelentős hatással voltak a hazai szakképzési szerkezet átalakítására.

A Magyar Kormány 2011-ben a Nemzetgazdasági Minisztérium Foglalkoztatáspolitikáért Felelős Államtitkárságának Szakképzési és Felnőttképzési Főosztálya koordinációjában készítette el az új szakképzési koncepciót (KONCEPCIÓ 2011). Ennek alapján valósult meg – a szakképzésről szóló új törvény elfogadásával²⁷ párhuzamosan – az addig érvényben lévő szakképzési intézményrendszer, a TISZK-rendszer központosítása, átalakítása, majd leváltása. A térségi integrált szakképző központok 2011-től kezdődően több fenntartóváltáson is keresztülmentek, hogy aztán 2015-ben egy átfogóbb munkaügyi reform keretében az újonnan alakult Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal (NSZFH) fenntartása alá kerüljenek – immár szakképzési centrum néven (MÁRTONFI 2016).

A 2011-es koncepció nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket (POLÓNYI 2016): a szakiskolák iránti keresletet csak ideiglenesen sikerült növelni, a szakképzési intézményrendszer reformja akadozott. A szakképzési reform sikertelenségét jól jellemzi, hogy a 2011 decemberében hozott törvényt 2015 decemberéig 16-szor – tehát évente négyszer – módosították (POLÓNYI 2016).

Ezért a Kormány 2015-ben határozatban²⁸ rendelkezett a szakképzés újabb reformjáról, egy átfogó munkaügyi reform részeként. A munkaügyi reform szakképzési lábát egy új szakképzési koncepció alapozta meg, mely már a címében²⁹ is visszatükrözte a legfontosabb célt, a gazdasági igények kiszolgálását. A koncepció reagál a hazai szakemberhiányra is. Legfőbb céljai között szerepel a hiányszakmát választók számának növelése érdekében az ösztöndíjrendszer átalakítása (KONCEPCIÓ 2015).

Sokatmondó ugyanakkor, hogy a koncepciónak a mai napig csak a kivonata nyilvános. Polónyi szerint ennek az lehet az oka, hogy az új koncepció a szakképző iskolák – többi oktatási intézménytől elkülönült – fenntartását javasolja, ami ellentmond a korábbi egyöntetű közoktatási koncentrációnak (POLÓNYI 2016). A koncepció kivonata erről elég egyértelműen fogalmaz: „Olyan új rendszert kell kialakítani, amelyben az integrált szakképző intézmények a szakmai önállóságuk mellett gazdálkodási önállóságot, a szervezeti egységként működő

²⁷ 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről

²⁸ 1040/2015. (II. 10.) Korm. határozat a *Szakképzés a gazdaság szolgálatában* című koncepcióról

²⁹ Szakképzés a gazdaság szolgálatában

iskoláik pedig részleges gazdálkodási önállóságot kapnak, amely nagyobb felelősséget jelent, ugyanakkor motivációs lehetőséget is ad a szakmai feladatok minél eredményesebb megvalósításához és a folyamatos napi működésük fenntartásához” (KONCEPCIÓ 2015, 5. OLD).

A munkaügyi reform keretében megszüntetett Munkaügyi Hivatal, valamint az általa koordinált munkaügyi központok feladatkörének jelentős részét a Nemzetgazdasági Minisztérium vette át. A reform értelmében – a munkaügy minisztériumi koordinációja mellett – a munkaerő-közvetítés felügyelete a megyei kormányhivatalok foglalkoztatási főosztályain, illetve a járási hivatalok foglalkoztatási osztályain keresztül, míg a szakképzés felügyelete az NSZFH-n keresztül valósul meg. Az NSZFH fenntartásában 2015. július 1-jén 44 térségi szakképzési centrum jött létre, amelyek jelenleg összesen 381 szakképzési intézmény (tagintézmények) munkáját koordinálják (NEMZETI SZAKKÉPZÉSI ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI HIVATAL, NIVE.HU). Ez Budapesten 5, a megyékben pedig megyénként 1, 2 vagy 3 szakképzési központ létrejöttét jelenti.

A koncepció alapján 2015-ben ismét átalakításra került a 2011. évi szakképzési törvény. A jelenleg is hatályos módosítások értelmében a szakképzés irányait és a szakképzési centrumonkénti beiskolázási keretszámokat a Kormány minden évben – a gazdaság aktuális igényeinek megfelelően – rendeletben szabályozza. A rendeletek előkészítési folyamatának összefoglalásában Sopron MJV oktatási-képzési kínálatának és a vállalati szektor igényeinek összehangolása érdekében készült tanulmány (SOPRON 2015) volt segítségemre.

A 2015-ös reform értelmében az egyes megyékben a szakképzés irányaira és keretszámaira a helyi munkaerő-piaci igények folyamatos monitorozása mellett az illetékes megyei kamara keretein belül működő megyei fejlesztési és képzési bizottságok (MFKB) tesznek javaslatot. Az MFKB-k minden év március végéig tesznek javaslatot az adott megyében államilag támogatott és nem támogatott szakképesítések körére, az indítható szakképesítések keretszámaira, valamint az iskolarendszeren kívüli szakmai képzések közül a felnőttképzési törvény alapján támogatható szakképesítésekre. Az MFKB-k javaslatot tesznek az ún. hiány-szakképesítések körére is, amelyek esetében a munkaerőpiacon aktív munkavállalók száma jelentősen elmarad a munkáltatók igényeitől. Az MFKB-k javaslata alapján a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal minden év április végéig tesz javaslatot a Kormány részére a megyéken belül a keretszámok egyes fenntartók közötti elosztására. A Kormány a javaslat véleményezését követően végül évente rendeletben fogadja el az új keretszámokat.

Ez a rendszer ugyan elméletben viszonylag gyorsan reagál a munkaerőpiac aktuális igényeire, azonban néhány, az oktatási-képzési kínálat és a vállalati szektor igényeinek összefüggéseit helyi szinten vizsgáló kutatás rámutatott, hogy a gyakorlatban a rendszer kevésbé működik. A szakképző iskolák és a gyakorlati képzésben résztvevő gazdálkodó szervezetek számára is problémát jelent például, hogy bár vannak olyan szakképesítések, amelyek több éven keresztül hiány-szakképesítésnek minősülnek, a hiányszakmák köre – pont a nyugati országok elszívó hatásának következtében – évente változik (SOPRON 2015). A keretszámok évente történő változása pedig valamennyi szereplő számára jelentős mértékben megnehezíti a tervezést, hiszen egy-egy képzés kifutása több év, az oktatók és az infrastrukturális háttér nem igazítható a változásokhoz (SOPRON 2015).

Emellett a helyi munkaerő-piaci igények MFKB-k általi folyamatos monitorozásának sikeressége is kérdéses, hiszen nem minden esetben könnyű felmérni a vállalati szektor valós

igényeit. Érdemben reagálni rájuk pedig természetesen még ennél is jóval nagyobb kihívás. A szakképzési rendszer jelenlegi problémáit pedig tovább mélyíti a hazai szakemberek egyre növekvő külföldi munkavállalása, valamint az ennek hatására egyre súlyosbodó hazai szakemberhiány.

A jelenleg is fennálló problémákat a Kormány is érzékelte, és a szakképzési rendszer legújabb reformjának első lépéseként 2018 nyarán rendszer irányítását leválasztotta az immár szűkebben értelmezett foglalkoztatáspolitikáról, és míg előbbi maradt a Pénzügyminisztériumon belül, utóbbi – önálló helyettes államtitkárságot kapva – átkerült az Innovációs és Technológiai Minisztériumba (KORMANY.HU).

A tavalyi év végi hírek szerint azonban a szakképzési rendszer átalakítása itt nem áll meg (ROZGONYI 2018). Sőt, az ITM egy versenyképességi javaslatcsomag keretében egy új szakképzési koncepció készítését is belengette (RÁSKI 2018). Az idén februárban a Népszava birtokába jutott Szakképzés 4.0 elnevezésű háttéranyagban szereplő tervek pedig a szakképzési rendszer további gyökeres átalakítását vetítik előre (JUHÁSZ 2019). A hazai szakképzési rendszer évek óta tartó átalakítása tehát természetesen továbbra sem áll le, hanem igyekszik alkalmazkodni a gazdasági adottságokhoz.

Összegzés

Összegzésképpen elmondható tehát, hogy a Magyarország és nyugati szomszédjai között hagyományosan meglévő fejlettségi különbségek, és az ebből következő bérkülönbségek az utóbbi évtizedekben olyan munkaerő-piaci helyzetet teremtettek Magyarországon, amely miatt a hazai szakképzési rendszer is állandó változtatásokra kényszerült. A rendszer évek óta tartó – a gazdasági adottságokhoz és helyzethez való alkalmazkodást szem előtt tartó – permanens átalakítása pedig a jelek szerint minden bizonnyal tovább folytatódik a közeljövőben is.

Irodalomjegyzék

- BOLT, J. – VAN ZANDEN, J. L. 2014: The Maddison Project: collaborative research on historical national accounts. In: *The Economic History Review*, 67/3. pp. 627–651.
- BOLT, J. – INKLAAR R. – DE JONG, H. – VAN ZANDEN J. L. 2018: Rebasing ‘Maddison’: new income comparisons and the shape of long-run economic development.
- CSIZMÁR, P. 2018: Az osztrák-magyar határmenti ingázói folyamatok, és az őket támogató szervezeti háttér vizsgálata, elemzése – Kutatási jelentés. Fair Labour Market Conditions in the Pannonia Region – Ausztria-Magyarország INTERREG V/A program ATHU035, 79 p.
- GYŐRI, R. – JANKÓ, F. 2009: Nyugat-Dunántúl és Burgenland regionális fejlettségi különbségeinek alakulása 1910 és 2001 között. In: *Soproni Szemle*. 63/2. pp. 218-238.
- HORVÁTH, GY. 1998: Európai regionális politika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 501 p.
- MÁRTONFI, GY. 2016: A szakképzés intézményrendszerének átalakulásai. In: *Educatio* 25/1. pp. 46-58.
- POGÁTSA, Z. 2014: A magyar-osztrák határtérség munkaerő-piaci folyamatainak alakulása az elmúlt 10 évben – Kutatási jelentés. Osztrák-Magyar Szakértői Akadémia 2008-2013 – Ausztria-Magyarország Határon Átnyúló Együttműködési Program.
- POLÓNYI, I. 2016: JAVULÓ PRIORITÁS, ROMLÓ KONDÍCIÓK, AVAGY A HAZAI SZAKKÉPZÉS FINANSZÍROZÁSA. IN: *EDUCATIO* 25/1. PP. 27-45.

PROBÁLD, F. – SZABÓ, P. (SZERK.) 2007: Európa regionális földrajza 2. Társadalomföldrajz. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

Egyéb internetes források:

KONCEPCIÓ A SZAKKÉPZÉSI RENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁRA, A GAZDASÁGI IGÉNYEKKEL VALÓ ÖSSZEHANGOLÁSÁRA, 2011.

MADDISON PROJECT: <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/>

EUROSTAT: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

SOPRON MEGYEI JOGÚ VÁROS OKTATÁSI-KÉPZÉSI KÍNÁLATÁNAK ÉS A VÁLLALATI SEKTOR IGÉNYEINEK ÖSSZEHANGOLÁSA, 2015.

Szakképzés a gazdaság szolgálatában, 2015. (kivonat)
http://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/download/5/8f/d0000/szakkepzesi_koncepcio_Summary_20150129.doc utolsó letöltés 2019.03.11.

NEMZETI SZAKKÉPZÉSI ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI HIVATAL: SZAKKÉPZÉSI CENTRUMOK
https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=595&Itemid=267
(letöltés ideje: 2019.03.11.)

INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM: Fókuszban a szakképzés. Kormány.hu:
<http://www.kormany.hu/hu/innovacios-es-technologiai-miniszterium/hirek/fokuszban-a-szakkepzes> (letöltés ideje: 2019.03.11.)

ROZGONYI Á. 2018: Folytatódik a szakképzés átalakítása. Infostart:
<https://infostart.hu/belfold/2018/11/10/folytatodik-a-szakkepzes-atalakitasa> (letöltés ideje: 2019.03.11.)

RÁSKI P. 2018: Jön a Szakképzés 4.0 a digitalizációért, Világgazdaság
<https://www.vg.hu/gazdasag/gazdasagi-hirek/jon-a-szakkepzes-4-0-a-digitalizacioert-2-1098772/> (letöltés ideje: 2019.03.11.)

JUHÁSZ D. 2019: Oktatási kudarcok után itt a teljes újratervezés: emelnék a tankötelezettség korhatárát, Népszava. https://nepszava.hu/3025399_oktatasi-kudarcok-utan-itt-a-teljes-ujratervezes-emelnek-a-tankotelezettseg-korhatarat (letöltés ideje: 2019.03.11.)

A Z generáció pénzügyi kultúrájának fejlesztésére irányuló nemzetközi és hazai gyakorlatok értékelése

Absztrakt

Kutatásom során arra kerestem a választ, hogy a pénzügyi kultúrát miért fontos – geopolitikai, geoökonómiai szempontból is – fejleszteni a Z-generáció esetében, továbbá, hogy milyen módszerekkel, s milyen eredményességgel igyekszik a nemzetközi formális oktatás ezt fejleszteni, s hogy melyek lehetnek a korcsoport pénzügyi oktatásának sikertényezői.

A szakirodalom feltárása után esettanulmányokon szemléltettem a nemzetközi és hazai gyakorlatot a téma terén, majd mélyinterjút készítettem egy, a pénzügyi nevelés témájában jártas hazai általános iskolai tanárral.

A kutatás eredményeként fény derült a korosztály geoökonómiai szerepének jelentőségére, hiszen az általuk képviselt „digitális tudástőke”, és a pénzügyi kultúrájuk fejlesztéséből származó megalapozottabb pénzügyi döntéshozatal hozzájárulhat egy ország innovatív vállalkozói-, startup kultúrájának megerősödéséhez és világszinten is versenyképessé válásához. A nemzetközi és hazai gyakorlatot megvizsgálva láthatóvá vált, hogy a gyakorlatok akkor lehetnek hatásosak, ha kommunikációs eszközeikkel, tartalmukkal képesek a célcsoportot megszólítani, valamint a program eredményességét mérések is alátámasztják, továbbá fontos lehet a személyes, bizalmi kapcsolat a pénzügyi ismeretek átadója irányába.

Kulcsszavak: pénzügyi kultúra, Z-generáció, tudománykommunikáció

Bevezetés

Korunk társadalmi, gazdasági berendezkedése jelentősen eltér a korábbi századokban jellemző felépítéstől, amely főként a technológia rohamos fejlődésének köszönhető. A mindennapjaink szerves részévé váló technológia kétségtelenül jelentős hatást gyakorol kommunikációs formáinkra és stílusunkra, munkavégzésünkre, társas kapcsolatainkra, továbbá tanulási folyamatainkra is. Mindez megváltoztatta szokásainkat, ismeretszerzési jellemzőinket, munkavégzésünk formáját és az információ létrehozásának módját (KHVILON - PATRU, 2002). A mindennapi életünkbe begyűrűző technológia nem csupán a napi rutin feladatok elvégzéséhez vált nélkülözhetetlen társsá, de használata elengedhetlenné vált az oktatásban és a munkaerőpiacon is. Mindezek következtében pedig elmondhatjuk, hogy átalakulóban van az értékesnek számító tudás, képességek, kompetenciák köre, ez pedig folyamatosan új kihívások elé állítja a munkáltatókat, s a formális oktatást is. (DUGA, 2013)

Korunk társadalmának legfontosabb kompetenciáivá a gyors, hatékony és komplex problémamegoldás, a flexibilis munkavégzés, a kiváló kommunikációs képességek, a megfelelő információkezelés, a csoportmunkára és *multitaskingra* (vagyis több feladat szimultán elvégzésére) való alkalmasság, a kreatív és produktív technológiahasználat és az új tudás előállításának képessége vált (CISCO ET AL., 2009). Ebbe a közegbe születtek bele a Z-

nek, vagy más néven „digitális bennszülöttnek” (PALFREY - GASSER, 2008; JONES - CZERNIEWICZ, 2010) nevezett, 1995-2010 között született generáció tagjai.

E korosztály legidősebb tagjai még épp, hogy csak kamaszodni kezdtek, amikor 2008-ban kibontakozott a pénzügyi világválság, mely számos negatív hatást gyakorolt a gazdaságra, illetve azon keresztül az egész társadalomra. A világméretű recesszió oka ekkor elsődlegesen nem a reálgazdaság strukturális problémáira volt visszavezethető, hanem a pénzügyi szektorban felgyorsult termék innovációhoz (BOTOS ET AL., 2012; BÉRES - HUZDIK, 2012; BIEDERMANN, 2012). A pénzügyi kultúra fejlesztése tehát alapvető fontossággal bír mind az egyén, mind pedig a társadalom szempontjából. A válság hazánkat sem kerülte el, s itthon is felszínre hozta a lakosság pénzügyi kultúrája terén jelentkező hiányosságokat, melyre a legkiemelkedőbb példát a devizahittel rendelkezők szolgáltatták.

Kutatásom során mindezeknek megfelelően arra kerestem a választ, hogy a mindennapjaink szerves részét képező, s egyúttal makrogazdasági szempontból is igen jelentős pénzügyi kultúrát miért fontos – geopolitikai szempontból is – fejleszteni a Z-generáció esetében, továbbá, hogy milyen módszerekkel és milyen eredményességgel igyekszik a nemzetközi formális oktatás fejleszteni azt már kisgyermekkortól, melyek azok a módszerek, amelyek a hazai gyakorlatba is integrálódtak, s melyeket lehetne még adaptálni, továbbá, hogy melyek lehetnek a Z-generáció pénzügyi oktatásának sikertényezői.

Módszertan

Munkám során primer és szekunder kutatást is folytattam. Elsőként feltártam a téma szakirodalmi hátterét, majd esettanulmányokon szemléltettem a nemzetközi gyakorlatot a fiatalok pénzügyi kultúrájának formálása terén. Ezután a hazai gyakorlat irodalmának megismerését követően a témában való elmélyülés céljával mélyinterjút készítettem egy, a formális oktatás hazai pénzügyi nevelési programjában már évek óta aktívan részt vevő – így értékes tapasztalatokkal rendelkező - általános iskolai tanárral.

Az interjú az alábbi tágabb témaköröket érintette:

- az interjúalany által tapasztalt hazai gyakorlatok
- ezek eredményességének mérése
- a programok fejlesztésének lehetőségei.

A pénzügyi kultúra jelentése

A pénzügyi termékek és szolgáltatások piaca napjainkra oly összetetté és kockázatosá vált, hogy a hétköznapi ember számára jelentős mértékben megnövekedett a mindennapi életben felmerülő pénzügyi kérdésekről szóló megalapozott döntés nehézsége, hiszen folyamatosan megújuló ismeretek, az összefüggések megértése, és bizonyos készségek, egyszóval megfelelő pénzügyi kultúra vált szükségessé a pénzügyi kérdések tekintetében.

Az OECD (2013a) tanulmánya alapján napjainkban a döntéshozók a pénzügyi kultúrát már a mindennapi élethez nélkülözhetetlen készségnek vélik. A pénzügyi kultúra számos különböző módon került már definiálásra. E meghatározások a pénzügyi kultúra fogalmát más-más megközelítésben igyekeznek megragadni, azonban közös vonásuk, hogy alapvetően a pénzügyi tudáson, ismereteken, a pénzügyi folyamatok megértésén, illetve a pénzügyi döntések meghozatalának képességén keresztül próbálják leírni, meghatározni a fogalom lényegét, esszenciáját. (ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK, 2014)

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) által 2008-ban kialakított, és az Állami Számvevőszék (ÁSZ) és partnerei által végzett, a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúráját elemző tanulmányban használt átfogó definíció a pénzügyi kultúrát úgy határozza meg, mint „... *pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit*” (ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK, 2014, 5. OLDAL).

Az Állami Számvevőszék által meghatározott modell szerint a pénzügyi kultúra fejlesztése olyan folyamat, amelynek során az egyének:

- *„egyre inkább képesek lesznek megérteni a pénzügyi fogalmakat és termékeket;*
- *pénzügyi jártasságuk növekedésével egyre tudatosabban kezelik a pénzügyi kockázatokat, és képesek megfelelően hasznosítani a rendelkezésükre álló információkat a pénzügyi termékek igénybevétele, illetve a pénzügyi termékek közötti választás során;*
- *ismerik a pénzügyi kérdésekben megbízható, független és hiteles információforrásokat,*
- *a döntéshozatalt megelőzően kellőképpen tájékozódnak, és tudják, hogy milyen lépéseket kell tenni pénzügyi helyzetük javítása érdekében;*
- *megismerik a panaszkezelés fórumait és a rendelkezésükre álló jogorvoslati lehetőségeket;*
- *tisztában vannak a legfontosabb gazdasági összefüggésekkel és azok háztartásokra gyakorolt hatásaival*” (ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK, 2014, 5. OLDAL).

A Z generáció pénzügyi kultúra-fejlesztésének fontossága geopolitikai, geoökonómiai tekintetben

Mindezek alapján látható tehát, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése a társadalmunk több szintjén is kardinális kérdés. Az egyének szintjén azért döntő fontosságú, mert egy fejlett pénzügyi kultúrával rendelkező állampolgár könnyebben elkerülheti a számára hátrányos pénzügyi döntéseket. Ez makrogazdasági jelentőséggel is bír, hiszen a megalapozottabb pénzügyi döntéseknek köszönhetően az ország (lakosságának) megtakarításai is nőnek, mely a hitelintézetek szempontjából is fontos kérdés, hiszen így a lakosság hitelképessége is nő, alacsony kockázatú jövedelemforrást biztosítva a bankoknak (IRBD, OECD, DFID, CGAP, 2009; CZAKÓ ET AL., 2011). Ezen kívül az állami érdekeket is nagymértékben szolgálja az ilyen irányú fejlesztés, hiszen a fejlettebb pénzügyi kultúra esetén kevesebb hangsúlyt kell fektetnie újraelosztási és stabilizációs célokra, ami kedvezően hat a gazdaság minden szereplőjére, valamint az ország versenyképességére is ezáltal (BENKŐ ET AL., 2013), mindez pedig az ország nemzetközi gazdasági súlyának, alkupozíciójának erősítésén keresztül támogatja annak geoökonómiai (s ezáltal akár geopolitikai) törekvéseit is.

A Z generáció tagjai több szempontból is hátrányosan érintettek a pénzügyi műveltséget tekintve, egyrészt például a 2008-as válságot követő „öntudatlanabb” pénzköltési szokásokban megnyilvánuló alacsonyabb lakossági pénzügyi kultúra (BENKŐ ET AL., 2013), másrészt a fiatal generációknak szóló tudománykommunikáció nem generációra szabott volta miatt (DUGA, 2013). Mivel e korosztály már később kerül a munkaerőpiacra, mert több időt

tölt az oktatásban, ezért később tud elkezdni magának egzisztenciát teremteni, ennek megfelelően fontos az, hogy már a kezdetektől tudatosan intézze a pénzügyeit, különben a családalapítás, vagy például a lakásvásárlás időben még inkább kitolódik, mely nyilvánvalóan nem egyezik az egyén céljaival, illetve az állam törekvéseivel sem.

Mindemellett, mivel a generáció tagjainak körében az előregedő társadalom jelensége sokkal intenzívebben érezteti hatását, e csoport időskorúan feltehetőleg nagyobb mértékben szorul majd öngondoskodásra, mint a korábbi generációk, így szükséges lenne, hogy már fiatal éveiben tudatos pénzügyi döntéseket hozzon. Ezen kívül e korosztály részéről a megalapozottabb pénzügyi döntések segíthetnék a kölcsönös bizalmi kapcsolat kiépítését a bankokkal, és így például azok a vállalkozások, startupok is könnyebben juthatnának plusz tőkéhez, melyek ma még nehezen tudnak elindulni, ami hozzájárulna az ország versenyképességének a növekedéséhez is. A startup kultúra hazai meghonosítása is az állam törekvéseinek részét képezi, s ezen vállalkozások oszlopos tagjai az említett generáció idősebb tagjai. Ahhoz, hogy életképes vállalkozásokat tudjanak létrehozni – s a korábbiakban tárgyaltakhoz kapcsolódva tudástőkékjük kamatoztatásával erősíthessék az ország geoökonómiai pozícióját - szükségük van a megfelelő pénzügyi tudásra.

A Z generáció jellemzői a tanulás tekintetében

Fontos azonban, hogy a generációnak megfelelő kommunikációs metódusok és csatornák kell, hogy alkalmazásra kerüljenek ahhoz, hogy a fiatalok úgy érezzék, az üzenet tényleg nekik, hozzájuk szól.

A Z generáció, vagyis az 1995-2010 között született korosztály (HACK-HANDA - PINTÉR, 2015) tagjai a világ első globális nemzedékének tekinthetők, mivel élőhelyük lokációjától teljesen függetlenül ugyanazokat a zenét hallgatják, ugyanazokat a mozifilmeket nézik, s ugyanazért a divatért vagy márkákért rajonganak. Magyarországot tekintve elmondható, hogy végképp eltűnik a generációk közötti, nagyságrendben értelmezhető különbség a világ nyugati felétől. Kialakul egyfajta globális ifjúsági kultúra, mivel az innovációk jellemzően alig néhány hónapos késéssel jelennek meg a hazai piacon (NAGY, 2017). Ez a generáció jelentősen különbözik elődeitől a tekintetben is, hogy amióta csak tagjai élnek, a világ egy internethez kapcsolódott hely, így a korábbi korosztályokhoz képest az ő energiájukat sokkal jobban lefoglalja az internetes média (CRITTENDEN, 2002). Minden digitális eszközt természetesnek tekintenek, mindennapjaiknak nemcsak kiegészítéseként, hanem szerves részeként kezelik azokat. A „mai fiatalok” virtuális közösségekben élnek, a világhálón töltik szabadidejük nagy részét, és kapcsolataikat is az internetes közösségi oldalakon építik ki (TARI, 2011). Mivel végtelen információtömeg áll rendelkezésükre, e generáció tagjai a számukra szükséges információkat azonnal képesek megszerezni az internetről, azonban nem feltétlenül képesek az igazán hasznosakat kiszűrni. Ehhez szükséges a tanári segítségnyújtás számukra, hogy elsajátítsák azon technikákat, melyekkel el tudják különíteni a valós információt a valótlantól (DUGA, 2013).

A Z generációhoz tartozó fiatalok jellemző vonásai tanulásuk tekintetében (BESSENYEI, 2007) az alábbiakban összegezhetők:

- a minél gyorsabban való információhoz jutást részesítik előnyben, ennek érdekében pedig multimédiás eszközöket alkalmaznak,
- több tevékenységet szimultán végeznek, képesek a figyelem megosztásra,

- képi, hang- és videó-információkat részesítik előnyben az írott, szöveges információforrásokkal szemben,
- szeretnek csapatban dolgozni,
- szívesen keresnek rá az interneten elérhető multimédiás információkra,
- halogatók, *just-in-time* tanulnak,
- az azonnali visszajelzést kedvelik és el is várják,
- szívesebben tanulják azt, ami azonnal hasznosítható és fontos, vagy szórakoztató számukra,
- illetve sokféle információforrást vesznek igénybe (internet, oktatók, diáktársak).

Mindezekből tehát kitűnik, hogy az új, felnövekvő generáció alapvetően más típusú oktatási módszerekkel fejleszhető hatékonyan.

Az EU Kids Online (2011) kutatásainak magyar vonatkozású eredményei alapján a 9-16 éves gyerekek leggyakoribb online tevékenységének a különböző videók nézése bizonyult. A megkérdezettek háromnegyede szokta ezt csinálni, a második legnépszerűbb csoportba közel azonos (60% körüli) értékkel az azonnali üzenetküldés, és az online játék került. A felmérésből kiderült, hogy a fiatal generáció már nem csupán szórakozásra fordítja az internetezéssel töltött időt. Ha megfelelő feladatokat kapnak, akkor az magát a tanulási folyamatot is elősegítheti (DUGA, 2013). Ezeknek megfelelően tehát, ahogy a tanulási elméletekkel foglalkozó Seymour Papert (1996) is mondta, fontos, hogy a fiatal generáció számára olyan környezetet alakítsunk ki, amelyben megvalósulhat a kisgyermekkor, észrevétlen tanuláshoz hasonló tanulás.

Nemzetközi gyakorlatok a fiatalok pénzügyi kultúrájának fejlesztésére

A pénzügyi kultúra fontosságának megismertetése, és a Z generációnak szóló tudománykommunikációs vonatkozások bemutatása után feltárásra kerülnek a nemzetközi gyakorlatok, melyeket a fiatalok pénzügyi edukációja terén alkalmaznak az OECD országok. Az országok kiválasztása főként az általuk alkalmazott gyakorlat adaptálhatósága alapján történt. A fejezetek végén értékelésre kerülnek e gyakorlatok azok generációra szabott tudománykommunikációs aspektusai, illetve eredményességük alapján.

Argentína - Pénzügyi oktatási kezdeményezések a társadalmi befogadás előmozdítására

Az argentin jegybank 2006 óta folytatja a pénzügyi és gazdasági tájékozottság fejlesztését fókuszba helyező programját, melynek célja, hogy hozzájáruljon a kritikus gondolkodásmóddal és participációs törekvésekkel rendelkező polgárság kialakulásához azáltal, hogy népszerűsíti a pénzügyi inkluzivitást és a társadalmilag releváns gazdasági ismeretek megszerzését, a polgári jogok bővítését szolgálva mindezzel (OECD, 2013b).

A Program alapeszméje, hogy az oktatás fejlesztése egyúttal hozzájárul a társadalom, az egyének és az intézmények jólétéhez. A programot megelőző előzetes értékelés során megállapítást nyert, hogy a gyermekek és fiatal felnőttek tudásszintje a gazdasági és pénzügyi rendszerről minimális volt, és ez hátrányosan befolyásolta jogaik és lehetőségeik gyakorlását. Ahhoz, hogy egy egyén teljes értékű tagja lehessen a társadalomnak, olyan tudást,

képességeket és készségeket kell elsajátítania, melyek segítik őt abban, hogy jobban megértse az őt körülvevő világot. Felgyorsult mindennapjainkban a pénzügyi ismeretek is ilyenekké váltak. A pénzügyi műveltség azonban nem korlátozódik a „pénzügyileg felelős” magatartás kiváltására, hanem a polgárok jogainak megerősítésének újabb elemét képezi (OECD, 2013b).

A Program keretén belül ötféle, tanuláshoz köthető aktivitás kerül megvalósításra (OECD, 2013b):

1) *A középiskolai tanároknak szóló „gazdasági didaktika” tanfolyamok:* E tanfolyamok aktív gazdasági ismeretek megszerzésében, és ezen ismeretek továbbadási technikáinak elsajátításában segítik a középiskolai oktatókat.

2) *„A Jegybank az iskolába látogat” Projekt:* Ez a projekt az „edu-tainment”, vagyis játszva tanulás módszerére alapul. Keretében a pénzügyekben jártas oktatók fél napos játékos előadást tartanak a diákok számára.

3) *Versenyek:* Az általános- és középiskolákban játékos, tudományos vetélkedők kerültek megrendezésre Argentína gazdasági történetével kapcsolatban.

4) *Informális oktatás vásárokon, kiállításokon és nagyobb rendezvényeken:* A Program jelen van a különböző, oktatáshoz köthető vásárokon és nagy eseményeken, ahol a pénzügyi inkluzivitáshoz kapcsolódó tartalom bemutatásra kerül, hogy ösztönözze a nyilvánosságot és felébressze az alapvető pénzügyi eszközök iránti érdeklődést (pl. ATM-használat, az elektronikus befizetések előnyei, számlabiztonsági jellemzők). A program e rendezvényeken főként az interaktív játékokra és a tananyagok megosztására fókuszál.

5) *Oktatási és információs weboldal:* A weboldal információkat és tananyagot biztosít az oktatási rendszer számára, melyet a diákoknak fejlesztettek (interaktív játékok és letöltendő anyagok). Mindemellett tartalmaz egy szekciót a tanárok számára, ahol különböző anyagok letöltése és tervezési eszközök elérése lehetséges, valamint a „didaktikus közgazdaságtan” tanfolyam látogatására is itt lehet jelentkezni.

Argentína továbbá 2015-ben megkezdte a pénzügyi kultúra erősítésére, a pozitív pénzügyi magatartás promotálására, továbbá a pénzügyi inkluzivitás elősegítésére irányuló stratégiájának kidolgozását, melynek nyomán egyre növekvő számú program kerül megvalósításra az állampolgárok pénzügyi kultúrájának fejlesztése érdekében.

A 2006-ban indult, az argentin jegybank által kezdeményezett program tehát interaktív, *edu-tainment*, vagyis játszva tanító jellegű elemekkel operál, projekt szintű és közösségben végezhető feladatokat tartalmaz, keretében az oktatás nem (csak) frontálisan zajlik, mindemellett pedig az internet, és az *e-learning*, vagyis a digitális médiumokat alkalmazó oktatási és tanulási forma adta lehetőségek kiaknázása is megtörténik, melyek a szakirodalom alapján megfelelő metódusokat biztosítanak a fiatal célcsoport fejlesztésére. Fontos feltüntetni továbbá a program részét képező, saját tanár által tartott órákat is, melyek a már meglévő tanár-diák kapcsolat miatt lehetnek hatékony eszközei az oktatásnak, hiszen ebben az esetben a gyerekek egyéni jellemzőinek, képességeinek az ismerete a tanár részéről, s a már kialakult bizalom segíthetett abban, hogy a diákok – a tanárt egy megbízható forrásnak véelve – elkülönítsék és megértsék a valós, fontos információkat a pénzügyek területén. Azonban a programmal kapcsolatban elérhető forrásokból nem derül ki, vajon végeztek-e a program előtt, illetve után felmérést a diákok aktuális pénzügyi tudásával kapcsolatban. A korosztály „halogató”, „just-in-time” tanuló voltából fakadóan élhetünk olyan feltételezésekkel, hogy amennyiben nem volt előre bejelentett számonkérés, hiába alkalmazták a program során a generációnak megfelelő kommunikációs csatornákat, metódusokat, az mégsem érte el a kívánt

hatást. Mindazonáltal ezt – a teszt eredmények hiányában – sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudjuk.

Indonézia - a pénzügyi oktatás nemzeti stratégiája, mint a pénzügyi inkluzivitás pillére

A bankok létfontosságú szerepet töltenek be a gazdaságban, különösen, mint közvetítő intézmények és a fizetési rendszer első vonala. A gyakorlatban a bankok e szerepeinek szakszerű ellátását továbbra is akadályoztatja, hogy a társadalom jelentős részének bankszektortal kapcsolatos ismeretei nem megfelelőek. Indonézia bankszektorának nincs adekvát, átfogó, integrált és megfelelő alapossággal tervezett oktatási programja, mely a pénzügyek, és különösképp a bankügyletek megértését segítené, azonban az ország által készített pénzügyi oktatási stratégia fókuszpontját a bankszektor és a banki ügyletek megismerése adja.

Indonézia elengedhetetlennek tartotta a stratégia létrehozását a témában születő programjai végrehajtásának irányításához és a hatékonyság és hatásosság biztosításához, hiszen a pénzügyi kultúra fejlesztése egy hosszan tartó folyamat, így az ehhez kapcsolódó végrehajtás is rövid (1-2 év) és hosszú távú programokba (3-5 év) csoportosítandó, a bankszektor- és a közfejlesztések jövőbeli alakulásának megfelelően (OECD, 2013b).

A rövid távú stratégia a következőket tartalmazza (OECD, 2013b):

- oktatási program a bankintézmények, -termékek és -szolgáltatások, a fogyasztók jogainak és felelősségének tudatosítása, a pénzügyi tranzakciók kockázataival kapcsolatos tudatosság építése és a panaszok és a vitarendezési mechanizmusok megismerése érdekében,
- az iszlám bankintézményekkel, -termékekkel és -szolgáltatásokkal kapcsolatos tudatosság növelésére irányuló oktatási program az iszlám banki piaci részesedés bővítése érdekében,
- oktatási program a vidéki bankok intézményi jelenlétének tudatosítása és a közvéleményben élő képének, imázsának erősítése érdekében,
- a banki termékek és szolgáltatások használatával kapcsolatos bűncselekményekről szóló oktatási program a kár vagy a veszteség megelőzése érdekében,
- oktatási program a nem készpénzes fizetési eszközök biztonságos használatának jobb megértése érdekében.

Ennek keretében a következő programok kerülnek például végrehajtásra (OECD, 2013b):

- együttműködés a médiával, hogy felhívják a figyelmet a bankintézmények által nyújtott termékekre és szolgáltatásokra,
- oktatási programok koordinálása az érintett ügynökségekkel / intézményekkel,
- bizonyos társadalmi csoportokban a befolyásos, „influencer” célközönség számára oktatási programok megvalósítása, amelynek következményeként hosszú távon ezek a csoportok „változásvezetővé” válhatnak (ilyen csoportra példa az értelmiség, amelyet a tanárok és a tudományos kutatók képviselnek),
- oktatási program, mely inkább a bankrendszerek szereplőinek szerepére támaszkodik.

A Bank Indonesia jelenleg a pénzügyi oktatási program végrehajtási szakaszában van. A Program egyik fő célcsoportját a diákok képezik, így a Bank Indonesia egy szakértői csapat segítségével kidolgozott számukra egy olyan pénzügyi tudatossághoz kapcsolódó tananyagot, melyet az ország vezetése a Nemzeti tanterv részévé kíván tenni. A több iskolában végzett kísérleti projekt eredménye azt mutatja, hogy a pénzügyi oktatás hatékonyabb és hatásosabb lesz a tanterv részeként. Hogy felkeltsék a diákok érdeklődését a pénzügyi oktatás iránt, a diákok igényeire szabott oktatási segédeszközöket szándékoznak használni, mint például egy naplót a napi tranzakciók rögzítésére, több banki tevékenység szimulációjára, egy okos kártyát interaktív játékok létrehozásához és módosításához. Mindemellett a Bank Indonesia a téma szakértőivel közösen állít össze egy egyszerű pénzügyi tervezési anyagot a diákok számára (OECD, 2013b).

2012-ben a Bank Indonesia és a Demográfiai Intézet pénzügyi ismeretekkel kapcsolatos felmérést végzett. A felmérést az OECD ajánlásainak megfelelően készült. Az eredmények alapján a nők általában átgondoltabb pénzügyi magatartással rendelkeznek, de alacsonyabb szintű pénzügyi ismeretekkel rendelkeznek a férfiakhoz képest. Ez a megállapítás azt jelzi, hogy a pénzügyi oktatásnak a nők számára céltottnak kellene lennie. A felmérés azt is mutatja, hogy a pénzügyi ismeretekre is hatással van a pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés, így a pénzügyi oktatás sikerét is támogatni kell a Bank Indonesia más pénzügyi integrációs pillérekben tett erőfeszítéseivel is. A Nemzeti Oktatási Stratégia végrehajtási szakaszában nagy kihívásokkal fog szembesülni, különösen a főbb érintettekkel való koordináció és együttműködés terén (OECD, 2013b).

A tantervbe épített pénzügyi kultúra fejlesztés interaktív és játékos tanulással való összekapcsolása valósult tehát meg a program esetében, mely a szakirodalom alapján megfelelő lehet kommunikációs szempontból a generáció számára alkotott tudománykommunikációs célokra. A program hatásosságának mérése érdekében azonban nem történt számonkérés a diákok irányába, így – úgymond – tanulási kényszer sem nehezedett rájuk, és a visszamérés hiányában valójában nem lehet megállapítani a program hatásosságát.

Olaszország - Pénzügyi oktatási kezdeményezések a pénzügyi stabilitás és a fogyasztóvédelem támogatására

Az olasz hatóságok – felelősségi körük szélesebb összefüggésében – fontos szerepet töltenek be a pénzügyi oktatásban, bár még mindig hiányoznak ennek jogi keretei. A bankügyletekkel, pénzügyekkel és biztosítással kapcsolatos fogyasztóvédelem iránti igény erősödése vált jellemzővé az egyre diverzifikáltabb és komplexebb pénzügyi termékek megjelenésével párhuzamosan, s annak érdekében, hogy a bankszektor képes lehessen újraépíteni a bizalmat egy jobban szabályozott pénzügyi rendszerben, a pénzügyi szempontból zavaros időszak után, fontos volt, hogy megkezdődjön egy nemzeti szintű stratégia kidolgozása a pénzügyi oktatással kapcsolatban Olaszországban. Az ország álláspontja szerint az iskolarendszer a leghatékonyabb csatorna a pénzügyi oktatás megvalósításához. 2007-ben a Bank of Italy és az Oktatási, Egyetemi és Kutatási Minisztérium együttműködve kezdte meg kísérleti programját – mely azóta minden évben megvalósításra kerül –, amelynek célja, hogy a pénzügyi oktatás az iskolai tantervbe beépüljön minden iskolai szinten, különböző tantárgyak részeként. Az

OECD ajánlásai által inspirált program az első olyan jellegű program, amelyet állami szervek támogatnak és vezetnek, és amelyeknek nincs marketing célja (OECD, 2013b).

A részvétel a programban, amely az ország valamennyi iskoláját magába foglalja, önkéntes. A Program keretében a tanárok szakmai képzésben részesültek a központi banki tisztviselők kijelölt oktatói által, hogy azután az ismeretanyagot továbbadhassák diákjaik számára. A program fő témája a „pénz és tranzakciók”, amely fontos kérdés, hiszen jelentős szerepet játszik a piacon, s a fiataloknak is meg kell birkózniuk e kérdésekkel, melyekről azonban jelenleg meglehetősen keveset tudnak. A tanárok és diákok számára a Bank of Italy segédanyagot is készített egy oktatási füzet formájában, amely a „Pénz és minden egyéb fizetési metódus” címet viseli, s amely minden oktatási szinten elérhető. Ezek olyan példákat tartalmaznak, melyek közel állnak a gyerekekhez, könnyen megérthetők és átérzhetők általuk, segítve ezzel a tanultak egyszerűbb beépülését (OECD, 2013b).

A nemzetközi ajánlásokkal összhangban a Bank of Italy a kezdetektől kezdve szisztematikusan értékelte a programot. A tanulókkal a pénzügyi tudatossággal kapcsolatos tantermi oktatás előtt és után egyéni tesztek íratattak, s a tudás megszerzését az elért érdemjegy vagy a korábban, illetve később írt teszt pontszámai közti különbségben mérték. A teszt eredményei kezdettől fogva alátámasztották azt a hipotézist, hogy a pénzügyi oktatási program hatékony. Minden iskolai szinten jelentősen nőtt a helyes válaszok százalékos aránya. Mivel a program évek óta fut, néhány osztály többször megismételte a tesztek, lehetővé téve a tudásmegtartás mérését, mely rámutatott arra, hogy a megismert fogalmak legalább részben megmaradtak a diákok emlékezetében az idő múlásával. Mindemellet a tesztek elemzése a nemek közti különbséget is kimutatta a pénzügyi tudás tekintetében, mely a program segítségével feltehetőleg csökkenthető lesz. A program eredményességének mérése segítségével tehát bebizonyosodott, hogy az osztálytermi oktatás hatékony csatorna a pénzügyi ismeretek terjesztéséhez a diákok körében (OECD, 2013b).

A program esetében tantervbe beépülő, a korábbiakban bemutatottaknál frontálisabb jellegű oktatási program valósult meg. Fontos azonban megemlíteni a tanár szerepét, aki a gyerekek sajátja volt. A vele kialakult személyes, bizalmi kapcsolat, illetve a gyerekek egyéni jellemzőinek, képességeinek az ismerete a tanár részéről segíthetett abban, hogy a gyerekek – a tanárt egy megbízható forrásnak véelve – elkülönítsék és megértsék a valós, fontos információkat a pénzügyek területén. Mindemellet a könnyen megérthető és átérzhető példák, melyek a diákok életében is azonnal hasznosíthatók, szintén könnyebben befogadhatóvá tették a tananyagot. A számonkérés megléte, illetve előre bejelentése miatt a diákokban feltehetőleg a tanulási kötelezettség érzése manifesztálódott, vagyis „nem halogathattak”. A játékos kvíz kitöltése mégis lazította a számonkérés hangulatát, játszva tanulás élményét eredményezhette. Nagyon fontos továbbá az eredmények precíz monitorozása, amelynek köszönhetően a korábbiakban említettekhez képest ebben az esetben látszik csak igazán a program hatásossága.

Hazai gyakorlatok a fiatalok pénzügyi kultúrájának fejlesztésére

Hazánk 2015-ben csatlakozott az Európa-szerte mintegy 30 országban egy időben megrendezésre kerülő European Money Week kezdeményezéshez. A program célja, hogy már fiatal kortól segítse a tanulókat pénzügyi ismereteik bővítésében, és pénzügyi tudatosságra

sarkallja őket mindennapjaikban is. A Program keretében szakmai előadások, különleges események és játékos versenyek kerülnek megrendezésre (PÉNZÜGYI ÉS VÁLLALKOZÓI TÉMAHÉT)³⁰.

A hazánkban „Pénz7”-nek keresztelt tematikus hetet 2015-2016 között a Magyar Bankszövetség a Pénziránytű Alapítvánnyal együttműködésben indította el, mint főszervező, az Emberi Erőforrások Minisztériumának szakmai támogatásával. 2017-től a Minisztérium projektgazdaként a tananyagot a hivatalos tanrendbe is beillesztette. A program bővülését a 2017/2018-as tanévben a Nemzetgazdasági Minisztérium segítette, majd a Minisztérium átalakulását követően a 2018/2019-es tanévtől a Pénzügyminisztérium, az Innovációs és Technológiai Minisztérium, valamint a Junior Achievement Alapítvány támogatja a Pénz7-et, mivel a vállalkozói kompetenciafejlesztés és a vállalkozói alapismeretek élményalapú bemutatása is a programsorozat részévé vált (PÉNZÜGYI ÉS VÁLLALKOZÓI TÉMAHÉT).

A tematikus hét az általános és középiskolások fejlesztésére koncentrál, s a keretében megrendezett tanórák játékos, interaktív programokkal egészülnek ki, például online kvízzjátékokkal, hogy a diákok pénzügyi tudatossága a számukra leginkább figyelemfelkeltő és izgalmas módon kerüljön fejlesztésre (Pénzügyi és Vállalkozói Témahét).

Interjúalanyom elmondása alapján oktatási intézménye már a Programba való csatlakozásunk óta aktívan vesz részt a Pénz7-ben. A tanerő munkájának megkönnyítése érdekében a szervezők oktatási segédanyagot biztosítanak, mely konkrét feladatokat, óravázlatokat tartalmaz. Az oktatók rendelkezésére bocsátott anyag 4-5 tanóra alatt feldolgozható, ám mindez általában a tanárok által megalkotott feladatokkal is kiegészül még.

Interjúalanyom oktatási intézményében általában technika, osztályfőnöki, továbbá például informatika órán kerülnek alkalmazásra ezek a segédanyagok a Pénz7 keretében.

A Program hatásosságát, hatékonyságát azonban sem központilag, sem az intézményen belül nem mérik, így hiába vesz részt az általános iskola immár hamarosan 5. éve a programban, sajnos nincsenek adatok arról, hogy ezalatt az idő alatt vajon mennyit fejlődött a gyermekek pénzügyi tudatossága.

Interjúalanyom elmondása alapján nem csupán ő, de az iskola oktatói gárdája is kiemelt fontosságúnak tartja a pénzügyi kultúra fejlesztésének elkezdését már kisgyermekkorban, s egyúttal jó ötletnek tartaná, ha nem csupán egy hét erejéig, de egy konkrét tantárgyba beépítve, vagy akár önálló tárgyként, esetleg szakkörként jelennének meg a pénzügyek a gyermekek mindennapjaiban.

A program esetében szintén egy tantervbe beépülő, játékos elemekkel operáló tanulási folyamatot követhetünk végig, ahol szintén fontos szerepet kap a tanár és diák közt kialakult személyes kapcsolat és bizalom. Az első két esettanulmányhoz hasonlóan viszont itt is gondot okoz a program hatásosságának és hatékonyságának mérésének hiánya a program értékelésében. A hazai gyakorlat sem operál ex ante és ex post számonkéréssel, ami nem csupán a diákok „tanulási kötelezettségét” eliminálja, de adatokat sem tud szolgáltatni az eredményesség méréséhez.

³⁰ <https://www.penz7.hu>

Konklúzió

A megismert gyakorlatok Z generációra szabott tudománykommunikációs aspektusairól az alábbi táblázat (11. táblázat) nyújt összefoglalót.

	Argentína	Indonézia	Olaszország	Magyarország
Generációhoz illeszkedő kommunikációs csatorna alkalmazása	x	x		x
Interaktivitás, edu-tainment alkalmazása	x	x		x
A program tantervbe való beépülése		x	x	x
A diákok saját tanárának bevonása a programba	x		x	x
Előzetes / utólagos eredmény mérés a program értékelése céljából			x	

11. táblázat Összefoglaló táblázat a bemutatott gyakorlatok Z generációra szabott tudománykommunikációs aspektusairól. Forrás: Saját szerkesztés

A szakirodalom és a nemzetközi esettanulmányok vizsgálata után arra a következtetésre juthatunk, hogy a programok sikerességét szolgálja, ha a diákok kommunikációs felületeihez, formáihoz igyekszik igazodni a fejlesztő aktivitás, és olyan játékos formában próbálja oktatni a fiatalokat, mely segíti a gyermekkori, észrevétlen tanuláshoz hasonló ismeretszerzést. Itt fontos megemlíteni azt is, hogy a program során bemutatott példák a gyerekek számára befogadható, a saját életükben azonnal hasznosítható volta növelheti a program sikerességét.

Nagyon fontos továbbá a pénzügyi oktatási programok értékelése ahhoz, hogy megértsük, mely programok hatékonyak. Szükséges azonosítani a fejlesztendő területeket, és támogatni kell az erőforrások hatékony felhasználását. Az értékelések eredményei különösen fontosak a nemzeti stratégiák szempontjából, mivel segíthetnek a politikai döntéshozóknak, hogy azonosítsák a leghatékonyabb programokat, és a jövőbeni finanszírozási döntéseik során ezek támogatása garantált legyen. Továbbá, ha a megbízható programértékelési eredmények az ország népességének szélesebb körére is általánosíthatóvá válnak, vagyis kellően nagy mintán kerül elvégzésre a programok hatásának monitorozása, a program általános hatását is sokkal nagyobb mértékben lehet megjósolni. Az értékelés tehát megbízható eredményt szolgáltat a jövőbeli politikai célok és a végrehajtási eszközök jobb meghatározására. A pénzügyi kultúra fejlesztésére irányuló oktatási programok értékelésére az OECD International Network on Financial Education szervezete 2010-ben készített egy értékelést segítő kézikönyvet, mely segítséget nyújt az értékelésben, és ezáltal a programok fejlesztésében az országok számára.

Az értékelés mindezek mellett segíthet olyan megbízható partnerek kiválasztásában, akik támogathatják a hatóságokat a tervezésben, stratégiaalkotásban és később annak végrehajtásában. Továbbá segít feltárni az átfedő programokat vagy az érdekelt felek közötti szinergiák kialakításának lehetőségeit is.

Az eredményesség mérésének fontos eszköze lehet a diákok pénzügyi tudásának program előtti és utáni felmérése, mely emellett a számonkérés érzését keltve még inkább tanulásra sarkallja a gyerekeket.

Mindemellett fontosnak bizonyult az anyag befogadása szempontjából a „megbízható referencia”, vagyis a saját tanár szerepe, aki a gyermekekkel kialakult bizalmi kapcsolatot és a róluk szerzett tudást felhasználva hitelesen képes közvetíteni az információkat feléjük, pénzügyi tekintetben is.

Összegzés

A 21. század társadalmi, gazdasági felépítése jelentősen eltér a korábbi időszakokra jellemző berendezkedéstől, ami főként a technológia rohamos fejlődésére vezethető vissza, s mindez teljesen megváltoztatta szokásainkat, munkavégzésünk formáját és ismeretszerzési jellemzőinket. Ebbe az átalakult és felgyorsult világba született a „digitális bennszülött” Z generáció, amely több szempontból is hátrányosan érintett a pénzügyi műveltséget, mint korunk egyik legalapvetőbb fontosságú készségét tekintve, a 2008-as válságot követő kevésbé tudatos pénzköltési szokásokban megnyilvánuló alacsonyabb lakossági pénzügyi kultúra továbbá a fiataloknak szóló tudománykommunikáció nem generációra szabott volta miatt.

Geopolitikai, és még inkább geoökonómiai szempontból a korosztály szerepe azonban vitathatatlan, hiszen az általuk képviselt „digitális tudástőke”, és a pénzügyi kultúrájuk fejlesztéséből származó megalapozottabb pénzügyi döntéshozatal hozzájárulhat egy ország innovatív vállalkozói-, startup kultúrájának megerősödéséhez és világszinten is versenyképessé válásához, vagyis az ország nemzetközi gazdasági súlyának, alkupozíciójának erősítéséhez.

Az említett generáció pénzügyi kultúrájának fejlesztésére számos nemzetközi kezdeményezés valósult már meg, nem csupán projekt (vagy program), de stratégia szinten is, melyek elismerik a gyermekkortól bevezetett pénzügyi kultúra-fejlesztés hatékonyságát, továbbá vallják a generációra szabott oktatási formák elsőbbségét a témát tekintve.

A nemzetközi és hazai gyakorlatot megvizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy akkor lehet valóban hatásos és hatékony egy, a pénzügyi kultúra formálására irányuló program, ha kommunikációs eszközeivel, formájával és tartalmával képes a célcsoportját, vagyis a Z generációt megszólítani, valamint a program eredményességét mérések is alátámasztják, melyek a diákok fejlődésének monitorozása mellett segítik a program folyamatos fejlesztését is. A mérések, melyek a program előtti és utáni számonkérések formájában jelenhetnek meg a gyakorlatban a diákok irányába, őket is tanulásra ösztönzik, így a program eredményessége még inkább növelhető. Fontos lehet továbbá a személyes, bizalmi kapcsolat a pénzügyi ismeretek átadója felé, mely elősegíti az ő megbízható referenciaként való megítélését, és az anyag hitelesként való elkönyvelését.

Irodalomjegyzék

- ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK 2014: Az Állami Számvevőszék szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésében (Projektfüzet, 2014.), pp 5.
- BENKŐ J. - BÉRES D. - DR. BÖCZ S. - GERGELY SZ. - HEGEDŰS L. - HUZDIK K. - NÉMETH E. - SÁPI Á. - KOVÁCS P. 2013: Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról – Kutatási jelentés. Állami Számvevőszék
- BESSENYEI I. 2007: Tanulás és tanítás az információs társadalomban - Az e-learning 2.0 és a konnektivizmus. Budapest, Gondolat Kiadó - Új Mandátum

- BÉRES D. - HUZDIK K. 2012: A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. Pénzügyi Szemle, LVII. évfolyam, 2012/3. szám, pp. 322-336.
- BIEDERMANN ZS. 2012: The challenges of the regulation of the international financial system. (A nemzetközi pénzügyi rendszer szabályozásának kihívásai). In: Farkas, P., Meisel, S. and Novák, T. (szerk.): The changing world economy. (A változó világgazdaság – útkeresések, tapasztalatok és kilátások). Vol. 1: Global questions (Globális kérdések). Budapest: MTA KRTK, pp. 80–96.
- BOTOS K. - BOTOS J. - BÉRES D. – CSERNÁK J. - NÉMETH E. 2012: Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban. Pénzügyi Szemle, LVII. évfolyam, 2012/3. szám, 291-309.
- CISCO – INTEL – MICROSOFT (2009): Transforming Education: Assessment and Teaching 21st Century Skills. <http://atc21s.org>
- CRITTENDEN, S. 2002: Silicon Daydreams: Digital Pastimes of the Wired Generation, virginia.edu, 4 (2) <https://web.archive.org/web/20021123173711/http://www.itc.virginia.edu/virginia.edu/fall02/daydreams/home.html> letöltés dátuma: 2019. január 06.
- CZAKÓ Á. - HUSZ I. - SZÁNTÓ Z. 2011: Meddig nyújtózkodjunk? - A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában, Budapest: BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft.
- DUGA ZS. 2013: Tudomány és a fiatalok kapcsolata – Irodalomkutatás. PTE KTK, Pécs
- EU KIDS ONLINE II. 2011: A magyarországi kutatás eredményei. Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, Budapest
- HACK-HANDA J. - PINTÉR R. 2015: Generációs különbségek a magyar médiafogyasztásban. Információs társadalom, 15 (2), 7-17.
- IRBD, OECD, DFID, CGAP 2009: The Case for Financial Literacy in Developing Countries - Promoting Access to Finance by Empowering Consumers, Washington: The WorldBank.
- JONES, C. - CZERNIEWICZ, L. 2010: Describing or debunking? The net generation and digital natives. Journal of Computer Assisted Learning, 26 (5), 317-320.
- KHVILON, E. - PATRU, M. 2002: Information and communication technologies in teacher education: a planning guide. UNESCO
- NAGY Á. 2017: Az alfa generáció magyarországi koncepciója. Integráció és részvétel, 4/ 8 (2017/III), 52-59
- OECD 2013A: Advancing National Strategies for Financial Education - A Joint Publication by Russia's G20 Presidency and the OECD.
- OECD 2013B: Advancing National Strategies for Financial Education – Summary of the Joint Publication by Russia's G20 Presidency and the OECD
- PALFREY, J. - GASSER, U. 2008: Born digital: Understanding the first generation of digital natives. New York, New York: Basic Books.
- PAPERT, S. 1996: The Connected Family. Longstreet Publishing, Atlanta Tari A. (2011). Z generáció. Budapest, Tericum Kiadó Kft
- TARI A. 2011: Z generáció: klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani szempontok az információs korban. Budapest: Tericum

Egyéb internetes források:

PÉNZÜGYI ÉS VÁLLALKOZÓI TÉMAHÉT - <https://www.penz7.hu>

A kínai nyelv és nyelvoktatás felértékelődése Magyarországon a globális geopolitikai folyamatok tükrében

Absztrakt

Ebben az írásban a kínai nyelvoktatás magyarországi fejlődését kívánom bemutatni a geopolitikai szempontok figyelembevételével, továbbá a kínai nyelvoktatás fejlődésével párhuzamosan igyekszem röviden bemutatni a két ország közötti bilaterális kapcsolatokat fejlődését is.

A kutatás tárgya, illetve a témakör összetettsége miatt nem célozom teljes átfogó képet nyújtani a Kínát érintő legfontosabb, és legnagyobb vitákat kiváltó geopolitikai, világpolitikai, folyamatokról. Nagy vitákat generáló fontosabb kezdeményezéseket igyekszem részletesebben bemutatni, amelyek vagy meghatározóak geopolitikai szempontból, mint például az Egy Övezet Egy Út kezdeményezés– BRI –, vagy a nyelvoktatás szempontjából van kiemelt jelentőségük, mint a Konfuciusz Intézeteknek.

A kutatás eredményeként elmondható, hogy a kínai nyelv szerepe jelentősen felértékelődött az elmúlt 10-15 évben a hazai felsőoktatásban, de a megalakult kéttannyelvű általános iskola révén a közoktatásban is megjelent. Habár a kínai nyelv iránti kereslet növekedésének az egyik legfontosabb oka a kereskedelmi, politikai kapcsolatok gyors bővülésében keresendő, fontos megemlítenünk egyéb okokat is, amelyek elősegítették ezt a gyors növekedést. Ilyen tényezőként tekinthetünk a Kína köztünk él élményre, amelyet elsősorban a jelentékeny számban Magyarországon élő kínai enklávénak, és a kínai strong power fontos részét képező technológiai óriásvállalatoknak köszönhetünk. Természetesen itt sem szabad megfeledkeznünk a nyelvoktatást kínai ösztöndíjakkal, és egyéb jelentős anyagi, illetve infrastrukturális, humánpolitikai hozzájárulásokkal segítő Konfuciusz Intézetről, melyre sokan az úgynevezett kínai soft power zászlóshajójaként tekintenek.

Kulcsszavak: kínai nyelvoktatás, geopolitika, bilaterális kapcsolat, Egy övezet egy út kezdeményezés (BRI), Konfuciusz Intézetek, felsőoktatás, közoktatás, kereskedelem, Kína köztünk él, kínai enklávé, kínai soft power, kínai strong power

Bevezetés

Az alábbi munkámban azt a kérdéskört vizsgálom, hogy az elmúlt időszak globális geopolitikai változásai, illetve a magyar külpolitika hangsúlyváltozásainak következtében a kínai nyelvoktatás szerepe milyen mértékben értékelődött fel hazánkban, továbbá arra a kérdésre is keresem a választ, hogy a kínai kapcsolatok erősödése esetlegesen milyen új kulturális és civilizációs tudások ismeretét teszik lehetővé, illetve szükségessé.

A téma jelentőségét és aktualitását véleményem szerint több dolog is mutatja. A XXI. században a tudástőke egyik legfontosabb részévé az idegennyelvi tudás vált, ráadásul a hagyományos világnyelvek – angol, francia, német stb. – ismerete mellett egyre fontosabbá váltak a sokáig csak egzotikus nyelvnek tekintett keleti nyelvek is, kiváltképp a kínai nyelv.

Természetesen ez nem meglepő, hiszen a globális világkereskedelemnek köszönhetően többek között a kelet-ázsiai régió egyre több országával, így a geopolitikai szempontból is kiemelkedő fontosságú Kínával is aktív kapcsolatok alakultak ki.

Mára Kína Magyarország és több más kelet-közép-európai régiós ország számára az egyik legfontosabb kereskedelmi partnerré vált, valamint a globális geopolitikai folyamatokat szemlélve nagy magabiztossággal prognosztizálhatjuk, hogy a kapcsolatok további elmélyülése várható. Ezzel párhuzamosan a kínai nyelv felértékelődésének is szemtanúi lehetünk, amelyet ezen írásomban igyekszem részletesebben is bemutatni.

Úgy vélem, a téma különösen is aktuális a 2019-es esztendőben, hiszen Magyarország és a Kínai Népköztársaság idén ünneplik a bilaterális kapcsolatok felvételének hetvenedik évfordulóját. Ennek következtében egyre több tanulmány, illetve elemzés fog napvilágot látni ezzel a számunkra különleges, idegen, de mégis kiemelkedő fontosságú országgal és kultúrával kapcsolatban.

A kutatás módszertana

A kérdéskört a hazai, illetve részben a nemzetközi szakirodalom felhasználásával, továbbá olyan egyetemi oktatóval készített interjú alapján dolgozom fel, aki munkája során a jelenkori Kínával foglalkozik és aktívan alakítja a hazai felsőoktatási intézmények kapcsolatát kínai szereplőkkel. Fontosnak tartom a komplex kép kialakításához azt is, hogy olyan egyetemi tanulmányait végző hallgatóval is interjút készítsék, aki tanult kínai nyelvet, illetve közvetlen és releváns tapasztalata van Kínával, a kínai kultúrával kapcsolatban, hiszen jelenleg is folytat tanulmányokat kínai felsőoktatási intézményben. 2019 februárjában félig strukturált módszerrel interjút készítettem Salát Gergely sinológussal, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Kínai tanszékének tanszékvezető egyetemi docensével, továbbá Boros Gábor Péter sinológussal, a Yenching Academy of Peking University hallgatójával.³¹

Kína felértékelődése

Kína felértékelődését több egymástól eltérő tényező is befolyásolta, de véleményem szerint az egyik legfontosabb ok Kína globális világgazdaságban betöltött kulcsszerepében keresendő. Kína geopolitikai szempontból mindig is kedvező helyzetben volt. Az 1949-ben létrejövő Kínai Népköztársaság a kezdeti sikertelenségét, olyan kapitális gazdaságpolitikai hibáknak köszönheti, mint például az 1953-as szovjet típusú tervezési rendszer bevezetése, az 1958-1960 közötti „nagy ugrás” politikája, illetve az 1966-1976 közötti kulturális forradalom időszaka (IFJ. SIMON, 2001). Ennek ellenére a Mao Zedong-féle Kínának is voltak kézzelfogható sikerei, de mindezek eltörpülnek annak a szenvedésnek tükrében, amin a nép keresztülment (KISSINGER, 2014). Mindezek alapján az, hogy Kína szerepe nem értékelődött fel a globális világpolitikában és gazdaságban már jóval korábban az ún. Délkelet-ázsiai kistigrisekkel együtt – ld. Dél-Korea, Taiwan – csak a már említett kudarcos politikai intézkedések következménye.

³¹ Az interjúk időpontja és helyszíne: Salát Gergely 2019. február 18. Budapest; Boros Gábor Péter 2019. február 23. Shanghai (Kínai Népköztársaság). Az interjúk anyagai szerkesztve, a szövegbe építve kerültek felhasználásra, minden esetben jelölve az adott szövegrészhez kapcsolódó interjú alanyát.

Éppen az elmúlt hónapokban volt immáron negyven éve, hogy 1978 decemberében Deng Xiaoping a Kínai Népköztársaság vezetőjeként elindította az úgynevezett reform és nyitás politikáját, amely reformoknak az volt a lényege, hogy Deng Xiaoping elvetette a hagyományos ortodox kommunista módszereket. Úgy vélekedett, hogy olyan gazdasági reformra van szükség, amely során a nehézipar helyett a fogyasztási cikkek termelő iparágakat kell előnyben részesíteni, a mezőgazdaságot pedig nagyobb arányú gépesítéssel és a műtrágya alkalmazásával kell fejleszteni (KISSINGER, 2014). Deng szakított a korábbi egalitárius kommunista szemlélettel, és a pragmatizmus jegyében lehetővé tette a külföldi működőtőke-befektetések megjelenését a Kínai Népköztársaságban. A reformpolitika több szakaszban valósult meg, amelynek következtében Kína gazdasága teljesen átalakult. Az 1980-as években már dinamikusan gyarapodó ország fejlődése az 1989-es Tiananmen téri események és az ezt követő bezárkózóbb politika hatására az 1990-es évek elejére megtorpant. Ezt a folyamatot Deng Xiaoping 1992-es déli körútja tudta csak megtörni. Ez az út volt Deng utolsó nyilvános közszereplése, az itt megfogalmazott elvek és a reformok továbbvitele már utódjára, Jiang Zeminre maradt (KISSINGER, 2014). A Jiang Zemin féle újabb reformoknak köszönhetően Kína gazdasága ismételen dinamikus növekedésnek indult. Az egyre inkább fejlődő ország gazdasága számára különösen is fontos dátum volt 2002, amikor Kína a WTO (World Trade Organization) tagjává vált. Az addig is impozáns bővülési ütem tovább gyorsult, melynek köszönhetően a 2010-es évek legelejére megkerülhetetlen gazdasági és globális geopolitikai szereplővé vált az ország. Ez jórészt annak köszönhető, hogy Kína nominális GDP értéke a világgazdaságban a 2. legmagasabb az Amerikai Egyesült Államok (USA) mögött a maga 12,237,700.48 millió dolláros értékével.³² Abban az esetben, ha a jelenlegi gazdasági folyamatok változatlanok maradnak, a londoni székhelyű Centre for Economics and Business Research 2018-as elemzése szerint az ország 2032-re a világ legnagyobb gazdaságává fog válni, megelőzve az USA-t.

Kína, mint globális világpolitikai szereplő

Mint ismert, Kína sikeres világpolitikai integrációjának köszönhetően geopolitikai hatalma is gyors növekedésnek indult, amely mára erős konkurenciájává vált az USA-nak is úgy, hogy annak szabályait követve erősödött meg és vált globális nagyhatalommá (CSIZMADIA, 2017). Hu Jintao már 2005-ben úgy vélekedett az ENSZ közgyűlésén, hogy Kína céljait békés úton, az ENSZ keretein belül kívánja megvalósítani, illetve támogatja a világ ügyeinek a demokratizálódását. Ez Kissinger szerint nem jelent mást, minthogy az USA hatalma csökken, ami pedig egy bipoláris világrendnek az előképe lehet (KISSINGER, 2014). Kína a geopolitikai erősödését kihasználva a 2010-es évekre úgy döntött, hogy saját globális hatalmi céljait úgy kívánja elérni, hogy sem az USA-ra, sem Oroszországra nem támaszkodik. Kizárólag egyedül, békés eszközökkel, partnereivel széleskörű kooperációra törekedve kívánja elérni céljait. Ennek az elképzelésnek az egyik legfontosabb projektje a 2013-ban útnak indított One Belt, One Road Initiative, azaz az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezés (CSIZMADIA, 2017). (Legújabban ezt a kezdeményezést csak Belt and Road Initiative-nek tehát BRI-nek szokták nevezni.)

³² Adat forrása: World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. 2019

Habár a BRI kezdeményezésre Kína a hivatalos narráció szerint nem tekint geopolitikai kezdeményezésként, a valóságban nem járunk távol az igazságtól, ha ezt a kifejezést alkalmazzuk rá. Csizmadia szerint a BRI-vel Xi Jinping célja nem más, minthogy az ország világgazdasági integrációját erősítse, az exportkitettséget csökkentse, élénkítse a belső keresletet és az ipar többletkapacitását, illetve munkaerő-feleslegét más piacokon kösse le. Saját érdekszférájában, Délkelet-Ázsiában az amerikai befolyás folyamatosan erősödik, amely mára már Kína számára biztonságpolitikai kockázatot jelent. A BRI-n keresztül Xi Jinping a biztonságpolitikai manővereit képes gazdasági köntösbe csomagolva tálni partnereinek.

A BRI kezdeményezés nemzetközi fogadtatása és visszhangja viszont igencsak felemás. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint a 2019. április 25-28. között Pekingben megrendezésre kerülő második Egy Övezet, Egy Út kezdeményezés világfóruma. A rendezvényen, habár Kína mellett 36 ország állam- és kormányfője képviseltette magát (TIEZZI 2019), a világ legerősebb gazdaságait tömörítő G20 csoport államai közül csak Olaszország –Giuseppe Conte miniszterelnök – és az Orosz Föderáció – Vlagyimir Putyin elnök – képviseltette magát állam- és kormányfői szinten.³³ Az Európai Unió tagállamai közül csak 7 ország képviseltette magát a legmagasabb diplomáciai szinten, mégpedig Ausztria, Ciprus, Csehország, Görögország, Olaszország, Portugália és Magyarország. Ezek alapján elmondható, hogy az EU magállamai közül egyedül Olaszország nevezhető a BRI elkötelezett támogatójának. Az EU két legerősebb állama, Németország és Franciaország – hasonlóan az USA-hoz vagy éppen Indiához – a kezdeményezés ellenzőinek a táborát gyarapítják. Érdemes tehát megvizsgálnunk azt a kérdést, hogy ezen országok és a nyugati szakirodalom jelentős része miért ellenzi a kezdeményezést és milyen veszélyekről, problémákról ejtenek szót ezzel kapcsolatban.

Az USA ellenérdekeltsége a projekttel kapcsolatban teljesen érthető, hiszen az a Kína kezdeményezte, amely a hidegháború vége óta egypólusúnak tekinthető globális világrend és az USA hegemon szerepét leginkább veszélyeztető államnak tekinthető (BROWN, 2014). Yan Xuetong, a pekingi Tshingua University kutatója szerint már egyenesen bipoláris világrendről beszélhetünk, ugyanis az USA hegemon szerepét elvesztette és a fennálló gazdasági különbségek folyamatosan szűkülnek (YAN, 2011). Az USA számára a BRI azért is jelenthet különös veszélyt, mert bár több potenciális kihívója van Kína mellett, ezek közül csak Kína volt képes a BRI-vel az egyetlen olyan országgá válni, amelynek másfajta, az USA-tól eltérő, alternatív világrend elképzelése van (ESZTERHAI, 2019).

Lényegében elmondható, hogy a BRI kezdeményezéssel Kína egy olyan alternatív világrend alapját szeretné megteremteni, amelyben a fő pólus nem az USA, hanem az Eurázsiai kontinens, illetve természetesen Kína (ESZTERHAI, 2019).

A BRI egyes kutatók szerint lényegében egy új ázsiai Marshall-tervként is felfogható. Egyes kevésbé fejlett, szegényebb és elmaradottabb infrastruktúrával rendelkező ázsiai országok számára – ld. Pakisztán, Kambodzsa stb. – hatalmas lehetőséget jelent a kezdeményezés, ezért teljesen érthető módon támogatják is, azonban más regionális nagyhatalmi státusszal rendelkező országok, különösen India, de részben Oroszország is veszélyként tekint a BRI-re. Úgy gondolják, hogy ez a kezdeményezés csupán egy eszköz

³³ A találkozón a szintén G20 tag Indonéziát Jusuf Kalla alelnök képviselte, viszont a hivatalos kínai narráció szerint 37 ország vezetője volt jelen, amelybe Indonéziát is beleszámították (TIEZZI 2019).

Kína számára, amellyel geopolitikai és katonai erejét, illetve hatalmát növelni tudja az ázsiai kontinensen és a világban, továbbá ellenőrzése alatt tudja tartani a Dél-kínai tengert (GRIGER, 2016).

Részben az európai kritikák is Kína befolyásszerzési kísérleteként tekintenek a BRI-re. Úgy vélik, hogy Kína egyre erőteljesebb jelenléte a kelet-közép-európai régióban annak köszönhető, hogy Kína ez által szeretne minél nagyobb befolyást szerezni, illetve növelni lobbiját az Európai Unióban és tagállamaiban, különösen például Magyarországon. E kritikák szerint Kína így szeretné megosztani az Európai Uniót (MOHAN, 2018). Nem meglepő tehát az sem, hogy az Európai Unió két meghatározó politikusának a véleménye szerint – Angela Merkel német kancellár és Emmanuel Macron francia államfő – az Európai Uniót érintő egyik legfőbb kihívást a kínai befektetések jelentik. Szerintük ezek a befektetések nem szolgálják az Unió érdekeit. Sigmar Gabriel Németország korábbi SPD-s – szociáldemokrata – alkancellárja arra figyelmeztetett, hogyha az EU nem alkot mielőbb egy stratégiát a kínai előrenyomulás ellen a régióban, akkor a helyzet odáig fajulhat, hogy maga az uniós egység is veszélybe kerülhet (MOHAN, 2018).

Más európai kritikák, különösen az Európa Unió részéről arról szólnak, hogy a BRI csak egy vázlatos vízió, amelynél nem lehet tudni, hogy a résztvevő feleknek pontosan mi is a szerepe és a feladata, ráadásul azt se lehet világosan tudni, hogy mely kínai intézmények felelősek a tervezésért. Lényegében ezen indokok alapján hozta meg az Európai Unió azt a döntést, hogy nem támogatja a kezdeményezést, amíg ennyi kérdőjel látszik körülötte (ESZTERHAI, 2019). A másik felhozott bírálat azzal kapcsolatos, hogy a BRI keretében eddig megvalósult, illetve jelenleg is megvalósítási fázisban lévő projektek jelentős része finanszírozási szempontból átláthatatlan, sok esetben ellentmondanak az EU-s normáknak – pl. közbeszerzési, környezeti stb. szempontból –, ráadásul egyes európai alapelvekkel is összeférhetetlenek (ESZTERHAI, 2019).

Viszont fontos megemlítenünk azt is, hogy sem Nyugat-Európa, sem Németország nem egységes a BRI kérdésében, hiszen gazdasági szempontból több szereplő különösen is érdekelt a projektben. Példaként említhető meg Duisburg városa, amely kikötőjével a BRI egyik nagy nyertese lehetne, ugyanis itt található Európa legnagyobb folyami kikötője. Ennek köszönhetően Észak-Rajna-Vesztfália tartomány kormánya sokkal pozitívabban látja a BRI kérdését, mint maga a szövetségi kormányzat. Ráadásul olyan vezető német nagyvállalatok, mint a Siemens vagy a szövetségi tulajdonban lévő német vasutak, a Deutsche Bahn (DB) árufuvarozói üzletága, a DB Schenker is komoly hasznot remél a projekttel kapcsolatban (VANGELI, 2018).

Mivel Kínának saját szűk érdekszférájában az USA egyre erősödő nyomása miatt a geopolitikai és gazdasági befolyása is csökkenni látszott, Xi Jinping kínai elnök felismerte, hogy az országnak új kereskedelmi partnerekre van szüksége, illetve a meglévő partnereivel való viszonyt is szorosabbra kell fűznie. E felismerés közepette az európai kapcsolatok jelentősége is felértékelődött, így Kína 2012-ben létrehozta az BRI-hez szorosan kapcsolódó 16+1 kezdeményezést is. Ez egy olyan egyedülálló intézményesült kezdeményezés, amelynek Kína mellett 16 Kelet-Közép-Európai (továbbiakban KKE) állam a tagja. Mára a kezdeményezésről elmondható, hogy kiválóan szolgálja a Kína és Európa közötti kapcsolatok erősödését (VANGELI, 2018). A KKE országok Kína számára azért is lehetnek izgalmasak, mert egyfajta hátsó ajtó vagy kísérleti terepként is szolgálhatnak Kína EU-s befektetései

számára (KOC SIS ET AL. 2017). Eszterhai szerint a 16+1 kezdeményezéssel Kína célja nem más, minthogy egy olyan nemzetközi intézményt hozzon létre Kelet-Közép-Európában, amely által növelni tudja befolyását a régióban, illetve a világpolitikában (ESZTERHAI, 2017). Mivel a 16+1 kezdeményezésben hazánk egy nagyon fontos kulcsszereplő lehet, ezért ezen a ponton érdemes megvizsgálnunk azt is, hogy az elmúlt egy-két évtizedben hogyan változtak a magyar-kínai kapcsolatok.

A Kínai Népköztársaság és Magyarország közötti bilaterális kapcsolatok

A magyar-kínai bilaterális kapcsolatok nagy múltra tekintenek vissza, hiszen a Magyar Népköztársaság és a Kínai Népköztársaság már 1949. október 6-án felvette egymással a diplomáciai kapcsolatot, tehát a KNK alapításának évében, idén immáron már 70 esztendeje (MAJOROS, 2008). A két állam közötti kapcsolat Mao Zedong vezetése idején lényegében teljesen elhidegült egymástól, a pártközi kapcsolatok is megszűntek. Ebben változás csak 1981-ben következett be, amikor az MSZMP KB alosztályvezetője, Őszi István Pekingbe látogatott. Ekkor már Kínában egyre többen kezdték el tanulmányozni, illetve egyre nagyobb érdeklődés mutatkozott a magyarországi 1968-as új gazdasági mechanizmus tapasztalatai iránt. Az 1980-as évek vége a kétoldalú kapcsolatok elmélyülésének időszaka volt. Hatalmas zavart keltettek azonban az 1989-es Tiananmen téri események, amelyet egyedüli szocialista országgént Magyarország élesen bírált (FAZEKAS, 2015). Az 1990-es évek közepétől normalizálódni kezdtek a magyar-kínai kapcsolatok, amit mind Göncz Árpád államfő 1994-es, mind Kovács László külügyminiszter 1996. decemberi pekingi látogatása is jelzett. Ennek ellenére a kétoldalú kapcsolatokban az igazi áttörésre egészen 2003. augusztusáig, Medgyessy Péter, a Magyar Köztársaság miniszterelnökének pekingi látogatásáig kellett várni. Medgyessy még az év októberében államtitkári rangú biztost jelölt ki a kétoldalú kapcsolatok elmélyítése céljából. 2004 nyarán Hu Jintao, a Kínai Népköztársaság államfője Medgyessy 2003-as látogatását viszonzva Budapestre látogatott.

A Medgyessy által megkezdett politikát mind Gyurcsány Ferenc, mind Bajnai Gordon folytatta. Medgyessy 2004-től kezdve, mint hazánk utazó nagykövete továbbra is elkötelezetten dolgozott a két ország kapcsolatának az erősítésén. Fazekas (2015) szerint a kétoldalú kapcsolatok egyértelmű javulásának eredményeként a két ország kereskedelmi kapcsolata is évről évre bővült, amelynek jeleként a Hainan Airlines a MALÉV-vel együttműködve elindította közvetlen járatát Budapest és Peking között. 2007-2008 folyamán Magyar Gazdasági és Kulturális Évad elnevezéssel hazánkat bemutató rendezvényekre került sor nyolc kínai nagyvárosban. A gazdasági sikerek jeleként a kínai technológiai óriás Huawei is Budapesten nyitotta meg regionális központját. A 2008-as pekingi olimpiai játékok idején Gyurcsány Ferenc miniszterelnök pedig kétoldalú tárgyalásokat folytatott Wen Jiabao kínai miniszterelnökkel.

Mind Boros Gábor Péter, mind Salát Gergely³⁴ kiemelte, hogy Európa és így Magyarország számára is a 2008-as gazdasági világválságot követően vált Kína igazán érdekessé. Mint ismeretes, a kapitalista világ a gazdasági világválság során lényegében teljesen elbizonytalanodott. Sokszerűen érte országait, hogy gazdaságuk egyik napról a másikra összeomlott, míg Kínát gyakorlatilag egyáltalán nem érintette a válság, csupán a GDP

³⁴ A tanulmány elkészítése során folytatott interjúk korábban bemutatott alanyai

növekedési üteme csökkent némiképp. Kínára egy alternatív világgazdasági pólusként kezdtünk tekinteni, akivel minél erőteljesebb kapcsolatokra kell törekedni. A 2008-as válság idején Kína képes volt erőt sugározni, ráadásul különösen érdekessé vált a világ számára azáltal is, hogy a nyugati demokratikus berendezkedéssel szemben másfajta, de mégis jól működő politikai és gazdasági alternatívát volt képes felmutatni.

A 2010-ben megalakuló második Orbán kormány a Kínával való kapcsolatokat ott folytatta, ahol elődei abbahagyták. Habár a magyar politikában egyre ritkább jelenség az egyetértés, Kína ügyében azt lehet mondani, hogy politikai konszenzus alakult ki a két székértábor között. Egyöntetűvé vált a politikai vélekedés arról, hogy Kína nagyon fontos szereplő, ezért Magyarországnak gazdasági érdeke fűződik ahhoz, hogy a két ország közötti kapcsolatok minél jobbak legyenek.

A két ország kapcsolata szintet lépett 2010 után, hiszen Orbán Viktor meghívást kapott a Shanghai vilákiállítás zárkörű fogadására, amely fogadáson csak kevés állam- és kormányfő vehetett részt, Wen Jiabao, a Kínai Népköztársaság akkori miniszterelnöke, pedig Orbán meghívására 2011 nyarán Budapestre látogatott. 2012-ben Li Keqiang, Kína akkor még jövőbeli miniszterelnöke is Budapestre látogatott, és szintén ebben az évben Varsóban létrejött a 16+1 együttműködés Kína és 16 KKE ország között. Természetesen a látványosan jó kínai-magyar politikai kapcsolatokat a magyar részről is egy Kína számára különösen fontos gesztus értékű dokumentum megerősítése előzte meg. Orbán 2010-ben megerősítette azt a 2000-ben Martonyi János és Tang Jiaxuan külügyminiszterek által ellenjegyzett diplomáciai dokumentumot, amelyben Magyarország ismételten elkötelezi magát az „egy Kína” politika mellett, megerősítve, hogy Magyarország elkötelezett Kína területi szuverenitása mellett és Tajvant Kína elidegeníthetetlen részeként fogadja el (MATURA 2012). A kínai fél részéről az is különös szimpátiát váltott ki a magyar miniszterelnök felé, hogy 2010-ben hivatalosan nem találkozott a Budapestre látogató Dalai Lámával.

2014-ben Martonyi János külügyminisztert a fiatalabb és pragmatikusabb Szijjártó Péter váltotta a külügyi adminisztráció élén. Magának a minisztériumnak az elnevezése is jelzésértékűnek számít, hiszen innentől kezdve Külgazdasági és Külügyminisztériumnak hívják a külügyi tárcát. A magyar diplomácia számára a külgazdasági kapcsolatok kimondva is legalább olyan fontos prioritást jelentenek ettől kezdve, mint a hagyományos politika és diplomáciai kapcsolatok. Talán ennek is köszönhetően Kína és Magyarország kapcsolata Szijjártó vezetésével tovább erősödött. Kiderült, hogy hazánkra kulcsszerep hárulhat a 16+1 együttműködésben az országa KKE régió déli részén betöltött központi helyzetének köszönhetően, hiszen a kínai tulajdonban lévő pireuszi kikötőből Macedónián, Szerbián és Magyarországon át vezet az áru útja Nyugat-, illetve Észak-Európa irányába. Ebből adódóan geopolitikai helyzetét kihasználva a kínai áruk regionális elosztóközpontjává válhat az ország (ESZTERHAI, 2016), ráadásul a 16+1 együttműködésen keresztül egy Európán kívülről kiinduló intézményesített fejlesztési rendszer hatása is megjelenhet. Ez az uniós forrásokra építő hazai fejlesztéspolitika számára is jelentős lehetőségeket hordozhat (KOC SIS ET AL. 2017).

Magyarország az elmúlt években több Kína számára fontos kérdésben úttörő szerepet vitt egész Európában, vagy a szűkebb régiójában. Többek közt Magyarország volt az első ország

Európában, amely kormányközi szerződést kötött a BRI támogatásáról, illetve létrehozta a KKE régióban az első RMB³⁵ klíringházat stb. (CHEN 2018).

Talán ezeknek a lépéseknek is köszönhető az, hogy lényegében Orbán Viktor második ciklusától kezdve évről-évre magas szintű politikai és diplomáciai találkozókra kerül sor a két ország vezetése között. 2017 ebből a sorból is kiemelkedett, hiszen a tárgyalat év májusában Orbán Viktor Pekingben találkozott Xi Jinping államfővel és Li Keqiang miniszterelnökkel, majd még ezen év novemberében Li Keqiang, a Kínai Népköztársaság miniszterelnöke három napos hivatalos látogatást tett Budapesten, ahol megrendezték a 16+1 együttműködés csúcstalálkozóját. Ezen az együttműködésben résztvevő országok kormányfői vettek részt, kivéve Albániát és Romániát, akik csak kormányfő-helyettesi szinten képviseltették országukat (ESZTERHAI, 2018).

A gazdasági-politikai kapcsolatokon túl a két ország együttműködése más szinteken is rengeteget javult. Elég csak arra gondolni, hogy az Magyar Nemzeti Bank és a Bank of China szakemberei között is rendszeressé váltak a találkozók, vagy említhetjük a két ország meghatározó felsőoktatási intézményei, a Budapesti Corvinus Egyetem és a Fudan Egyetem között létrejövő közös MBA mesterképzést is. Végül, de nem utolsósorban, 2019 júniusától már nem csak Pekingbe, hanem a China Eastern Airlines jóvoltából Shanghaiba is el lehet jutni közvetlenül a magyar főváros repülőtéréről, ráadásul a kínai vasúti infrastruktúrafejlesztő óriás, a CRRC komoly érdeklődést mutat a budapesti Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtérre tervezett gyorsvasút építése iránt.

Összességében tehát nem lehet túlzónak nevezni Szijjártó Péter azon kijelentését, amit 2018 novemberében Shanghaiban az első Kínai Nemzetközi Import Expón (CIIE) mondott, miszerint: „Magyarország és Kína kapcsolatai a történelem során soha nem voltak olyan jók, mint jelenleg”³⁶

Kínai nyelv felértékelődése hazánkban

Kínai nyelv alatt a Kínai Népköztársaság lakosságának több mint 90 %-át kitevő han nemzetiség nyelvét, az úgynevezett hanyut értjük (SALÁT, 2009). A hanyu a Kínai Népköztársaság hivatalos nyelve. A kínai statisztikai hivatal adatai szerint 2017-ben az ország lakossága 1.390.080.000 fő volt.³⁷

Természetesen a kínai nyelvnek is rendkívül sok nyelvjárása van. Egy pekingi, illetve egy kantoni – Guangzhou – ember, ha a saját nyelvjárását beszéli, annyira se érti meg a másikat, mintha éppen Európában egy olasz, francia, vagy román ember a saját anyanyelvén kommunikálna a másikkal. Azt mondhatjuk, hogy a kínai nyelvjárások között akkora különbségek vannak – vagy talán nagyobbak is –, mint Európában az újlatin, vagy éppen a germán nyelvcsaládba tartozó nyelvek között. Az, hogy a kínaiak meg tudják érteni egymást, annak köszönhető, hogy az írott nyelv nagyjából azonos, mivel azonos írásjeleket használnak szerte az országban. A köznyelv által csak mandarinnak nevezett, északi nyelvjárást beszéli a népesség kb. 70%-a (SALÁT, 2009).

³⁵ Reminbi-Kína hivatalos nemzeti valutája

³⁶ MTI-Origo 2018 <http://aktiv.origo.hu/gazdasag/20181106-szijjarto-sanghajban-a-magyarkinai-kapcsolatok-soha-nem-voltak-olyan-jok-mint-ma.html>

³⁷ National Bureau of Statistics of China-China Statistical Yearbook 2018

A magyarországi kínai nyelvoktatás rendkívül nagy múltra tekint vissza, hiszen az első képzés 1923-ban indult meg az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Ennek ellenére arra, hogy a kínai nyelv oktatása ne egy különleges egzotikumnak számítson, egészen a 2000-es évek közepéig kellett várni. Még az 1990-es években is az ország egyetlen kínai szakán, az ELTE-n is mindösszesen néhány tucat hallgató tanult kínai nyelvet. A kínai szak nem is tudott minden évben elindulni érdeklődés hiányában. Az 1990-es években más felsőoktatási intézményekben is, a Külkereskedelmi Főiskolán, illetve az éppen akkor alapuló Buddhista főiskolán 1-2 érdeklődő már tanult kínai nyelvet, azonban egy részük nem fejezte be a tanulmányait. Salát Gergely (2019) elmondása szerint viszont a lemorzsolódási arány jóval alacsonyabb volt, mint manapság.

A kínai nyelv szerepe a 2000-es évek legelején kezdett el hazánkban felértékelődni. Salát véleménye szerint a tömegesedéshez, habár más tényező is hozzájárult, fontos megemlíteni a Bolognai-rendszer 2006-os bevezetését. Ennek köszönhetően lényegében az összes egyetemi képzést és struktúrát teljesen át kellett alakítani, így az idegen nyelvek és a kínai nyelvi képzést is. A Bolognai-rendszer által létrehozott BA (Bachelor – alapképzés) és MA (Master – mesterképzés), illetve major és minor képzés a másodlagos preferenciák kibontakozására is lehetőséget biztosított, így egy képzés elkezdése nem jelentett olyan hosszú távú elköteleződést egy tudományterület mellett, mint a korábbi osztatlan képzésben. Arra is lehetőséget adott, hogy egy kínai nyelvi BA után a hallgató akár egy másik tudományterület – például politikatudomány – képzési területéhez kapcsolódó szakon szerezzen mester fokozatot. Véleményem szerint a kínai nyelv tömegesedését az is segítette, hogy az ELTE Bölcsészettudományi Karán a BA képzések során minden hallgatónak kötelező minor szakpárt is választania.

A következő fordulat a kínai nyelv felértékelődésében a 2010-es évek elején volt tapasztalható. Salát elmondása szerint az ország két kínai szakán (mivel az ELTE mellett a Pázmány Péter Katolikus Egyetem is elindította a képzését), minnnyal együtt körülbelül 120 fő kezd meg minden évben a kínai nyelvi tanulmányokat – az ELTE-n 70-80 fő, a PPKE-n átlagosan 40 fő –, viszont nagyon magas, akár 30-40%-os lemorzsolódási aránnyal lehet számolni az első év végén. Ráadásul már nem csak egyetemen lehetséges a kínai nyelv tanulása, hiszen Magyarországon, a régióban először, 2006-ban megnyílt az ELTE Konfuciusz Intézete, amely által az eddiginél sokkal szélesebb körben, még vidéken is lehetségessé vált a kínai nyelv tanulása. A Konfuciusz Intézetekről a tanulmányom későbbi részében részletesebben is szólni fogok.

Fontos megemlítenünk azt is, hogy Európában máig egyedülálló módon az állami iskolarendszer részeként Újpalotán 2004. szeptember 2-án létrejött a Magyar-Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola. Az iskola alapításáról még Medgyessy Péter miniszterelnök állapodott meg Pekingben, 2003-ban. Az Oktatási Minisztérium 2004-ben az alábbiakkal indokolta az iskolaalapítás fontosságát: *„Az intézmény egyrészt a hosszú távú kínai-magyar partnerséget szimbolizálja, és azt üzeni a nemzetközi gazdaság szereplői számára, hogy Magyarország üdvözli a kínai, és általában a külföldi befektetőket. Másfelől a minisztérium a magyar gyerekeknek az iskola megalapításával annak lehetőségét kívánta megteremteni, hogy a világ többi jelentős nyelvén túl, a kínai nyelv tandíjmentesen, iskolai keretek közt is tanulható legyen. A kínai gyermekek számára az iskola az alapítók szándéka szerint az integráció elősegítésének és az OMSZI Intézményfenntartó Kht. kettős identitás kialakításának*

ígéretét hordozza, amelynek fő eszköze a magyar, mint idegen nyelv (MID) és a kínai nyelv, valamint a kínai történelem és kultúra intenzív iskolai keretben történő tanítása. A negyedik szempont volt az a pedagógiai igény, hogy a nevelői tevékenységben kiemelkedő szerepet kapjon a kultúrák közötti párbeszéd előmozdításának, a kulturális másság megértésének és elfogadásának képessége” (ÁGOSTON 2009 PP. 14-15).

Salát szerint az iskola mára a magyar-kínai kapcsolatok egyik szimbólumává vált. Míg 2004-ben az ide járó diákok 90% kínai volt, mára ez az arány pont a fordítottjává változott, így az iskola nagyban hozzájárul ahhoz, hogy az érdeklődő magyar diákok már igen fiatal korban megismerkedjenek a kínai nyelvvel és kultúrával.

A kínai nyelv felértékelődéséhez vezető okok

Mint ahogy az alábbiakban ismertetett számok is mutatják, az elmúlt 20 évben lényegében a sokszorosára növekedett azoknak a száma, akik kínai nyelvet tanulnak hazánkban. Mindez a változás összhangban van azzal a folyamattal, ahogyan a magyar-kínai gazdasági és politikai kapcsolatok fejlődtek. Ám nem csak a politikai, hanem a kereskedelmi kapcsolatok is dinamikusán változtak az elmúlt bő két évtizedben. Mivel a kínai import mértéke 2003-hoz viszonyítva a 2010-es évek közepére több, mint az ötszörösére növekedett, az értéke mára eléri az 1300 milliárd Ft-os értéket és a magyar export is szép fejlődésen ment keresztül, hiszen a 2003-as értékekhez képest több mint a tízszeresére növekedett, azonban értéke továbbra sem éri el az import értékének harmadát (SZUNOMÁR 2015).

Ennek ellenére Kína szerepének és a kínai nyelvnek a felértékelődése véleményem szerint nagyrészt annak köszönhető, hogy Kína a mindennapok részévé vált. Mindezt mi sem bizonyítja jobban, hogy míg az 1990-es években a magyar sajtóban akár hetek telhettek el úgy, hogy egyetlen cikk vagy rádió, illetve televízió műsor sem foglalkozott Kínával, mára ez teljesen elképzelhetetlen. Ma nem telik el nap úgy, hogy az átlag magyar hírfogyasztó ne találkozzon valamelyik online hírportálon vagy akár a hagyományos médiában egy Kínával foglalkozó cikkel, híradással. Habár a magyar sajtóban megjelenő információk Kínáról sokszor egyoldalú, hamis és negatív képet festenek le – ennek okáról még a későbbiekben írni fogok – hasonlóan a legtöbb angolszász médiatermékhez, azt is tudhatjuk a politika világából, hogy a rossz sajtó is sajtó, és még mindig sokkal jobb, mint a hallgatás. (Mára a Kínában történő események, vagy Kínát érintő témák – mint például az ujjurok helyzete, a társadalmi kreditrendszer, a technológiai fejlődés stb. – baráti társaságok, családok beszélgetésének egyik gyakori témájává vált.)

Ezek mellett Kína és a kínai márkák is a mindennapjaink részévé váltak. A 2000-es években egyetlen egy kínai márkával nem lehetett találkozni a boltok polcain, manapság azonban lassan nincs olyan magyar háztartás, amelyik ne használná valamelyik kínai technológiai cég termékét. Magyarország és Nyugat-Európa először a 2000-es évek közepén a Lenovo márkanévet ismerte meg, majd ezt követően a 2010-es években elterjedtek a fogyasztói elektronikai cikkeket gyártó márkák (Huawei, ZTE, Xiaomi, Haier stb.), amely cégek pontosan a nemzetközi szakértők által emlegetett kínai strong power, illetve a Xi Jinping, által meghirdetett Made in China 2025 stratégia kedvezményezettjei közé tartoznak.

Az említett stratégia a kínai brandek technológiai fejlesztéseit, illetve export lehetőségeit kívánja tovább bővíteni (NAKAZAWA, 2018). Ezek a vállalatok azt akarják tükrözni a világban

és természetesen Kínában is, hogy Kína erős és befolyásos tud lenni (GIRARD, 2018). Ezt a célkitűzést méltán bizonyítja a pekingi Nemzeti Múzeum egyik legújabb kínaiaknak szánt propaganda kiállítása is. Érdekes adalék, hogy bár az egész múzeum kétnyelvű, pont ez a kiállítási rész nem. A tárlaton éppen ezeknek a technológiai cégeknek a termékeivel igyekeznek bemutatni azt, hogy az ország milyen erős, s mi mindent képes immár önállóan előállítani, illetve, hogy minden nagy nyugati technológiai terméknek (a repülőgépektől kezdve a robottechnológián át, egészen a hétköznapi háztartási gépek világáig) már elérhető egy kínai alternatívája is.

A „Kína köztünk él, és köztünk van” élményhez természetesen a hazánkban élő kínai kolónia is nagyban hozzájárul, amelynek szerepét a kínai nyelv felértékelődésében mind Salát, mind Boros külön hangsúlyozta.

A kínai kolónia Magyarországon

Ahhoz, hogy Kína a mindennapjaink részévé vált, nagyban hozzájárul a hazánkban élő kínai közösség. Közép-Európában, és így hazánkban is a kínai kolónia jelenléte nem tekinthet vissza jelentős múltra. Nagy számban az első kínaiak az 1989-es Tiananmen téri mézszárlás után érkeztek hazánkba. A migrációt egy 1988-as kormányközi szerződés segítette, amely értelmében a Magyar Népköztársaság és a Kínai Népköztársaság között fennálló vízumkényszer kölcsönösen eltörlésre került. A Tiananmen téri események után Kínában a kereskedelemmel foglalkozók jelentős része attól tartott, hogy a Deng Xiaoping által útnak indított reformfolyamatok meg fognak akadni, és saját, illetve családjuk boldogulását látták veszélyben. Ennek következtében a vízummentesen felkereshető országok iránti érdeklődés nagyban megnövekedett (POLONYI, 2006). Az 1992-es vízumkényszer visszaállításáig – a magyar külügyi adminisztráció ezen lépése ekkor már elkerülhetetlen volt – több tízezer kínai kereskedő érkezett Magyarországra. Polonyi (2006) szerint ebben az időszakban a hazánkban élő kínaiak száma a 40 ezer főt is meghaladta. Salát Gergely véleménye is ezt támasztja alá. Szerinte ekkor a kolónia létszáma csak nagyon nehezen volt megbecsülhető, többek között ezért is kaphattak szárnyra olyan teljesen irreális becslések, hogy több százezer kínai él hazánkban. A realistább becslések körülbelül 50.000 főről szóltak. Azt is ki kell emelni, hogy a magyar társadalomra a kínai közösség megjelenése sokszerű hatással volt, ugyanis korábban nem igazán volt arra példa, hogy az európai kultúrától teljesen eltérő, egy különleges nyelvet beszélő közösség megjelent és letelepedett a környezetükben.

A kínai közösség nagyon gyorsan jelentős szeletet hasított ki magának a magyar kereskedelemből. Sík Endre 1997-es felmérése szerint a tízezer főnél nagyobb városok fogyasztási cikk piacain a kereskedők 47%-a volt kínai, míg egy szintén 1997-es felmérés szerint a fővárosi családok közel ötöde vásárolt kínai piacokon (NYÍRI 2001). A kínai kereskedők számára a fénykort tehát a 90-es évek jelentették. A fogyasztási cikkek piacán szerepük csak akkor kezdett csökkenni, amikor az 1990-es évek végén megjelentek a köztudottan rendkívül nyomott árakkal dolgozó angol, francia és belga tulajdonú hipermarketek. Mivel ennek hatására Magyarországon piaci lehetőségük csökkent, többen a környező régiós országokban próbáltak szerencsét, míg másik részük az egyre kecsegtőbb gazdasági számokat mutató és egyre jobb életszínvonalat biztosító anyaországba költözött vissza. Ennek következtében a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2001-re a

hazánkban élő kínai állampolgárok száma rekord alacsony szintre, 3269 főre csökkent.³⁸ Habár a KSH adatait sokszor csak tájékoztató jellegűnek lehet tekinteni, Salát Gergely szerint is jelentősen csökkent a kínai közösség létszáma a 2000-es évekre, s így nagyjából 10 000 fős szinten stabilizálódott. Ezzel szemben 2011-2012-től az állampolgársági kötvény programnak köszönhetően a hazánkban élő kínai kolónia népessége majdnem megduplázódott, és mára körülbelül 19 000 kínai élhet az ország területén. A hazánkban élő kínai közösség nagyban Budapestre koncentrálódik, hiszen a kínaiak több mint 80 százaléka a fővárosban él. Ezen belül is kiemelkedően nagy azokban a kerületekben a létszámuk, ahol valamilyen kínai kereskedelmi központ található. Ez alapján a legnagyobb kínai közösségek Budapest VIII., X., XIII., XIV., XV., és XVIII. kerületeiben élnek.

Természetesen érdemes megvizsgálni azt a kérdést is, hogy a kínai kolónia integrációja megtörtént-e, illetve a többségi társadalom hogyan viszonyul a kínaiakhoz. A magyar társadalomtudományos vizsgálatok szerint (például Örkény Antal, és Székelyi Mária 2009-es vizsgálatai alapján) a kínai közösség integrációja alapvetően sikertelen, és a közösség egy úgynevezett transznacionális vagy szegregált típusú migrációs stratégiával rendelkezik (GUO 2010). A sikertelen integrációnak több oka is lehet. Az egyik Nyíri Pál (2001) szerint az, hogy sem a magyar közösség nem akarta integrálni a kínaiakat, illetve a kínaiak sem akartak igazán integrálódni a többségi magyar társadalomba. Az integráció során nehézséget jelent az is, hogy a kínaiak jellemzően zártabb közösségekben élnek, nyelvtudásuk sok esetben igen gyenge (habár a fiatalabb generációé, akik a magyar oktatási rendszerben tanultak, már alapvetően jónak nevezhető) és nagyon erős kapcsolatot ápolnak még mindig az anyaországgal. A magyar állampolgárság (ami véleményem szerint egy további integráló faktor lehet) nagyon ritka közöttük, hiszen a Kínai Népköztársaság Állampolgársági Törvényének 3. cikke azt kimondja, hogy a Kínai Népköztársaság nem ismeri el a kettős állampolgárság intézményét. A Magyarországon élő kínai közösség számára a magyar állampolgárság egyszerűen nem vonzó, hiszen így elveszítenék a kínai állampolgárságukat. Guo Xiaojing véleménye viszont árnyalja a magyar kutatók, és különösen Nyíri véleményét. Guo szerint azért nem sikeres a kínaiak integrációja, mivel abban a gazdasági térben, ahol ők élnek, egyáltalán nincs szükségük arra, hogy integrálódjanak. Egyetlen versenyelőnyük a szorgalmukból és a hagyományos kínai kapcsolati hálójukból fakad. Ráadásul Guo szerint már az is egyfajta integrálódást jelent a többségi társadalomba, hogy az itt élő kínai közösségek átvettek több magyar társadalmi szokást. Erre példaként szolgálhatnak, hogy alkalmazkodtak a lassabb életritmushoz, komolyabban veszik a szabadságot, az ünnepeket, többet utaznak, ráadásul még inkább fontossá vált számukra az is hogy gyermekeik minőségi oktatást kapjanak (GUO, 2010).

A TÁRKI vizsgálata alapján Magyarországon az idegenellenség, a xenofóbia 2016-ra minden eddiginél magasabb szintet ért el. A 2000-es évek végén mért 30%-os érték 2016-ra elérte már az 53%-ot (SÍK 2016). Ennek ellenére saját tapasztalataim, és a TÁRKI kutatási eredményei alapján is azt mondhatjuk, hogy a hazai kínai közösség társadalmi elfogadottsága jóval kedvezőbb, mint egyéb más közösségeké (például arab vagy afrikai közösségeké, vagy akár cigánységénál is). A kutatási eredmények szerint a megkérdezettek közel 60%-a el tudná fogadni, ha szomszédja vagy kollégája kínai lenne. Összehasonlításképp ez a romákra

³⁸ KSH 2019 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wvvn001a.html?down=133

vonatkozóan mindösszesen 37% (SIMONOVICS-SZALAI, 2013). Véleményem szerint ez a kedvezőbb kép azért alakulhatott ki, mert a magyar társadalomban alapvetően a kínaiakról egy olyan elképzelés él (nem is alaptalanul), hogy rendkívül szorgalmasak és munkacentrikusak. Ezen véleményemet igazolja a Bradean-Ebinger Nelu és Kulcsár Szabina által 2015-2016-ban készített kutatás is. A megkérdezett magyaroknak a kínai emberekről olyan állítások jutottak legfőképp az eszükbe, mint hogy szorgalmasak, jókedvűek, barátságosak, jó munkaerők, aktívak stb. Lényegében negatív gondolat nem jutott a megkérdezettek eszébe. (Kivéve a törtető megnevezést, amellyel a megkérdezettek 40% tudott azonosulni) (BRADEAN EBINGER-KULCSÁR 2017).

Fontos azt is kiemelni, hogy a fiatalabb korosztályokban a kínaiakról alkotott kép is egyre pozitívabb. Salát szerint ez annak is köszönhető, hogy egyre több fiatalnak közvetlen tapasztalata, kapcsolata is van kínaiakkal. Lassan alig-alig van olyan általános iskolai vagy gimnáziumi évfolyam Budapesten, ahol ne lenne legalább 1-2 kínai származású diák. Ennek köszönhetően – habár nem is teljes mértékben – de alapvetően csökkentek a kínaiakkal kapcsolatos előítéletek.

A kínaiul tanulók motivációi- a geopolitikai folyamatok tükrében

Érdemes megvizsgálni azt a kérdést is, hogy az egyéni motivációk a nyelvtanulással kapcsolatban hogyan változtak az elmúlt években azáltal, hogy Kína globális geopolitikai nagyhatalommá vált. Salát Gergely szerint, akik még az 1990-es években kínai szakra jártak, azok alapvetően azért kezdték el tanulmányaikat, mert érdeklődtek a kínai kultúra iránt, illetve egyéni motivációs okaik voltak. Ilyen lehetett, hogy az egyénnek volt kínai szerelme, vagy éppen egyéb családi motivációs ok, mint például Salátnál, akinek az édesanyja sinológusként Magyarország pekingi nagykövete lett, így ő már gyermekkorának egy részét is Pekingben töltötte. Salát szerint azonban egy valami biztosan közös volt az összes hallgatóban, mégpedig az, hogy egyik sem azért kezdte el kínai tanulmányait, mert úgy gondolta, hogy ez a jövő nagy üzleti lehetősége, a biztos megélhetés forrása. Pontosan ez a motivációs háttér az, ami Salát szerint átalakult a mai diákok esetében. Szerinte legtöbben (habár nyilván a kulturális érdeklődés is megjelenik) napjainkban azért kezdenek el kínaiul tanulni, mert úgy látják, hogy a biztos megélhetést és jövőt a kínai nyelvtudás, a kínai kultúra ismerete jelenti. Mindez az elképzelés anélkül nem létezhetne, hogy alapvetően a magyar közgondolkodás és közbeszéd Kínára, mint a jövő, illetve sok esetben már a jelen nagyhatalmaként és a lehetőségek országaként tekint (nem alaptalanul). Az egyéni motivációk ezen irányú változását teljesen alátámasztják korábbi beszélgetéseim kínaiul tanuló hallgatókkal, illetve Boros Gábor Péterrel készített interjúm is. Boros – aki 2012-ben kezdte el a kínai nyelv BA szakot az ELTE-n – úgy fogalmazott, hogy habár egyrészt rendkívül érdekelt a kelet, a kínai kultúra és filozófia, mégsem ezért választotta a nyelvi képzést, hanem mert 2012-ben már világosan látszott, hogy Kína előretör és a kínai nyelv ismerete egyre fontosabbá és hasznosabbá válik, tehát a későbbiekben megélhetési lehetőséget biztosíthat. Többek között az is komoly ösztönző erőként hatott számára, hogy kínai nyelvet tanulva reális esély nyílt arra, hogy tanulmányait 1-2 szemeszter erejéig részképzés keretében Kínában folytathassa. Salát elmondása szerint is fontos motivációs tényező lehet ez, így már évek óta ezzel igyekszik a kínai képzést promotálni az érdeklődő diákok körében.

A Konfuciusz intézet szerepe a nyelvoktatásban

Fontos megvizsgálni a kínai nyelvoktatás szempontjából a Konfuciusz Intézetet szerepét is. A Konfuciusz Intézetek hálózatát a Kínai Népköztársaság kormánya a Kínai Nyelvoktatási Tanács (HANBAN) közreműködésével 2004-ben indította el, először Szöulban. A Konfuciusz Intézetekkel saját bevallása szerint Kína célja az, hogy nyelvtanfolyamok, kulturális programok szervezésével, könyvek és tananyagok kiadásával népszerűsítse a kínai nyelvet és kultúrát. A Konfuciusz Intézetek alapításakor Kína mintaként tekintett olyan, már évtizedes hagyományokkal rendelkező és rendkívül jól működő európai államok kulturális intézeteire, mint a Goethe Institut, a Francia Intézet vagy az Olasz Intézet. Magyarországon két évvel később, 2006-ban az ELTE és a Pekingi Idegen Nyelvi Egyetem közreműködésével alakult meg a non-profit módon működő ELTE Konfuciusz Intézet, mint Kína hivatalos nemzeti intézménye hazánkban. Arról, hogy a Konfuciusz Intézetekkel a valóságban mi is lehet a célja a kínai vezetésnek, a nemzetközi szakirodalomban elég erőteljes képet láthatunk. A Konfuciusz Intézeteket az úgynevezett puha erő, tehát a chinese soft power részének tekintik, sőt egyenesen a Kínai Népköztársaság trójai falovaként tekintenek rá (PARADISE, 2009). (A későbbiekben a folyamatra a szakirodalomban is általánosan elterjedt soft power kifejezést használok, mivel véleményem szerint sokkal inkább kifejező, mint magyar fordítása.)

A Soft Power kifejezést Joseph S. Nye amerikai kutató alkotta meg. A fogalom lényegét abban a képességben jelölte meg, hogy kényszerítés vagy megvásárlás helyett vonzáson keresztül érvük el, amit akarunk. Ez a vonzás egy ország kultúrájából, illetve akár politikai eszméiből is eredhet. A fogalom gyakorlatilag befolyásolást jelent, illetve azt, hogy a célba vett állam, társadalom ugyanazt akarja, mint mi. Szerinte a soft power a mézesmadzag alkalmazásán át a kooptálásig terjed, amikor a „célba vett” már nem csupán fenyegetett vagy meggyőzött, hanem szinte azonosul az elérni kívánt dologgal, támogatja azt, mert úgy érzi, hogy osztozik az értékeiben, céljaiban (JORDÁN, 2010).

Nye az utóbbi időben viszont a soft power gondolatot és a soft power legfőképp pozitív fogalomként használja, ami értelmezésében kölcsönös megértést és bizalomépítést jelent. Ezzel szemben a Christopher Walker és Jessica Ludwig a Konfuciusz Intézetekkel és Kínával kapcsolatban az általuk megalkotott sharp power fogalmat kezdte el alkalmazni. A Sharp power véleményük szerint kifejezetten a meggyőzésre irányul, és szerintük Kína célja az, hogy a célországok politikai és információs környezetében apró repedéseket tudjanak létrehozni, amelyeken keresztül világpolitikai céljaikat könnyebben elérhetik (NYE 2018) A Konfuciusz Intézetekkel kapcsolatos ezen vélekedés különösen Ausztráliában igen népszerű.

Paradise (2009) ezzel szemben azt emeli ki, hogy többek között azzal, hogy Kína támogatja a kínai nyelv oktatását világszerte és törekszik arra, hogy minél több ember ismerje meg a kínai kultúrát, az a valódi célja, hogy szíveket és agyakat nyerjen meg politikai céljainak elérése érdekében. Ezzel a gondolattal részben legalábbis Jordán (2010) is azonosulni tud, hiszen szerinte a kínai soft power legfontosabb és legsikeresebb eleme a több ezer éves kínai kultúra terjesztése önmaga. Enyhébb vélekedések szerint is a Konfuciusz Intézetekkel, illetve a soft powerrel Kína célja nem más, mint egy olyan kedvezőbb nemzetközi kép kialakítása az országról, amelyben csökken a félelem a kínai „fenyegetéssel” kapcsolatban, mindez pedig megalapoz egy olyan kedvezőbb légkört, amelyben Kína fenntarthatóan képes tovább fejlődni (LO - PAN 2014).

Mindenesetre azt biztosan láthatjuk, hogy a kínai kormányzat különös figyelmet fordít a Konfuciusz Intézetek hálózatára, és nem sajnál jelentős tőkét is bevonni ezen projektjébe. A működés első 4 évében, 2007 végéig több mint 26 millió dollárt investált a projektbe (PARADISE 2009). A Hanban 2012-es jelentése szerint, a Konfuciusz Intézeteken keresztül a 2012-es év végéig 655 000 regisztrált diák tanult náluk, világszerte 108 különböző országban, több mint 34 000 nyelvi osztályt indítottak, több mint 16 000 kulturális rendezvényt szerveztek, amelyen összesen 9.5 millióan vettek részt (LO - PAN 2014).

Salát Gergely³⁹ szerint kezdetekben maga a kínai fél se igazán tudta, hogy mit akar pontosan csinálni, csak azt tudták, hogy az ország gazdasági és katonai hatalmához képest Kína soft powerje túlságosan gyenge, amin változtatni kell. Véleménye szerint Magyarországon az Intézet sikeressége felemásnak tekinthető, mivel ami igazi eredménynek tekinthető az az, hogy a Konfuciusz Intézet támogatásával és anyanyelvi tanárai által országszerte több mint tíz nívósabb középiskolában elindult a kínai nyelv oktatása. Ennek köszönhetően a kínai nyelv érettségi tantárggyá vált. Habár rendszeresen indítanak kedvező áron nyelvtanfolyamokat már a vidéki nagyvárosokban is, ezek sikeressége egyelőre kétséges, ugyanis olyan mértékű a lemorzsolódás, hogy maximum 1-2 „külsős” ember van mindösszesen, aki hosszú évek alatt annyi modulon keresztülmegy, hogy megtanulja magát a nyelvet. Salát szerint a Konfuciusz Intézetek által szervezett kulturális programok hatékonysága is igencsak korlátozott, hiszen általában olyan emberek mennek el a programjaikra, akik már eleve érdeklődnek Kína és a kínai kultúra iránt. Rendezvényeiknek igen hamar kialakult az a 100-200 fős törzsközönsége Budapesten, akik minden eseményen jelen vannak, és jól érzik magukat, viszont az „utca emberét”, vagy azokat, akiknek esetleg valamilyen oknál fogva előítéleteik lennének Kínával szemben, továbbra sem sikerült megszólítaniuk. A vidéki városokban viszont talán sikeresebbek ebből a szempontból a rendezvények, hiszen rendszeresen beszámolnak róluk a megyei/helyi sajtótermékekben, így a helyi törzsközönségen túl néha mások is ellátogatnak ezekre az eseményekre. Salát szerint viszont azok a nemzetközi vádak – különösen az USA-ból –, amelyek arról szólnak, hogy a Konfuciusz Intézetek a Kínai Népköztársaság hírszerző kirendeltségeiként működnek világszerte, azok egyszerűen túlzóak és egyáltalán nem látja őket bizonyítottnak. Azonban nyilvánvaló, hogy információk áramlanak ki Kínába akár a hallgatókról, akár a kínai lektorok munkatársairól, hiszen köztudott tény, hogy minden kínai lektor lényegében jelent mindenkiről. Viszont ezt katonai, vagy politikai hírszerzésnek titulálni véleménye szerint erős túlzás, ugyanis a cél csak az, hogy mindenkiről, aki valamilyen szinten az adott országban Kínával foglalkozik, legyen a kínai államnak információja, aktája, adatbázisa.

A Konfuciusz Intézetekkel kapcsolatban fontos kiemelni azt is, hogy olyan rendkívül jó ösztöndíjrendszert alakítottak ki, amely által a Magyarországon kínai nyelvet tanuló összes hallgató számára, akik az első évet záró alapvizsgát sikeresen letették, lehetőség nyílik arra, hogy egy teljes évre kimehessenek valamelyik kínai egyetemre nyelvet tanulni. Ez a hallgatók számára is rendkívül jó lehetőség, hiszen bár evidenciának tűnik, hogy idegen nyelvet igazán elsajátítani nagyon nehéz úgy, ha az ember nem él anyanyelvi környezetben, Boros szerint ez a kínaira kiváltképp igaz. Lényegében megfelelően megtanulni kínaiul Kínán kívül szinte lehetetlen. Természetesen ennek az egyéves Kínában töltött időnek rendkívül sok

³⁹ Salát Gergely részt vett 2006-ban az ELTE Konfuciusz Intézet megalapításában

egyéb hatása is van a hallgatók számára. Mind Boros, mind Salát kiemelte, hogy a hallgatóknak a Kínáról való gondolkodásuk és az ország megítélése gyökeresen átalakul a kinn töltött idő alatt. Többek között az előítéletek jó része megszűnik az országgal szemben, sokkal nyitottabbak lesznek Kínával kapcsolatban és értelemszerűen a későbbiekben azon fognak dolgozni, hogy az adott ország kapcsolata mind politikai, mind gazdasági szempontból minél jobb legyen Kínával. Ez nem véletlen, hiszen ezek a hallgatók időt és energiát nem kímélve azon dolgoztak, hogy magas szinten elsajátítsák a nyelvet, ezért vállalták az egyéves Kínában való tanulást is, az ezzel járó minden nehézség ellenére. Ebből a szempontból viszont nyugodtan mondhatjuk azt, hogy Kínának a soft power erősítésére irányuló kísérletei legalább részben sikeresek az ösztöndíjakon keresztül.

Miért fontos a kínai nyelv ismerete?

A korábbiakban már részletesen kifejtettem azt, hogy Kína a globális piacgazdaság és a világpolitika meghatározó és fontos szereplőjévé vált. A XXI. századra a kelet-ázsiai ország megkerülhetetlen szereplővé vált, olyan országgá, amelyikkel foglalkoznia kell Magyarországnak és a mindenkori külügyi és külgazdasági adminisztrációnak. Ebből kifolyólag olyan szakemberekre van szükség a kínai kapcsolatok fejlesztéséhez és ápolásához, akik értik és jól ismerik az országot, a kínai gondolkodást, valamint a kínai társadalmat. Ez Kína esetében kizárólag angol nyelvtudással csak felületesen vagy részint tud sikerülni. Az alábbiakban ennek az okát kívánom részletesen bemutatni.

Salát szerint ennek legfőbb oka az, hogy a kínaiak kínaiul gondolkoznak és kínaiul beszélnek, és habár sztereotípiának tűnik, de a kínaiak angol nyelvtudása jellemzően igen hiányos. Ez annak ellenére van így, hogy az 1980-as évek óta az angol nyelv oktatása kötelező a kínai iskolákban is. Ráadásul bármilyen felsőoktatási intézménybe való bekerülés alapfeltétele az, hogy angol nyelvből vizsgát tegyen a diák. Ennek ellenére a kínaiak angol tudása általában gyenge, habár az állam nem sajnálja a pénzt az angol nyelv oktatására. Salát véleménye szerint ez annak köszönhető, hogy a nyelvoktatás Kínában teljesen nyelvtan fókuszú. Ennek köszönhetően viszont olyan abszurd dolgok születnek, hogy többször elvileg a felsőfokú nyelvvizsgával rendelkezők sem tudnak megszólalni a gyakorlatban angolul. Ennek az egyik oka, hogy Kínában a vizsgák csak írásbeli modulból állnak, szóbeli modul egyáltalán nincsen. A legtöbb probléma a hazánkban tanító kínai nyelvtanárokkal is ezen a ponton kezdődik, sokan úgy tanítanak, akár kezdőknek is kínai nyelvet, hogy se magyar nyelven, se angolul nem beszélnek, legalábbis nem olyan szinten, hogy mindazt egy angolul jól beszélő, jól kommunikáló diák is megértse.

Az angol nyelvtudás javításának érdekében az utóbbi időben jól érzékelhető erőfeszítéseket lehet tapasztalni Kínában. Ahogy Boros is említette az interjúban, illetve saját tapasztalataim is azt támasztották alá, hogy egyre többen keresnek gyermekük számára anyanyelvi vagy európai angoltanárt, amiért jelentős anyagi áldozatokat is hajlandóak hozni. A shanghai metróhálózaton járva óriásplakátokon olyan hirdetésekkel lehetett találkozni, hogy európai angol nyelvtanárokat keresnek, nemhogy kínai, de sok esetben még Nyugat-európai viszonylatban is jónak számító órabérért. Természetesen ezen befektetések idővel megtérülnek, de arra, hogy érezhető javulásról beszélhessünk, még legalább egy évtizedet kell várunk.

Értelemszerűen egy bizonyos szintig mind a kereskedelmi kapcsolatok terén, mind Kína felszínes megismeréséhez az angol nyelvtudás is elegendő. Természetesen angol nyelven is hozzájuthatunk az ország gazdasági adataihoz, egy-két fontosabb történésről is értesülni lehet, azonban a lényegében a kínai kormányzat és a kommunista párt angol nyelvű szócsöveként működő China Daily nevű hírportál, vagy a CCTV anyagaiból árnyaltabb kép kialakítása a rendelkezésre álló angol nyelvű anyagokból nem lehetséges.

Hitelesebb és árnyaltabb kép kialakításához elsődleges fontosságú, hogy első kézből tudjunk megbízható információkhoz jutni. A kínai tartományokban, illetve felsőoktatási intézményekben (amelyekből több mint 20000 van a Kínai Népköztársaságban) születő információk, hírek, kutatási anyagok döntő hányadában kínai nyelven születnek, és soha nem lesznek lefordítva angolra. Magyar szemmel nézve elképzelhetetlenül sok információból az, hogy pontosan mi és mennyi fog kijutni a nemzetközi sajtóba, egyfajta manipuláció eredménye már. Közhelyszerűen hangzik, de fontos azzal tisztában lenni, hogy akkor kapható egy adott országról, jelenségről minél objektívebb és egzaktabb kép, ha az információ minél kevesebb szűrőn megy át, tehát minél kevesebbet torzul. Véleményem szerint itt kell keresni annak az okát is, hogy a magyar sajtóban megjelenő Kínával kapcsolatos információk jó része miért fest torz képet az országról. Mint köztudomású, a magyar sajtótermékek döntő többségének nincsen és nem is volt soha pekingi tudósítója. Ráadásul azoknak az újságíróknak a jó része, akik hazánkban Kínával foglalkoznak, vagy Kínáról írnak, nem tudnak kínaiul (1-2 üdítő kivételtől eltekintve), sőt egy részük még Kínában sem járt, nem hogy élt volna ott, tehát elsődleges forrásból vagy tapasztalatból származó információk egyszerűen nem állnak a rendelkezésükre. Olyan, főleg amerikai vagy angolszász tudósításokból dolgoznak, amelyek sokszor teljesen elfogultak Kínával szemben. Ezek az információk ráadásul már több szűrőn is keresztülmennek, mire megjelennek valamelyik sajtótermékben. A Kínából tudósító személy az ott keletkező sok százezer információnak csak töredékét írja le angolul, nyilvánvalóan azokat az információkat és híreket, amelyeket véleménye szerint vagy politika okokból számára, vagy az újságja számára fontosnak talál. Ezek után következik az újabb szűrő, maga a felelős szerkesztő, aki kiválogatja, hogy a beérkező tudósítások közül mit tart publikációra érdemesnek és alkalmasnak. Az átlagos Kínával foglalkozó magyar újságíró csak ezek közül, a már publikált tartalmak közül válogathat a kínai nyelv ismeretének a hiányában.

Talán ezen a példán keresztül is érzékeltetni tudtam azt, hogy mennyire fontos, hogy Kínáról elsődleges információk álljanak a rendelkezésünkre, ami pedig, mint tisztán látszik, kínai nyelvtudás nélkül nem sikerülhet. Természetesen a kínai nyelv ismerete más okból is fontos. Boros külön is kihangsúlyozta azt, hogy a kínai kultúra és a kínai emberek gondolkodását sem tudjuk anélkül igazán és világosan megérteni, ha nem ismerjük a nyelvüket.

A kínai nyelv más délkelet-ázsiai országokkal való kapcsolattartás terén is fontos lehet, hiszen mára a térségben a kínai egyfajta közvetítő nyelvvé vált. Ez Salát szerint annak köszönhető, hogy a délkelet-ázsiai országokban a helyi gazdaságok működtetői jórészt kínaiak. Az indonéz gazdaság 80%-a kínaiak kezében van, ráadásul a Szingapúri gazdaságból is jelentős részt szakítanak ki a kínai érdekeltségek. Ennek köszönhetően ebben a régióban a kereskedelem már most is jórészt kínai nyelven zajlik, és egyre több thaiföldi, indonéz, vietnami gyerek dönt úgy, hogy megtanul kínaiul. Nem utolsó sorban a Kínában tanuló

legtöbb külföldi diák Dél-Koreából származik, mivel Dél-Korea és Kína kereskedelmi kapcsolatai igen jelentősek, tehát a jövőben a Dél-Koreával való kapcsolattartásban is használható a kínai nyelvtudás (SALÁT 2019).

Szükségessé váló civilizációs, és kulturális ismeretek Kínával kapcsolatban

Mivel a kínai civilizáció az egyik legősibb – kínai vélekedés szerint 5000 éves, de bizonyíthatóan legalább 4000 éves – civilizáció, teljesen más, mint a közép-európai, ezért óhatatlanul is szükségessé válik egyes új kulturális és civilizációs ismeretek elsajátítása ahhoz, hogy sikeres kapcsolatokat tudjunk kiépíteni a Kínai Népköztársasággal, illetve hogy egyáltalán megértsük Kínát. Habár ezek jelentőségét az üzleti és politikai életben nem szabad túlmisztifikálni, a kínai társadalmat és működését a mai napig áthatja a konfucianizmus. A konfucianista tanítás lényege az, hogy az ember elérheti a tökéletes állapotot, hiszen születésétől fogva rendelkezik az erénnyel, és abban kell segíteni, hogy az minél jobban ki tudjon benne bontakozni. A konfucianizmus emberképe tehát alapvetően a nemes és tökéletes ember ideálja (BRADEAN EBINGER-KULCSÁR, 2017).

Ezekből a konfuciuszi tanításból eredeztethetőek a kínai társadalom azon ismérvei, melyek rendkívüli módon családcentrikusak, de fontos számukra a családon belül megjelenő kölcsönös felelősségvállalás is. A kínaiak számára nagyon fontosak a hierarchikus viszonyok, megbecsülik a rangokat is, aminek következtében a kínai fél számára nagyon hízelgő, ha bármilyen rangot kap. Ennek okán fontos a megszólításnál a pontos rang, valamint titulus használata. Érdekes jelenség az is, hogy klasszikusan a kínaiak meghajlással, bólintással üdvözlik egymást, a kézfogás csak az utóbbi időben, nyugati mintára vált elterjedté. A kínaiaknál különösen fontos a protokoll és a különböző udvariassági gesztusok. Hosszú körmondatokban beszélnek, a valódi véleményüket sokszor nem fejezik ki egyenesen. Számukra a jogi szerződések megkötése kevésbé fontos, mint a bizalmi légkör és a jó kapcsolatok kialakítása. A kínai kultúrában a színek is mást jelentenek. Azért használják általában mindig a piros színt, mert számukra ez a szerencsét szimbolizálja. Többek között ezért ajándékoznak mindent piros csomagolásban, viszont az ajándékokat a másik jelenléte előtt nem illik kibontani (BRADEAN-EBINGER-KULCSÁR 2017).

Mint ahogy láthatjuk, ezek mind olyan kulturális és civilizációs szokások és minták, amelyeket fontos, hogy megértsünk, tisztában legyünk velük és tiszteletben tartsuk őket, ha kínai partnerrel egyeztetünk. Ezeken felül mind Boros, mind Salát egy különleges kínai szokásra hívta fel a figyelmet, amit rendszeresen a magyar tárgyalódelegációk kínai tárgyalásaikon félreértelmeznek. (Hozzá kell tenni azt is, hogy Salát szerint a magyar delegációk és politikusok rendszeresen úgy mennek el Kínába tárgyalni, hogy az alapvető kulturális szokásokkal és a kínai etikettel sincsenek tisztában.) A kínai fél bármilyen tárgyalás során soha nem mond semmire egyértelmű nemet. Általában, ha nemmel válaszolnának, azt szokták mondani, hogy a felvetés jó ötlet, de ezt meg kell tárgyalnia a főnökével, miniszterével stb. Az ilyen válaszok a valóságban egyértelmű nemlegest választ takarnak, csak a tárgyalópartnert nem akarják megbántani a visszautasítással. A magyar fél ezeket a válaszokat rendszeresen sikernek éli meg, és úgy gondolják, tényleg kiváló az ötletük, s várják a soha meg nem érkező viszontválaszt a kínai partnerektől (SALÁT 2019).

A valóságban viszont ezeket a kulturális ismereteket, civilizációs szokásokat mindkét interjúalanyom szerint felülírja a kereskedelemben a kínaiak érdekvezéreltsége, pragmatikus gondolkodása. Ez abban nyilvánul meg, hogy ha a kínai fél üzletet szeretne kötni vagy meg szeretne állapodni, de a partnere még a nyelvet sem beszéli, vagy az alapvető etikettet sem ismeri, akkor sem fognak megsértődni, hanem alkalmazkodni fognak, és ha kell kézzel-lábbal, bármi áron, de üzletet fognak kötni. Ez viszont azt is jelenti, hogy ha a kínai félnek nem érdeke a megegyezés, az üzletkötés, mert számára haszontalan vagy rossz minőségű a kínált portéka, akkor nem fognak megegyezni a körülményektől függetlenül sem. Ilyen esetben hiábavaló, ha a partner kiválóan beszéli a nyelvet, vagy az összes kínai szokást ismeri és ezen ismereteit jól is alkalmazza a tárgyalásai során, akkor sem fog tudni egyezsége jutni.

Összegzés

Összességében tehát elmondható, hogy Kína geopolitikai és gazdasági felemelkedésével összhangban a kínai nyelv is egyre fontosabbá vált hazánkban. Évről-évre egyre többen döntenek úgy, hogy ezt a különleges, de rendkívül nehéz nyelvet el kívánják sajátítani. 20-25 évvel ezelőtt senki sem gondolta azt, hogy a kínai nyelv az egyik legértékesebb és legpiacképesebb nyelvtudássá válik a XXI. században. A változásokra részben a magyar oktatási rendszer is képes volt reagálni, hiszen a kínai nyelv érettségi tárgy lett, továbbá megnyílt Kelet-Közép-Európa egyetlen kínai két tannyelvű általános iskolája is. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, először a régióban, megalakult az ELTE Konfuciusz intézete. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen is megindult a kínai nyelv BA képzése, a Budapesti Corvinus Egyetem és a Fudan Egyetem pedig közös MBA képzést indított, ami szintén egyedülálló a régióban, ráadásul egyre több vidéki és fővárosi felsőoktatási intézményben is lehetőségük van a hallgatóknak kínai nyelvet tanulniuk anyanyelvi tanárok segítségével.

Úgy gondolom, ma Magyarország nemzetstratégiai célja az, hogy minél több olyan szakember álljon az ország rendelkezésére, aki ismeri Kínát, ismeri a kultúrát és magas színvonalon beszéli a nyelvet. Ennek érdekében további hazai költségvetési forrásokkal is érdemes támogatni a kínai nyelv magyarországi oktatását.

Irodalomjegyzék

- ÁGOSTON L. 2009: Kínai lecke A Magyar-Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola mint lehetőség. Demos Magyarország. p.92 (http://www.publikon.hu/application/essay/460_1.pdf utolsó letöltés : 2019.03.11.)
- BROWN R. L. 2014: From Unipolarity to Bipolarity The global system in transition in Boxill, I. (szerk): From Unipolar To Multipolar The Remaking Of Global Hegemony. Arawac publications p 96 (<http://www.ideaz-institute.com/Ideaz%20J%20Volumes/IDEAZ%2010-12%20TEXT-EBM.pdf> utolsó letöltés: 2019.05.01)
- BRADÉAN-EBINGER N.– KULCSÁR SZ. 2017: A kulturális diplomácia világa-magyar és kínai szemüveggel vizsgálva Grotius p. 43 (http://www.grotius.hu/doc/pub/QLTFDP/kulcsár_nehlu_kulturális_diplomácia.pdf utolsó letöltés: 2019.03.11.)
- CHEN X. 2018: Report : Hungarian business climate for Chinese enterprises in China-CEE Institute Working Paper Kína-KKE Intézet Nonprofit Kft, Budapest (https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2019/02/Work_paper-201843-Chen-Xin.pdf utolsó letöltés: 2019. 05.01.)

- CSIZMADIA N. 2017: Az Új Selyemút geopolitikai jelentősége-a XXI. századi Selyemút in Péti M. (szerk): Az Új Selyemút Gazdasági Övezet geostratégiai és földrajzi dimenziói Budapesti Corvinus Egyetem Budapest, pp 37-65
- FAZEKAS GY. 2015: A magyar (Ázsiai-és) Kína politika új értelmezése(i) a rendszerváltást követően in Salát G. (szerk): Kínai álmom-Kínai valóság p. 80-102 Typotex Kiadó Budapest
- GUO X.: Beilleszkedtek-e a magyarországi kínaiak? in Hamar I. (szerk) : Távol-Keleti Tanulmányok p. 123-135 2. évfolyam 2010/1 Távol-Keleti Intézet Budapest 2010 http://www.konfuciuszintezet.hu/letoltesek/tkt/tkt_2010-1/TKT-2010_1_ebook.pdf utolsó letöltés 2019.03.11
- JORDÁN GY. 2010: A kínai soft power kérdéséhez. Nemzet és biztonság : biztonságpolitikai szemle, 2010. (3. évf.) 5. sz. 50-65. old. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/jordan_gyula-a_kinai_soft_power_kerdesehez.pdf utolsó letöltés 2019.03.11
- KISSINGER, H. (2014): Kínáról. Antall József Tudásközpont, Budapest, 624 p
- KOCSIS J. B. – KOMJÁTHY D. – PÉTI M. – SALAMIN G. 2017: Az Új Selyemút, mint fejlesztéspolitikai tényező in Szerk. Péti Márton: Az Új Selyemút Gazdasági Övezet geostratégiai és földrajzi dimenziói p. 249-285 Budapesti Corvinus Egyetem Budapest 2017
- MAJOROS P. 2008: Kína szerepe a magyar külgazdasági stratégiában. EU working papers, (11. évf.) 3. sz. pp 3-21. (http://www.epa.hu/00000/00026/00040/pdf/euwp_EPA00026_2008_03_003-021.pdf utolsó letöltés: 2019.03.11.)
- MATURA T. 2012: A magyar-kínai kapcsolatok elmúlt két éve. Külügyi Szemle 11. évf. 2. sz pp 9-23.
- NYÍRI P. 2001: Mobilitás, vállalkozás és szex : A modernség narratívái és a Magyarországon élő kínai nők in Café Babel 39-40 pp. 103-114
- PARADISE J. F. 2009 : China and International Harmony: The Role of Confucius Institutes in Bolstering Beijing's Soft Power in Asian Survey vol. 49. no. 4. (July-August) 2009 p. 647-669 University of California Press
- POLONYI P. (2008): A magyarországi kínai kolónia problémáiról. In: Inotai A.-Juhász O. (szerk.): Kína: Realitás és esély. MTA Világgazdasági Kutatóintézet. Budapest. pp 328-346. (http://www.publikon.hu/application/essay/464_1.pdf utolsó letöltés: 2019.03.11.)
- SALÁT G. 2009: Másfél milliárd ember anyanyelve. Konfuciusz Krónika, III. évf. 2009/1. sz., 8–11. o
- SÍK E. 2016: The Social Aspects of the 2015 Migration Crisis in Hungary. TÁRKI Social Research Institute Budapest (http://old.tarki.hu/hu/news/2016/kitekint/20160330_refugees.pdf utolsó letöltés: 2019.03.11.)
- IFJ. SIMON GY. 2001: Reform és növekedés Kínában. Közgazdasági szemle, 2001. (48. évf.) 7-8. sz. pp 673-692.
- SIMONOVITS B.- SZALAI B. 2013: Idegenellenség és diszkrimináció a mai Magyarországon Magyar Tudomány, 3. szám, pp. 251-262.
- SZUNOMÁR Á. 2015: Eredmények és új lehetőségek a magyar-kínai gazdasági kapcsolatokban in Szerk. Salát G.: Kínai álmom-Kínai valóság p. 102-114 Typotex Kiadó Budapest
- VANGELI A. 2018: 16+1 and the re-emergence of the China Threat Theory in Europe in CEE Institute Working Paper, Kína-KKE Intézet Nonprofit Kft. Budapest 18 p (<https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2018/07/Anastas-Vangeli.pdf> utolsó letöltés: 2019. 05.01)

Egyéb internetes források:

- ESZTERHAI V. 2016: Kelet-Közép Európa és Magyarország helye a Selyemúton. Pageo Geopolitikai Kutatóintézet, Geopolitika.hu (<http://www.geopolitika.hu/hu/2016/11/24/kelet-kozep-europa-es-magyarorszag-helye-a-selyemuton/> utolsó letöltés: 2019.03.11.)

- ESZTERHAI V. 2017: A „16+1 együttműködés” bemutatása. Pageo Geopolitikai Kutatóintézet, Geopolitika.hu (<http://www.geopolitika.hu/hu/2017/11/01/a-16-1-egyuttmukodes-bemutatasa/> utolsó letöltés: 2019.03.11.)
- ESZTERHAI V. 2018: A Budapest Guidelines Pageo Geopolitikai Kutatóintézet, Geopolitika.hu (<http://www.geopolitika.hu/hu/2018/02/13/a-budapest-guidelines/> utolsó letöltés: 2019.03.11.)
- ESZTERHAI V. 2019: Az Egy övezet egy út az Európai Unió szemszögéből: kihívás vagy lehetőség. Pageo Geopolitikai Kutatóintézet, Geopolitika.hu (<http://www.geopolitika.hu/hu/2019/04/05/az-egy-ovezet-egy-ut-az-europai-unio-szemszogebo-kihivas-vagy-lehetoseg/> utolsó letöltés: 2019.05.01.)
- GIRARD B 2018: Explaining China's Huawei Backlash, The Diplomat.com (<https://thediplomat.com/2018/12/explaining-chinas-huawei-backlash/> utolsó letöltés: 2019.03.11.)
- GRIEGER G. 2016: ONE BELT, ONE ROAD (OBOR): China's regional integration initiative. Briefing European Commission ([http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586608/EPRS_BRI\(2016\)586608_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586608/EPRS_BRI(2016)586608_EN.pdf) utolsó letöltés: 2019.05.01.)
- LO T.Y. J.–PAN S. 2014: Confucius Institutes and China's soft power: practices and paradoxes in Compare: A Journal of Comparative and International Education, DOI: 10.1080/03057925.2014.916185
- MOHAN G.2018: Europe's Response to the Belt and Road Initiative in GMF The German Marshall Fund of the United States Policy Brief 2018 no. 014 http://www.gmfus.org/publications/europes-response-belt-and-road-initiative#_ftnref4 utolsó letöltés: 2019.05.01.
- NAKAZAWA K. 2018: Xi, Huawei and China's powerful military-industrial complex How Beijing harnesses the private sector for national security. Asia Nikkei.com (<https://asia.nikkei.com/Editor-s-Picks/China-up-close/Xi-Huawei-and-China-s-powerful-military-industrial-complex> utolsó letöltés: 2019.03.11.)
- NATIONALITY LAW OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA ARTICLE:3 (Adopted at the 3rd Session of the 5th National People's Congress, promulgated by Order No. 8 of the Chairman of the Standing Committee of the National People's Congress and effective as of 10 September 1980) (<https://www.gov.hk/en/residents/immigration/chinese/law.htm> utolsó letöltés: 2019.03.11.)
- NYE J. S. 2018: How Sharp Power Threatens Soft Power. Foreign Affairs.com <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-01-24/how-sharp-power-threatens-soft-power> utolsó letöltés: 2019.03.11.
- TIEZZI S. 2019: Who Is (and Who Isn't) Attending China's 2nd Belt and Road Forum? The Diplomat, <https://thediplomat.com/2019/04/who-is-and-who-isnt-attending-chinas-2nd-belt-and-road-forum/> utolsó letöltés: 2019.05.01.
- YAN X. 2011: From a Unipolar to a Bipolar Superpower System: The Future of the Global Power Dynamic. Carnegie-Tsinghua Center for Global Policy <https://carnegietsinghua.org/2011/12/30/from-unipolar-to-bipolar-superpower-system-future-of-global-power-dynamic-pub-47688> utolsó letöltés: 2019.05.01.

A köznevelés és a felsőoktatás által befolyásolt identitástudat. A megtévesztések és az ellenségeskedések problematikája az erdélyi magyar kisebbségi szemszögből

Absztrakt

Erdély, történelmi múltjának köszönhetően, számos kisebbségnek ad otthont. A magyar kisebbség száma jelentős, ők jelentik a legnagyobb befolyásoló tényezőt egész Romániában ebből a szempontból.

Egy kisebbség helyzete mindig kényes téma. Dolgozatunk megírása előtt arra voltunk kíváncsiak, hogy a gyökerektől kezdődően, vagyis az iskolapadban, mennyire meghatározó az, hogy egy adott személy a kisebbség vagy a többség tagja. Milyen tanításban részesül, milyen hozzáállással kell megtanuljon élni, mik azok a kihívások, amiket teljesíteniük kell annak érdekében, hogy könnyebb legyen a saját helyzetük.

Szakirodalmakban megfogalmazott gondolatokat tárgyaltunk, illetve szakértői interjúk feldolgozásával próbáltunk átfogó képet kapni a helyzetről. A tág és kényes téma miatt csak ízelítőt nyertünk, célunk még több érintettet megkérdezni, és ennek köszönhetően a jövőben majd egy még sokoldalúbb véleményt megfogalmazni.

A probléma létezése bárki számára nyilvánvaló. Kérdés az, hogy honnan indult és miért nem tudott még mindig megoldódni.

Bevezetés

Egy ember életében a történelem és a múlt ismerete, származása az, ami meghatározza személyiségét, hovatartozását és identitását. Ezért fontos az, hogy már fiatal korban reális kép alakuljon ki a személyben, mely nem tartalmaz hamis és félrevezető információkat.

Szabó László Tamás (1993) a *Ki vagyok én?* című tanulmányában az identitástudatot és a kisebbségi létet tárgyalja. Szerinte az identitás az ember egyik alapidimenziójára, ami az önazonosságra utal és a kulturális antropológia alapkérdései közé tartozik. Fontos az, hogy milyen tartalmakkal töltődik fel identitásunk, melyek a meghatározóak, és hogy milyen az identitásfeltöltődés dinamikája. „Az a tény, hogy valamennyien egy adott kultúra és adott nemzet(iség) keretébe születünk bele, az egyén számára olyan adottságot jelent, amelynek tudatos reflexiója nem tartozik a naponta számon tartott dolgok közé. A nemzeti identitás hordozója a mindenkori, adott közösség. A nemzetet alkotó egyedek számára ez evidens alapadottság, olyan alapélmény, amely az egyén számára a legtermészetesebb s egyben legmélyebb módon a közösség kultúrájának legközvetlenebb objektivációjában, az anyanyelvben van lehorgonyozva” (SZABÓ 1993 PP 235.)

Vannak olyan élethelyzetek, hogy el kell gondolkodnunk azon, hogy kik is vagyunk igazából. Ez olyan esetekben is megtörténhet, amikor kényszerű vagy önkéntes országváltás helyzetében vagyunk, de ilyen helyzetnek tekinthető az etnikai/nemzeti kisebbséghez tartozás is. Kisebbségként gyakran kerül a személy elnyomásba már élete első felében, az iskolapadban, mivel különböző országok kormányai egyoldalúan ítélik fölöttük és

különböző kisebb-nagyobb mértékű akciókkal törekednek arra, hogy csökkentsék, esetleg megfosztják nemzeti identitásuktól.

A Kárpát-medencei magyar kisebbség évszázadok óta szenved ettől a problémától. Néha jobb a helyzete, néha pedig rosszabb. Egy biztos. A magyarság sorsa a térségben még mindig problémás, már a gyökerektől indulva is, hisz nehézségek nélkül nem tud kibontakozni egy kisebbségi magyar diák, egy román diák szintjéhez képest, beszélhetünk akár iskola előtti oktatásról, elemi oktatásról, középiskolai oktatásról vagy felsőoktatásról.

A következő tanulmányban az ezzel kapcsolatos kérdéseket tervezzük sorra venni, figyelembe véve a kisebbség helyzetét számbeli adatokkal ismertetve, az elmúlt évtizedek során zajlott történelmi konfliktusokat, a jogkorlátozás céljából meghozott oktatási törvényeket, hibás információkat is tartalmazó tankönyveket, szakmai véleményeket. Egy ember személyisége az iskolapadban kezd el igazán kialakulni. Ha negatív képet kap, ami elnyomásban gazdag, az hátrányos következményeket okozhat. Kutatásunk során azokra a kérdésre kerestük a választ, hogy mi lehet az oktatáspolitikai konfliktusok gyökere, illetve, hogy ez mennyire befolyásolja a tanulók identitástudatát, mindennapi életét.

Kisebbségek Romániában

Romániában számos kisebbség megtalálható: bolgárok, szerbek, csehek, horvátok, németek, görögök, olaszok, macedónok, magyarok, hollandok, romák, oroszok, szlovákok, törökök és ukránok.

A 2011-es népszámlálási statisztika adatai szerint, Romániában a népesség 88,6% a román nemzetiségű, a kisebbségek listáján pedig a magyar etnikumhoz tartozó népesség száma a legmagasabb, 6,5 %-ot tesznek ki, amit a roma nemzetiségűek követnek 3,2%-os arányban. A Romániában élő más kisebbségek kis létszámuk miatt beilleszkedtek környezetükbe, anyanyelveiket már csak otthon, a családban használják. A mindennapi alkalmazkodáshoz a román, illetve az angol nyelvet használják leginkább. Fontos megemlíteni a német és ukrán kisebbségeket is, ugyanis az ukránok 0,3% míg a németek 0,2%-ban vannak jelen az országban⁴⁰ (KISS – VERES 2018).

A korábban felsorolt legnagyobb számban előforduló kisebbségek, a roma lakosok kivételével, leginkább Erdély területén csoportosulnak. Megállapításaink szerint a magyar kisebbség kevésbé tudott integrálódni, a többi kisebbséggel ellentétben. Ezen megállapításnak számos okot tulajdonítunk. A későbbiekben tárgyalásra kerülő oktatáspolitikai problémák, és ezekkel egyetértő véleményekből kiderül, hogy a megkérdezettek is alátámasztják azt a tényt, hogy az oktatás és a romániai oktatási rendszer nagyban befolyásolja, mondhatni megnehezíti a Romániában élő kisebbségek integrálódását. Ez a magyar kisebbséget érinti leginkább, nemcsak azért, mert ők vannak többségben, hanem mert számos más tényező, mint például történelmi okok, az ebből származó erős nemzeti öntudat, az ismeretszerzés korlátai, a nyelvvismeretek korlátai mind megnehezítik e kisebbség helyzetét.

Kiss Ágnes, a Romániai Kisebbségkutató Intézet munkatársa szerint „az is hozzájárul a gyatra nyelvvismerethez, hogy a többsmagyar vidékek lakóinak keveset kell használniuk a román nyelvet a mindennapokban, nem gyakorolják napi szinten, illetve nagyon jellemző a zsigeri elutasítás a román nyelvvel kapcsolatban. (A többi kisebbségre nem jellemző

⁴⁰ Romániai kisebbségek, 2011-es népszámlálási adat – Kiss - Veress pp. 58

egyébként. A németek, szerbek, tatárok, ukránok, akiket ismerek tökéletesen beszélnek románul.)⁴¹

Hargita és Kovászna megyék esetében igen nagy a magyar kisebbségek tömbösülése. Ezek a megyék Románia legszegényebb megyéi közé tartoznak. Arra kerestük a választ, hogy a kisebbségi többség jelenléte a megyékben, milyen gazdasági, politikai, szociális s egyéb problémákat okoz, illetve hogy ez milyen mértékben okozza a megyék elmaradottságát.

Elemzések szerint a gazdasági fejlettséget, az urbanizációt, illetve az iskolai végzettséget alapul véve is jelentősek a regionális különbségek Romániában, Székelyföld pedig minden tekintetben a lemaradó térségek csoportjába sorolható (KISS - CSATA 2008). A jobb elhelyezkedést, a karrierépítést, a szakmai előmenetelt nyilván nagyban elősegíti az államnyelvismeret, azonban nem lehet eltekinteni attól a gazdasági-társadalmi és nyelvi környezettől, ahol a megkérdozett él és ahol boldogulni szeretne. Miként azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Székelyföldön, illetve Erdély más rurális térségeiben nemcsak az a probléma, hogy az ott lakók esetleg kevésbé tudnak románul, hanem az is, hogy ezek gazdaságilag, infrastrukturálisan elmaradottabb térségek. Meghatározó továbbá a vidéken élők alacsonyabb iskolai végzettsége, illetve a gazdasági szerkezetváltásnak az a kísérőjelensége, miszerint a képzettebb rétegek egyre inkább a városokban koncentrálnak, jelentősen csökkentve így a falvak humánerőforrás-potenciálját

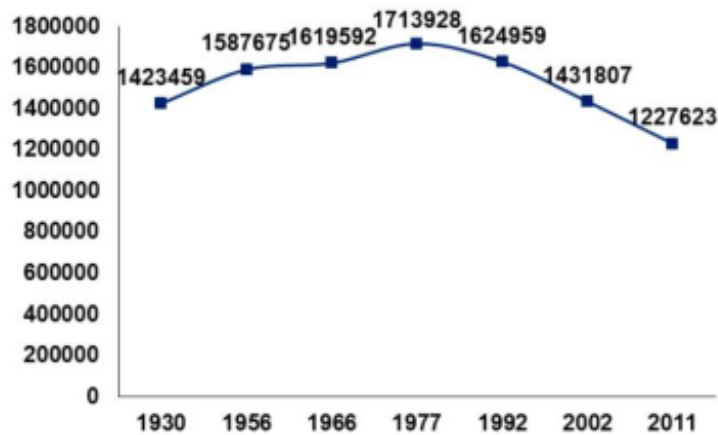
A magyar kisebbség

A kommunista Románia fiatal lakossággal rendelkezett, ahogy ez jellemző volt más kommunista országokra, illetve a romániai magyar lakosságra is. Az 1990-től meginduló nagymértékű népvándorlás viszont gyors visszafejlődést eredményezett az ország lakosságának számát tekintve, illetve pár éven belül előregedő állammá vált. Ez természetesen a romániai magyarságot is ugyanilyen nagymértékben érintette, a folyamat pedig mind a mai napig nem állt meg. Jelenleg az országban nagyjából 1 172 000 magyar él 18 300 000 román mellett, ez a szám pedig becslések szerint 2033-ra egy millió alá fog esni.

A magyar lakosság csökkenésének a másik kiemelkedő oka az asszimiláció. A környezeti hatásoknak köszönhetően erős az elrománosodás jelensége. A vegyesházasságokban egyre jellemzőbb az, hogy a született gyermekek román nemzetiségüként lesznek felnevelve. Az ilyen házasságoknak mindössze 32,3%-a jelenti be gyermeküket magyarként. Ez természetesen az oktatásra is kihat. Az egyre kevesebb diák miatt jellemző a magyar tagozatú iskolák és osztályok megszűnése (KISS – CSATA 2008).

A magyar kisebbség a legszámottevőbb Romániában. 564 településen a magyarság aránya meghaladja a 80%-ot, még 773 helyen az 50%-ot. Emellett még 280 olyan település van az országban, amelynél ez az arány meghaladja a 20%-ot (KISS – VERESS 2010).

⁴¹ A tanulmány megírása során készített interjú alapján.

18. ábra: A romániai magyar lakosság alakulása. Forrás: Kiss – Csata 2008: A romániai magyar kisebbség evolúciója

Az erdélyi magyar identitástudat

Veres Valér A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzésében egy kérdőíves kutatás során mérte fel azt, hogy a Kárpát-medence Magyarországon kívüli magyarságában mennyire erős a nemzeti öntudat és hogy valójában hova valónak tekintik önmagukat (VERES – RUFF 2016). Dolgozatunk témája miatt nyilván csak az erdélyi kérdést tárgyaljuk.

A Kárpát-medencei magyarságra, így az erdélyire is, jellemző az, hogy máshogy élik meg azt, hogy mit is jelent magyarnak lenni. Már a nemzeti név megválasztása is mutatja ezt, mely a nemzeti identitás egyik alapja. A kutatásban a válaszadókat arra kérték, hogy jelöljék meg azt a közösséget, amelyikhez leginkább tartozónak érzik magukat. A magyarországi és a kisebbségi magyarok között eltérő helyzet figyelhető meg. Míg Magyarországon a legjellemzőbb az egyszerű magyar megnevezés dominált 46,3 százalékkal, majd a magyarországi 38 százalékkal, Erdélyben 27 százalékkal az erdélyi magyar nemzetiségüként jelölték meg magukat legtöbben, illetve 16,6 százalék erdélyinek. Akik jelző nélküli magyarnak vallották magukat, 29,2 százalékot értek el. Jelentős, 22,9 százalékkal vallják magukat másnak, 7 százalék székelynek mondja magát. Az eltérések rámutatnak arra, hogy a különböző országokban élő magyarok nagy többsége magát különálló in-groupként határozza meg, ám a magyarsághoz való kötődésük nem kérdőjelezhető meg, csupán sajátos jelleget ölt, felerősödik a regionalitása.

A hazafogalom a nemzeti identitás fontos eleme, a területi kötődés egyik fő mutatója. A romániai magyarok országukat, Romániát 46,5 százalékkal jelölték meg hazájuknak, és kisebb arányban Erdélyt, Magyarországot pedig mindössze 2 százalékkal.

Arra a kérdésre, hogy legszívesebben melyik országban élnének, az erdélyiek 53 százaléka választotta Romániát, 35 százalékuk választott más országot, vagy nem válaszolt, és csak 10 százalék jelölte Magyarországot.

Kisebbségi kérdésben felmerül a hátrányos megkülönböztetés is. A válaszadók 57 százaléka Erdélyben azt válaszolta, hogy soha nem érte őt hátrányos megkülönböztetés, további jelentős részüket ritkán érte, 6 százalékuk pedig azt válaszolta, hogy nagyon gyakran érte őket hátrányos megkülönböztetés. A válaszadók 58 százalékra szerint nem jelent akadályt

Romániában a kisebbségi lét az országban való érvényesülésben, 26 százalék szerint néhány téren problémát jelent.

Kétnyelvűség

A magyar nyelvi közösség viszonylag koncentrálnak számít, abban az értelemben, hogy a magyarul beszélők zöme olyan településen él, ahol a magyar anyanyelvűek abszolút többségben, vagy legalábbis jelentős arányban élnek. Például a népesség negyede él olyan közigazgatási egységben, ahol a lakosok több mint 90 százaléka magyar anyanyelvű.

A magyar anyanyelvű népesség 98,5 százaléka Erdélyben és a Kárpátokon belül él. Bukarest speciális esetét kivéve Bákó megye az a hely, ahol a magyar anyanyelvűek viszonylag nagy számban vannak, és a magyar nyelvet beszélők koncentrációja jelentős.

Horvát István (2008) Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről publikációjában információkat találunk a kétnyelvűség témájáról hivatalos szférákban. Törvény a román nyelv államnyelvként történő működésének alapszabályához viszonyítottan szabályozza a kisebbségek hivatalos környezetben történő nyelvhasználatát, és három alaphelyzetet különböztet meg.

2006-os adatok alapján, a romániai magyar anyanyelvű népesség 86,75%-a 423 olyan településen él, ahol kötelező a települések nevének a magyar nyelvű feliratozása is. Ezek többségében (83,7 százalékukban) a polgármesteri hivatal visszaigazolta a törvényes előírások betartását, 39 esetben (a települések közel 10 százalékában) nincs kétnyelvű helységnévtábla, és a vizsgált települések 7,1 százalékában vagy nincs információ, vagy valamilyen speciális helyzettel szembesülünk. Azokon a településeken, ahol a magyarok aránya meghaladja a 20%-ot, a különböző helyi kulturális, oktatási intézményekben (óvoda, elemi iskola, kultúrotthon) a magyar nyelvű feliratozás hozzávetőleg az intézmények kétharmadánál megoldott. A nem helyi alárendeltségű intézmények (rendőrség, posta) magyar feliratozása, azokra a közigazgatási egységekre számítva, ahol a magyarok aránya meghaladja a 20%-ot, viszonylag alacsony. Összesen 40 rendőrsőn és 55 postahivatalon van magyar felirat.

A törvényes előírásokból kiindulva összesen 298 közigazgatási egység hivatalaiban volna kötelező biztosítani a feltételeket ahhoz, hogy a magyar nyelvet használják. Ezekben a településeken, a 2002-es népszámlálás adatai szerint, a romániai magyar anyanyelvű népesség 74,95 százaléka élt.

Szükséges-e a román nyelv az érvényesüléshez?

A jobb érvényesülést váró a magyar nemzetiségű családok, szülők egyik kézenfekvő stratégiája, hogy gyermekeiket román tannyelvű iskolába íratják vagy, ami talán még gyakoribb, hogy az alsóbb fokozatok elvégzése után, a magasabb fokozatokra átíratják gyermekeiket román tannyelvű intézménybe.

A foglalkoztatottság, foglalkozási szerkezet és a román nyelvismeret szintje közötti kapcsolatot vizsgálva első körben megállapíthatjuk, hogy azoknak az államnyelvismerete, akik valamilyen formában dolgoznak, szignifikánsan eltér azokétól, akik nem dolgoznak. A foglalkoztatottak csoportján belül pedig legjobban a vezető beosztásúak, a szellemi foglalkozásúak, a szakmunkások, valamint a terciér szektorban dolgozók ismerik az államnyelvet. Akiknek azonban a foglalkozási struktúra alsóbb szegmenseiben van a

munkahelyük (mint például betanított munkások, segédmunkások, alkalmi munkások, gazdálkodók), azok körében az államnyelv ismeretének átlaga alacsonyabb.

	Esetszám	Százalék
7. Anyanyelvi szinten beszélek	422	10,6
6. Tökéletesen beszélek	987	24,9
5. Nagyon jól beszélek, de érezhető akcentussal	1087	27,4
4. Nem beszélek nagyon jól, de az esetek többségében meg tudom értetni magam	839	21,1
3. Nagyjából értek és nehézségekkel meg tudom értetni magam	385	9,7
2. Alig tudok egy pár szót	218	5,5
1. Egy szót sem ismerek	32	0,8
Összesen	4027	100

12. táblázat: Román nyelvismeret, Forrás: Sorbán 2012. pp 9.

Az államnyelvismeret értelemszerűen erős kapcsolatot mutat az iskola tannyelvével, amit különösen a román tannyelvű iskolákban láthatjuk. Mindazonáltal az, hogy valaki mennyire tud románul, szignifikánsan összefügg annak a településnek a típusával, ahol a megkérdezett él, valamint iskolai végzettségével is.

Az adatok egyfelől azt mutatják, hogy azok körében, akik középiskolai fokozatig román tannyelven tanultak (a magyarul tanulók csoportjához képest), többen vannak a szakiskolát végzettek (románul 29,1% tanult, magyarul 20,06 tanult), és arányaiban jóval nagyobb azok csoportja is, akik az egyetem elvégzése után magasabb, posztgraduális fokozatokat szereztek (MA, PhD esetében románul 3,4% tanult, míg magyarul csupán 1,1%). A magyarul tanultak körében ezzel szemben magasabb a líceumi érettségivel rendelkezők aránya. (A líceumi érettségivel rendelkezők aránya a románul tanulók körében 26,6%, míg a magyarul tanulók esetében 38%).

Elmondható tehát, hogy bár a román tannyelvű iskolához relatíve jobb mobilitási esélyek kapcsolódnak, esetleg a „valamilyen szakmával való rendelkezés” biztonsága, az anyanyelvű iskola nem érinti a magyarok esélyeit abban, hogy munkát találjanak, azonban a társadalmi ranglétrán való előrejutásukat, úgy tűnik, igen. Ez a mobilitási folyamatoknak egy igen fontos, látszólag a képzés nyelve mentén érvényesülő mechanizmusára világít rá. Azért látszólag, mert a hangsúly a többségi képzési struktúra lehetőségein van, szemben a kisebbséggel, ami a maga módján szabályozza az előrejutást, ugyanakkor (a többségi nyelvhez kapcsolható) szimbolikus aspektusa sem elhanyagolható. Arról van szó, hogy számos esetben nem nyelvválasztás, hanem szakválasztás van az iskolára vonatkozó döntések hátterében. A magyar családok, szülők, a gyermek(ek) taníttatásának terveibe, a pályaválasztásokba belekalkulálják, hogy mit nem lehet magyar nyelven, és mit lehet román nyelven tanulni, s ez már az alsóbb iskolai fokozatokat, a beiskolázási opciókat is érinti (SORBÁN 2012).

A román nyelv hiányos ismeretének következményei - Hargita megye esete

Hogy milyen helyzetet eredményez a magyar nyelvű kisebbségi többség egy romániai megye különböző folyamataiban, amely kihat a teljes megye fejlettségi szintjére, azt Hargita megye esetét alapul véve vizsgáljuk.

Kisebbség nyelvi jogok kötelezik a kisebbségi nyelv használatát, melyet a megye lakosai nagymértékben kihasználnak, ami a következőkkel bizonyítva, talán a megye helyzetét nézve, hátránnyá vált. A kisebbségi nyelvi jogok alkalmazását biztosító legfontosabb előírásokat Romániában a 215/2001-es⁴² számú helyi közigazgatási törvény, valamint a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája tartalmazza, amelyet a Román Parlament 2007. október 9-én léptetett hatályba.

A közigazgatási törvény községszinten és településszinten nyújt eltérő jogokat. Ha község szinten az adott kisebbség aránya meghaladja a 20%-ot, biztosítani kell az anyanyelv-használati jogot, és a kétnyelvű feliratokat a különböző állami hivatalokban (HORVÁTH - VERES – VITOS, 2010).

Hargita megye esete a magyar kisebbség koncentrálttsága miatt a kisebbségi nyelvi jogokat biztosító törvény hatálya alá esik. Az előbb említett tanulmányban a Romániai Kisebbségkutató Intézet kutatásának felmérése szerint, Hargita megyében csak a magyarságra vonatkozóan kellett alkalmazni a közigazgatási törvényeket, mivel 67 közigazgatási egységből összesen 64 közigazgatási egységet és 264 települést érint a kisebbségi jogokra vonatkozó paragrafus.

A magyar nyelv írásbeli használata az ügyintézésben 73,8%-ban lehetséges. A dekoncentrált intézmények szintjén értékelve az anyanyelv használat alapján a következő főbb következtetések vonhatók le. A szóbeli magyar kommunikáció nagyon elterjedt, azonban az önkormányzati hivatalokhoz viszonyítva kevésbé átfogó. A hivatalokban a román nyelvű kommunikáció és a román nyelv nem megfelelő használata, ismerete miatt jelentős problémák merülnek fel. A kutatás eredménye bebizonyítja, hogy a többnyelvűség fontossága mérvadó lehet. Egyrészt meghatározó kelléke az egyéni kapcsolatteremtésnek és mobilitás lehetőségeinek és egyre inkább feltétele a felnőttkori tanulásnak és információszerzésnek. Ugyanakkor területfejlesztési szempontból a nyelvismeret a térségi humán erőforrás egyik meghatározó vonzata, akár a turizmusról, a külföldi beruházások vonzásáról, illetve abszorpciójáról, vagy akár a helyi vállalkozói kapcsolatok tevékenykedéséről beszélünk.

Általános szinten a kapcsolat egyértelmű az előbb felsorolt jelentések és a megye alacsony fejlettségi szintje közt. A román nyelvet a jogilag tételezett hivatalosságán túl, a különböző közösségi és egyéni tapasztalatok sajátos fontossággal ruházták fel. Szorosan kapcsolódik adott bírósági, rendőrségi, közigazgatási, nyaralási, utazási, illetve az üzleti kommunikációnak egy bizonyos szintjén is, gyakran használt nyelvi alkalmazkodáshoz.

Amennyiben valaki nem ismeri ezt a nyelvet, ez negatívan hat ki az életésélyeire, de legalábbis nagyon beszűkíti az egyén mozgásterét. A román közvélemény és politikum szintjén visszatérő toposz a Hargita megyei, és általában a székelyföldi nyelvi helyzet. Az, hogy ebben a régióban a magyar publikus nyelvként működik, számos nyelvi előítéletet táplál, s többek között a helybeliek román nyelv ismeretére vonatkozó túlzó és negatív érzelmi töltetű vélekedést eredményez. Ilyen kontextusban Hargita megye készségeinek szakmai,

⁴² 2001. április 23-i 215. számú törvény: A helyi közigazgatás törvénye, 17. cikk. A közigazgatási szervek egységeiben, ahol a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok a lakosság több mint 20% -át teszik ki, a helyi közigazgatási hatóságok biztosítják anyanyelvük használatát velük való kapcsolatukban. az Alkotmány, e törvény és a nemzetközi egyezmények rendelkezéseivel összhangban, amelyeknek Románia részes fele.

precíz és árnyalt leírása meghatározó lehet a teljes elszigetelődést illetően Romániában (HORVÁTH -VERES – VITOS 2010).

A probléma gyökere. Az román oktatáspolitiká

A romániai magyar közoktatás általános képe (beleértve a magyar nyelv és irodalom oktatását is) nagyfokú átgondolatlanságról árulkodik, és ez (oktatás)politikai, intézmény szervezési, valamint szakmai kérdésekkel is összefügg. Jellemző az, hogy a közoktatás elkönnyvelhet egy tantervi reformot, azonban ehhez a szemléletváltáshoz a tanároknak sem szakmai, sem módszertani fogódzót nem nyújt. Hiányoznak az érvényes tantervre írt tankönyvek és a tantervet értelmező módszertani segédletek, továbbá oktatásszerveződési szinten fel sem merül a tömb és a szórvány régiók különböző szükségleteihez alkalmazkodó tantervek és tananyagok fejlesztésének gondolata.

A hazai magyar oktatáskutatásnak és anyanyelv-pedagógiai kutatásoknak nincs önálló intézménye, így a potenciális tankönyv-, munkafüzet-, tanterv- vagy feladatlap írók általában csak önjelöltek. A szakmai megalapozás folyamatosságát biztosítani tudó országos szakmai háttérintézménynek, valamint a megfelelő minisztériumi felügyeletnek hiánya nemcsak a magyar nyelv és irodalom tantárgynak, hanem a magyar oktatás egészének a hatékonyságát, eredményességét és versenyképességét minimalizálja.

A romániai magyar oktatásbeli problémák már az első lépésben megnehezítik a magyar (és nem csak) kisebbség sorsát. Meggondolatlan törvényhozások, állandó tanfelügyelő váltások jellemzik az országot. Markó Béla a Sikerek, kudarcok és kihívások az 1990 utáni romániai magyar oktatásban című előadásban elmondta, *„hogya a két világháború közötti erdélyi magyar értelmiség egyik legfontosabb problémáit az oktatáspolitikában született diszkriminatív törvények képezték”* (MARKÓ 2017)

A második világháborút követően 1959-ig felívelőben volt újra a magyar nyelvű oktatás, de miután egyesült a Bolyai egyetem a román Babeş-sel, fokozatosan visszaszorították a magyar nyelvű képzést, de nem csak ott, hanem mindenhol máshol is. 1989-re már csak a magyar nyelvet és irodalmat lehetett tanulni a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, azonban a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen és szintén Marosvásárhelyen a Színművészeti Egyetemen volt magyar oktatás. Szakoktatás mindössze román nyelven működött.

A rendszerváltás után az RMDSZ célul tűzte ki az önálló magyar oktatási intézmények kialakítását. Kezdetben jelen voltak a kéttagozatos tanintézmények, de ezekben döntően román nyelven folytak a képzések, így elnyomás érte a kisebbséget. Ezért is volt olyan fontos az önállóság. Megalakultak különböző magyar nyelvű diákkezdeményezések, köztük a Kolozsvári Magyar Diákszövetség (KMDSZ), és a Romániai Magyar Középiskolások Szövetsége (MAKOSZ), amelyek a mai napig országszerte ismertek érdekképviselőikről, szavuk fontosságáról. Kezdetüktől fogva döntés született arról, hogy politikai részvétellel, illetve nemzetközi befolyással próbálják meg elérni céljaikat. Itt nem csak Magyarország támogatására számítottak, hanem az Európai Unió intézményeire is. 1990 és 1995 között az RMDSZ ellenzékben volt, óriási többségben a kormánnyal szemben. 1993-ban az Európa Tanácshoz küldött memorandumukban az anyanyelvi oktatásért szólaltak fel, amire pozitív választ kaptak, mivel bekerültek az RMDSZ követeléseibe Románia ET-csatlakozásának

feltételei közé. 1994-ben önálló tanügyi javaslatot nyújtottak be, amit 492 ezer polgár írt alá. Ez a törvény 1995-ben lépett hatályba, és minden szinten és formában biztosította a magyar oktatást, kivéve a szaktantárgyakat. Ezekről függetlenül is, még 1995-ben is a törvény számos diszkriminatív intézkedést tartalmazott.

1996-ban az RMDSZ lépett kormányra, ez pedig azt hozta, hogy 1999-ben elfogadtak egy oktatási törvényt, amely nyilvánvalóan javult az előzőkhöz képest, de még mindig nem volt teljes. Eszerint már nem kellett minden településen román nyelvű tanintézmény legyen, illetve ettől a ponttól már nem a román nyelv elsajátítása, hanem az oktatása volt kötelező. A szakiskolák működhetnek magyarul is, az egyetemeken pedig megengedetté váltak a magyar nyelvű csoportok, tagozatok, kollégiumok, karok, de az önálló magyar egyetem létrejötte még ekkor is vitákat szült és elérhetetlennek tűnt, pedig komoly politikai konfliktusokat szült.

Csak 2011-ben érték el azt, hogy biztosítsák a zenei anyanyelvet, illetve a földrajzot és a történelmet ekkortól oktathatták magyarul. Az egyetemi oktatásban növelt szorzót alkalmaztak a kisebbségek számára, és bekerült a törvénybe, hogy a magyar vagy vegyes iskolákban a vezetőség kinevezéséhez a kisebbségi közösség parlamenti képviselőjével is konzultálni kell. Mindezek mellett magyar intézetek létrehozását is biztosították a karokon.

Jelenleg Erdélyben több magyar nyelvű tanintézet található. A legnagyobb problémát a román nyelv gyakorlatias elsajátítása jelenti a diákok számára. Az erdélyi magyar nyelvű oktatás szerkezete nagyjából megegyezik a román nyelvű oktatásával, de a tanítás nyelve magyar. Sajátos tantárgyai pedig az anyanyelv, a kisebbségi történelem és hagyományok, az ének-zene, valamint az állam nyelvének az oktatása. (A többi tantárgyat (matematika, fizika, földrajz stb.) egységes, román nyelvű tantervek alapján tanítják). Ezeket a tantárgyakat sajátos, magyar nyelvű tantervek alapján tanítják, amelyeket erdélyi magyar szakemberek dolgoznak ki. A tantervek alapján sajátos tankönyvek látnak napvilágot. A tankönyvek ez esetben lehetnek anyanyelven írottak vagy a román nyelvű könyvek fordításai. Általában az utóbbi jellemző. Az pedig ismert tény, hogy a fordítások gyakran hibásak, megtévesztő és félrevezető információkat tartalmaznak. A román nyelvet és irodalmat a magyar diákok a román diákokkal azonos szinten tanulják, ugyanabból a tételből érettségiznek. Azonos szóincset várnak el tőlük és ugyanannyi információt kell elraktározniuk különböző igen bonyolult művek kapcsán, mint a román anyanyelvű diákok. Arról nem is beszélve, hogy a teher olyan szempontból is súlyosabb, hogy jóval több tantárggyal kell megküzdeniük a magyar diákoknak. Eggyel több tantárgyból érettségiznek és román egyetemi szakokon érettségi átlaguk négy tárgyból tevődik össze, míg a román diákoké háromból, ami pedig felvételizéskor hátrányt jelenthet számukra.

2017-től az ötödik osztályosok új, könnyített tantervvel tanulják a román nyelvet, ám mivel ez a változás még nagyon friss, hatékonyságát még nem ismerjük.

2018 augusztusában váratlan döntés született a magyar kisebbséget érintve a román kormány részéről. A kisebbségek nyelvén oktató elemi iskolákban is szakképzett román nyelv és irodalom tanároknak kell tanítaniuk a román nyelvet. A minisztérium bármiféle elemzés, előkészítés nélkül vezette be a drasztikus módosítást. Az nem volt meghatározva, hogy a döntés mikor lép hatályba. A módosítást Valentin Popa oktatási miniszter szorgalmazta annak hatására, hogy folyamatosan érkeznek a tárcához a panaszok amiatt, hogy a magyar környezetben élő gyermekek nem tanulnak meg románul. Ez a probléma valós és igen nagy gyakoriságú, de a magyarság annak tulajdonítja be, hogy a román nyelv oktatása egyáltalán

nem gyakorlatias. Középiskolában irodalmat tanítanak nagyrészt, a minimális kommunikáció alapok mellett, ám az utóbbi alig kap szerepet az irodalmi anyag mennyisége miatt. A tanárok célja az, hogy érettségi előtt mindent meg tudjanak tanítani. Így arra már nem jut idő, hogy a mindennapi kommunikációt fejlesszék, ami segíthet a diákok szókincsfejlesztésén, nem gyakorolják a románul való beszélgetést. Azokon a területeken, ahol dominál a magyar lakosság, esélyük sincs a gyerekeknek románul megtanulni, mert a boldoguláshoz nem szorulnak rá. Ezért magas a románul nem beszélő fiatalok száma.

Miután az RMDSZ elnöke, Kelemen Hunor is kijelentette, hogy az RMDSZ követeli a miniszter távozását (mivel anélkül hozott a magyar oktatásra vonatkozó döntéseket, hogy tárgyalt volna az RMDSZ-szel, vagy a kisebbségi oktatásért felelős államtitkárral), és a nem sürgősségi kormányrendelet visszavonását, a tanügyminiszter, Valentin Popa lemondott. Ezek a részeredmények azonban még nem jelentik a probléma végleges megoldását.

A 2012. szeptember 10-i, 5671-es számú minisztériumi rendelet hagyta jóvá a jelenleg is érvényben lévő módszertant, amely több oktatási nyelvi kérdést érint. Egyrészt rögzíti, hogy a kisebbségi nyelv szakemberei által és nyelvén kidolgozott tantervek a tankönyvek alapján történjen, másrészt rendelkezik arról, hogy a kisebbségi oktatás kereteiben a román nyelv és irodalom tantárgyat az oktatás teljes tartalma alatt az adott nemzeti kisebbség saját igényeihez alkalmazott tantervek és tankönyvek alapján lehet oktatni. A módszertanból kiderül, hogy az előkészítő osztály végére A1, a IV. osztály végeztével A2/B1, VIII. osztályra B2, érettségire pedig már C1/C2 szintet vár el. A kérdés az, Péntek Jánost⁴³ idézve, hogy „nyelvoktatássá válik a román nyelv tanítása, vagy megmarad eredménytelen „anyanyelv-pedagógiának”.

Az egyik legsúlyosabb diszkrimináció az, hogy a román nyelv és irodalmi vizsgák, mind az érettségi, mint a VIII. Osztály végi záróvizsga esetében (mely egyben a IX. Osztályba való felvételi vizsgajegyének 75%-át is adja) a román és a magyar diákoknak ugyanazt a vizsgafeladatsort kell megoldaniuk, ami az esélyegyenlőség biztosításának szlogenje mögött pontosan ettől fosztja meg a magyar tannyelvű osztályok diákjait.

Néhány szám tükrében ismertetjük az oktatás főszereplőit, a tanulókat, a magyar tannyelvű osztályokban tanuló diákokat a 2014/2015-ös tanévben.

Ciklus	Létszám
Óvodások	34001
Elemisták	52421
Általános iskolások	40610
Középiskolások	28219
Szakiskolások	3559
Posztliceális képzésben részt vevők	745
Összesen	159555

13. táblázat: Képzési szint szerinti tanulói létszám. Forrás: Kádár 2016

⁴³ Nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, akadémikus, szakterülete a nyelvtudomány és néprajztudomány. http://www.sztanyi.ro/download/Roman_okt.doc

Az előkészítő osztály bevezetésével a 2012/2013-as tanévtől a kötelező oktatás Romániában 11 évre terjesztődött ki. A kötelező oktatás X. osztály végéig tart, ennek utolsó két éve akár líceumi, akár szakoktatás keretében végezhető. A középiskolába a nyolcadik osztály végi záróvizsga sikeres megírásával lehet bejutni, ezt követi a 4 vagy 5 éves képzési időtartam, mely érettségivel zárul, ez pedig feltétele a felsőoktatásba való bejutásnak. Érettségi vizsga nélkül posztliceális képzési formában lehet továbbtanulni.

A romániai kerettanterv ötödik osztálytól kezdődően ugyanannyi órát ír elő a kisebbségi, magyar tagozatú osztályokban román nyelv és irodalomból, mint magyar nyelv és irodalomból, ezzel elérve azt, hogy meghaladja az óraszám a román tagozatra megszabott maximális óraszámot.

A későbbiekben, a középiskolában, a szakirány választásban a diákok korlátozva vannak, mivel a magyar kisebbségi iskolahálózat hangsúlyosan elméleti jellegű. A speciális szakmai szakágazaton belül elsősorban a pedagógia, kisebb mértékben a művészeti, valamint a sport és testnevelés szakirányok választhatóak magyar nyelven is. A magyar nyelvű szakoktatás inkább csak a tömb megyékre jellemző.

Tankönyveket tekintve, a tanügyi törvény és a hozzá kapcsolódó metodológia szerint az oktatási minisztérium a kisebbségekhez tartozó diákok számára három típusú tankönyvet biztosít. Egyrészt az anyanyelvükön kidolgozottat, másrészt román változat fordítását, illetve az anyanyelv és irodalom tantárgyhoz import tankönyveket is megenged, amennyiben az alacsony példányszám miatt nem megvalósítható a hazai kivitelezésük, viszont megfelel az érvényes tantervnek. A módszertan négy évre korlátozza egy-egy tankönyvnek érvényességét két év hosszabbítási lehetőséggel, egy újabb értékelési folyamat nyomán. Ezt a tényt figyelembe véve ismert az a tény, hogy egyetlen olyan magyar nyelv és irodalom tankönyv sincs a mai romániai magyar középfokú oktatásban, amely az érvényes tanterve íródott volna. A középfokú oktatásban az utolsó tantervi módosítások 2009-ben történtek, addigra pedig gyakorlatilag az összes fenti tankönyv megszületett. Ebből fakad, hogy sok tanár tankönyveket nem, vagy alig használ.

A tantervek alapvetően a tanítási bemenetet írják elő. Ennek nincs közvetlen kapcsolata a kimenettel, olyan értelemben, hogy sem a diákok tényleges képességszintjéhez és műveltségéhez nincs köze, és nem is tükrözi azt a pedagógiai szemléletet, amely a tantervben megfogalmazódik. Ez ugyanis elsősorban nem a tartalmakat szabályozza, hanem kompetencia- és képességfejlesztéssel kapcsolatos követelményeket fogalmaz meg, melyekhez tartalmakat rendel. A kimeneti vizsga ezzel szemben inkább tudás- és ismeretkészletet mér, vagy még inkább feladattípus-megoldási rutint. Ez okozza azt, hogy a szakaszok első három éve a tananyag leadásáról, a végzős év pedig a vizsgákra való készüléstről, a sablonok begyakorlásáról szól, hiszen ezek a vizsgák, bár megkövetelik az alaptudást, teljesíthetők a típusfeladatok ismerésével is.

A kisebbség szempontjából fontos az, hogy a magyar nyelv és irodalom egy plusz vállalás. Látszólag, az esélyegyenlőség jegyében minden diák ugyanazokat a vizsgákat teszi le, román nyelv és irodalommal kezdve a sort. A kisebbség ezen felül vizsgázik még anyanyelv és irodalomból, akkor, amikor a többiek vizsgái már lejártak, vagy szabadnapjuk van két vizsga között.

A tanügyi törvény és a hozzá kapcsolódó módszertan is biztosítja a kisebbségek azon jogát, hogy a román nyelv és irodalmat a közoktatás teljes tartalma alatt sajátos igényeinek

megfelelő tantervek és tanmenetek alapján tanulhassák, VIII. és XII. osztályban sem a vizsgakövetelmények, sem a vizsgatételek szintjén nincs differenciálás.

Mivel egy átfogó, szinte mindenkit kielégítő megoldás csak hosszas tervezés és eredményes kísérletezés következménye lehet, ezúttal mi sem vállalkozhatunk „tökéletes” stratégia megfogalmazására, „kinyilatkoztatására”. Dolgozatunk megírása során elsősorban arra kerestük a választ, hogy erdélyi viszonylatban mi okozhat, illetve okozhatott konfliktust a magyar kisebbség és a román többség között. A kutatás során egyre inkább világossá vált, hogy az ellenséges hangulat már jóval a Trianon előtti időszakban kialakultak. Az 1848-as szabadságharc korára tevődik érzékelhetően az a momentum, amely elindíthatott egy olyan folyamatot, ami kihatott a jövőre, vagyis a mostani jelenünkre.

Kisebbségpolitika, konfliktusok

Az európai nacionalizmus évszázadok óta jelen van a kontinensen. Az egységes, ideális Európában, ha valaha is létrejön egy ilyen struktúra, már csak kisebbségek fognak élni, mivel egy nemzet sem lesz többségben és elvileg nem is adódhatnak majd konfliktusok a többség-kisebbség viszony miatt. Ahhoz, hogy Európa egységessé váljon, egy történelemre van szüksége, és nem különböző nemzetek történelmére összegyűjtve, utalt erre Lucian Boia (1998), *Játék a múlttal, Történelem az igazság és a fikció közt* könyvében. De lehetséges-e ez egyáltalán? A mai nacionalista Európában ez egy elérhetetlen jövőképnek tűnik.

Müller Florin (2016) a *Trasee istoriografice: Problema Transilvaniei* című cikkében kifejti, hogy a sztálinizmus történetírásának legérzékenyebb témája az Erdély történelmének dimenziói, leginkább a 19. században, a nacionalizmus és a modernizmus évtizedeiben. Elmondása szerint a tények és a realitás közlése mindig függött az ideologizálástól és az internacionalizmustól. Ez a terület felülmúlta a liberalizmus minden jelét a magyar kisebbség számára a román nacionalizmus kárára az 1848-as Forradalom idején.

A romániai kommunisták az 1848-as forradalmat átalakították egy politikai szimbólummá és felépítettek egy idealizált képet Nicolae Bălcescu⁴⁴ köré. Ebben rajzolódik ki a negatív vonal a román nacionalizmus az erdélyi román felkelők képében.

A kommunista ideológia megformálódását, beleértve a történelemírást is, a forradalmi liberalizmus nagyban megnehezítette így a semleges diskurzusokat és a nemzeti dimenziókat torzító tényezők gyakoroltak igazán jelentős hatást. Ennek következtében a román nacionalizmus a tények jelentős torzulásával alakult ki.

Müller Florin cikkének kereteiben utalás történik, Victor Chereșteșiu⁴⁵ műveire. Számos írásban utal az 1848-as forradalom jelentőségére. Az ő koncepciójában a forradalmárok úgy győzhettek volna, ha egyeztetnek a román és magyar forradalmárok. Többek között erről a következőképpen ír:

”A kudarcban a román és magyar politikusok voltak a hibásak. Az 1848-49- es tragédia kirobbanása nemcsak a román sovinizmus, hanem a magyar sovinizmus miatt egyaránt történt meg, mivel ez a két nemzet nem tudott megegyezni és csak a kard tudott dönteni.” (CHERESTESIU V.)

⁴⁴ Román történész és író, az 1848-as havasalföldi forradalom egyik vezetője

⁴⁵ Kolozsvári kutató, történész

„A nemzeti öntudat, a „bennszülöttek” jogai a születési jogosultságok összefonódtak melyek erodáltak a politikai tudatot a népi demokrácia terén és ezek a primitivizmus és antidemokratizmus kötelezettségváltóság jelei voltak a románoknál elsősorban, aztán a magyaroknál is” (CHERESTESIU V.).

A tanulmány konkrétan utal arra, hogy a román-magyar ellenséges viszony nem az 1918 december 1-i történések után alakult ki, hanem ez már sokkal korábban észlelhető volt a két nemzet között.

Az első világháború végén kialakult Nagy-Romániát a megalkotói az „összes románok államának” képzelték el, a nemzeti kisebbségek számára pedig maximum „együttélő népcsoport” státuszt képzeltek el. Ez a Románia viszont 1940-ben lényegében szétesett a szomszédos országok átmenetileg sikeres revíziós politikája eredményeképpen, így a második világháború tapasztalatai a románság nacionalista köreit még erősebb homogenizációs törekvésre sarkallta. A világháború éveinek szélsőjobbos, majd a békeidők román kommunista vezetőinek egy része sok mindent próbált elkövetni annak érdekében, hogy éreztesse a kisebbségekkel, nincs helyük különálló öntudattal bíró közösségként az egységes Romániába. A bécsi döntésnek köszönhetően a román kormány és Ion Antonescu⁴⁶ számára világossá vált az, hogy az egységes nemzetállamra szétfeszítő erővel hat a kisebbségek jelenléte, illetve a velük szembeni inadekvát bánásmód. Antonescu az 1940. szeptember 17-i felhívásában a kisebbségekkel szembeni óvatos bánásmódra intette a lakosságot: „Kér mindenkit a miniszterelnök, hogy (...) más (...) kisebbségekkel szemben, akik azoknak a szomszéd országoknak etnikai családjába tartoznak, amelyek országok számára a múlt hibái folytán egyes országrészeket át kellett engedni, a legkorrektebb magatartást tanúsítsák”, jelent meg a Magyar kisebbségben.

Hankó-Nagy Alpár (2007) *A román kisebbségpolitika és az erdélyi reformátusok 1940 és 1945 között*⁴⁷ című művében kifejti, hogy az ország szétesését Antonescu maga is a múlt hibáinak tulajdonította. A politikai retorikájában a kisebbségekkel szembeni egyenes és igazságos magatartást vallotta, kormányának a mindennapokban használt és alkalmazott kisebbségpolitikája ennek azonban ellent mondott. Nem a kisebbség helyzetének javulását érte el, hanem azt az érzést keltette, mintha Antonescu igyekezne Románia területét minden etnikai kisebbségtől megtisztítani. Kisebbségpolitikájának középpontjában a kisebbségektől mindenáron való megszabadulás állt. Ezt a tételt a román történetírás is elismeri (ACHIM 2007).

„Az a törekvésem, hogy a román faj megtisztításának politikáját kövessem, és egyetlen akadály sem fog eltántorítani attól, hogy megvalósítsam a román faj eme történelmi kívánalmát... Visszahozom Besszarábiát és Erdélyt, de ha nem tisztítom meg a román fajt, nem értek el semmit, mivel nem a határok jelentik egy faj erejét, hanem annak tisztasága és egyneműsége.”⁴⁸ „Uraim, mindenek előtt azt tartsák szem előtt, hogy szükséges a Nemzet számára, hogy ki tudja használni ezt a zűrzavart arra, hogy megtisztuljon és homogénné váljon. Nincs irgalom. Már nem is érdekel az ember, csak a Román Nemzet közös érdeke, ami

⁴⁶ Ion Antonescu, román miniszterelnök 1940-1944 között

⁴⁷ Hankó-Nagy Alpár, *A román kisebbségpolitika és az erdélyi reformátusok 1940 és 1945 között*, Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Reformata Transylvania, Lii, 1–2, 2007, P 59-77.

⁴⁸ Elhangzott 1941. október 6-án, az Ellátási Tanács ülésén, az Antonescu rendszer békeelképzelései 1940–44 között beszédében

azt diktálja, hogy ne legyünk többé engedékenyek, mint amilyenek mostanáig voltunk, ami miatt ma annyi idegen szeplősíti be népünket; olyan idegenek, akik a legnagyobb bajt okozták nekünk. [...] Nagyon figyeljenek hát oda erre a kérdésre. Nem vagyok hajlandó semmilyen engedményre. Senkinek nem kegyelmezek, csak a Román Nemzetnek. A kérdést mind egyéni, mind közösségi szinten kezelni kell. Nem érdekel, ha ukrán, görög stb. Ki vele a Román Hazából.”, mondta a Minisztertanácsi ülésen 1941-ben. Szót ejthetnénk még néhány különböző témájú, hasonló hangvitelű buzdításról, de célunk a szemléltetés, bemutatás, nem a történelmi múlt ezen részének tárgyalása.

Ezzel ellenben Hajdú-Moharos József és Probáld Ferenc (2014)⁴⁹ taglalják, hogy a mai Romániában a népesség 1/6-a különböző kisebbségi nemzetekből tevődik össze. Sőt, a románságon belül mai napig különbségek fedezhetők fel. Eltérő jegyekkel rendelkeznek a havasalföldi románok, a moldovánok, az erdélyi, bánági és partiumi románok.

Mindezeket figyelembe véve, laikusok számára is érthetővé válik az, hogy az ország évszázadok óta szenved a kisebbségek problémás megítélésével. Az országban a legszámottevőbb kisebbség az erdélyi magyarság, közel 1,2 millió lélekszámmal.

Az erdélyi magyar oktatás múltja az Árpád-háztól a második világháborúig

Ördög I. Béla (1994), Adatok tükrében az erdélyi magyar oktatás történetéről című publikációjában leírja, hogy az Árpád-ház uralmának utolsó fél évszázadában már kialakult az erdélyi székelységnek az a települési területe, amelyet több mint fél évezreden keresztül megőrzött. Az önálló erdélyi állam megalakulása a protestanizmus terjedésével egyidőben történt. A Habsburg Magyarországon vallásüldözés és konfliktusok zajlottak, azonban Erdélyben ezek a vetélkedések jóval csendesebbek voltak. II. János (János Zsigmond) idején már nemcsak a katolikus, evangélikus és református hitvallásokat követők egyenjogúságát ismerték el, hanem az unitáriusokét is. 1556-ban a püspöki káptalani javak egy részét az erdélyi országgyűlés az iskolák fenntartására rendelte. Ettől kezdve kiemelkedő szerepet játszott a gyulafehérvári, az 1560-tól az erdélyi fejedelemséghez tartozó nagyváradi, valamint a század közepétől a marosvásárhelyi iskola. 1568-ban megalakult a kolozsvári unitárius kollégium. Ettől a kezdve rohamosan jelentek meg a kisebb vallási elemi és középfokú iskolák is.

Bethlen Gábor, aki anyai részről székely származású volt, pártfogolta a művelődést, valamint segítette a marosvásárhelyi református kollégiumot is. I. Rákóczi György folytatta ezt a politikát. Az erdélyi román lakosság körében bontakozni kezdő anyanyelvi irodalmat pártfogásban részesítette akkor, amikor a Kárpátokon kívül lévő vajdaságokban még tiltották, hogy az ortodox papság a nép anyanyelvét használja.

A Habsburg idők a székelység oktatásügyében jelentős változást hoztak. 1764-ben a főkormányzók a kolozsvári Báthori Akadémiát helyreállította, egyetemi rangra emelte. Megengedték a külföldi főiskolában való tanulást. Mária Terézia 1777-ben a Ratio Educationis néven ismert intézkedésével elrendelte, hogy a püspökök, földesurak, községek létesítsenek népiskolát.

⁴⁹ Hajdú-Moharos József, Probáld Ferenc (2014): *Európa regionális földrajza 2. Társadalomföldrajz*,

II. József 1781. október 20-án kiadott rendeletében a szülőket büntetéssel fenyegeti, ha nem küldik iskolába gyermekeiket. A kiegyezés utáni években báró Eötvös József, a magyar közoktatási politika legjelentősebb alakja, szabályozta a középiskolai önképző egyletek és a gimnáziumok tanrendjét. 1868-ban a népiskolai közoktatásban van elemi, felsőbb népiskolai, polgári iskolai, tanítóképzési oktatás. A tanítás anyanyelven történik.

Lakatos Artur "Az egyházi iskolák óriási szerepet játszottak századokon át Erdély művelődési életében. Nemcsak a magyar nemzet, hanem az együtt élő románság és a németajkú szászok kultúrtörténetének gyarapításához is nagymértékben hozzájárultak" (LAKATOS A. 2008. pp 99). A tudományos cikk további mondatai elmondják, hogy az 1500-as évek közepén békés együttéléstről beszélhetünk a korábban felsorolt nemzetiségek között. Kisebb rivalizálás volt a különböző felekezetek között, de így is nagyrészt békében éltek egymás mellett, konfrontáció helyett általában inkább a békés rivalizálás volt meghatározó, ahol egyik a másikat békés eszközökkel próbálta felülmúlni. „Többnyire a hit, a tudás, a híveknek való többet nyújtás voltak a küzdelem fegyverei” (LAKATOS A. 2008. pp 99). A békés egymás mellett élést csak elősegítette az 1568-ban a tordai országgyűlés által hozott törvény, mely Európában elsőként biztosította a vallási türelmet.

A cikk során kifejtésre kerül, hogy Erdély talán legfontosabb művelődési központja Kolozsvár volt. Már III. Béla idején volt iskola az Óvárban. Ettől kezdve követhetjük végig a kolozsvári oktatás, a háborúk és politikai nehézségek miatt nem egészen zökkenőmentes történelmét, amelyre a hagyományos négy „bevett” vallás közül három, a katolikus, református és unitárius egyház felekezetek közti rivalizálás volt csak jellemző egészen az 1918-as évig. Ezután kellett az iskoláknak megküzdenie a román oktatási törvénykezés szerzetesrendekre vonatkozó paragrafusával. Kiemelt tény volt a kolozsvári piarista iskolára vonatkozóan az etnikumi tolerancia. A kolozsvári piarista kollégiumban tanult a román nemzetnek is több nagy fia, mint például Ioan Molnar-Piariu, Gheorghe Lazăr, Avram Iancu, Aron Pumnul. Már csak azért sem lehetne propagandisztikus célokból ilyesmivel előhuzakodni, mert sehol sincs olyan feljegyzés, mely szerint ezek a román etnikumú egyének valami okból kifolyólag fájó szívvel, megalázva hagyták volna ott ezt az iskolát.

A román hatalomátvételt megelőző 1918-i gyulafehérvári határozat kimondja, hogy minden erdélyi nemzetnek biztosítani kell az anyanyelven való közigazgatást és saját embereivel megvalósított közoktatást, azonban a Ferdinánd király által meghatározott törvény ezt már kihagyja. A nagyhatalmakkal aláírt kisebbségi szerződésről Vintilă Brătianu miniszter elismerte, hogy nem akarták betartani. Az 1925. évi december 22-i törvény szerint különféle okokból a diákokat románra lehetett minősíteni s így román nyelvű oktatásban kellett részesíteni. Egy ideig Angelescu miniszter rendelkezésére, akárcsak a Ceaușescu diktatúra utolsó éveiben, még magyar nyelvű szövegben sem volt szabad magyarul írni a helyneveket. A román állam 1919-ben Udvarhely, Csík, Háromszék megyében, ahol a székelység zöme lakik, 373 magyar nyelvű iskolát vett át, majd ebből egyszerre 27-et megszüntetett, illetve románra alakított. 1937-ben már a Székelyföld egyetlen megyéjében sem volt magyar tannyelvű állami iskola, illetve tagozat. Az Angelescu-féle rendszer bevezette a kultúróna fogalmát, amely a Székelyföldön tanítást vállaló románok részére 50%-os fizetésemelést és 20 hold földet biztosított.

A köziskolai oktatás mellett igen nagy hiány volt a szakoktatás terén. A kereskedelem és a gazdasági szakoktatás anyanyelven alig volt jelen. A főiskolai oktatás helyzete sem volt

rózsás. A református, katolikus és unitárius teológiai akadémiáktól, illetve a kolozsvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakától eltekintve a felsőoktatás terén egy magyar nyelvű intézmény sem állt rendelkezésre. 1934-ben a kolozsvári egyetemnek 1127 magyar hallgatója volt, ami az 1935-36-os évre már 609-re csökkent a szigorított felvételinek köszönhetően.

1938-ban a Kisebbségi Statútum néven ismert rendelkezések átmenetileg javítottak a helyzeten. A magas példányszámú Viitorul központi román lap 1920 óta először írt hasonló sorokat: „Minden népnek joga van etnikai jellege megtartására, s a szerzett jogok megvédését a román közvélemény szükségesnek és méltányosnak tartja. A román közvéleményben megvan a hajlandóság őszinte együttműködésre az itt élésre jogosult népekkel.” A szélsőjobboldali diktatúra az enyhülés lehetőségét megsemmisítette.

A második világháború után a 3 milliós magyar lakossággal rendelkező Romániában 2500 magyar tannyelvű iskola volt, 5 felsőoktatási intézmény, amely 3000 tanulónak biztosított tanítást.

Az 1977-1978-as iskolai évben a magyar tannyelvű egységeket és tagozatokat 252 553 tanuló látogatta, akik közül 170 945 volt általános iskolai tanuló és 29 028 líceumi tanuló. A felsoroltakon kívül 26 614 tanuló folytatta tanulmányait román tannyelvű líceumokban. Felsőoktatású intézményekben 7497 magyar nemzetiségű diák tanult. Ez a helyzet a 90-es évekre megromlott az ország törvényhozásának, és az akkori hatalom politikai akaratának köszönhetően.

Hamis történelmi ismeretek a román történetírásban

Főlegesen magyarázni, hogy a kommunizmus idején milyen körülményekkel bírt az oktatás. Romániában a tanulók számára az iskola nem csak tanítási órákat jelentett, hanem fizikai munkát egyaránt. A diákok egyenruhában, a tantermek katedrái felett a főtájkár elvtárs arcképe, az abécé-s könyvekben a hazafias üzenetek, a korlátozások és a kötelezések mind jellemezték a kommunizmus diákéveit. Az óvodásoknak 4 évesen az első dolog, amit megtanítottak az volt, hogy mi a kommunizmus. A tankönyvek borítójának első lapján Nicolae Ceaușescu fényképe volt látható, s a tartalmuk is erőltetett hazafiságot rejtett. Az újságok stílusa ebben az időben az sugallta, hogy minden a lehető legideálisabb, és a körülményekkel mindenki nagyon elégedett. A csodálatos, fantasztikus fogalmak számtalan ismétlése töltötte meg a sorokat. A kormányzás az ideálisra törekedett, még ha az nem is volt jelen. Nemtörődöm módon elnyomták a gondolatokat, az elméket, és mindenkit félelmet keltettek.

Magyarországon a szocialista időszakban, pontosabban az ötvenes-hatvanas években a köznevelés, közművelődés, közoktatásügy pártérdekeknek rendelődött alá. Mód Aladár (1954) „400 év küzdelme az önálló Magyarorszáért” címmel megjelent könyve alapozta ezt meg. Mód a könyvében a magyarság történetét a függetlenségi harcok történetéből vezette le, a szabadságküzdelmeket pedig – a marxista történelemszemlélethez igazodva – osztályharcra azonosította. E szabadságharcok tengelyébe a Habsburg-ellenes függetlenségi harcokat állította a szerző, melyről Glatz Ferenc⁵⁰ találóan jegyzi meg: „Aktuális politikai céltól vezettetve összekeverte a németellenességet (az aktualitást 1938-1945 között) a Habsburg-

⁵⁰ Széchenyi-díjas magyar történész, egyetemi tanár, az MTA tagja, 1996-2002 között elnöke

ellenességgel (a történelemmel). Ez mind kommunista, mind a polgári baloldali publicisztikában, politikai szlogenekben élő Habsburg-ellenesség találkozott a magyar közgondolkodás hagyományos (elsősorban protestáns) kuruc kultúrával” (MÓD 1954). Megvalósult a nemzeti történefffelfogás és a marxizmus tökéletes szimbiózisa. Ez a szintézis tökéletesen illeszkedett a kommunista párt által megkonstruált és Révaihoz köthető új történelemszemléletbe. Ezzel gyorsan sikerült a közgondolkodásban, a társadalomban szerteosztatni a kommunista párt nemzetietlenségéről elterjedt általános nézetet is.

1998-ban jelentek meg az alternatív tankönyvek hatodik osztályosok számára, román nyelv és irodalomból, francia nyelvből, történelemből, földrajzból, matematikából, biológiából, fizikából és képzőművészetből. Ezekkel kapcsolatban Székely Győző, a Tankönyvtanács szerkesztője a következőt nyilatkozta: „E tankönyvek magyar nyelvre való fordítása csak azután esedékes, miután a tanárok kiválasztották a megfelelő román nyelvű könyveket. A kiadók a legkeresettebbnek bizonyult két tankönyvtípus magyarra fordított változatát biztosan vállalják.” Romániában 1999-ben jelentették meg az első alternatív történelem tankönyvet tizenkettedik osztály számára, melyet Sorin Mițu, Lucia Copoeru, Ovidiu Pecican, Virgiliu Tarău és Liviu Tarău szerkesztett, és az Editura Sigma adta ki.⁵¹ Nagy port kavart a megjelenése ugyanis hazafiátlanoknak nevezték emiatt a szerzőket.

Számos szenátor kritizálta a Sigma Kiadó által kiadott 12. osztály történelem tankönyvet. Sergiu Nicolaescu független szenátor elmondta a plenáris ülésen, hogy ezek a történelem tankönyvek megérdemlik, hogy a nyilvános térre kerüljenek és elégessék őket. Nicolaescu azt is kiemelte, hogy csak három sor került Mihai Viteazu-ról a kézikönyvben, míg Andreea Esca és Cristian Tudor Popescu bemutatására, kik a román sajtó meghatározó személyei, oldalak jutottak. Sergiu Nicolaescu szenátor bírálta azt a tényt is, hogy az 1989. decemberi forradalom népszerű felkelésként szerepel ebben a könyvben.

2012-ben Marius Diaconescu, a Bukaresti Akadémia Történelem Karának rektora az RFI.ro-nak adott interjúja során elmondott számos tényezőt a román történelemtől. Elmondása szerint a tankönyvek egyre felületesebbek, mert egyre kevesebb jelentőséget tulajdonítanak a középiskolai oktatásnak: „Még mindig a kommunista –nacionalista történetírás foglyai vagyunk.”

A történelemkönyvek idealizált, standard, tabu képeket festenek a román uralkodókról és a gyerekek tudatában ezek az idealizált szereplők rögzülnek. M. Diaconescu oktatása során találkozott olyan első éves diákokkal, akik a gimnáziumi éveik alatt elsajátított tévhitben élnek az országuk történelmével kapcsolatban, mint például, hogy „Erdély egy román állam volt a középkorban.”, vagy hogy „Erdély vajdáját az Erdély területén élő román földesurak választották”, Erdély a Magyar Királyság része volt a középkorban, Erdély vajdája pedig egy magas rangú tisztviselő volt, harmadik méltóság a magyarországi hierarchiában. Ezen kívül elmondható, hogy a román nemeseknek ugyanolyan jogaik voltak, mint bármelyik más nemesnek a Magyar Királyságban, és semmi esetre sem voltak többségben.

Vannak olyan tévhit is, hogy a románokat elnyomták Erdélyben. A középkorban ez nem volt igaz, legalábbis az adott kor társadalmi körülményei között nem beszélhetünk nemzetiségi kritériumokról. A román parasztnak pontosan ugyanaz volt a státusza, mint a

⁵¹ *Történelemkönyv: Manual De Istorie Pentru Clasa A XII-A. Sorin Mitu (koordináló) Editura Sigma, 1999*

magyar parasztnak, mivel a társadalmi státus és a vallás voltak a fő meghatározó tényezők, nem pedig az anyanyelv vagy nemzetiség.

Diaconescu szerint a jelenkorban hibát követünk el azzal, hogy a 18., 19. és 20. sz.-i valóságokat, amikor is valójában jelentős román-magyar ellenségeskedések történtek, rávetítjük a középkorra és a jelenre is.

A 18. század végéig, a magyar nacionalizmus kialakulásáig nem volt szó román-magyar ellenségeskedésről. Ez az osztrák asszimilációs intézkedésekre adott válaszként alakult ki és hódított teret Magyarországon és Erdélyben is, fokozatosan átalakult egy román-magyar konfliktussá, nyilvánvaló politikai céllal.

Müller Florin (2016) a *Trasee istorigrafice: Problema Transilvaniei/Erdély kérdése* című cikke által leírtak szerint is említeni fogjuk, hogy a román nacionalizmus kialakulása hatására a történelmi események torzítva lettek, legfőképp a romantikus írók művei által. Diaconescu az interjú alatt több ilyen esetet is kiemelt: Moldvában és Havasalföldön a román történetírás fontos hamis mítosza a románok egységének középkori érzülete. Számos történelemkönyv ismerteti a közös törökellenes harcvonalról. Ilyen nem létezett. A románok jól meghatározott körülmények következményeként harcoltak a törökökkel. Akkor harcoltak, amikor rákényszerültek és ekkor valóban sok háborús hőstettet hajtottak végre, de nem ők kezdeményezték a háborúkat. A Călugăreni csatát győzelemként tartja számon a román történetírás kánonja, amikor is Mihai Viteazul nagy győzelmet aratott. Diaconescu bécsi, budapesti, olaszországi és számos más országban végzett kutatásai során azonban kiderült, hogy „amikor Sinan pasa feltápaszkodott a mocsárból és kezét a szeme fölé tartva Mihai Viteazul seregét kereste, akkor azt látta, hogy Vitéz Mihály nincs ott”, ugyanis minden csatatéren elért eredménye ellenére, a havasalföldi vajda a török túlerő elől kénytelen volt meghátrálni.

A tanúk szerint a Călugăreni-i csata nagyon véres volt. Sok török meghalt, de Mihai Viteazul visszavonult Báthori Zsigmond hadseregére várakozva az erdőbe. Nem beszélhetünk Călugăreni-i győzelemről, mivel Sinan pasa a csatát követően megszállta Târgoviste városát és ő uralta Havasalföldet. Miután a havasalföldiek segítségére sietett Erdély fejedelme, sikerült kiűzni a törököket.

A Rovine-i csata ugyancsak fontos eseménynek számít a román történelemben, azonban ezt is hamis láttatásban mutatják be. Úgy tanítják, hogy Mircea Cel Bătrân legyőzte Bajazidot, Mihai Eminescu, Petőfi romantikus kortársa is ezt írja híres költeményében. Az igazság azonban az, hogy Öreg Mircea majdnem két és fél évet töltött Erdélyben, menekülve. Ha valójában megnyerte volna a csatát nem kellett volna 1395 márciusában Erdély területén tartózkodnia.

Ilyen, és ehhez hasonló hamis állítások tömkelege terjed a köztudatban, ezekkel a gondolatokkal élnek a diákok és a felnőttek is. Nyilvánvaló, hogy egy ördögi kör tanúi lehetünk. A köztudat és a mentalitás befolyásolja az oktatást, az oktatás befolyásolja a köztudatot és a mentalitást.

Szakértői vélemények

Feltevéseinkkel kapcsolatban, melyek röviden összefoglalva arra vonatkoznak, hogy a román-magyar kapcsolatot a történelem, oktatás helytelen, hiányos, esetleg nem megfelelő

ismertetése befolyásolja, illetve, hogy az egymás mellett élés során a két nép nem akar egymásról ismereteket szerezni, interjúkat készítettünk. Többek között megkérdeztük Kiss Ágnes, a romániai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatóját, Kovács Kuruc János zilahi történelemtanárt, helytörténészt (aki 1990-től a Szilágy megyei Tanfelügyelőség szakmai irányítója kisebbségi és egyetemes történelemből), valamint Bukur Tamást, a Romániai Magyar Középiskolások Szövetségének volt elnökét. Az interjúk által széles körben általános véleményeket, meglátásokat szerettünk volna bemutatni, az alanyok szakértői szemszögét alapul véve. A kérdéseket csoportosítva tettük fel, hogy minél kifejtettebb válaszokat kaphassunk.

Azzal kapcsolatban kértünk véleményt, hogy mit gondolnak a köznevelésben és a történelemoktatásban tanított ismeretanyagok szerepéről a román-magyar egymás mellett élés tekintetében, hogy mire lehet ez még befolyással, valamint hogy mi okozhat konfliktust a kisebbségi népek és az anyaországi népek, egyének kapcsolatában.

Mindezekon felül megkérdeztük, hogy meglátásuk szerint, milyen mértékben hajlandóak a románok és a magyarok egymásról ismereteket szerezni, mennyire elfogadók a negatív történelmi tényekkel kapcsolatban melyek a saját népük történelmére vonatkoznak, és hogy mennyire befolyásolja a román, magyar történelem helytelen ismerete a román-magyar társadalmi viszonyokat. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy volt-e már olyan eset, amikor helytelen, téves információt fedeztek fel bármilyen történelem tankönyvben, illetve arra, hogy szerintük az oktatási rendszer okolható-e az ügyben, hogy a magyar és egyéb kisebbségi romániai lakosok nehezen sajátítják el a román nyelv ismeretét?

A továbbiakban az ő válaszaikat közöljük.

Megismerési vágy hiánya

Kiss Ágnes a romániai Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatóját kérdeztük elsősorban a témákkal kapcsolatban. Azért találtuk őt alkalmas interjúalanynak, mert napi szinten a problémával foglalkozik, és az évek során bizonyosan több szempontot is megismert, amiből egy egész vélemény alakulhatott ki. Szerinte a mindennapi életben nem játszik jelentős szerepet az iskolában szerzett tényszerű tudás a másik etnikumról, de ettől függetlenül is sokat segítene, ha a két nemzet nyitott lenne egymásra. A kölcsönösség, a kölcsönös nyelvismeret, és általában véve a kiegyensúlyozottabb ismeretek valószínűleg jó irányba befolyásolnák az együttélés minőségét (azaz, ha a románok is annyira ismernék a magyar kultúrát, mint fordítva. Ez nem feltétlenül konkrét, „valóságghű”, tényszerű tudás következménye, hanem méltányosság, tisztelet stb. kérdése, ami oda vezetett, hogy egyáltalán érdeklődjenek a magyar kultúra iránt).

Szerinte konfliktust szülhet még a kisebbség anyaországi beleavatkozása, hisz a román népet ez sok esetben zavarja, azonban a kisebbséget az zavarja, ha az anyaország nem avatkozik be, így ez a helyzet is problémákat szül.

A legnagyobb gond szerinte az, ami az oktatásra is kihathat, bár nem mérvadó szinten, hogy hiányzik az egymás felé irányuló érdeklődés. Ez mindkét oldalról problémás, nem tekinthető hibásnak egyedül egyik vagy másik fél. Ha mindkét fél igyekezne megismerni a másik kultúrát sokkal több egyetértés születne, és a hangulat is teljesen más lenne országszerte.

Hibák az oktatásban

Kovács Kuruc János zilahi történelemtanár, helytörténész az oktatási helyzetről tudott nekünk többet mesélni, pedagógiai szemszögből. 44 évig tanított, és végig arra törekedett, hogy diákjait az egymás mellett élésre nevelje, illetve buzdítsa őket a saját vagy a közös történelem megismerésére.

Szerinte az oktatásban rengeteg az agymosás, a „*ha nem tudsz róla, nem fáj az elnyomás*” mentalitás miatt. Éppen ezért tartja nagyon fontosnak azt, hogy arra tanítsák, neveljék a diákokat, hogy legyenek szomjasak a megismerésre. Ezért is hangsúlyozza ki, hogy nyilvánvaló, hogy a román nép, mint minden más nép, igyekszik minimalizálni a negatív történelmi tényeket, de az igazság kell, hogy az első helyen legyen. Ezt az egészet struccpolitikának nevezi, ami szerinte negatív hatással van a román-magyar viszonyra.

Felsorolt néhány konkrét példát, ami hamis a mai történelemoktatásban. Ilyen, hogy „*A román Történelemlétkönyvekben továbbra is a dáko-romanizmust tanítják. Meg sem említik, hogy létezik egy alternatív származás elmélet a legújabb kutatások eredményeként. Felruháznak olyan hősokeket feleslegesen, akiknek tetteik megkérdőjelezhetőek (Mihai Viteazul, Avram Iancu és nemcsak.). A 6., 7. osztályos kisebbség történelemlétkönyv túlhaladott. Legalább mi erdélyi magyarok legyünk őszinték és ne csak a hagyományosan szajkózott finn-ugor elméletet mutassuk be, hanem az 1848-ig érvényes Hun-magyar származást, esetleg a kettős honfoglalást, László Gyula történészét is.*” Az oktatási rendszer okolható az ügyben, hogy a magyar és egyéb kisebbségi romániai lakosok nehezen sajátítják el a román nyelv ismeretét. „*Amíg nincs külön tananyag romániai nemzetiségű kisebbségeknek, ahol anyanyelvi szinten lehetne oktatni a román nyelvet a kisebbségi nyelven oktatókkal, addig mindig nehézségek lesznek, főleg a székelyeknél. A tantárgyversenyeken semmi esélyük nincs a kisebbségi magyaroknak a többséggel szemben, ha a versenyanyag ugyanaz mindenkinek. Egy nyelvet úgy tanulsz meg, ha sokat írsz, és főleg sokat gyakorlod élőben a beszédet, akárcsak a modern nyelv oktatásánál.*”

Hátrányos megkülönböztetés

Végül, de nem utolsó sorban, Bukur Tamást, a Romániai Középiskolások Szövetségének (MAKOSZ) volt elnökét kérdeztük arról, hogy ő mandátuma alatt találkozott-e olyan helyzettel, ami során hátrányba szorult-e volna kisebbségi diák. Elmondása szerint több olyan vegyes tannyelvű iskola van országsszerte, amelyben az iskola vezetősége nem engedi érvényesülni a magyar diákságot. Konkrétan itt arra utalt, hogy nem engedik azt, hogy a magyar diákok önálló diáktanácsot hozzanak létre, és rájuk erőltetik azt, hogy a románokkal elégedjenek meg, a román diákok jogaiért harcolva.

Emellett Tamás szerint egy magyar diák hátránnyal indul majd az életben, hisz a munkaerőpiacon való boldoguláshoz alapvetően szükséges román nyelvtudás problémát okoz számukra. Bukur Tamás azonban pozitívan közelíti meg a helyzetet: „*gyakori hátrányos megkülönböztetésnek is áldozatául eshetnek ezek a fiatalok, ellenben azt gondolom, hogy kellő elhivatottsággal és a megfelelő hozzáállással ez a hátrány nem csak, hogy leküzdhető, de előnnyé is formálható.*”

Összegzés

Konklúzióként, a levont következtetéseket összegezve elmondhatjuk, hogy Romániában igen széthúzó erők uralkodnak, mivel a fennálló szociális, gazdasági, politikai, közigazgatási és egyéb kapcsolatok feszültségi faktorokkal jellemezhetők. Román oldalról mindent megtesznek, hogy bizonyítsák történelmi múltjuk hitelességét. A dolgozat során kiderült, hogy a román nemzetiségű, hű polgárok az oktatásba is becsempészet történelmi módosításokkal próbálják elérni azt, hogy bebizonyítsák, helyük van az egykori történelmi események folytán megszerzett - még mindig fiatal - területeikhez. Szándékos üzeneteket intéznek a magyar kisebbség részére, melyek során a magyar kisebbség elhidegül bármilyen formájú együttműködéstől is. A magyar kisebbség a többi, más kisebbségtől eltérően, kihasználja magas kisebbségi létszámát, ami bizony némely esetekben hátrányokhoz is vezethet. Az erős identitástudat oda vezet, hogy bizonyos területeken a nagymértékben koncentrálódó magyar kisebbségek, már-már elszigetelik magukat az életesélyeik elől. Ez válthatja ki a román ellenszenvet, s egy körkörös ciklus létrejöttével kialakul az a helyzet, hogy a két nép egymás mellett élése nem tud megvalósulni, ugyanis konfliktusok és negatív hozzáállás jellemzi a két nép kapcsolatát. Szociális szempontból ugyan léteznek román és magyar személyek között jó viszonyok, de ez olyan helyzetekben alakul csak ki, amikor a magyar fél jól beszéli a román nyelvet. Ez a baráti kapcsolat azonban nem biztos, hogy megmarad olyan esetekben is, amikor történelmi események tárgyalásáról, nemzeti ünnepek ünnepléséről, esetleg politikai hovatartozásról esik szó.

Megállapíthatjuk, hogy a nyelvismereti problémák okozzák legfőképp az olyan korlátokat, melyek a kisebbségi egyének megélhetését akadályozzák. A nyelvi nehézségek megnehezítik elsősorban a kommunikációt, a munka világában való elhelyezkedést, a vállalkozói kedv mértékét, az ügyintézés, a jogok megvédését, és számos más helyzetet a kisebbség esetében.

Nemcsak külső (állami, törvénykezési, oktatásszerkezeti, politikai) befolyásoló tényezők okozzák a magyar kisebbség integrálódásának akadályát, hanem az egyének elvi hozzáállása is.

Célunk az volt, hogy felmérjük egy probléma valódiságát. Azt, hogy hogyan viszonyul egy ország népe az ott élő kisebbségekhez a Kárpát-medencében, azon belül is Erdélyben. Egy örökös probléma tárgyalása és kutatása évekig is elhúzódhat, mi jelen esetben a problémák gyökereit próbáltuk felkutatni, és alapvető szinten tárgyalni. Ezzel pedig azt szeretnénk elérni, hogy felhívjuk a gond fontosságára a figyelmet. A XXI. században, a modern Európában, még mindig elnyomásban él a kisebbség, nem egyforma esélyekkel indulnak a fiatalok a többséghez képest, ezeket a különbségeket pedig akár egész életükön át magukon kell hordozni, az oktatáspolitikát pedig mindezt tetőzi.

Ellenben azt is magyaráztuk, hogy törekvések vannak mindkét oldal részéről a helyzet javítását tekintve, szépen-lassan javulást mutat, néha bökkenőkkel, de a legfontosabb, hogy a téma tárgyalva van. A jövőben más tényezőket is szeretnénk megvizsgálni, hogy még inkább érthetővé váljon a konfliktus, és alternatív megoldásokat találhassunk ez által. Ez irányú kutatásainkat a jövőben is tervezzük folytatni, az eddig elért részeredmények keresztmetszete e jelenlegi tanulmányunk.

Irodalomjegyzék

- ACHIM, V. 2007: Mișcări de populație și aspecte demografice în România în prima jumătate a secolului (România népessége és demográfiai mozgása a század első felében) XX
- BOIA, L. 1998: Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune, Játék a múlttal, Történelem az igazság és a fikció közt, Humanitas, Bukarest 174 p.
- HAJDÚ-MOHAROS J. - PROBÁLD F. (2014): Európa regionális földrajza 2. Társadalomföldrajz, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- HANKÓ-NAGY A. 2007: A román kisebbségpolitika és az erdélyi reformátusok 1940 és 1945 között, Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica, Lii, 1–2, P 59-77.
- HORVÁT I. 2008: Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről, 2008, ISPMN, Institutul Pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, A nemzeti kisebbségek problémái tanulmányozásának intézete Kolozsvár
- HORVÁTH I. -VERES I. - VITOS K. 2010: Közigazgatási nyelvhasználat Harghita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megyeszintű intézményeiben, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, A nemzeti kisebbségek problémái tanulmányozásának intézete Kolozsvár,
- KÁDÁR E. 2016: A magyar nyelv tantárgy tartalma és oktatása a romániai oktatásszabályozási keretben. Műhelytanulmányok a Romániai Kisebbségekről, Nr. 62, A nemzeti kisebbségek problémái tanulmányozásának intézete, Kolozsvár
- KISS T. – VERESS I. 2011: Minorități din România. Recensământ 2011 - procese demografice. Műhelytanulmányok a Romániai Kisebbségekről Nr. 65 A nemzeti kisebbségek problémái tanulmányozásának intézete, KOLOZSVÁR
- KISS T. – VERESS I. 2010: Minorități din România: dinamici demografice și identitare, Kisebbségek Romániában: demográfiai dinamika és identitás. Műhelytanulmányok a Romániai Kisebbségekről. A nemzeti kisebbségek problémái tanulmányozásának intézete, Kolozsvár
- KISS T. – CSATA I. 2008: Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice., A magyar lakosság romániai evolúciója. Eredmények és módszertani kérdések. Műhelytanulmányok a Romániai Kisebbségekről. A nemzeti kisebbségek problémái tanulmányozásának intézete, Kolozsvár
- LAKATOS A. 2008: A kolozsvári egyházi iskolák helye és szerepe az erdélyi magyar közművelődésben” Tudásmenedzsment: A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Humán Fejlesztési és Kultúratudományi Intézet periodikája, 2008. (9.évf.) 2. sz. pp 99-108.
- MITU, S. 1999: Történelemtankönyv. Manual De Istorie Pentru Clasa A XII-A. Editura Sigma,
- MÓD A. 1954: 400 év küzdelem az önálló Magyarországért. Szikra Könyvkiadó. Budapest
- MÜLLER F. 2016: Trasee istorigrafice: Problema Transilvaniei/Erdély kérdése, Revista Istorică, tom XXVII, nr. 5-6, p.545-562.
- ÖRDÖG I. B. 1994: Oktatástörténet, Adatok tükrében az erdélyi magyar oktatás történetéről. Szabadság, 1994. szeptember 15.
- SORBÁN A. 2012: Kisebbség – társadalomszerkezet –kétnyelvűség Műhelytanulmányok a Romániai Kisebbségekről, Nr. 42, A nemzeti kisebbségek problémái tanulmányozásának intézete, Kolozsvár
- SZABÓ L. T. 1993: „Ki vagyok Én”: Identitástudat és kisebbségi lét. Educatio®, 1993. (2. évf.) 2. sz. pp 235.-244
- VERES V. – RUFF T. 2016: Kötődések – identitás, személyes kapcsolatok és nemzeti-etnikai attitűdök

a Kárpát-medence magyar ifjúsága körében In. Székely L. (szerk): Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar ifjúságkutatás. Kutatópont kft. Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. Budapest, 2018. pp 387-434.

Egyéb internetes források:

DR. ALBERT G. 2011: A nevelés elméleti és történeti alapjai: Kaposvári Egyetem, Oktatásügy a szocializmus idején. Elektronikus tananyag. Kaposvár
http://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/albert_gabor/index.html

DIACONESCU, M. 2012: A Bukaresti Akadémia Történelem Karának rektora az RFI.ro-nak adott interjúja, Románia középkori hősei, a mítosz és a valóság között./ Istoria românilor: România erotilor medievali, între mit și realități.. <https://www.youtube.com/watch?v=HkL-Qgz5Px0&t=196s>

MARKÓ B. 2017: Az oktatási törvény jó, csak alkalmazni kellene. Miért.ro. <http://miert.ro/marko-az-oktatasi-torveny-jo-csak-alkalmazni-kellene/>

TOPAN D. 2015: Románia módszeresen elhazudta saját történelmét. Fötér.ro. https://foter.ro/cikk/20151113_igy_hazudta_el_romania_a_sajat_tortenelmet

VITA AZ ALTERNATIV XII.OSZTÁLYOS TÖRTÉNELEM TANKÖNYVEKRŐL 1999: Despre manualele alternative de istorie pentru clasa a XII-a). <https://www.youtube.com/watch?v=x1kXtKL3MAQ&t=6189s>

Külföldi hallgatók a magyar felsőoktatásban – Az elmúlt évek tendenciái

Absztrakt

A tanulmány fő célja a Magyarországon tanuló külföldi diákok helyzetének bemutatása. A vizsgálat kiterjed a főbb ösztöndíj lehetőségek bemutatására, mint az Erasmus program, a Stipendium Hungaricum és a Makovecz Program. Az ideérkező diákokra vonatkozó statisztikák és a külföldiek helyzetére és elégedettségére vonatkozó korábbi tanulmányok eredményei is bemutatásra kerülnek. E kutatásokból kirajzolódik, hogy nagy különbség van a hosszabb és rövidebb távon itt tanuló, valamint a különböző motivációkkal érkező hallgatók származása, elvárásai és elégedettsége között. Ennek alaposabb feltárása érdekében három hallgatóval és négy egyetem Erasmus koordinátorával is készült interjú. Ezek nagyrészt alátámasztják a korábbi tanulmányokban közölt eredményeket, valamint rávilágítanak a kérdés összetettségére. Az intézményi oldalról felmerülő nehézségek közül kiemelendők az adminisztrációs problémák, ezek azonban megoldhatóak, bár rugalmasságot és türelmet igényelnek mindkét fél részéről.

Kulcsszavak: Külföldi hallgatók Magyarországon, Erasmus program, Stipendium Hungaricum

Bevezetés

A globalizáció korában megnőtt az igény az idegen nyelvek, de akár más népek, országok kultúráinak és szokásainak megismerése iránt. Szerencsére számos ország könnyebben elérhetővé vált, akár tanulási céllal, munkavállalással, ideiglenes vagy állandó letelepedési szándékkal keressük fel őket. Külföldi tanulásra is bőven nyílik lehetősége azoknak, akik nyitottak erre. Európában az Unió belül történő szabad áramlás szintén növeli a mobilitást. Emellett az egységes Bolognai felsőoktatási rendszer kialakítása is hozzájárul az esetlegesen felmerülő nehézségek leküzdéséhez, hiszen a hallgatóknak hasonló felépítésű oktatási rendszerekben kell eligazodniuk. Az egyetemek törekednek a minél nemzetközibb tanulói összetétel kialakítására.

Az erre vonatkozó igény és ennek megvalósítási keretei az utóbbi évtizedekben fokozatosan bontakoztak ki. Az Európai Unió megszületésének folyamata során kezdetben az oktatás ügyét nemzeti szinten kezelendő kérdéskörnek hagyták meg. Azonban a globalizáció felgyorsulása, a multinacionális vállalatok térnyerése és a munkaerő szabad áramlása maga után vonta az igényt arra, hogy ne csak a munkaerőpiacon, hanem az oktatásban is nagyobb legyen az átjárhatóság lehetősége. A munkaerő áramlása szempontjából fontos volt az idegen nyelvek ismerete mellett az is, hogy a diplomákat a tagállamok kölcsönösen elismerjék, így a hasonló tartalmú és hosszúságú képzések által szerzett oklevelek kölcsönösen elfogadásra kerültek a különböző országokban, valamint egy másik országban folytatott rövidebb tanulmányi időszak beleszámítható az anyaintézetben folytatott tanulmányi eredményekbe.

Mindez rugalmasabbá tette az oktatási rendszereket, így jött létre az Európai Kreditátviteli Rendszer, ami pedig ösztönzően hatott a hallgatók mobilitására. Az unió közvetlen pénzügyi támogatást is nyújt az oktatás fejlesztésére, a mobilitás elősegítésére. Ilyen támogatási program az 1987-ben elindított Erasmus program. Emellett több hasonló támogatási rendszer is megkezdte már működését (KENGYEL, 2010).

Az előzőekben részletezett folyamatok mellett fontos megemlíteni az 1999. június 19-én Bologna városában aláírt nyilatkozatot, melyet huszonkilenc európai ország felsőoktatásért felelős minisztere írt alá. Ehhez kapcsolódóan alakult ki a bolognai folyamat, melynek célja egy nemzetközi együttműködés a felsőoktatásban tanulók és dolgozók között európaiak és Európán kívüliek számára, egy Európai Felsőoktatási Térség kialakítása. Sikere többek között annak tudható be, hogy e folyamathoz negyvenhét ország csatlakozott, részt vesz benne az Európai Bizottság, az Európa Tanács és a felsőoktatási intézményekben dolgozók, oktatók, kutatók is. A céljai között szerepel egy könnyen áttekinthető és összehasonlítható három lépcsőből építkező rendszer, mely az alapszaktól, a mesterszaktól és a doktori képzésből áll. Biztosítani szeretnék a jó minőségű oktatást és a más országbeli képezések elismerését is (NEFMI, 2010).

Látható, hogy európai szinten számos folyamat segíti és erősíti a munkavállalást megelőző időszakban a tanulási idő alatti mobilitást. Azonban a globalizáció korában a jelenség nem csak a kontinensen belülre terjed ki. Ide is számos helyről érkeznek hallgatók, és az európaiak is tanulhatnak a világ különböző pontjain. A felsőoktatási intézmények nemzetközi rangsorainak köszönhetően az egyetemek könnyebben összehasonlíthatóvá váltak, valamint számos ösztöndíj is a hallgatók rendelkezésére áll. Így a továbbtanulási lehetőségek szélesebb skálája elérhető az utóbbi időben.

E témák mentén számos érdekes kérdés felmerülhet. A következőkben a külföldiek magyar felsőoktatásban való helyzetét fogom részletesebben körüljárni. Először bemutatok néhány ösztöndíjat, mely lehetővé teszi a hallgatók számára a magyarországi tanulmányokat. Itt külön kitérek a határon túli magyarok helyzetére is. Ezután ismertetem az alapvető tendenciákat, hogy hányan és honnan érkeznek hozzánk a különböző programok keretében, valamint, hogy hogyan változott ez az utóbbi években. Majd pedig röviden bemutatok néhány problémát, melyek gyakorta felmerülnek az ide érkező hallgatók körében. Az árnyaltabb kép érdekében négy Erasmus koordinátor és néhány külföldi hallgató személyes tapasztalatait is feltárom a témában.

A külföldi hallgatók lehetőségei a magyarországi tanulmányokra

A magyar felsőoktatásban a magyarországi hallgatókon túl jelen vannak külföldről érkező tanulók és határon túli magyarok egyaránt. Vannak, akik magyar egyetemet választottak hivatásuk elsajátítására, így az egész képzési időt az országban töltik. Közülük néhányan későbbi életüket is Magyarországon képzik el. Sokan azonban csereprogram keretei között egy-két féléven keresztül tanulnak itt. Ezen kívül vannak duális képzésben részt vevők is. Ők két különböző ország egyetemén egyaránt folytatnak tanulmányokat, általában mindkét intézményt feltüntetik a diplomájukban, a képzés a két egyetem által összehangolva működik. A külföldieknek tehát számos lehetőségük van, hogy itt tanulhassanak. Az említett folyamatok hatására az utóbbi évekre kialakult egy viszonylag jól működő keretrendszer,

mely külföldi tanulmányok végzését teszi lehetővé a hallgatóknak a világ számos helyén. A továbbiakban azt vizsgálom meg, hogy milyen lehetőségeik vannak a külföldieknek Magyarországra jönni.

Természetesen az Erasmus és egyéb részképzés lehetőségek adottak akár az Unión kívüli országokból érkezőknek is. Ez egyetemektől függ, hogy mely intézmény melyik magyarországi egyetemmel alakított ki együttműködést. A külföldi hallgatók jelentkezhetnek magyar felsőoktatási intézményekbe, hasonlóan a magyar diákokhoz, azonban nem minden egyetemen érhető el idegen nyelvű képzés, illetve egyes országok esetén a középiskolai végzettség elismerése is problémás lehet. A költségtérítéses képzéseken tanuló külföldiek többsége határon túli magyar (TORDAI 2018), akik egyéb támogatási lehetőségekből is választhatnak.

A határon túli magyarokon túl, más országból ide látogató tanulni szándékozók is részesülhetnek támogatásokban. Ilyen ösztöndíjprogram például a 2013 óta létező Stipendium Hungaricum. Ennek célkitűzése a magyar felsőoktatás nemzetközisítése és az intézmények kulturális sokszínűségének elősegítése, a tudományos elit nemzetközi kapcsolatainak bővítése. Jelenleg több mint hatvan partnerországból, köztük számos afrikai és ázsiai országból, érkehetnek jelentkezők az előre megállapított kvótának megfelelő számban. Hallgatókat fogadni csak olyan intézmények tudnak, melyek sikeresen pályáztak erre, ők az ideérkező hallgatók után költségtérítésben részesülnek.⁵²

Határon túli magyarok lehetőségei

A határon túli magyarság kérdését érdemes külön vizsgálni, hiszen általában beszélnek a nyelvet, és nagyobb kulturális különbségek sem jelentkeznek. Ők a magyarországi tanulókhöz hasonlóan tudnak jelentkezni a képzésekre, illetve egyéb ösztöndíj lehetőségek is a rendelkezésükre állnak. (Néhány abban az esetben, ha az adott szak képzése nem folyik magyar nyelven az adott országban.) A határon túlról érkező hallgatók részesülhetnek például a Miniszteri ösztöndíjban, ha részképzésre érkeznek az országba. A lehetőség nyitva áll a nappali munkarendű képzésre jelentkező, erdélyi, felvidéki, horvátországi, kárpátaljai vagy vajdasági magyar nemzetiségű, valamely szülőföldi felsőoktatási intézményben tanulmányokat folytató hallgató előtt.⁵³

Másik hasonló lehetőség a Makovecz Program. Az oktatókat és hallgatókat célzó mobilitási program olyan felsőoktatási intézmények között valósítható meg, ahol magyar nyelvű az oktatás. Ebből adódóan az anyaországból is érkehetnek a külhoni egyetemekre diákok. Ez tehát egy kölcsönös csereprogram, sőt a különböző külhoni régiók között is kialakítható az intézményi együttműködés. Erdélyből öt különböző intézményből, illetve annak egy bizonyos karáról vehetnek részt hallgatók a programban. Két-két felvidéki és vajdasági intézmény szerepel még az együttműködők listáján, valamint egy kárpátaljai

⁵² Stipendium Hungaricum 2018: Intézményi Pályázati Felhívás A Stipendium Hungaricum Programban Való Intézményi Részvételre, <https://tka.hu/palyazatok/2962/stipendium-hungaricum>, letöltve: 2019.02.21.

⁵³ Genius 2017: Tájékoztató a felsőoktatási intézmények részére a magyarországi részképzéses tanulmányokra érkező hallgatók fogadásáról, <http://genius-ja.uz.ua/tajekoztato-a-felsooktatasi-intezmenyek-reszere-a-magyarorszag-i-reszkepzeses-tanulmanyokra-erkezo-hallgatok-fogadasarol.html>, letöltve: 2019.02.28.

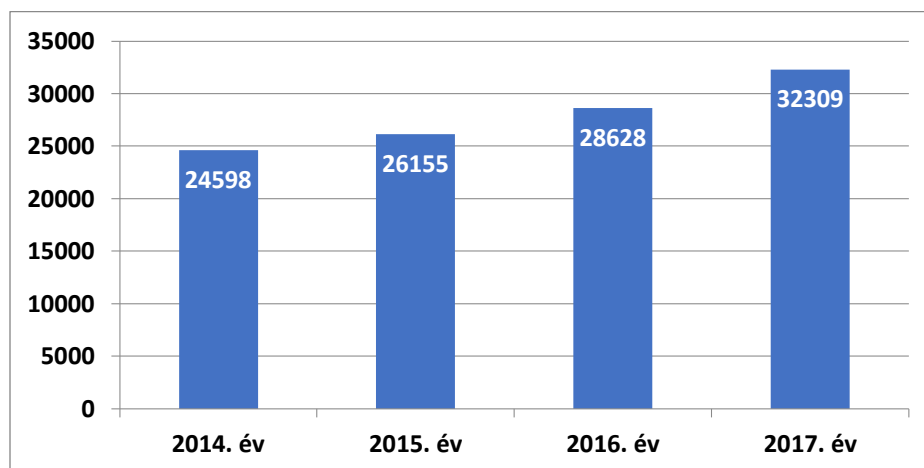
főiskola. A program egytől öt hónap hosszúságig terjedhet,⁵⁴ így akár egy teljes szemeszteren át tartó részképzést is jelenthet, vagy egy rövidebb tanulmányutat, melynek célja tudományos diákköri dolgozat, esetleg szakdolgozat írása (PALLAY, 2017).

A magyarországi továbbtanulásnak számos oka lehet a határon túli magyarok körében, például elismertebb diploma, illetve jobb életkörülmények. Egy erdélyi fiatalok körében végzett kutatás eredményeiből többek közt az derül ki, hogy sokan későbbi munkavállalás céljából keresnek fel az országot, aminek első lépése a hosszabb vagy rövidebb tanulmányok folytatása, illetve vannak, akik családi okok miatt költöznek el. Ebből a kutatásból megtudhatjuk, hogy a megkérdezett személyek szívesebben maradnának Erdélyben, de a bérfelesztés és a rossz életkörülmények miatt többen a költözés mellett döntenek (KEDVES, 2017).

2013-ban közzétett adatok alapján a külföldi felvételizők közül legtöbben a budapesti felsőoktatási intézményekben tanulnak (49,4%), melyeket a vidéki, határ menti elhelyezkedésű nagy egyetemek követnek a sorban, úgymint Szeged (13,1%), Debrecen (9,3%), Győr (5,8%), Sopron (3,9%), Pécs (3,0%) (TAKÁCS, 2013).

Tendenciák az utóbbi években, számokban

A Központi Statisztikai Hivatal oldalán rendelkezésre álló adatok alapján látható, hogy a külföldi diákok száma a felsőoktatásban az utóbbi 4 évben folyamatosan nőtt.

19. ábra: Külföldi hallgatók száma (fő). (Forrás: Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés)

2017-ben 164 különböző országból származó hallgató tanult a magyar felsőoktatásban. A legtöbb hallgató, 3258 fő Németországból érkezett, ami hozzávetőlegesen a külföldi hallgatók 10%-át jelenti. A szomszédos országokból is jelentős számú diák érkezik minden évben. Leginkább Románia (7%), Szerbia (6%), Szlovákia (5%) és Ukrajna (4%) részesedése jelentős. Emellett Kínából, Iránból, Törökországból, Norvégiából és Nigériából érkeznek még

⁵⁴ Kormany.hu (2016): FELHÍVÁS a magyar nyelvű képzést folytató külföldi és magyarországi felsőoktatási intézmények közötti együttműködési program kialakítására. Emberi Erőforrások Minisztériuma, http://www.kormany.hu/download/3/b5/c0000/Makovecz_Program_Felhivas_alairt.pdf, letöltve: 2019.02.28.

nagyobb számban hallgatók. A felsorolt országokon felül is számos országból érkeznek hallgatók Magyarországra.⁵⁵

Az összes Magyarországon tanuló hallgató száma a 2017/2018-as tanévben 283 350 fő volt.⁵⁶ A külföldi hallgatók aránya ezen adatok alapján 2014 óta folyamatos növekedést mutat⁵⁷, ami részben a felsőoktatásban részt vevők számának csökkenésének tudható be. Ez az arány azonban jóval meghaladja a 2009-ben közzétett 2,1%-os adatot, bár akkoriban az EU átlag is csupán 3% körül mozgott (KSH, 2009).

A Tempus Közalapítvány 2018-as, Nemzetközi hallgatók a hazai felsőoktatási intézményekben című vezetői összefoglaló kiadványban (TORDAI, 2018) is olvashatunk érdekes adatokat az utóbbi időszakban tapasztalható tendenciákról.

A hazánkba érkező hallgatók számában dinamikus növekedés figyelhető meg az utóbbi évtizedekben. Főleg a nem orvosi képzések területén és különösen a kínaiak körében, akik száma meghaladja a tízezer főt. Az orvosi képzés az egyik legnépszerűbb terület a külföldiek körében. Ezt főleg német hallgatók választják, amely csoportnak a növekedési üteme csökkenő tendenciát mutat, habár a számuk továbbra is növekszik. Ezzel ellentétben a határon túli magyar hallgatók számában csökkenés mutatkozik. A népszerű budapesti intézmények mellett olyan határ menti egyetemek is nagy népszerűségnek örvendenek a körükben, mint Debrecen vagy Szeged. A pécsi egyetem, elhelyezkedése ellenére nem számít vonzó célpontnak a korábbi évek statisztikái alapján.

Az országban állami ösztöndíjjal tanuló külföldről érkező hallgatók közel 100%-a határon túli magyar. Az összes ideérkező hallgatók képzését 65%-ban az állami ösztöndíjprogramok finanszírozzák, ami mellett a kreditmobilitási lehetőségeket uniós források is segítik. A határon túli magyarok szakválasztásában a magyarországi hallgatókhoz hasonló mintázatot kapunk. Döntő többségük, 97 százalékuk magyar nyelven tanul. Számuk azokon a területeken mutat csökkenést, ahol az államilag támogatott helyek száma is csökken. Ilyen terület például a gazdaságtudomány és jogtudomány.

A kreditmobilitásban érintett külföldi hallgatók körében nem emelhetünk ki egyetlen országot sem, ahol különösen népszerű úti célnak számítana hazánk. A legtöbben Németországból, Kínából, Franciaországból és Törökországból érkeztek az elmúlt időszakban. Legnépszerűbbnek a budapesti felsőoktatási intézmények számítanak, de méretükből adódóan a debreceni, pécsi és szegedi egyetemek is jelentős számú külföldi vendéghallgatóval dicsekedhetnek.

Az egyik legismertebb kreditmobilitási lehetőség az Erasmus program. 2015 során Erasmus+ programban 2622 fő érkezett hazánkba 23 különböző országból, a legtöbben német és francia területekről.

Magyarország által kínált egyéb kedvező lehetőség a már említett Stipendium Hungaricum programban való részvétel. 2016 során az ideérkező hallgatók 9-11%-a ennek az ösztöndíjprogramnak köszönhetette itt tartózkodását. A programban résztvevők részletesebb eloszlásáról a szakok és egyetemek között a következő sorokban esik szó (TORDAI, 2018).

⁵⁵ Központi Statisztikai Hivatal (2018): Külföldi hallgatók száma országok szerint Felsőoktatási intézmények, <https://www.ksh.hu/>, letöltve: 2019.02.7.

⁵⁶ U.o.

⁵⁷ Külföldi hallgatók aránya: 8% (2014), 8,8% (2015), 10% (2016), 11% (2017)

A Stipendium Hungaricum ösztöndíjasok számának alakulása

A Stipendium Hungaricum ösztöndíjban részesülők aránya jelentősen megnövekedett az utóbbi időben. Míg 2015/16 őszi félévében 1265 hallgató vett részt a programban, addig 2017/18 őszi félévére ez a szám megnégyszereződött, azaz 5148 hallgató tartózkodott a program keretei között az országban. A legtöbben Jordániából (476 fő), illetve Kínából (387 fő) érkeztek. A dobogó harmadik helyezette Azerbajdzsán 333 hallgatóval, majd különböző afrikai és ázsiai országok következnek a listán. Európából Törökország és Oroszország egyetemistái képviseltetik magukat a legnagyobb számban. A műszaki és informatikai tanulmányok a legnépszerűbbek. A legtöbb hallgató a Debreceni Egyetem Műszaki Karán végzi tanulmányait (219 fő), de 188-an tanulnak a Pécsi Tudományegyetem Műszaki és Informatikai Karán, illetve 183-an a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Villamosmérnök Karán is.⁵⁸

A karok adatait összesítve látható, hogy a legtöbben a széles spektrumú vidéki egyetemeken, Debrecenben, Pécsen és a legnépszerűbbnek számító budapesti egyetemen, a BME-n tanulnak. A mérnöki képzéseken túl a legnagyobb számban gazdasági és nemzetközi tanulmányokkal kapcsolatos szakokat választottak a külföldi hallgatók, ami mellett az orvosi pálya is igen népszerű, 247 hallgató választotta ez utóbbit hivatásául, így ez a szak számít a legkedveltebbnek. Ezt a képzést négy egyetem nyújtja az országban. Mindenhol találkozhatunk ösztöndíjas hallgatóval, de a legtöbben Pécsen és Debrecenben vannak.⁵⁹

Érdeemes még megvizsgálni, hogy milyen nyelvű képzésben vesznek részt a hallgatók, hiszen sokan anyanyelvüktől különböző nyelven kénytelenek az órákat hallgatni, ezért az egyetem kiválasztásánál az egyik legfontosabb szempont az, hogy milyen nyelven folyik majd az oktatás. Az előző tanévben 4700 fő vett részt angol nyelvű képzésben. Nyilvánvalóan ez egy népszerű lehetőség, hiszen ezt a nyelvet számos országban használhatják későbbi pályájuk során a diákok. Az viszont figyelemre méltó tény, hogy az utóbbi négy félév mindegyikében több mint 300 hallgató tanult magyar nyelven. Ez abból a szempontból is érdekes, hogy ez megkönnyítheti későbbi elhelyezkedésüket, akár letelepedésüket az országban. Ezen kívül elhanyagolhatóan kevés számú hallgató franciául, oroszul vagy spanyolul tanult.⁶⁰

Az Erasmus programban résztvevő külföldi hallgatók számának alakulása

A legnépszerűbb kreditmobilitási lehetőségnek az Erasmus program számít. Erről néhány egyetem esetében részletesebb adataim is vannak az intézmények koordinátorainak köszönhetően.

Az Óbudai Egyetemen tapasztaltak összhangban vannak az országos statisztikákkal, hiszen legtöbben német, francia, szerb és spanyol egyetemekről érkeztek ide. Minden félévben körülbelül 90-110 főt fogad az egyetem, ősszel általában alacsonyabb létszámot, mint a tavaszi félévben. Az ide érkezők közel fele gazdasági területeken tanul, és a legtöbben

⁵⁸ Stipendium Hungaricum 2018: Stipendium Hungaricum programhoz kapcsolódó statisztikák, <https://tka.hu/palyazatok/7619/statisztikak>, letöltve: 2019.02.28.

⁵⁹ U.o

⁶⁰ U.o

Németországból érkeznek, mivel ezen ország egyetemeivel az Óbudai Egyetemnek hosszú múltra visszatekintő jó kapcsolatai vannak.⁶¹

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán jelenleg 34 külföldi hallgató tanul, akik közül 16-an Kolozsvárról, Romániából Makovecz, illetve Erasmus ösztöndíjjal érkeztek. Ezen felül hasonlóan az előző egyetemhez a hallgatók többsége Németországból jött Erasmus ösztöndíjjal, illetve további 2-3 hallgató egy-egy európai országból.⁶² Néhányan Európán kívülről is érkeztek, az Egyesült Államokból és Brazíliából egy-egy hallgató látogatott ide.⁶³

A Miskolci Egyetemen az utóbbi öt évben 54-ről 83-ra nőtt a csereprogramban résztvevő hallgatók száma. 2019-ben legtöbben Spanyolországból (11 fő), Törökországból (20 fő) és Ukrajnából (14 fő) érkeztek. Népszerű úti célnak számít az egyetem még Romániában, Olaszországban és Lengyelországban, valamint az országos eredményekkel összehangban, Németországban és Franciaországban. Ezekből az országokból 2014 óta minden évben érkezett 3-8 fő a Miskolci Egyetemre.⁶⁴

A Budapesti Corvinus Egyetemen Erasmus program keretei között az országba érkező hallgatókról az alábbiakat lehet elmondani. Számuk az elmúlt három évben folyamatosan nőtt. 2018-ban több mint 470 hallgató érkezett az egyetemre. Ősszel általában magasabb a vendéghallgatók száma, mint a tavaszi félévben. Tavaly az országos trendeknek megfelelően legtöbben Németországból (117 fő) érkeztek, amit Franciaország követett 73 fővel, de Hollandiából is jelentős számú hallgató (52 fő) vett részt az egyetem képzéseiben. Érdekes, hogy korábbi években több Európán kívüli országból is jöttek hallgatók, azonban 2018 folyamán csak az Amerikai Egyesült Államokból érkeztek 19-en, míg Kínából a korábbi évekkel ellentétben senki nem választotta az ezt az egyetemet.⁶⁵

Ezek az adatok mutatják az országos trendek megjelenését egyetemi szinteken, például a jelentős számú német és francia hallgató jelenlétét a magyar felsőoktatásban. (Kisebbségi eltérések azonban tapasztalhatóak, amit egy későbbi felmérés során érdemes lehet alaposabban megvizsgálni, azonban jelen tanulmány e részletesebb elemzésre nem vállalkozik).

Estelegetesen felmerülő problémák és nehézségek

A csereprogramok minden érintett számára rengeteg előnnyel járnak. Ilyen előny például, hogy a nemzetközi hallgatók jelenlétével változatosabbá válik az egyetemi légkör. Manapság a nyelvtudás nagyon fontos, ezt igazán jól anyanyelvi környezetben lehet elsajátítani. Ha azonban ez nem is lehetséges, az idegen nyelvek gyakorlására remek lehetőség nyílik a külföldi hallgatók jelenléte révén. Így a hallgatók nem csak a mindennapi élet szöfordulatait tanulják meg használni, hanem a szaknyelvet is, hiszen az oktatás is idegen nyelven zajlik. A visszatérő hallgatók sok tapasztalattal és sokszor gyakorlatiasabban térnek haza, aminek a

⁶¹ Vass Andrásal (Coordinator of incoming students Mobility Department of Óbuda University) készített interjú alapján. (2019. február)

⁶² Spanyolországból, Franciaországból és Finnországból

⁶³ Szedmák Orsolyával (Erasmus+ koordinátor, ELTE TTK) készített interjú alapján. (2019. február)

⁶⁴ Szőke Edittel (ügyvivő szakértő Erasmus, Ceopus, Campus Mundi; Rektori Hivatal Tudományos és Nemzetközi Rektorhelyettesi Titkárság, Miskolci Egyetem) készített interjú alapján. (2019. február)

⁶⁵ Varga Szilárdal (Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi koordinátor) készített interjú alapján. (2019. február)

küldő intézmény is hasznát látja. A későbbiekben ezen előnyök a munkaerőpiacon is megmutatkoznak, így a küldő országnak is előnyei származhatnak a nemzetközi kapcsolatok elmélyítéséből. Akik pedig nem mernek belevágni, ők is egy csoportba kerülhetnek más országokból érkezettekkel, akár hallgathatnak idegen nyelvű kurzust is, így az ő látókörük is szélesebb lesz, hiszen megismerkedhetnek a különböző nemzetek szokásaival az ideérkező kortársaikon keresztül.

Egy ilyen csereprogram lebonyolításában számos szereplő részt vesz. Mivel különböző országok intézményeinek kell egymással kapcsolatot létesíteniük, rengeteg probléma és nehézség felmerülhet. Mindemellett vitathatatlan, hogy ahhoz, hogy valaki egy másik országban tanuljon akár csak néhány hónapot is, nagy bátorságra van szükség. Elég csak arra gondolni, hogy néha az anyaegyetemünk szabályrendszerében is nehéz kiigazodni. A rövidebb, két-hároméves képzések alatt gyakran az országhatáron belüli költözés nehézségeivel és kihívásaival is szembe kell néznünk, ami után igen ijesztő lehet egy teljesen másik országba csöppenve helytállni.

Milyen kihívásokkal kell szembenéznie egy külföldi tanulmányba belevágó hallgatónak? Először is nem árt tisztában lenni azzal, hogy az embernek milyen lehetőségei vannak. Szerencsére ezek a nemzetközi csereprogramok már igen ismertek, persze nem biztos, hogy egy-egy lehetőség mindenhová eljut, ahová szükséges. De azt hiszem, az internet korában, ha valakinek már van elképzelése arról, mit szeretne, akkor célzott kereséssel viszonylag egyszerűen fel lehet tární a lehetőségeket. A diákok az első akadályokba már a saját országukban beleütköznek, mikor a jelentkezéshez gyűjtik az információkat. Ilyen lehet a különböző egyetemek tanterveinek felkeresése, a lakhatási viszonyok felmérése vagy a megélhetés költségeinek megsaccolása, illetve a későbbi lehetséges ösztöndíj lehetőségek felkutatása.

Külföldiként boldogulni egy országban több dolog miatt is nehézkes lehet, de a legfontosabb dolog, ami nem csak az ember tanulmányait, hanem a hétköznapi életét is érinti, az a nyelv kérdése. A legtöbb ide érkező diák angol nyelven tanul, így feltételezhetően a hétköznapi szituációkban is ezen a nyelven próbálnak kommunikálni (például éttermekben, közértdben, orvosnál vagy albérlet kereséskor). Így fontos kérdés, hogy a célországban élő emberek idegen nyelv ismerete milyen szinten van. A sajtóból gyakran hallani, hogy ezen a téren az országunk nem áll túl jól. A Központi Statisztikai Hivatal oldalán elérhető 2011-es adatok szerint a magyarországi népesség körül-belül 15%-a beszélt angolul és 11%-a németül.⁶⁶ Az adatok véleményem szerint az utóbbi időben javultak, valamint a diploma átvételéhez szükséges nyelvvizsga követelmény miatt, a külföldi hallgatónak útbaigazítás szintjén minden hallgatótársuk segítséget tud nyújtani. Inkább egyéb szolgáltatások igénybevételekor jelentkezhetnek a nyelvi problémák.

Az előbb említett statisztikai táblából az is kiderül, hogy a népesség fél százaléka anyanyelvén kívül beszéli a magyar nyelvet. Lehet ugyan, hogy itt születtek, és gyermekkorukban sajátították el, de az is előfordulhat, hogy akár később döntöttek úgy, hogy itt szeretnének élni és a könnyebb boldogulás érdekében tanulják meg a nyelvet. Ez azért fontos kérdés, mert az itt tanuló hallgatók közül néhányan felkereshetik az országot akár

⁶⁶ Központi Statisztikai Hivatal: 1.1.4.2 A népesség nyelvismeret és nemek szerint, http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00, letöltve: 2019.03.09.

későbbi munkavállalás vagy letelepedés céljával is. A hosszú távú itt tartózkodást azonban jóval egyszerűbbé teszi, ha beszélnek a magyar nyelvet. Korábban már láttuk, hogy meglepően sok hallgató már képzési nyelvként is a magyart választja, nyilván ők a hétköznapi szituációkban is boldogulnak ezen a nyelven. Kérdés viszont, hogy aki más nyelvű képzést végez, de szívesen az országban maradna, vajon hajlandó megtanulni a nyelvet? Illetve az is kérdéses, hogy a későbbi munkavállalástól az országban elrettenti-e a külföldi hallgatókat a magyar nyelv elsajátításának nehézsége.

Mi magunk szeretjük hangsúlyozni, hogy a világ egyik legnehezebb nyelvét beszéljük, azonban nem biztos, hogy ez meghozza a külföldiek kedvét a magyar nyelv, mint idegen nyelv elsajátítására. Számos dolog azonban egyszerűbben működik a magyarban, mint más nyelvekben, például minden hangzót kiejtünk, a hangsúly az első szótagra esik, a tőszavak írása megfelel a kiejtésnek, stb. (KISS, 2017).

A korábban említett adatok tükrében érdemes figyelembe venni, hogy nem csak Budapest szerepel a népszerű úti célok között, hanem több vidéki egyetem is. Érdemes ezekre a helyszínekre egy kis figyelmet helyezni. Az orvosi képzés népszerűnek számít a külföldiek körében. Ezeket a képzéseket nyújtja többek között a Debreceni Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem, angol nyelven 1987, illetve 1984 óta. A két egyetemen 2015-ben külföldi hallgatók körében kérdőíves kutatást végeztek, vizsgálva a választási szempontjaikat. A hallgatóknak három lépcsős döntést kell meghozniuk. Először, hogy más országban folytatják felsőfokú tanulmányaikat, majd kiválasztják az országot és végül az egyetemet. A külföldi tanulás motivációjaként a legtöbben az új országok, nyelvek megismerését jelölték meg, illetve a jövőépítést, későbbi kedvezőbb munkalehetőségeket. A debreceni diákok közül többen választották az otthoni oktatás alacsonyabb színvonalát, a Pécsen tanulók körében pedig inkább az otthoni sikertelen felvételi miatt választották ezt az egyetemet, főleg a norvég nemzetiségű hallgatók. A felmérésből kiderül, hogy az egyetem hírneve és a diploma elismertsége számít a legtöbbet az egyetem kiválasztásakor. Ezt követően a barátok és ismerősök jelenléte vagy ajánlása nyom a legtöbbet a latba. Debrecenbe több diák érkezik szegényebb országokból, így itt a tandíj mértéke is jobban számít. Viszonylag fontosabb szempont volt még az idegen nyelven történő oktatás, egyszerű jelentkezési folyamat és alacsony megélhetési költségek. A német hallgatók közel fele azért választotta Pécsset, mert az anyanyelvén tanulhat, hiszen itt német nyelven is folyik orvosi képzés. A korábban már említett fontos kérdés még, hogy honnan értesülnek a hallgatók a külföldi lehetőségekről. A két egyetemen legtöbben rokonoktól és barátoktól hallottak erről, ezen felül viszont a Debrecenben tanuló külföldiek inkább toborzó irodákon, míg a pécsi hallgatók interneten keresztül tájékozódtak. Végül a kérdőív utolsó kérdése az ideérkezéskor tapasztalt problémákra kérdezett rá. A korábbi kérdésekre adott válaszokból láthatjuk, hogy ez igen lényeges kérdés, hiszen az ismerősök tapasztalatai fontos motiváló erővel bírnak, így a jó tapasztalatok pozitív reklámot kelthetnek az intézményeknek. A válaszadók csupán 10% nyilatkozta azt mindkét egyetemen, hogy semmilyen nehézséget nem tapasztalt. Kiemelkedően sok szavazatot kapott a nyelvi nehézségeket jelölő problémakör, ami majdnem eléri a hetven százalékot mindkét városban. Ezt 20-30%-os említési aránnyal a városba illetve lakókörnyezetbe való beilleszkedés és a helyi bürokrácia okozta nehézségek követték. Végül érdekes még, hogy a válaszadók kevesebb, mint 5%-a vállalna munkát tanulmányai

végeztével Magyarországon. Sokan hazaköltöznének, és többen mennének nyugat-európai országba tovább tanulni vagy dolgozni (WUSCHING, 2017).

Az előző kutatás hosszú távú tanulmányokat folytató diákokra vonatkozott, de Szegeden készült csereprogram keretében rövidebb távra (4-5 hónap) ide érkező diákokkal is hasonló felmérés. A legtöbben korábban még nem jártak a városban. Az egyetem kiválasztása során a legfontosabb szempontok az oktatás színvonala, a magyar kultúra iránti érdeklődés és az alacsonyabbnak mondható megélhetési költségek voltak. A cikkben a fiatalok térhasználati szokásait vizsgálták meg. Ebből az is kiderült, hogy 87%-uk albérletben lakott a belváros környékén, legtöbben másokkal együtt, hogy csökkentsék költségeiket. Az albérletek elhelyezkedésének köszönhetően kétharmaduk gyalogosan közlekedett általában. Problémaként többen említették, hogy a helyi tömegközlekedés igénybevételéhez túl sok papír kiállítása szükséges és a jegyellenőrzés is bonyodalmas. A szórakozóhelyek tekintetében felmerülő problémaként a szűkös választékot, a hasonló zenéket és a zsúfoltságot nevezték meg, amely problémákkal valószínűleg a magyar fiatalok is szembesülnek. Sokan azonban több kulturális programot és sportolási lehetőséget hiányoltak, amin idegen nyelvű hirdetésekkel, illetve angol nyelven tartott programokkal lehetne segíteni. Legtöbben összességében szerettek Szegeden élni, naposnak, barátságosnak találták a várost (MIKLÓS ET AL., 2018).

Annak érdekében, hogy még árnyaltabb képet kaphassunk a témáról interneten keresztül kapcsolatba léptem itt tanuló külföldi hallgatókkal. Arra törekedtem, hogy hosszabb és rövidebb távon az országban élő hallgatók véleményét is feltárhassam. Elsősorban az ismeretségi körömből választottam ki őket, az Erasmus programban résztvevő hallgatóval pedig egy közösségi oldal csoportján keresztül vettem fel a kapcsolatot, mely e programban résztvevőknek kínál szabadidős lehetőségeket. A 14.-es táblázat a megkérdezett három Magyarországon tanuló orvostanhallgató, témában felmerült kérdésekre adott válaszait tartalmazza. A és B mindketten az egész képzést itt végzik el, C hallgató Erasmus program keretében tanul az országban.

A három hallgató válasza számos ponton alátámasztják a korábban említett kérdőív eredményeit. Bár a jordániai hallgató Magyarországon képzeli el jövőjét, sajnos nem ajánlaná az egyetemet másoknak. A nyelvi nehézségek mind a rövidtávú, mind a hosszú távú itt tartózkodás során felmerültek. Valamint látható, hogy míg a budapesti lehetőségekkel többnyire elégedettek a hallgatók, addig a vidéki városok kínálata általában szerepel a tapasztalt negatívumok listáján. A csereprogram esetén a hazai egyetem összehasonlítási alapot kínál, így a pozitív és negatív tapasztalatok nem csak az itteni intézményektől függenek, hanem az otthoniaktól is.

Kérdések	A hallgató	B hallgató	C hallgató
Származási hely	Jordánia	Németország, Bochum	Spanyolország, Burgos
Egyetem	Pécsi Tudományegyetem	Semmelweis Egyetem, Budapest	Semmelweis Egyetem, Budapest
Miért választotta az országot/várost?	Az ösztöndíj lehetőség miatt.	A németországi sikertelen felvételi után nem akart éveket várakozni a sikeres felvételiig.	Budapest nagyváros Közép-Európában, így innen könnyen meglátogathatók más városok; a többi nagyvároshoz képest olcsó; korábban járt már itt, szeretett volna hosszabb időt itt tölteni.
Miért választotta ezt az intézményt?	Az előkészítő tanfolyamot itt végezte, ekkor tetszett meg neki az egyetem.	Az egyetemnek jó híre van.	Ennek az intézménynek van spanyolországi kapcsolata.
Az oktatás nyelve	angol	német	angol
Tapasztalt pozitívumok az egyetemen és a városban	Új emberek megismerése	Szép az ország; pozitív az atmoszféra; elégedett az oktatással	Budapest gyönyörű város; sok szabadidős lehetőség van; sok a külföldi hallgató; szabad a vizsgaidőpont választás lehetősége; javítási lehetőségek
Tapasztalt negatívumok az egyetemen és a városban	A tantervet nem találja megfelelőnek; korlátozottak a szórakozási lehetőségek, kevés a program, étterem és kávézó; bonyolult és nehézkes az adminisztráció	A gyakorlati órákon a betegekkel való kommunikáció nehézkes; honvágy	Kevés a gyakorlatias óra; a vizsgaidőpontok félév elején nem ismertek; az előadások különböző helyszíneken vannak; nyelvi nehézségek az adminisztráció és a betegek vizsgálata során
Melyik országban állna munkába?	Magyarország	Németország	Az első években európai országokban, majd véglegesen a hazájában, Spanyolországban.
Ajánlaná az egyetemet másoknak?	Nem, mert máshol jobb és kevésbé stresszes lehetőségek vannak.	Igen, a város is nagyszerű és az oktatás színvonala is megfelelő.	A külföldi tapasztalatokat mindenképpen ajánlja másoknak helyszíntől függetlenül. De az ő esetében Budapest nagyszerű választásnak bizonyult!

14. táblázat: Hallgatói visszajelzések. Forrás: Hallgatói interjúk összesített anyaga (2019)

Az intézmények részéről felmerült nehézségek

A következőkben néhány nagyobb egyetem Erasmus koordinátora által említett problémákat mutatok be, amelyeken keresztül az intézményi oldalról jelentkező nehézségek is feltárhatóak. Igyekeztem a fővárosi egyetemeken kívül további intézményeket is bevonni a

vizsgálatba, illetve több tudományterületre (műszaki, gazdasági és társadalomtudományok) is kiterjeszteni a kutatást, így több egyetem koordinátorával is próbáltam felvenni a kapcsolatot. Az alábbiakban a megkeresésekre érkezett válaszokat összegzem.

A leggyakrabban említett problémák között az adminisztrációs nehézségek szerepelnek, ezek már a beutazás előtt felmerülhetnek. Az ELTE Társadalomtudományi Karán az ügyintézők gyakran azzal szembesülnek, hogy a küldő intézmények nem továbbítják az érkező hallgatók adatait feléjük, így nem tudnak az ő érkezésükről. Ez a hallgatók megfelelő informálását is megnehezíti. További, szintén adminisztrációval kapcsolatos nehézség még, hogy a Neptun tanulmányi rendszerben a hallgatóknak a következő félévre be kell jelentkezniük, az ELTE-n van egy külön kitöltendő dokumentum, mikor ezt megteszik. Amíg a hallgatók nem regisztrálják be magukat a félévre, addig nem lehet felvinni őket a Neptun rendszerbe. A folyamat ezért akadozva működik, annak ellenére, hogy a diákok egy levélben („welcome letter”) minderről kapnak tájékoztatást, sokan azonban nem olvassák el ezt elég figyelmesen.⁶⁷

A Miskolci Egyetemen is felmerülnek már a beutazás előtt nehézségek, ilyen például, ha a hallgató olyan tárgyat szeretne tanulni, amely nincs hivatalosan angol nyelven meghirdetve, vagy a tavaszi és őszi félévre meghirdetett tárgyakat rosszul választja ki, amely problémát az oktatók bevonásával lehet kezelni. Gyakran a határidők túllépése okoz gondot, ilyenkor az ügyintézők a Neptunba is később tudják bevinni az adatokat, addig pedig nem lehetséges az ideiglenes diákigazolvány kiállítás.⁶⁸ Egy-két hét után ezek a bonyodalmak általában mindenhol megoldódnak, habár kisebb nagyobb plusz munkát jelentenek az egyes szervezeti egységeknek.

Annak érdekében, hogy minden gördülékenyen menjen, több egyetemen mentorhallgatók segítik az ideérkezőket, akikkel például a Miskolci Egyetem esetében már a beutazás előtt felvehetik a kapcsolatot.⁶⁹ Az Óbudai Egyetemre érkező vendéghallgatók nem mindig látják át a rendszer struktúráját és nem a megfelelő emberekhez fordulnak a kérdéseikkel, valamint nem feltétlenül tudják, hogy mire számítsanak, főleg ha a kontinensen kívülről érkeznek. Ilyen esetekben könnyítik meg az eligazodást a mentorok, akik szabadidős tevékenységekbe szintén be tudják vonni a vendéghallgatókat, megkönnyítve a beilleszkedésüket.⁷⁰

Az Óbudai Egyetemen a beilleszkedéssel általánosságban nem szokott probléma lenni, de persze ez nagyon személyiségfüggő lehet. Az integrációt segíti továbbá, hogy az angol nyelvű órákon gyakran magyar hallgatók is jelen vannak, akik angol képzésen vesznek részt, így a hazai hallgatókkal is megismerkedhetnek az érkezők, mely a hétköznapiak során praktikus lehet. Vagy akár saját hazájukból származó felsőbb évesekkel is kerülhetnek egy kurzusra, ha egy egész képzést itt végző diákról van szó.⁷¹ Ezzel ellentétben a Corvinus egyetemen jellemző, hogy az Erasmusos hallgatók külön tábort alkotnak, nem vegyülnek el a helyi

⁶⁷ Szedmák Orsolyával (Erasmus+ koordinátor, ELTE TTK) készített interjú alapján. (2019. február)

⁶⁸ Szőke Edittel (ügyvivő szakértő Erasmus, Ceopus, Campus Mundi; Rektori Hivatal Tudományos és Nemzetközi Rektori Helyettesi Titkárság, Miskolci Egyetem) készített interjú alapján. (2019. február)

⁶⁹ U.o

⁷⁰ Vass Andrással (Coordinator of incoming students Mobility Department of Óbuda University) készített interjú alapján. (2019. február)

⁷¹ U.o

diákokkal. Ezt nehéz is lenne megtenni, hiszen az angol kurzusokat gyakran csak külföldiek látogatják.⁷²

Miskolcon az angol nyelvű képzés elindulása óta a hallgatók ezekhez a kurzusokhoz, illetve a továbbra is egyénileg meghirdetett angol nyelvű órákhoz csatlakozhatnak. Az egyetem igen rugalmasan kezeli a tárgyfelvétel kérdését, az ide érkezők bármelyik karról vehetnek fel órákat, kötelező minimum kreditet sem szabnak. Ha a küldő egyetemnek vannak ilyen jellegű követelményei, akkor az a hallgató saját felelőssége, hogy teljesítse ezeket. Ilyen formán nincsenek összehangolva a küldő és fogadó intézmények kritériumai. Ideérkezés után az előre benyújtott tanulmányi programokon gyakran változtatnak a hallgatók, erre van is lehetőségük, általában a nehezebb kurzusokat könnyebbekre cserélik. A módosított tantervüket a félév közepéig elektronikus úton kell leadniuk. A félév során számos programot szerveznek kifejezetten Erasmus-os hallgatóknak az egyetemen, de gyakran nagy passzivitással találják szemben magukat.⁷³

A megérkezéskor a legtöbb helyen orientációs programokat is kínálnak a hallgatóknak, akik ezeket lelkesen és nagy számban látogatják, különösen az ELTE esetében.⁷⁴ Itt minden információt megkapnak, továbbá a Miskolci Egyetemen egy órarendet illetve a kari koordinátorok elérhetőségét és fogadó óráinak időpontjait is.

Miskolcon a beutazást követően a legtöbb hallgató a kollégiumban kap szállást, ugyanazon a szinten. Erre a hallgatók részéről nagy igény van, hiszen így egymás közelében lehetnek. A kollégiumból való kiköltözés nem jellemző. Az egyetem az albérlet keresésben nem tud segítséget nyújtani és meglehetősen kockázatos egyedül belevágni ebbe külföldiként, azonban a legtöbben elégedettek is a kollégiumi lehetőséggel.⁷⁵ Nem minden egyetem tud azonban az ideérkezőknek szállást biztosítani, például a Budapesti Corvinus Egyetemre érkezőknek maguknak kell szállást keresniük, ami a fővárosban nagyon drága és nehézkes.⁷⁶ Ott, ahol a diákokat kollégiumban szállásolják el, további problémák merülhetnek fel. Gyakran támadnak nézeteltérések a portásokkal, gondnokokkal, mert a hallgatók nem mindig tartják megfelelő rendben lakókörnyezetüket, valamint a kommunikációs nehézségek is gyakran feszültségeket okoznak. Az éjszakára maradó vendégeket sem jelentik mindig szabályszerűen a hallgatók, bár nem biztos, hogy ez speciálisan a külföldiekre jellemző.

Adminisztrációs problémaként jelentkezik még, hogy az Unióból érkező hallgatók nem fordulnak a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatalba lakcímkártya igénylés céljából, aki pedig igényel, általában távozáskor elfelejti leadni azt. A török hallgatók egészségbiztosításának hiánya is nehézséget okoz kórházi rendeléseken illetve az egyetemi orvosnál.

A miskolci tapasztalatok alapján a kirándulásokkal és programokkal kapcsolatban nehéz megszólítani a külföldieket, szívesebben szerveznek saját maguknak kisebb utazásokat.

⁷² Varga Szilárd (Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi koordinátor) készített interjú alapján. (2019. február)

⁷³ Szőke Edittel (ügyvivő szakértő Erasmus, Ceepus, Campus Mundi; Rektori Hivatal Tudományos és Nemzetközi Rektorhelyettesi Titkárság, Miskolci Egyetem) készített interjú alapján. (2019. február)

⁷⁴ Szedmák Orsolyával (Erasmus+ koordinátor, ELTE TTK) készített interjú alapján. (2019. február)

⁷⁵ Szőke Edittel (ügyvivő szakértő Erasmus, Ceepus, Campus Mundi; Rektori Hivatal Tudományos és Nemzetközi Rektorhelyettesi Titkárság, Miskolci Egyetem) készített interjú alapján. (2019. február)

⁷⁶ Varga Szilárd (Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi koordinátor) készített interjú alapján. (2019. február)

Távozáskor a hallgatók elégedettségi kérdőívet töltenek ki, de sajnos ezt csak alacsony számban teszik, pedig a jövőben ideérkező hallgatótársaik számára is hasznos lehet, ha a kérdőívben foglaltak alapján az egyetem javítani tudna a felmerült nehézségeken.⁷⁷

Szintén a miskolci hallgatók körében az óralátogatási fegyelem gyakran romlik a félév vége felé, bár feltételezhető, hogy ez a jelenség a többi egyetemen is tapasztalható. Az ELTE esetében azonban a tárgyak teljesítésével kapcsolatban nem szokott probléma adódni, néhányan meg is hosszabbítják itt tartózkodásukat egy újabb félévvel.

A következő táblázat összefoglalja az egyetemeken tapasztalható fő nehézségeket és erősségeket.

	Eötvös Loránd Tudományegyetem	Óbudai Egyetem	Miskolci Egyetem	Corvinus Egyetem
Erősség	Rugalmas hozzáállás; a problémák pár hét alatt megoldódnak; sikeres kurzusteljesítések; orientációs programok; lelkes és nagyszámú részvétel a rendezvényeken; az itt tartózkodás meghosszabbítása gyakori	Mentorrendszer; nincs integrációs probléma; az angol órákon gyakran részt vesznek magyar hallgatók és honfitársak is	A problémák jelentős része kezelhető; Mentorhallgatói segítség már ideérkezés előtt; Kollégiumi szállás biztosított, ugyanazon a szinten; Orientációs rendezvény; Rugalmas tárgyfelvételi lehetőségek; Lehetőség a tárgyak cseréjére; Külön szabadidős programok	Évről évre több partner egyetem
Nehézségek	Adminisztrációs problémák: a küldő intézmények részéről; a hallgatók nem jelentkeznek be a Neptun rendszerbe; nem tájékoznak elég figyelmesen.	A hallgatók nem mindig látják át a rendszer struktúráját; nem a megfelelő emberekhez fordulnak a kérdéseikkel; különösen más kontinensről érkezettek elveszettek	Nem a megfelelő félévben vagy nyelven oktatott tárgyak választása; a határidők túllépése; passzivitás a programokon való részvételben; a mindennapi élettel kapcsolatos problémák (kollégium, orvosi ellátás); az óralátogatási fegyelem romlása	Kollégiumi férőhely nem biztosított; az angol kurzusokon külön táborot alkotnak a külföldiek, nem vegyülnek

15. táblázat: Erősségek és nehézségek a külföldi hallgatók képzésében. Forrás: Szedmák, 2019, Vass, 2019, Szőke, 2019, Varga, 2019

Nehézségek tehát mindenhol adódnak. A legnagyobb probléma az egyetemeken talán az adminisztrációval kapcsolatos, míg a hétköznapiakban a nyelv okozza a legtöbb problémát. Sok lehetőségről nem is hallanak az ide érkező hallgatók az idegen nyelvű hirdetések híján, illetve gyakran csak magyar programok vannak a városokban. Az egyetemek mentorokkal, orientációs estekkel, külön szervezésű programokkal próbálják segíteni a külföldi hallgatókat. Az egyetemek Erasmus koordinátorainak leveleiből az derült ki, hogy az adminisztrációs problémák elnyújtják a folyamatokat és többletmunkát jelentenek, de nagyrészt kezelhetőek. Több egyetemen van angol nyelvű képzés, amely kurzusai közül a hallgatók választhatnak, vagy más angol nyelven is meghirdetett kurzusokat is felvehetnek. Az is félreértést eredményezhet, hogy az esetlegesen előre kiválasztott tantárgy képzési nyelve nem

⁷⁷ Szőke Edittel (ügyvivő szakértő Erasmus, Ceepus, Campus Mundi; Rektori Hivatal Tudományos és Nemzetközi Rektorhelyettesi Titkárság, Miskolci Egyetem) készített interjú alapján. (2019. február)

egyértelmű a tárgy felvétele előtt. Ez gyakran az oktató rugalmasságával ez is kezelhető. A lakhatás és adminisztráció mellett az egészségügyben is felmerülhetnek problémák, nyelvi nehézségek támadnak, vagy nem váltják ki a hallgatók a szükséges papírokat ehhez.

Összegzés

Az országba évről évre több külföldi hallgató érkezik. Vannak, akik a teljes egyetemi képzésüket itt végzik el, és vannak, akik csereprogram keretében érkeznek az országba. Mindkét csoportnak más-más motivációi vannak. A teljes képzést Magyarországon végző külföldi hallgatóknak az ország által biztosított életkörülményeket is alaposan fel kell mérniük, amikor meghozzák a külföldi továbbtanulással kapcsolatos döntést. Mindkét csoport számára jelentős tényező, hogy az országban a megélhetési költségek más országokhoz képest alacsonyabbak, illetve az egyetemeken nyújtott oktatás magasabb színvonala is igen fontos szempont. A rövidebb távra ide érkezők körében lényegesebb tényező a kultúránk iránti érdeklődés és a kedvező földrajzi elhelyezkedés, hiszen számos európai nagyváros viszonylag rövid idő alatt elérhető.

Kutatásom során több Erasmus koordinátorral felvettem a kapcsolatot, akik mind rendkívül segítőkészek voltak. Így azt gondolom, hogy az ide érkező hallgatók problémáinak megoldásában is legjobb tudásuk szerint rendelkezésre állnak. Mindemellett az egyetemek mentorokkal és egyéb információs estekkel, valamint közös szabadidős lehetőségekkel igyekeznek elősegíteni a hallgatók beilleszkedését. A külföldi hallgatók tanulmányaik folytatása során különösebb nehézségekkel nem szoktak szembekerülni, így a lemorzsolódás is alacsonyabb arányú. A kapott diploma számos helyen elismert.

A felmerülő problémák között kiemelném, hogy a hallgatók gyakran nem tudnak a hétköznapi szituációkban idegen nyelven boldogulni, ez azonban nyilván nem egyetemi hatáskörbe tartozik. Itt esetleg az adminisztráció egyszerűsítésén, felgyorsításán, talán a rendszer átláthatóbbá tételén lehetne dolgozni, de azt hiszem ezt mindenhol kellően rugalmasan kezelik, így ebből visszafordíthatatlan problémája nem szokott származni a hallgatóknak.

Kitekintés

Miközben ezzel a rendkívül szerteágazó témával foglalkoztam, felmerült bennem, hogy mennyi további érdekes kérdést lenne érdemes még megvizsgálni. Elsősorban külön lehetne bontani a cserehallgatókat és a teljes felső oktatási képzésben résztvevő hallgatókat. Az egyes egyetemekre érkező nemzetiségeket is alaposabb vizsgálatnak lehetne alávetni, hogy melyik nemzetiségek között melyik térségek és melyik szakok a népszerűek. Az ország és egyetem választás motivációit is érdemes lehet a két csoport esetén külön vizsgálni, a fővárosi egyetemek esetén is. A nemzeti ösztöndíjprogramok szempontjából az is fontos kérdés lehet, hogy hol és hogyan tájékozódnak a lehetőségekről. Illetve a további céljaik is egy újabb tanulmány tárgyát képezhetnék. Szeretnének-e munkát vállalni az országban, vagy visszamennek hazájukba? Esetleg az Erasmus-os hallgatók terveznek-e később visszatérni ide? Érdekes volna felmérést végezni, hogy, lenne-e igény a magyar nyelv elsajátítására, hiszen, ez egyetemi keretek között is megoldható, és a külföldi hallgatók hétköznapi életet nagyban megkönnyítené.

Irodalomjegyzék

- BENCE, M. - NAGY, G. - KARL, M. J. 2018: A külföldi egyetemisták szabadidő-eltöltési és térhasználati mintázatai Szegeden, Közép-Európai Közlemények, 11 évf. (2), 54-66. <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/vikekkek/article/view/12486>
- KEDVES T. R. 2017: Evándorlási aspirációk és nyelvválasztás az erdélyi oktatás megtartó ereje tükrében, In.: Tóth P. - Hanczvikkal A. - Duchon J. (szerk.): Tanulóközpontú oktatás, módszertani megújulás a szakképzésben és a felsőoktatásban ,VII. Trefort Ágoston Tanárképzési Konferencia Tanulmánykötet, 2017.
- KENGYEL Á. 2010: Az Európai Unió közös politikái – Oktatási és képzési politika, p.415-440, Budapest, Akadémia Kiadó
- KISS J. 2017: A magyar mint idegen nyelv oktatása: néhány észrevétel, THL2, 2017. (2017. évf.) 1. sz. 57-63. old.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL 2009: Statisztikai tükör, III. évfolyam 15. szám 2009. március 03. 4. o.
- PALLAY K. 2017: Tanulmányi célú mobilitás perspektívái a kárpátaljai hallgatók körében, In.: Tóth P. - Hanczvikkal A. - Duchon J. (szerk.): Tanulóközpontú oktatás, módszertani megújulás a szakképzésben és a felsőoktatásban ,VII. Trefort Ágoston Tanárképzési Konferencia Tanulmánykötet 2017.
- TAKÁCS Z. 2013: Felsőoktatási határ/helyzetek. Magyarországi Tudományos Társaság, 2013 Szabadka, <http://mek.niif.hu/17100/17131/17131.pdf>. utolsó letöltés: 2019.02.21.
- TORDAI P. 2018: Nemzetközi Hallgatók A Hazai Felsőoktatási Intézményekben Vezetői összefoglaló, Tempus Közalapítvány, 2018. <https://tka.hu/kiadvany/11437/nemzetkozi-hallgatok-a-hazai-felsooktatasi-intezmenyekben>, letöltve: 2019.02.21.
- WUSCHING Á. T. 2017: A nemzetközi hallgatók tanulmányi célú mobilitásának jellegzetességei Pécs és Debrecen példáján, Tér és Társadalom 31. évf., 2. szám, pp 69-82.

Egyéb internetes források:

- FELSŐOKTATÁS 2018: 2.6.11. FELSŐFOKÚ OKTATÁS (1990–), FORRÁS: [HTTP://WWW.KSH.HU/DOCS/HUN/XSTADAT/XSTADAT_EVES/I_ZOI007A.HTML](http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi007a.html), LETÖLTVE: 2019.02.7.
- GENIUS 2017: Tájékoztató a felsőoktatási intézmények részére a magyarországi részképzéses tanulmányokra érkező hallgatók fogadásáról, <http://genius-ja.uz.ua/tajekoztato-a-felsooktatasi-intezmenyek-reszere-a-magyarorszag-i-reszkepzeses-tanulmanyokra-erkezo-hallgatok-fogadasarol.html>, letöltve: 2019.02.28.
- KORMANY.HU 2016: FELHÍVÁS a magyar nyelvű képzést folytató külföldi és magyarországi felsőoktatási intézmények közötti együttműködési program kialakítására. Emberi Erőforrások Minisztériuma, http://www.kormany.hu/download/3/b5/c0000/Makovecz_Program_Felhivas_alairt.pdf, letöltve: 2019.02.28.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL 2011: 1.1.4.2 A népesség nyelvismeret és nemek szerint, http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00, letöltve: 2019.03.09.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL 2018: Külföldi hallgatók száma országok szerint Felsőoktatási intézmények, <https://www.ksh.hu/>, letöltve: 2019.02.7.
- NEMZETI ERŐFORRÁS MINISZTERIUM (2010): A bolognai folyamat, <http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatasi-bolognai-folyamat/bolognai-folyamat>, letöltve: 2019.02.21.

STIPENDIUM HUNGARICUM 2018: Stipendium Hungaricum programhoz kapcsolódó statisztikák, <https://tka.hu/palyazatok/7619/statisztikak>, letöltve: 2019.02.28.

STIPENDIUM HUNGARICUM 2018: Intézményi Pályázati Felhívás A Stipendium Hungaricum Programban Való Intézményi Részvételre, <https://tka.hu/palyazatok/2962/stipendium-hungaricum>, letöltve: 2019.02.21.